MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

argesis

ARGESSIS

Studii și comunicări

Seria Istorie

VII

PITEȘTI - 1995

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESSIS

— Studii şi comunicări —

Istorie

Muzeografie

Cultură

VII

PITEȘTI, 1995

ARGESSIS

Buletin științific apărut sub îngrijirea Colectivului Secției de Istorie a Muzeului Județean Argeș.

Editor : Muzeul Județean Argeș
Str. Armand Călinescu nr. 44, telefon 63 35 43
Pitești — România

UN CUVÂNT ÎNAINTE

Apare de sub teascurile tipografiei, al 7-lea tom de STUDII ŞI COMUNICĂRI al Muzeului Judeţean Argeş, având ca tematică istoria, cultura şi spiritualitatea locală, integrată logic în context naţional.

Studiile şi cercetările reprezintă rezultatul preocupărilor a numeroşi istorici, oameni de cultură şi artă, a altor specialişti din judeţ şi din ţară, care au fost comunicate în sesiunile ştiinţifice anuale ale instituţiei noastre sau ale altor instituţii din ţară. Ele se remarcă, în primul rând, prin cunoaşterea amănunţită a izvoarelor şi documentelor, a bibliografiei subiectelor, dar mai ales, prin contribuţia originală pe care a adus-o fiecare autor în parte. Cercetările istorice din acest volum, spre exemplu, nu răstoarnă interpretările mai vechi sau mai noi ale autorilor unor lucrări devenite azi clasice, dar adâncesc, completează şi nuanţează ideile privind continuitatea poporului român în spaţiul carpato-danubiano-pontic, luminează vatra de cultură şi civilizaţie care este Argeşul din câteva unghiuri inedite. Cercetările arheologice, spre exemplu, depăşesc prezentarea factologică, comunicând cititorului informaţii şi date care demonstrează încă o dată existenţa unei activităţi umane laborioase înainte de cucerirea romană, „pietrele vorbind" despre oamenii şi faptele lor din acele vremuri ca de nişte evenimente contemporane nouă. Castrul roman de la Jidava, pe lângă o probă istorică, este şi un monument arhitectural, în jurul căruia s-a constituit poporul român.

Evenimentele Evului de mijloc au reţinut, de asemenea, atenţia cercetătorilor noştri, care, cu perseverenţa restauratorului, contribuie la refacerea unor momente importante ale luptei înaintaşilor pentru afirmarea şi păstrarea independenţei naţionale şi constituirea statelor româneşt.

Timpurile moderne sunt consemnate, atât prin evocarea unor familii boiereşti cu un rol determinant în istoria naţională, dar şi prin ecoul pe care l-au avut diferite evenimente în rândul populaţiei din zonă — populaţie chemată de nenumărate ori să apere cu arma în mână ţara, să repare ceea ce greşiseră po-

Anuarul reprezintă și o adevărată istorie a învățământului, artei și literaturii locale din ultimul secol și jumătate, contribuțiile luminând în primul rând aspirația, general-umană, spre cultură, dar și eforturile mai mari sau mai mici ale înaintașilor pentru ca poporul român să-și afirme întreaga sa personalitate creatoare.

Un capitol inedit îl constituie cel închinat istoriei și spiritualității ortodoxe, ale cărei rădăcini se găsesc aici, la Argeș și care a avut un rol determinant în constituirea ființei poporului român. Deși publicate abia acum, nu înseamnă că preocupările cercetătorilor din acest domeniu sunt recente. Dimpotrivă, de fiecare dată când a fost posibil, în sesiunile instituției noastre sau cu alte prilejuri, s-au făcut referiri la contribuția unor înaintași care au slujit ortodoxia și credința strămoșească, aceștia fiind nu numai personalități ale bisericii, ci și adevărați patrioți, îngrijindu-se cu temeinicie de „turma" lor. Și rezultatele acestei păstoriri, pe care am numi-o rezistență, dacă nu s-ar fi demonetizat prea mult cuvântul în ultima vreme, și-a arătat tăria în condițiile ateismului comunist, când biserica strămoșească a rămas același izvor al înțelepciunii spre care s-au îndreptat de multe ori cei însetați de adevăr. Pentru viitorii cercetători va fi nu numai o bucurie, dar și o obligație să puncteze mai viguros momentele acestei rezistențe, verificată strălucit, mai ales în veacul al XX-lea.

„Argessis" este o culegere de studii și comunicări, de articole și contribuții, dar mai presus de orice a fost gândită ca o carte-sinteză pentru orice cititor, iubitor al acestui spațiu binecuvântat și doritor de cunoașterea trecutului spre înțelegerea mai bună a viitorului. Lectura acestor 300 de pagini va fi suprema bucurie a celor care au trudit ani de zile pentru a le scrie și a celor care le-au tipărit, oferindu-le ca o ofrandă dumneavoastră, cititorilor.

Dr. RADU STANCU,

Directorul Muzeului Județean Argeș

Pitești, 30 aprilie 1996

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA POPEŞTI, JUDEŢUL ARGEŞ

TEODOR CIOFLAN

În perioada 22 septembrie — 12 octocmbrie 1986 Muzeul judeţean Argeş a efectuat săpături de salvare în tell-ul de la Popeşti. Tell-ul de la Popeşti se află la cca 400 m vest de Drumul judeţean 501 (km 113) la 59 km de Alexandria, 58 km de Piteşti şi la cca 860 m de actuala albie a râului Teleorman[1].

Până în luna iulie 1985, în acel punct se afla o măgură cu înălţimea de cca 3,20 şi un diametru de 40 m. Pe harta topografică a judeţului Teleorman (zona Miroşi — Glavacioc), între comuna Popeşti şi Slobozia, măgura a fost cartată sub denumirea de cota 130 m.

Tell-ul (păstrat în tradiţia populară locală sub denumirea de Măgură) a fost nivelat de fostul I.E.E.L.I.F. Aregş cu ocazia lucrărilor executate conform Proiectului nr. 70/1984, în vara anului 1985.

În momentul de faţă din tell-ul de la Popeşti, de altădată, a mai rămas o ridicătură de pământ cu înălţimea de cca 0,35 m, lungimea de 54 m, lăţimea de 0,44 m, cu o imagine deplorabilă.

În timpul săpăturilor arheologice efectuate, au fost trasate două secţiuni cu dimensiunile: Prima — L=44 m; l=2,50 m şi a doua: L=30 m; l=2,50 m şi s-a constatat că măgura, denumită şi arheologic tell a constituit tipul principal de aşezare din epoca Calcolitului, cultura Gumelniţa (2800—1900 î.e.n.).

Locuinţa

În epoca neolitului târziu se petrece o întărire a gospodăriei, bazată pe viaţa sedentară a unei colectivităţi care se dezvoltă secole în şir în acelaşi loc, aşa cum este cazul chiar la Popeşti. În nivelurile culturii Gumelniţa se constată o evoluţie a locuinţelor. Cele mai numeroase locuinţe au fost descoperite în Secţiunea nr. 1, în nivelul Gumelniţa B. Ele sunt indicate în săpături prin îngrămădiri de chirpic ars, ale căror dimensiuni variază. Grosimea masei de chirpic ajunge până la 0,50—0,60 m. Locuinţele nivelului Gumelniţa B sunt apropiate unele de altele. Îngrămădirea de chirpic ars nu avea o continuitate. La mijloc s-a constatat lipsa chirpicului pe o distanţă de 0,25—0,35 m în fiecare locuinţă. Aceasta constituie o dovadă că pereţii locuinţei s-au prăbuşit spre interior, dar nefiind înalţi ei nu au ajuns să se întâlnească la mijlocul locuinţei. Pe chirpic erau urme de crăci, de pari rotunzi, de scânduri şi de pari despicaţi.

Din cercetarea efectuată prin săpătură arheologică (atât cât s-a săpat) s-au descoperit două locuinţe în secţiunea nr. 1 şi o locuinţă în secţiunea nr. 2. Locuinţa 1 din secţiunea nr. 1 (aşa după cum reiese

din planurile de săpătură) era de suprafaţă, de formă dreptunghiulară, de dimensiunile 3,70 lungime şi 1,70 m lăţime, construită din paiantă. În peretele secţiunii se poate vedea clar intrarea largă de 1 m. Această locuinţă trebuie să fie mai mare deoarece s-a găsit o vatră dreptunghiulară, cu lungimea de 1,50 m, lăţimea de 1,40 m şi înălţimea de la podeaua locuinţei de 0,34 m. Colţurile sunt uşor rotunjite. Se poate reconstitui şi felul de construire a vetrei. În primul rând s-a adus pământ şi s-a ridicat un postament dreptunghiular, care a fost bătătorit. După aceea, pământul a fost netezit pe laturile exterioare ale postamentului, adăugându-se o lutuială de pământ mai fin, care formează un strat gros de 4 cm. În general, acest strat a crăpat şi, pe locuri, a căzut. Partea superioară a vetrei poartă urme de arsură puternică. Pe margine vatra are o bordură înaltă de 4 cm. „Gura" vetrei era spre nord.

Pământul de sub suprafaţa superioară a vetrei a ars pe o adâncime de aproximativ 10 cm, dobândind o culoare roşu-cărămiziu, având şi fragmente de cărbune. Deasupra vetrei pe o lungime de 1,60 m era un strat de ocru galben. Astfel de vetre cu patru laturi şi înalte se cunosc în mediul culturii Gumelniţa de pe teritoriul Bulgariei şi la Ariuşd.

Tatiana Passek, vorbind despre formele similare de vetre înalte cu bordură pe margini de la Vladimirovca (Bulgaria), crede că ele aveau un caracter ritual[2]. Deasupra vetrei s-au descoperit două zdrobitoare, 10 fragmente de vase, un vas castron, un vas de cult, o ceşcuţă, fragmente de silexuri, mai multe oase de animale, puse cu deosebită grijă, fragmente de răşină, iar între frecătoare, două fragmente de statuete feminine. În partea dreaptă a vetrei s-a săpat obişnuita groapă, adâncă de 0,60 m de la nivelul podelei. Lăţimea era de 0,55 m şi lungimea de 0,65 m. În groapă s-au descoperit oase de animale domestice (bou, oaie, capră, porc) sălbatice (cerbi, zimbri, bouri), de pasăre, scoici de apă dulce, fragmente ceramice, cenuşă, cărbuni, două fragmente, străpungătoare, dălţiţe din piatră

Vedere de ansamblu a tell-ului

re, străpungătoare, dăltiţe din piatră şi os, un topor trapezoidal, fragmente de figurine[7] şi figurine întregi etc[8]. Pe marginea gropii se vede urma unui par.

În mijlocul locuinţei se găsesc două gropi de pari. S-ar putea ca aici să se fi aflat parii de susţinere a unei mese sau a unui scaun de lemn. În apropiere de postamentul depozitului, în partea dreaptă, s-a găsit un fragment de râşniţă din conglomerat. La dreapta intrării s-au descoperit două râşniţe aşezate cu faţa în jos, la o distanţă de 0,40 m. Lângă ele se găsea un zdrobitor, uzat numai pe margini. În apropiere de colţul de sud-est s-a dat peste o daltă din corn de cerb, arsă de foc. Ca unelte de cremene, s-au descoperit un mare răzuitor pe lamă lată şi câteva cuţite lamelare, calcinate mult din cauza focului. O greutate conică de plasă se afla la intrare şi o alta similară, în apropiere de peretele estic. Tot la intrare s-a găsit o piatră nelucrată, iar puţin mai departe, o fusaiolă de lut ars.

Interesantă ni se pare şi locuinţa a doua din Secţiunea I. Pentru degajarea completă a acestei locuinţe s-a trasat lărgirea profilului secţiunii. Masa de chirpic şi postamentul nu se găsesc la acelaşi nivel, acesta din urmă fiind mai ridicat în partea de nord, datorită şi înclinării terenului. O masă groasă de chirpic ne arată de la început că este vorba de o locuinţă mare. Pe chirpic a rămas imprimată forma scândurilor, a crăcilor şi a trestiei, aceasta din urmă fiind împletită după un sistem bine cunoscut în istoria procedeelor de construcţie din vremurile vechi şi chiar din zilele noastre. Masa de chirpic ars trecea dincolo de planul locuinţei determinat de baza gropilor de pari. Locuinţa, atât cât s-a săpat are forma dreptunghiulară neregulată. Latura de sud este aproape dreaptă. Lungimea casei este de 5 m (măsurată la mijloc) şi lăţimea de 2,8 m (în dreptul intrării). Jumătatea de sud are lăţimea de 3 m, iar cea de nord, de 2 m. Intrarea era aproximativ la jumătatea încăperii, fiind

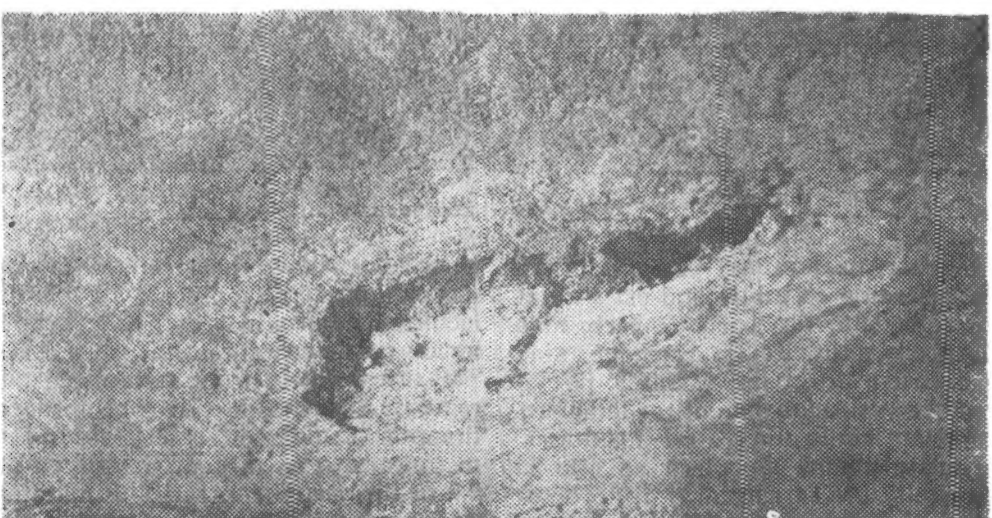

Intrarea în locuinţa nr. 1

deplastată însă mai mult spre colțul de nord-est. Orientarea intrării este însă spre nord-est, iar cea a clădirii este nord-est — sud-est.

În peretele sudic al Secțiunii a II-a s-au desprins la adâncimea de 0,65 m, dărâmăturile locuinței a 3-a. Lungimea acestor dărâmături era de 2,30 m. Prin trasarea Secțiunii a II-a s-a dat peste o altă serie de locuințe gumelnițene. Săpătura a mers în acest sector numai până la adâncimea podelelor locuințelor. Locuința aceasta se suprapune unui colț al locuinței nr. 1 din Secțiunea I. Cele două locuințe reprezintă două niveluri în interiorul stratului respectiv. Podeaua locuinței a treia este formată din pământ tare, bătătorit și apoi spoit cu un strat subțire de lut foarte fin, care prin ardere, a devenit negru. La ridicarea masei de chirpic s-au descoperit urmele parilor care redau o formă de colibă ovală neregulată. Spre partea de sud era intrarea locuinței care avea o lărgime de 0,60 m. Spre dreapta intrării, la aproximativ 0,35 m se găseau două gropi de pari care făceau parte probabil din locuință, a cărei îngrămădire de chirpic a rămas în peretele sudic al șanțului. În această locuință s-a descoperit material pentru prelucrarea uneltelor din corn de cerb. S-a găsit de pildă, un corn cu două ramuri, dintre care una a fost tăiată, în vederea prelucrării. Baza cornului fusese tăiată și ea cu deosebită grijă și pricepere. Nu departe de acest corn s-a descoperit o săpăligă din corn de cerb. Uneltele de silex : un răzuitor fragmentar, un cuțit lamelar, două fragmente de unelte, cinci așchii de silex calcinate puternic, opt percutoare din cuarț cristalin, un percutor dintr-o asemenea rocă a plesnit pe jumătate. Pe podeaua locuinței s-au găsit trei greutăți de la războiul de țesut. S-au mai găsit multe fragmente ceramice și un vas cu corpul bombat prevăzut cu două torți.

În decursul dezvoltării culturii Gumelnița, comunitatea de pe Măgura de la Popești a locuit în colibe așezate direct pe pământ cu pereți drepți, lutuiți și deasupra venea acoperișul conic. Locuințele mari a-

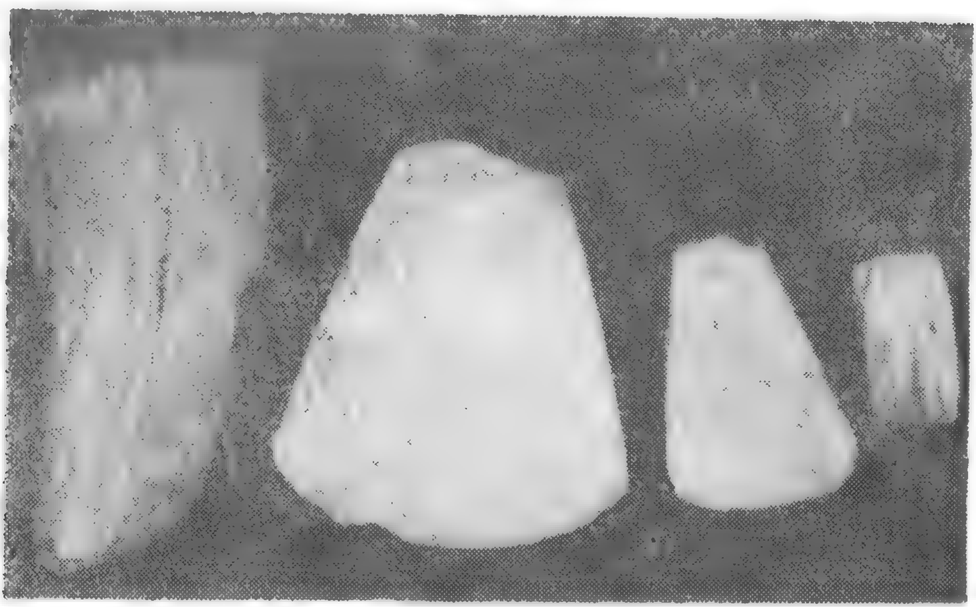

Vatra locuinței nr. 2

veau pereţii drepţi şi acoperişul în două pante, iar forma lor era pătrată sau dreptunghiulară[3].

Aşezarea de la Popeşti era o aşezare fortificată întărită cu val de pământ. Unul din obiectivele principale ale săpăturilor a fost cercetarea valului de apărare şi a elementelor sale de construcţie. Întăritura are o formă încovoiată şi înconjoară aproximativ o treime din circumferinţa actualului platou. Latura nordică măsoară 60 m, pe când partea sudică coteşte spre sud-est şi se prelungeşte pe pantă în jos. Fortificaţia a fost cercetată în două locuri prin Secţiunile 1 şi 2. Secţiunea 1 s-a tra- înroşit şi pământul în jur. Stratul măsoară începând de pe pământul virgin 1,30 m înălţime. La cele două capete ale lui, la bază se conturează o bandă neagră de cărbune, a cărei formare e în legătură cu arderea valului. Faţă de pământul nemişcat, umplutura valului se ridică până la 3 m înălţime, deasupra zonei de arsură. Pe panta interioară, la o adâncime de 0,50 m se întâlneşte o pantă de arsură. Partea exterioară retezată, care porneşte de la baza valului în mijloc are o lungime de circa 6,50 m. Panta se termină într-un şanţ scurt de 7 m lungime.

Nu s-a dat încă o explicaţie uni-

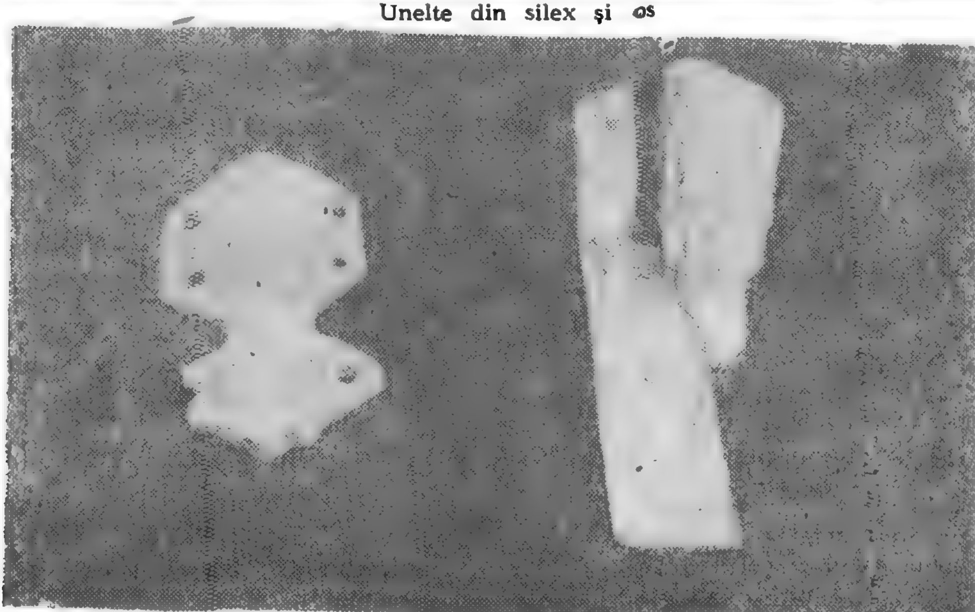
Unelte din piatră şi os

sat în acea parte a valului, unde acesta din cauza uşurinţei accesului, trebuia să fie mai puternic şi să aibă dimensiunile cele mai mari. Valul are la bază o lăţime de 8 m. La capătul exterior al secţiunii în peretele profilului se conturează o zonă compusă din arsură şi pământ, străbătută de dungi roşii, care indică locul unor bârne, care arzând, au

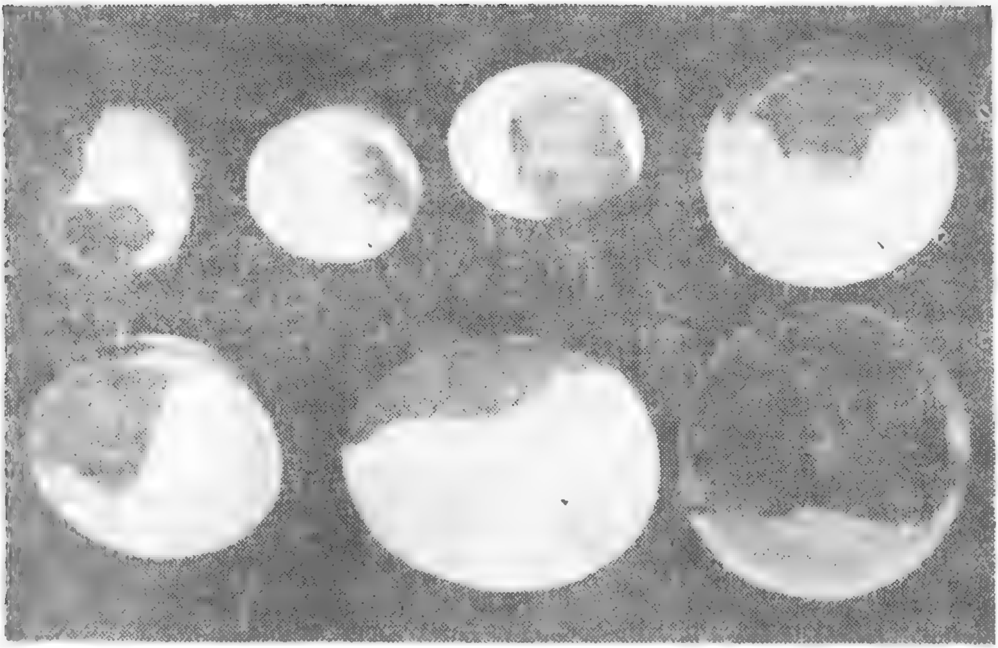
tară pentru părţile de arsură care se întâlnesc des în miezul fortificaţiei de pământ. Ele ar putea să dateze încă din timpul construirii întăriturilor, fiind produse în mod intenţionat pentru a da valului o consistenţă mai mare, formând, în unele locuri o barieră compactă care împiedică alunecarea şi deplasarea pământului îngrămădit asupra ei[4].

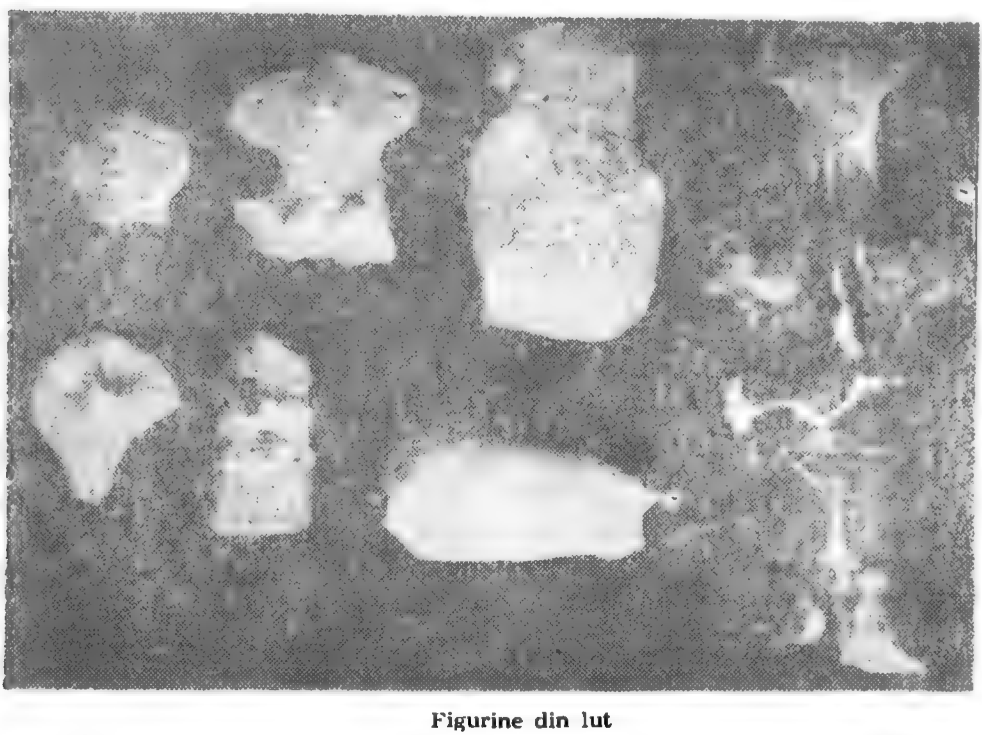
Unelte din silex şi os

Fragmente figurine de os

Vase de uz casnic

Figurine din lut

În cazul valului de la Popeşti mijlocul părţii înroşite, cu dungile verticale, ar putea să constituie resturile valului din care s-au prăbuşit dărâmăturile incendiate pe amândouă laturile. După aceea, într-o a doua fază de construcţie, deasupra resturilor primului val, s-a ridicat o nouă întăritură, de care ţine pata de arsură din apropierea suprafeţei, ea reprezentând un element constructiv de susţinere, ars cu ocazia unei a doua incendieri a întăriturii[5].

Stratigrafia

Pe baza săpăturilor arheologice s-au putut determina stratigrafic mai multe orizonturi de cultură după cum urmează :

I. 0,05—0,08 m strat de culoare mai deschisă, spre galben, stratul vegetal actual.

II. 0,08—0,35 m strat de culoare deschisă spre cenuşiu cu slabă prezenţă a nisipului.

III. 0,35—0,85 m strat de culoare galbenă cu mult nisip.

IV. 0,85—1,25 m strat nisipos şi sfărâmicios. Din toate aceste niveluri (orizonturi) s-au recuperat numeroase materiale arheologice.

V. 1,25—1,35 m strat format din argilă (humă) de culoare galbenă. Din acest strat nu s-a recuperat nici-un fel de material arheologic, acesta fiind stratul de pământ virgin.

Dacă au fost surprinse 5 orizonturi de cultură pe o profunzime de 1,35 m cât a atins săpătura noastră, e de presupus că ar mai fi existat încă 5—6 orizonturi de cultură în partea superioară[9], dar care din păcate au fost distruse, amestecate şi pierdute pentru totdeauna prin nivelarea măgurii.

NOTE

[1] Mulţumim şi pe această cale domnului profesor Marin Bădescu pentru contribuţia adusă la cercetarea de la Popeşti.

[2] D. Berciu, Contribuţii la problema neoliticului în România în lumina noilor cercetări, Editura Academiei R.P. Române, 1961, p. 418 şi urm.

[3] Ibidem, p. 429.

[4] Ibidem, p. 467.

[5] Ibidem, p. 468.

[6] Vladimir Dumitrescu, Arta preistorică în România, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 223.

[7] Teodor Cioflan, Elena Rotaru, Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popeşti, judeţul Argeş, Revista muzeelor şi monumentelor — Muzee, nr. 4, 1988, p. 49 şi urm.

[8] C. Buzdugan, M. Rotaru, Figurine antropomorfe şi os descoperite în centrul Moldovei, în Revista muzeelor şi monumentelor — Muzee, nr. 7, 1986. Vladimir Dumitrescu, Arta preistorică în România, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 223.

[9] D. Berciu, op. cit., p. 426.

RÉSUMÉ

Sur la vaste aire de la civilisation du néolitique de Gumelniţa en Roumanie, on distingue des variantes et des aspects régionaux, ayant leur propres particularités.

Les recherches récente de Popeşti ont livré deux habitations et un materiel archéologique très abondant : outils en silex, en pierre en os, des fragments céramiques.

L'état de récentes recherches de Popeşti permet de syncroniser les civilisations de Gumelniţa (la periode finale de néolitique) de Tangîru, de Vidra, de Glina, de Căscioarele et de Teiu.

ASPECTE RELIGIOASE GETO-DACICE DIN AREALUL ARGEŞEAN, ÎN LUMINA DOCUMENTELOR ARHEOLOGICE

ION BICA

În cea de a II-a perioadă a epocii fierului — La Tène —, în acest spaţiu carpato-danubiano-pontic, s-a cristalizat etnosul geto-dac, act finalizator al unui proces etnografic început, după opinia unor cercetători, încă din neolitic[1]. În apariţia şi dezvoltarea culturii materiale a geto-dacilor un rol hotărâtor l-a avut fondul local hallsttatian[2] la care, prin asimilare s-au adăugat elemente ce aparţineau altor culturi (greacă, scită, celtică şi romană)[3].

Folosirea, atât a plugului cu brăzdar în agricultură, cât şi a roţii în arta olăritului[4], a contribuit la apariţia unor substanţiale surplusuri de produse. Datorită acestui lucru, în a doua jumătate a secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea a. Hr., se constată o intensificare a schimburilor comerciale cu civilizaţia greco-macedoneană[5].

Dovezi materiale ale civilizaţiei geto-dace, în această zonă, au fost indentificate în mai multe localităţi: Pescăreasca (Câmpulung)[6], Budeasa[7], Valea Mozacului[8], Cetăţeni[9]. Dezvoltarea aşezărilor din această regiune, în epoca geto-dacă, se datorează mai ales circulaţiei comerciale pe râul Argeş, calea cea mai importantă pentru efectuarea schimburilor economice[10]. Pe lângă aceşti factori economici, probabil, şi aspectul politic va fi contribuit foarte mult la dezvoltarea aşezărilor, zona fiind situată în vecinătatea reşedinţei statului dac al lui Burebista, sediu politic localizat de arheologul Radu Vulpe, la Popeşti (jud. Ilfov).[11].

Progresul economic şi înflorirea vieţii politice au contribuit în mod hotărâtor la apariţia unei spiritualităţi geto-dace „demnă de splendida lor civilizaţie materială"[12].

Epoca bronzului a adus în viaţa spirituală a omenirii un element nou — soarele. Această mutaţie spirituală a facilitat apariţia noţiunii de simbol — carul solar[13]. Ca o consecinţă a acestui fenomen, începând cu această perioadă materialul arheologic ce revelează aspectul spiritual este foarte sărac, iar descifrarea vieţii religioase este greoaie şi incertă[14].

Cercetările sistematice efectuate în aşezarea de la Cetăţeni, perieghezele (sondajele de suprafaţă) şi descoperirile fortuite ne permit să încercăm, desigur lapidar, o imagine a spiritualităţii geto-dace pe aceste meleaguri.

O construcţie de piatră, în formă de patrulater neregulat, din aşezarea dacică de la Cetăţeni a fost identificată cu un sanctuar al soare-

lui, unde se aduceau sacrificii anuale[15].

Tot la Cetăţeni, au fost găsite mai multe stânci prelucrate de mâna omului, uriaşe mese sau altare, ce au pe tăblia lor concavităţi alveolare. Una dintre aceste concavităţi este mai mare, dând impresia că este un jgheab. Cercetătorii au concluzionat, pe baza materialului arheologic descoperit, că aceste jgheaburi au fost folosite pentru libaţii[16].

Vetrele de cult reprezintă particularitate caracteristică a acestei perioade, de care încercăm să ne ocupăm. Cu toate că sunt mai răspândite mai ales în zona de câmpie, totuşi ele sunt prezente şi în celelalte forme de relief[17]. Vetrele de cult descoperite în aşezarea de la Cetăţeni au fost amenajate după tradiţia mormintelor hallstatiene, reprezentând chiar o singularitate pentru lumea geto-dacă. Deasupra lor au fost depuse intenţionat oase de : mistreţ, cerb şi căprioară, provenite de la carnea friptă. Acestea sunt amestecate cu grâu carbonizat şi resturi ceramice, care provin, probabil, de la vasele cu vin[18].

În localitatea Davideşti — Conţeşti a fost descoperit un loc de cult, în apropierea căruia s-a desfăşurat o ceremonie religioasă. Cu acest prilej au fost sacrificate animale domestice şi sălbatice, resturile osteologice au fost aduse la rug împreună cu numeroase fragmente ceramice (45 vârfuri de săgeţi, cuţitaşe, fibule, pinteni, cuie cu pandative din bronz, mărgele şi fragmente de brăţări din sticlă colorată), şi depuse într-un loc special amenajat[19].

Istoricul Ion Horaţiu Crişan este de părere că aici s-a desfăşurat un ritual religios, specific credinţelor geto-dace, şi nu o ofrandă. Această interpretare este sprijinită de găsirea cuielor, ceea ce înseamnă că eşafodajul a fost de lemn, iar rugul amenajat a avut dimensiuni destul de mari[20]. Locul în care a avut loc ritualul religios a fos situat pe malul unui lac, înconjurat de o pădure seculară impresionantă. Alegerea locului pentru un astfel de ceremonial avea un rol important, probabil, acesta era un omagiu adus de getodaci unei divinităţi protectoare a vânătorii[21].

Aşadar, prin această sumară prezentare, datorată puţinelor informaţii arheologice, putem să afirmăm că în această zonă, în epoca getodacă, credinţele religioase au avut un rol important în viaţa oamenilor. Aceste credinţe s-au dezvoltat din fondul religios autohton[22] şi au atins în Latèn-ul dacic dimensiuni spirituale, adecvate progresului economico-cultural şi materializate în locaşuri de cult sau în diferite ritualuri religioase.

NOTE BIBLIOGRAFICE

* Comunicare prezentată la Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, „Ecosinteze şi etnosinteze carpatine", secţia istorică, ediţia a XXIII-a, Piteşti, 12—13 noiembrie 1992.

[1] La Tène (Latène) — localitate în Elveţia, pe malul lacului Neuchâtel. Aici a fost descoperită o importantă staţiune arheologică celtică, bogată în arme şi unelte specifice celei de a doua epoci a fierului. Cel care a folosit pentru prima dată acest termen a fost istoricul H. Hildebrant. Acesta a împărţit epoca fierului în două perioade : a) Hallsttat ; b) Latène. Prin

...alizare acest termen indică manifestările materiale și spirituale ale altor popoare contemporane celților. In acest sens, vezi Dicționar, p. 366—367; Mioara Turcu, Geto-dacii în Câmpia Munteniei, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 30—39.

[2] Hadrian Daicoviciu, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană**, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 8—20, cu bibliografia; I. H. Crișan, **Spiritualitatea geto-dacilor**; Editura Albatros, București, 1986, p. 20.

[3] Constantin Preda, **Un aspect al începuturilor epocii Latène în Dacia**, în SCIV, (1961), 1, p. 30—36; D. Berciu, **Sunt geții traci nord dunăreni? Un aspect arheologic al problemei**, în SCIV, XIII (1962) 2, p. 262; B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, **Șantierul Satu-Nou. Necropola geto-dacă**, în MCA, VII (1962), p. 371; Gh. Petre, **Necropola din așezarea din epoca fierului de la Cătejești**, în SCIV, 22 (1971), 4, p. ...; Mioara Turcu, **op. cit.**, p. 39; idem, **Cultura materială a geto-dacilor în Câmpia Munteniei**, în vol. „Studii clasice", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 77, 86; I. Crișan, **op. cit.** p. 12—13.

[4] Gh.I. Petre, **art. cit.** p. 564; C. Preda, **art. cit.**, p. 30; M. Turcu, **art. cit.**, p. 86.

[5] Constantin Preda, **Monedele geto-dacilor**, Editura Academiei, București, 1973, p. 22—23; Prof. Paul I. Dicu, **Noi dovezi ale continuității**, în rev. „Argeș". Pitești, nr. 2, 1981, p. 12; idem, **Traco-geto-dacii în spațiul argeșean în izvoarele arheologice și numismatice**, în rev. „Junimea", S.N., Pitești, nr. 24—25, 1979, p. 73; idem, **Urme ale culturii materiale din epocile străveche și veche în municipiul Pitești**, în St. Com. Pitești, VI (1986), p. 24; idem, **Vestigii din epocile străveche și veche**, în „Istoria municipiului Pitești, Editura Academiei, București, 1988, p. 45; B. Mitrea, **Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Populară Română**, în SCIV, XV, 6 (1965), 3, p. 611; Constantin Preda și Paul I. Dicu, 1973, **Monede geto-dacice descoperite pe teritoriul județului Argeș**, în BSNR, LXXV-LXXVI (1981—1982), 129—130, București, 1983, p. 98.

[6] Paul I. Dicu, **Traco-daco-geții...** p. 175.

[7] Ibidem.

[8] Ion Nania, **Istoria vânătorii în România**, Editura Ceres, București, 1977, p. 80—81.

[9] Dinu V. Rosetti, **Șantierul arheologic de la Cetățeni**, în „MCA", VIII (1962), p. 77—86; Flaminiu Mîrțu, **Contribuții la cunoașterea vieții dacilor de pe valea superioară a râului Dâmbovița**, în „Studii și articole de istorie", V (1963), p. 63.

[10] Radu Vulpe, **Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac**, în „St. Com.", Pitești, I (1968), p. 49; Flaminiu Mîrțu, **art. cit.**, p. 21; Dinu V. Rosetti, **art. cit.**, p. 86; Radu Vulpe, **Așezări getice în Muntenia**, Editura Meridiane, București, 1966, p. 52.

[11] Radu Vulpe, **Argedava**, în „Studia Thracologica", Hommage au II-e Congrès International de Thracologie", Bucarest, 4—10 septembrie, 1976, p. 73—78; idem **Șantierul arheologic de la Popești**, în SCIV, VI (1955), 1—2, p. 251; idem, **Getul Burebista...**, p. 93.

[12] Istoricul Hadrian Daicoviciu afirmă despre acest lucru, că „civilizația oppidană dacică nu se poate asemăna ca nivel, ca grad de dezvoltare, cu civilizația greacă din sec. V î.e.n., cu cea elenistică sau cu cea romană imperială, **dar este asemănătoare prin natura ei**". (H. Daicoviciu, op. cit., p. 273.

[13] Se pare că în această perioadă — epoca bronzului — s-au format acele „mituri pe care grecii le vor surprinde mai târziu: mitul lui Zalmoxis, mitul credinței în nemurire" (Ion Miclea și Radu Florescu, **Preistoria Daciei**, Editura Meridiane, București, 1980, p. 41). Despre epoca bronzului și viața spirituală în acest timp, vezi următoarele: M. Petrescu-Dâmbovița, **Depozitele de bronzuri din România**, Editura Academiei, București 1977; Ion Nestor, **Études sur l'exploitation préhistorique du cuivre en Roumanie**, în „Dacia", N.S., IX—X (1941—1942), p. 345—384; Dorin Popescu, **Asupra începuturilor epocii bronzului în România**, în SCIV, XVI (1965), p. 129—148; A.D. Alexandrescu, **Die Bronzenschwester aus Rumänien**, în „Dacia", N.S., X (1966), p. 117—189.

[14] „Cu toate numeroasele strădanii și contribuții a multor erudiții, suntem încă departe de a fi lămurit multitudinea de probleme, pe care le ridică religia geto-dacă. Am spune chiar că nici măcar cele de bază nu și-au găsit încă o rezolvare definitivă și categorică". (I.H. Crișan, **Burebista și epoca sa**, p. 446).

[15] Dinu V. Rosetti, **Au fost amazoane în Dacia ?**, în „Magazin istoric", nr. 2, 1969, p. 91. Asemenea sanctuare au mai fost descoperite la Popești — Novaci (jud. Ilfov), locaș ce reprezintă un loc amenajat pentru rugăciune. (M. Turcu, **op. cit.**, p. 167; I.H. Crișan, **Spiritualitatea...**, p. 213). De fapt, „arheologia a confirmat teza despre caracterul predominant urano-solar al religiei geto-dace, cel puțin în perioada Latène finală. Într-adevăr, la nici unul din sanctuarele descoperite până acum în Munții Orăștiei și în alte cetăți ale da-

cilor, n-au fost constatate urme de acoperiş. Toate aceste sanctuare erau deschise, sub cerul liber". (H. Daicoviciu, **op. cit.**, p. 255).

[16] Dinu V. Rosetti, **Un depozit de unelte, câteva ştampile anepigrafice şi o monedă din a doua epocă a fierului**, în SCIV, XI (1960), p. 395 ; Radu Vulpe, **op. cit.**, p. 42.

[17] Vetrele de cult erau nişte gropi rituale, puse în legătură cu anumite manifestări magice însoţite de un banchet. Unii arheologi consideră că ar fi fost dedicate zeului soare. Vezi în acest sens : Radu Vulpe, **op. cit.**, p. 34 ; M. Turcu, **op. cit.**, p. 168 ; Gh. Bichir, **Geto-dacii din Câmpia Munteniei în epoca romană**, Editura Academiei, Bucureşti, 1984, p. 82—85 ; I. H. Crişan, **op. cit.**, p. 419—420.

[18] Ion Nania, **op. cit.**, p. 53.

[19] Eugen Popescu, **Mărturii argeşene despre civilizaţia geto-dacă**, în rev. **Argeş**, Piteşti, 1980, nr. 2, p. 6.

[20] I.H. Crişan, **op. cit.**, p. 425.

[21] **Ibidem.**

[22] Ion Bica, **Aspecte ale spiritualităţii preistorice, în zona Argeş — Muscel, revelate de cercetările arheologice**, comunicare prezentată la Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, „Ecosinteze şi etnosinteze carpatine", sesiunea a XXI-a, 1990. Cunoaşterea, cât mai aprofundată a spiritualităţii geto-dace, trebuie să constituie o preocupare permanentă a cercetărilor. Acest aspect reprezintă un obiectiv foarte important, deoarece, credinţa strămoşilor noştri înseamnă : „terenul sufletesc în care şi-a înfipt rădăcinile creştinismul". (Diacon, prof. dr. Emilian Vasilescu, **Istoria religiilor**, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 315) ; cf. H. Daicoviciu, **op. cit.**, p. 203.

ABREVIERI

1. B.S.N.R. = Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti.
2. Dacia N.S. = Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucureşti.
3. Dicţionar = **Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)**, elaborat de un colectiv de autori sub conducerea prof. univ. dr. docent D.M. Pippidi, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976.
4. SCIV = Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti.
5. SCN = Studii şi cercetări de numismatică, Bucureşti.
6. St. Com. = Studii şi comunicări, Piteşti.

ABSTRACT

The author describes some religious aspects of the Dacian inheritance, emphasizing on the analysis of the Sun cult, real proofs being found in Cetăţeni — Muscel.

CASTRUL ROMAN DE PIATRĂ DE LA CÂMPULUNG (PESCĂREASA, JUD. ARGEŞ) CERCETĂRILE DIN ANII 1978—1989

CONSTANTIN C. PETOLESCU
TEODOR CIOFLAN

Castrul de piatră se află în raza fostului sat Pescăreasa, azi cartier al oraşului Câmpulung-Muscel. Este situat în punctul „Jidova“, între calea ferată şi şoseaua Piteşti — Câmpulung (la vest) şi Râul Târgului (la est)[1].

Prima menţiune o întâlnim la L.F. de Marsigli, care a trecut prin aceste părţi în anul 1691[2]. În 1835 este marcat pe harta rusească a Principatelor Române[3]. Primele săpături ample au fost efectuate în 1876 de D. Butculescu, care a dezvelit parţial zidul de nord al castrului şi câteva încăperi din clădirea comandamentului[4]. Săpături mai sistematice a întreprins între 26 iulie — 20 august 1901 P. Polonic, din însărcinarea lui Gr. Tocilescu[5]. Valorificând notele rămase de la Polonic, D. Tudor a făcut în 1936 prima prezentare detaliată a castrului[6].

În anii celui de-al doilea război mondial şi în perioada ce a urmat, castrul a avut mult de suferit prin stabilirea în incinta acestuia a sediului unor întreprinderi economice — care au adus grave prejudicii monumentului prin ridicarea unor clădiri şi barăci, precum şi prin numeroase şanţuri de canalizare şi alte instalaţii gospodăreşti. Săpăturile începute în 1962 din iniţiativa Institutului de Arheologie din Bucureşti au trebuie să ţină seama de aceste realităţi. După mai bine de un deceniu de demersuri, a reuşit să se redea obiectivului statutul de rezervaţie arheologică şi să se iniţieze lucrările de conservare menite a pune în valoare acest monument istoric[7].

Cercetările din anii 1962—1967 au fost comunicate de autorii săpăturilor sub forma unui raport preliminar, însoţit de un plan corect al castrului[8]. Cercetările din anii 1968—1970 şi 1973—1977 au adus noi elemente la cunoaşterea topografiei castrului : s-a descoperit complet edificiul cu hipocaust (identificat între 1962—1967) dintre **horreum** şi **principia** ; de asemenea a fost redezvelită aproape în întregime clădirea comandamentului **(principia)**, al cărei plan era cunoscut din cercetările lui Polonic. În sfârşit, cercetările din ultimul deceniu au urmărit cunoaşterea completă a topografiei zonei centrale a castrului (în special **latus praetorii sinistrum**), precum şi a sistemului de fortificare (fig. 1)[9].

A. CONTRIBUŢII LA TOPOGRAFIA CASTRULUI (ZONA CENTRALĂ)

1. În spaţiul dintre **principia** şi latura de est a castrului, s-a identifi-

cat o mare clădire, care a fost săpată între anii 1976—1982. Această clădire este oarecum pandantul hambarului (**horreum**) din **latus dextrum** și măsoară 38,40×16,90 m (latura scurtă dinspre nord măsoară 16,65 m). A fost puternic distrusă, probabil încă din vechime; așa se face că nu a fost marcată nici în planul lui Marsigli și nu a fost identificată de Polonic în cursul cercetărilor sale. Ceva mai bine se păstrează numai latura de vest, dispre **principia**; mortarul care lega pietrele era însă aproape complet spălat de apă, lăsând impresia că pietrele zidului ar fi fost legate cu pământ.

Barăcile ridicate cu mai bine de patru decenii în urmă au produs stricăciuni acestui edificiu. Un sistem de canalizare cu tuburi de ciment străbate clădirea aproximativ în diagonală, dinspre SE spre NV; clădirea mai era tăiată de o conductă de apă, precum și de o alee pietruită; unele lucrări de construcție din beton armat au coborât până la stratul de pământ virgin. Așa se face că pe aproape întreg cuprinsul, s-au păstrat doar fundațiile acestei clădiri. S-a constatat că zidul era gros de 8,80 m (la bază); pietrele fundației au fost așezate într-un șanț săpat în solul viu.

Planul acestei clădiri se prezintă astfel: în jumătatea dinspre sud se află o curte mare (dimensiunile pe interior: 21,70×15,10 m); partea dispre nord este ocupată de trei șiruri de încăperi.

Pe suprafața acestei curți a fost așternut un strat subțire de pietriș (motiv pentru care, în ultimul plan publicat, partea de vest a acestei zone a fost identificată cu o stradelă). Deasupra — acolo unde stratul a scăpat nederanjat —, s-au aflat numeroase fragmente de țigle și olane, căzute pe stratul antic de pietriș cu resturi de arsură (cărbuni și lut afumat amestecat cu cenușă). În acest strat s-a descoperit o monedă de la Philippus Caesar (anii 244—246), ceea ce arată că această clădire a fost distrusă cu ocazia atacului carpic din timpul domniei lui Filip Arabul[10]. Pe direcția zidului care desparte șirul de camere de vest de cele centrale s-a descoperit o cărămidă mare (de dimensiunile 0,44×0,39 m; spartă în mai multe bucăți), care ar putea fi baza unei coloane (stâlp de susținere). S-ar putea deci ca această curte să fi fost împărțită pe lung în trei zone, formând două portice de-a lungul laturilor lungi.

Partea dinspre nord a clădirii cuprinde trei șiruri de camere. Spre laturi se află câte trei încăperi; cele din marginea de nord sunt rotunjite în interior. Toate aceste camere erau prevăzute cu pile de hipocaust (unele aflate **in situ**, direct pe stratul de lut și pietriș). Pe centru se află două camere, de formă dreptunghiulară; cea dinspre nord, mai mare, era prevăzută cu sistem de încălzire cu hipocaust. Căldura provenea de la un **praefurnium**, lipit de camera cu absidă din capătul de nord-vest al clădirii (spre **principia**) și construit din cărămidă. Căldura comunica în subsolul camerelor prin guri de cărămidă, cum s-a constatat între cele două camere dreptunghiulare de pe marginea de vest[11]. În interiorul camerelor s-au aflat numeroase sfărâmături de tuburi și tegule folosite la sistemul de conducere a aerului cald prin pereți. În camera centrală mare a apărut un denar de la Plautilla, iar la est de această clădire, între aceasta și agger, alt denar de la Caracalla. Această clădire ar putea fi identificată cu **praetorium.**

2. Lucrările de conservare și consolidare reluate în anul 1982 au impus dezvelirea laturii de nord a clădirii comandamentului **(principia)**, prin lărgirea spre nord a vechii secțiunii D (vezi planul publicat de Em. Popescu și Eugenia Popescu). Aici s-a descoperit un bogat material arheologic, în stratul de incendiu provocat de distrugerea castrului de către carpi : fragmente de coif, fibule, sticlă (topită), monede (de la Septimiu Sever și casa sa domnitoare, precum și o piesă de la Gordian al III-lea), un cercel de aur de tip oriental.

Cu acestea, planul zonei centrale a castrului este în linii mari cunoscut. Cu fondurile puse la dispoziție de fostul Comitet de Cultură al jud. Argeș, ruinele scoase la lumină au fost consolidate și protejate (1982—1983).

B. CERCETEAREA SISTEMULUI DE FORTIFICARE

Pe latura de sud a castrului, Em. Popescu efectuase două secțiuni (în planul publicat în 1968 : SB și SG), care au traversat și identificat traseul zidului. S-au identificat astfel **porta praetoria**, precum și cele două turnuri de curtină de pe latura de sud. Aici, construcțiile anterioare ale fostei întreprinderi miniere au afectat grav obiectivele, producând distrugeri irecuperabile prin ridicarea unor barăci, străpungerea zidurilor pentru instalații de apă și iluminat etc. Se impunea deci reluarea lucrărilor în această zonă, pentru a le salva de distrugerea în continuare de către agenții atmosferici.

Zidul de incintă

3. În anii 1983—1985, s-a dezvelit pe exterior o parte din zidul de incintă : latura de sud în întregime, precum și o porțiune din latura de vest. Zidul de curtină se păstrează pe o înălțime relativ uniformă, între 1,50—1,90 m. S-a observat că în porțiunile dintre turnurile porților și turnurile de curtină, zidul prezintă (cam de la jumătate) o deviere spre interior, ceea ce face ca turnurile porții **praetoria** să prezinte un ieșind mai mare ; aceasta permitea gărzii observarea mai atentă a bermei.

S-a constatat că zidul prezintă două fracturi adânci la colțul de sud-vest, lângă turnul de colț.

Începând din anul 1984, zidul a fost permanent consolidat și înălțat până la cota **agger**-ului.

4. **Porta praetoria** a fost identificată și săpată de P. Polonic în 1901 ; rezultatele, rămase multă vreme inedite (cu excepția planurilor publicate de Gr. Tocilescu cu diferite ocazii), au fost valorificate ulterior de D. Tudor. Em. Popescu a dezvelit turnul dinspre vest al acestei porți.

Porta praetoria a fost resăpată integral de noi în 1983—1984. Față de datele consemnate de Polonic, s-au obținut unele rezultate noi. Dar distrugerile provocate (în special cu 3—4 decenii în urmă) au amputat grav configurația obiectivului ; fără notele lui Polonic, am fi fost lipsiți de o serie de date esențiale pentru reconstituirea acestei porți.

Cele două turnuri ale porții se prezintă uniform ; distanța dintre ele este de 5,90 m, iar față de zidul de incintă ies în afară (spre **fossa**) cu aproape 1 m. Spre exterior, latura turnului este lungă de 4,55 m și groasă de 1,90 m (cu 10 cm mai groasă decât zidul din incintă) ; în **schimb**, spre interior este gros de numai 0,90 m. În interior camerele turnurilor sunt de mărimea 2,50 (2,55) × 2,40 m. Turnurile prezintă spre intrare

câte doi mici contraforţi (uşori), servind pentru sprijinirea arcului (bolţii) porţii ; acum s-au mai identificat parţial : cel interior de la turnul de vest şi cel dinspre exterior de la turnul de est (din schiţa întocmită de Polonic, se cunosc ambii contraforţi de la amândouă turnurile, ieşind cu 0,30 m ; grosime : 0,95 m cei dinspre interior — 0,85 m cei dinspre exterior).

Faţă de datele rămase de la Polonic, rezultă că starea porţii a ajuns deplorabilă. La turnul dinspre vest, zidul (înalt, cu aproape un veac în urmă, de 1,10—1,30 m) mai avea doar 0,30—0,50 m, fiind într-o stare de degradare înaintată ; contrafortul dinspre fossa era distrus până la temelie. La turnul dinspre est al porţii (spre muzeu), cele două ziduri interioare au fost aproape complet distruse de o mare groapă, adâncă de circa 2 m ; în ea s-a găsit prăbuşită o porţiune din zidul turnului. Un nuc plantat la intrarea turnului a provocat alte distrugeri, prin rădăcinile ce au dislocat pietrele.

Probabil că Polonic a săpat acest turn, în interior, numai pe lângă zid. Aşa se face că el notează în acest loc doar prezenţa unei cărămizi pătrate (20 x 20 cm) din pardoseală (în zona distrusă acum de groapă) ; dar în săpăturile noastre s-au descoperit mai multe cărămizi **in situ** (fragmentare), de mărimi diferite, aşezate la nivelul plintei. În interior, au apărut şi câteva fragmente ceramice romane comune.

În 1981—1985, turnurile porţii au fost consolidate şi înălţate până la cota **agger**-ului.

5. Porta principalis dextra. Turnul dinspre nord al acestei porţi a fost identificat de Em. Popescu ; poarta s-a săpat integral în anii 1985—1986. Ea se aseamănă ca plan cu **porta praetoria** ; distanţa între turnuri este de 5,90 m (între uşori — 3,80 m). La bază (colţurile de la intrare) s-au utilizat blocuri din piatră fasonată din cariera de la Albeşti. Colţurile dinspre **agger** erau regularizate prin folosirea cărămizii. În suprafaţa săpată în faţa porţii a apărut, în 1986, un denar de la Severus Alexander (anii 222—228).

În anul 1986, această poartă a fost consolidată şi ridicată până la nivelul **agger**-ului (circa 1,80 m).

6. Porta principalis sinistra se află pe latura de est a castrului ; unul din turnuri (cel de sud) intră parţial sub clădirea fostei cantine a întreprinderii miniere (acum transformată în muzeu).

Această poartă a mai fost cercetată de P. Polonic în cursul săpăturilor din anul 1901. Din nefericire, ea a avut mult de suferit cu 40—50 de ani în urmă. Astfel, turnul dinspre nord a fost în bună parte nivelat (în special partea dinspre intrarea porţii), pentru a se crea un drum de acces. Latura exterioară a celuilalt turn, dinspre sud, a fost străpunsă de o conductă ieşind din fosta cantină a întreprinderii miniere. La săpare, s-a constatat că în turnuri, începând de la nivelul plintei, au fost depuse gunoaie (câteva monede emise după anul 1952 arată când s-au făcut aceste depuneri). Sub nivelul plintei, au apărut — îndeosebi în turnul de sud — fragmente ceramice.

Dimensiunile turnurilor porţii (identice) sunt următoarele : latura dinspre exterior este lungă de circa 2,55 m şi groasă de 1,70 m (deci aproape cât zidul de incintă, faţă de care poarta iese în afară cu circa 0,90 m) ; latura dinspre interior (pe care se află intrările în turnuri) este lată de 0,95 m. Celelalte două laturi sunt lungi de 2,25 m şi groase de 0,90 m (cele dinspre exterior) şi 1,00 m (cele dinspre poartă). Pe latura de sud se află intrările în turnuri, largi

de 1,15 m. Pe partea dinspre poartă, turnurile prezintă câte doi ușori, lungi de circa 0,86 m și lați de 0,90 m ; cel dinspre interior al turnului de nord are la bază un bloc mare de calcar de Albești. Distanța dintre cele două turnuri (fără ușori) este de 5,35 m ; rezultă că poarta (intrarea) era largă de 3,60 m.

Această poartă a fost cercetată în anul 1988 și conservată.

Turnuri de curtină

În acești ani s-au cercetat trei turnuri de curtină (cunoscute deja din planul publicat în 1968) și s-au identificat alte două :

7. Turnul dintre **porta praetoria** și colțul de sud-est al castrului, identificat prin cercetările anterioare, a fost săpat și consolidat în 1985. Camera interioară este aproximativ pătrată (1,52 x 1,50 m), intrarea este largă de 1,10 m. La colțul exterior al laturii de vest s-a utilizat și cărămida ; grosimea acestei laturi este de 0,95 m (cealaltă latură a fost parțial distrusă de o conductă, care a străpuns și zidul de incintă până aproape de plintă).

Turnul a fost golit până la adâncimea de 1 m. În interior au apărut câteva fragmente de ceramică romană comună și de țigle.

8. Turnul dintre **porta praetoria** și colțul de sud-vest al castrului, identificat în cursul săpăturilor anterioare, a fost cercetat în 1979 (Em. Popescu). Consolidat și înălțat în 1985, în cursul lucrărilor de reconstituire a incintei castrului. Dimensiunile sunt asemănătoare cu cele ale turnului descris anterior. În interior s-au descoperit fragmente ceramice comune, oase, fragmente de țigle.

9. Turnul identificat la capătul secțiunii H, pe latura de est, a fost săpat în 1985 și consolidat în anul următor. Înălțimea până la care se păstra era de 1 m (latura dinspre nord). Camera interioară măsura 1,45 x 1,52 m. Zidul este gros de 1,05 m pe porțiunea care face corp comun cu zidul de incintă al castrului (turnul iese în afara zidului de incintă cu 0,15—0,20 m) și 0,86 m (laturile interioare). Intrarea (situată pe latura de vest, dinspre clădirea muzeului) este dispusă simetric ; ea măsoară 0,97 m, iar distanța până la pereți este de 0,15 m (stânga) — 0,35 m (dreapta).

Turnul prezintă în dreptul intrării urme de tencuială, pentru a uniformiza suprafața neregulată zidită cu piatră de râu. Pentru a da linie dreaptă zidului, s-au folosit (la colțuri) cărămizi.

În interior, îndată după înlăturarea stratului vegetal, s-a dat peste un strat de cenușă. La golirea turnului au apărut : ceramică, oase, un fragment de aplică de bronz traforată.

Podeaua este construită din lespezi legate cu mortar. Turnul fusese acoperit cu țigle și olane, din care în interior s-au descoperit mai multe fragmente. Au apărut și câteva fragmente de cărămizi (una cubică, asemeni celor folosite la pilele de hipocaust).

10. Analiza planului castrului ne-a pus problema dacă nu cumva se află câte un turn de curtină și pe porțiunile de zid aflate între **portae principales (dextra** și **sinistra)** și colțurile de sud-vest, respectiv sud-est ale castrului. Încercarea făcută în săpăturile anterioare (S J) nu dusese la un rezultat pozitiv. Măsurătorile pe teren ne-au determinat trasarea unei noi secțiuni (numită convențional, în continuarea celor precedente : SO), lungă de 6 m și lată de 2 m, perpendiculară pe zidul de incintă și aproximativ paralelă cu vechea secțiune J (la circa 3,5 m sud de aceasta). Prin această secțiune s-a identi-

ficat latura interioară de sud a unui turn; partea dinspre **murus** a secțiunii SO a fost dezvoltată într-o suprafață, dezvelindu-se întregul turn.

Camera turnului are în interior dimensiunile: 1,90 m (latura perpendiculară pe zidul de incintă) și 1,35 (latura care face corp comun cu zidul castrului); grosimea laturilor interioare: 0,85—0,90 m. Pe latura comună cu zidul de incintă, zidul turnului prezintă același sistem constatat la turnurile săpate anterior (de Em. Popescu): el intră în zidul de incintă și prezintă un ieșind spre latura exterioară a zidului castrului. Intrarea turnului este largă de aproximativ 1 m; ușorii formează un unghi drept cu pereții laterali ai turnului (cel stâng, mai bine păstrat, măsoară 0,28 m).

Turnul s-a păstrat pe înălțimea de maximum 0,80 m (calculată de la podea). Podeaua este construită din lespezi și pietre de râu prinse cu mortar.

La golirea turnului, din stratul superior s-au scos pietre și bolovani (proveniți din dărâmarea acestuia), fragmente de țigle și olane. După 0,45—0,50 m, pământul de umplutură conținea resturi de cărbune și arsură. În acest strat, s-a descoperit un fragment de brățară de bronz, o fibulă și o cantitate însemnată de ceramică (între altele, un fragment cu un început de inscripție neclară zgâriată și un fragment de **mortarium**), precum și oase de animale.

În colțul dintre zidul de incintă și latura de sud a turnului, aproximativ la nivelul plintei, în stratul de mortar scurs de la dărâmarea turnului, a apărut o monedă de bronz de la Gordian III.

11. Pe latura de est a castrului, între **porta principalis sinistra** și colțul de sud-est al castrului, s-a descoperit alt turn de curtină (el este situat la 0,55 m depărtare de clădirea muzeului), făcând pandant cu turnul descris anterior. Camera interioară are dimensiunile: 1,50 x 1,50 m; intrarea este de 0,95 m, iar ușorii sunt depărtați de laturile turnului cu 0,25 (cel drept) — 0,30 m (cel stâng). În dreptul intrării, zidul prezintă urme de tencuială.

S-a golit până la adâncimea de 1 m. În stratul superior au apărut mulți bolovani, precum și fragmente de țigle și olane; după circa 0,50 m, au început să apară numeroase fragmente ceramice și oase (multe fragmente de corn de cerb). Acest strat conține urme de arsură (cărbune). S-a descoperit un fragment de figurină de lut reprezentând pe zeița Venus.

Secțiuni prin sistemul defensiv

În cursul săpăturilor efectuate între 1962—1968, s-au trasat mai multe secțiuni, în vederea cunoașterii complexe a sistemului defensiv **agger-murus-berma-fossa**: două secțiuni pe latura de est a castrului (numite convențional A și K), alte trei pe latura de nord (M, M_1 și N — ultima numai în afara incintei). Pentru a controla sistemul de fortificare de pe latura de sud, autorii prezentului raport au executat alte două secțiuni (numite convențional P și R); dar din motive obiective, prima a fost executată doar în afara incintei, cealaltă numai în interior.

12. Secțiunea P s-a executat în anul 1985: dimensiuni: 22 x 2 m (lungimea a fost limitată de faptul că depășea cu circa 10 m teritoriul rezervației arheologice, intrând în terenul de fânețe al fostului CAP Câmpulung). Secțiunea cade perpendicular pe zidul de incintă, imediat la est de turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-est al castrului; nu a putut fi continuată în in-

teriorul castrului, deoarece imediat lângă zidul de incintă se afla o baracă a șantierului, apoi un drum interior de acces.

La aproximativ 1 m sub nivelul actual al solului, a apărut **berma**, lată de 2,50 m, ușor înclinată, delimitată de un strat de argilă ; pe traseul ei s-au aflat bucăți de cărămizi și pietre căzute de la zidul de incintă. În continuare, profilul (latura de est a secțiunii) este întrerupt de o groapă modernă cu deschiderea de 1,30 m. Urmează linia în pantă a fossei, tăiată în strat de pietriș cu bobul mic. **Fossa** este adâncă de 2,30 m (măsurată de la nivelul actual al solului), iar deschiderea de circa 7,50 m. Era umplută cu bolovani, pietre de râu de dimensiuni mai mici, fragmente de cărămizi și țigle, ceramică. În continuare, terenul este format din strat de pietriș (cu foarte multe pietre și bolovani). Apoi s-a identificat alt șanț (acesta mai mic), al cărui unghi se observă în profil îndată sub stratul vegetal (gros de numai 10 cm). Distanța dintre cele două **fossae** este de 5,20 m. Fossa mică a fost săpată în strat de pietriș cu bob mare (conținând multe pietre și bolovani) ; adâncimea ei este de numai 1,20—1,30 m, iar deschiderea de 3,50 m ; traseul ei este marcat în profil de pietre, iar pe fundul șanțului a apărut (în profilul de pe latura de vest a secțiunii) un fragment de cărămidă. Umplutura fossei mici este constituită din pământ de culoare cenușie, pietre și câteva fragmente de cărămidă. (fig. 3).

13. Secțiunea R (1985) a fost executată prin lărgirea (spre vest) unei vechi secțiuni (nenumerotată pe planul publicat în 1968), prin care s-a identificat turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-vest al castrului. A fost trasată perpendicular pe zidul de incintă, aproximativ paralelă cu SG și limitată (la nord) de aleea asfaltată a rezervației.

Valul era vizibil în această zonă până la 1 m deasupra solului actual (în partea de sus era distrus de un pavaj de ciment al unei barăci a fostei întreprinderi miniere).

La circa 0,50 m de nivelul actual al solului, a apărut zidul de incintă. S-a săpat până la adâncimea de 2 m (lângă zid), pătrunzându-se cu 30 cm sub nivelul de călcare antic. Cu acest prilej, s-a constatat că fundația zidului de incintă era construită din pietre de râu și pietriș.

14. În anul 1986 s-a trasat secțiunea S — între colțul de sud-vest al castrului și turnul de curtină din apropiere ; s-a săpat pe adâncimi variabile — între 2,70 m (porțiunea dinspre zidul de incintă) și 1,10 m (capătul secțiunii dinspre alee). Secțiunea este orientată aproximativ E—V, perpendicular pe zidul de incintă. Baza zidului se află la adâncimea de 1,50 m (de la nivelul solului) ; fundația din piatră de râu (aceeași cu cea constatată în secțiunea Q) continuă în jos cu încă 0,60 m.

Ambele secțiuni (R, S) au arătat că **agger**-ul este lat de circa 5 m.

Cercetările din ultimul deceniu au adus, precum s-a văzut, noi contribuții la cunoașterea planului castrului. Totodată, s-au cules date noi privind sfârșitul castrului, ca urmare a atacului carpic din timpul lui Filip Arabul. Una din cele mai importante realizări a autorilor acestui raport preliminar este însă consolidarea și conservarea tuturor obiectivelor scoase la lumină precum și începerea reconstruirii laturii de sud a castrului[12].

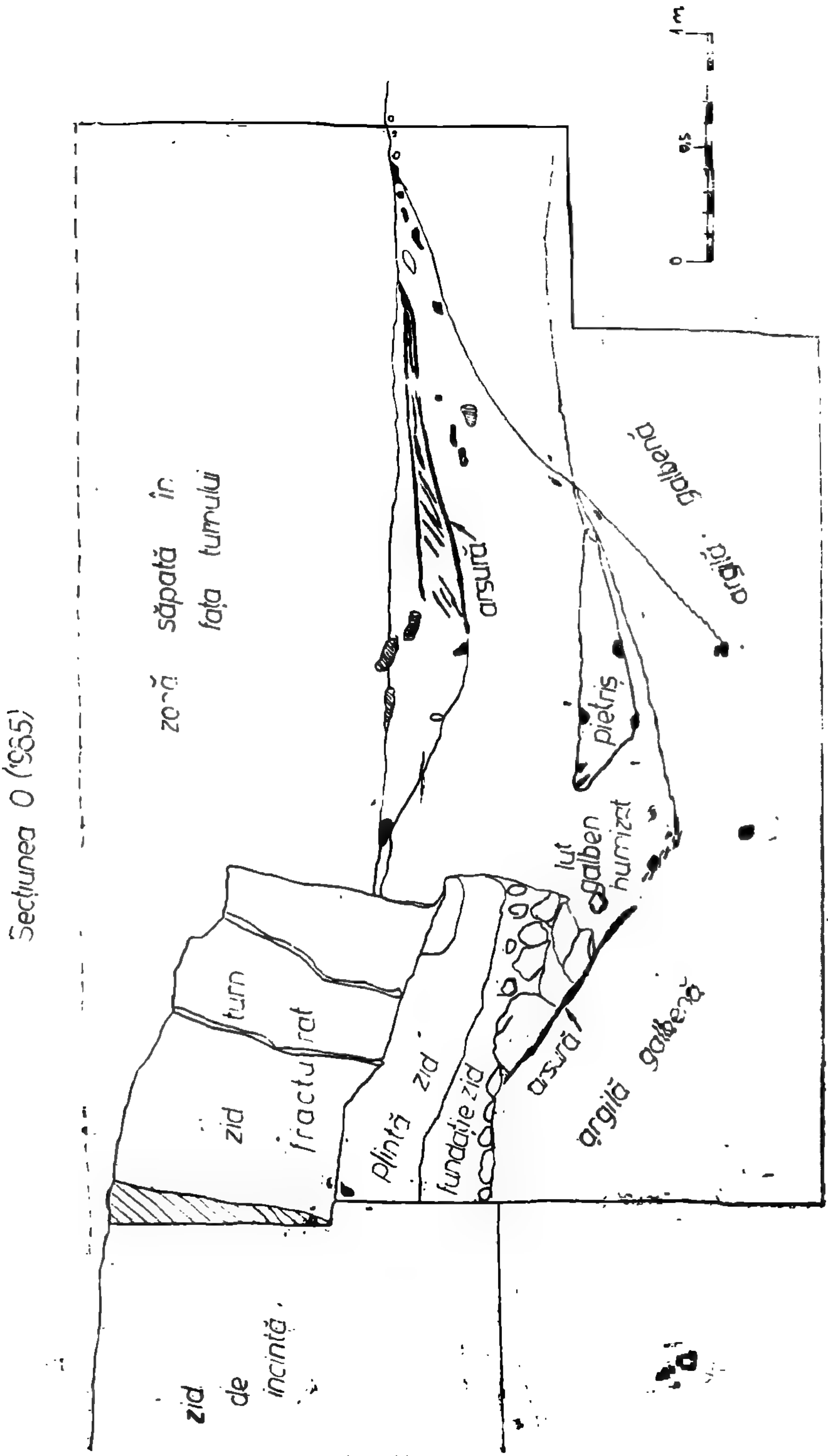

Fig. 1. Secțiunea 0 (1985) : a) profil prin latura de sud a secțiunii.

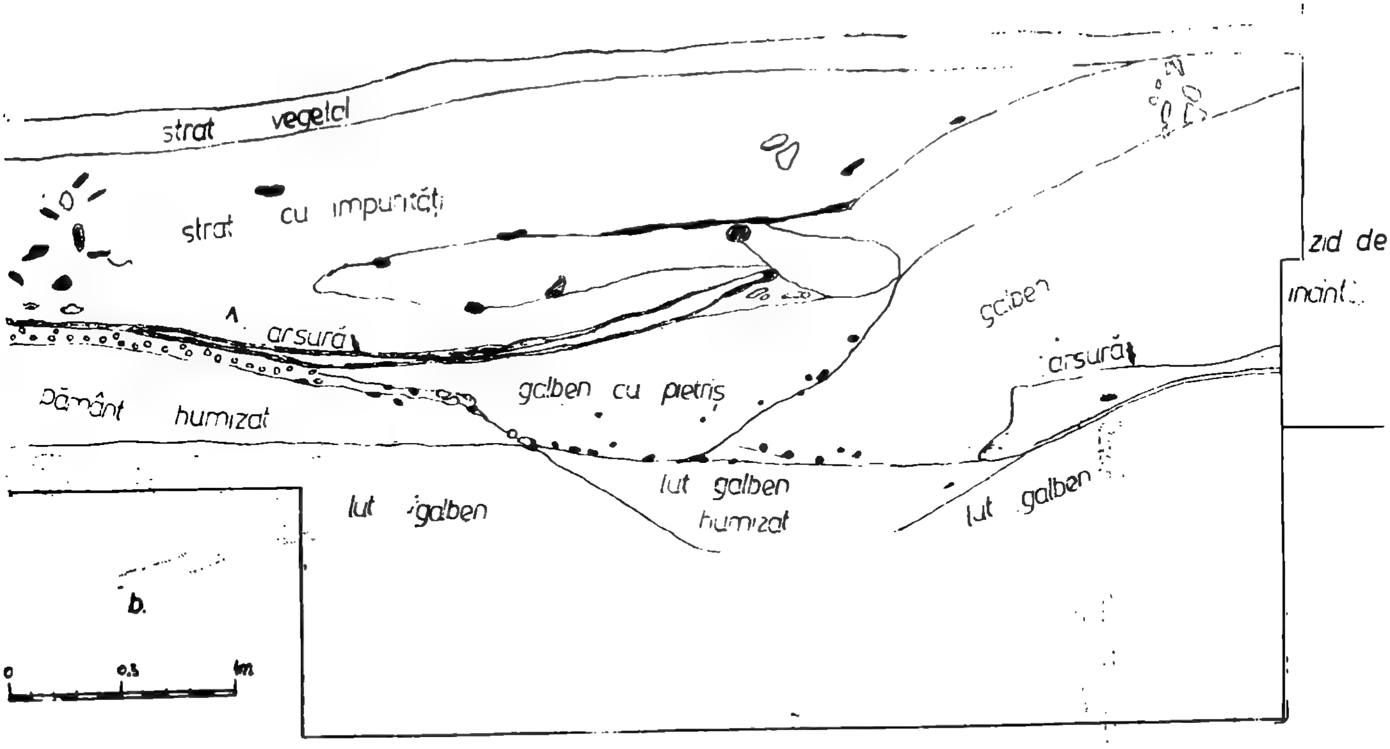

Fig.2. Secţiunea 0 (1985) : a profil prin latura de nord, b profil prin latura de sud a secţiunii.

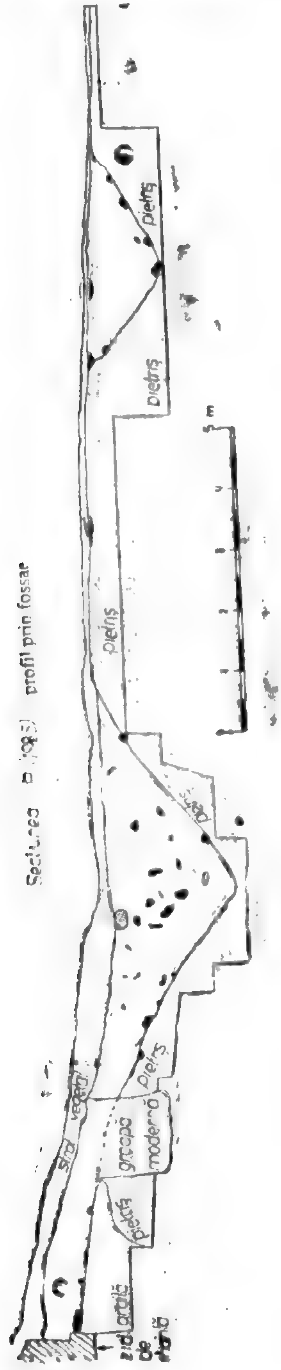
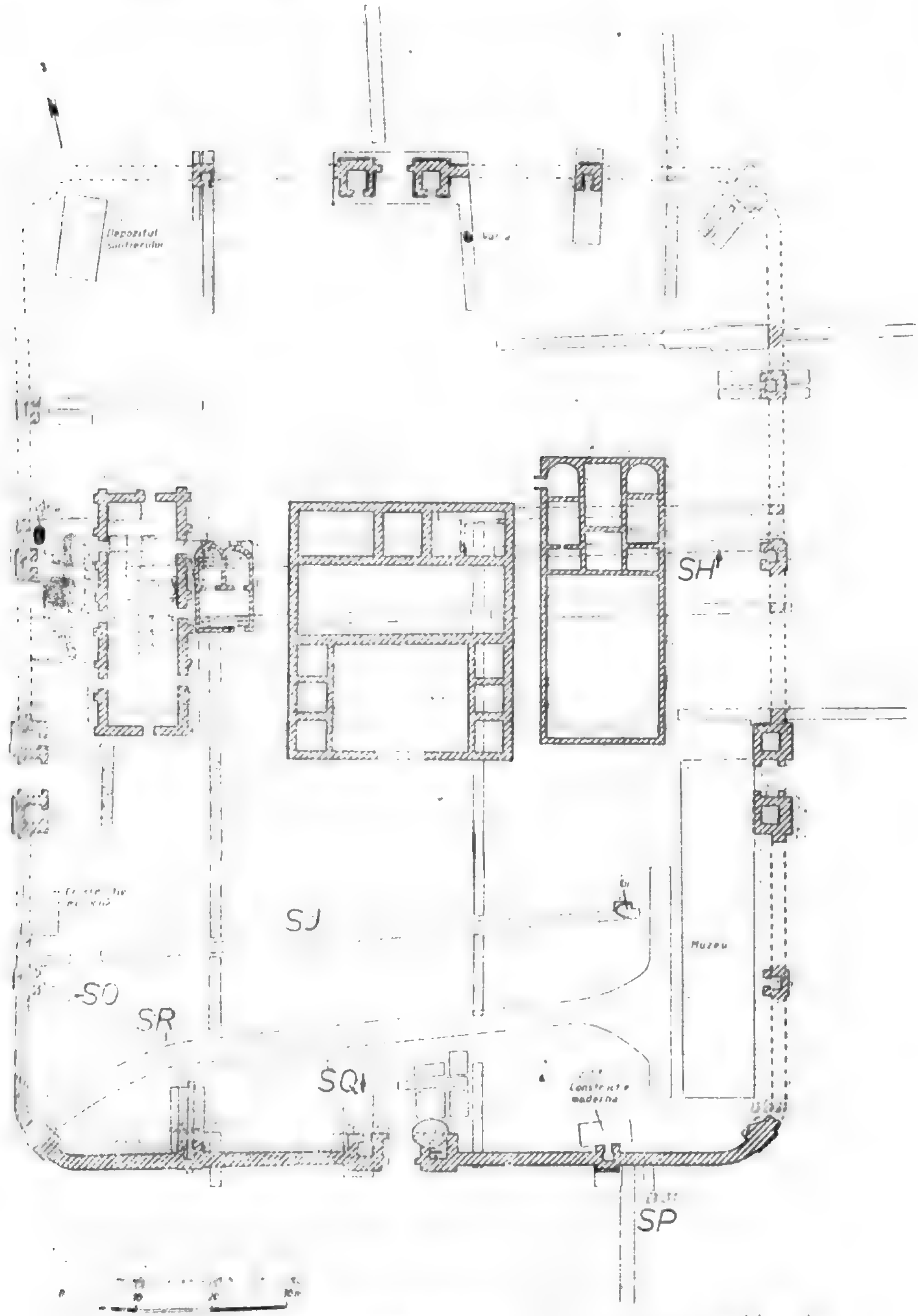

Fig. 3 Secţiune. P (1985). Profil prin fossae

Planul castrului de piatră de la Câmpulung (Jidava)

NOTE

[1] În literatura de specialitate, castrul a fost menționat fie după localitatea Apa Sărată (uneori după numele cartierului Pescăreasa), fie după punctul Jidova — nume dat de localnici locului cu ruine. Această ultimă denumire este atestată încă de L.F. de Marsigli (**Danubius Pannonicus-Mysicus**, II, Haga, 1726, fig. 39: „Sidova"). C.D. Aricescu (**Istoria Câmpulungului, prima reşedinţă a României**, Bucureşti, 1855, p. 11—18) credea că aici a existat înainte de romani o cetate dacică, de aceea pledează pentru forma Jidava. În **Marele Dicţionar geografic al României**, IV, 1901, p. 97—98, sunt menţionate ambele forme — Jidava şi Jidova (cu menţiunea că aceasta din urmă este forma populară). Gr. G. Tocilescu (**Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie**, Bucureşti, 1900, p. 134) foloseşte denumirea de Jidova, la fel C. Rădulescu-Codin (**Muscelul nostru**, Câmpulung, 1922, p. 37) şi V. Christescu (**Istoria militară a Daciei Romane**, Bucureşti, 1937, passim). În schimb, D. Tudor a folosit consecvent denumirea de Jidava; vezi astfel: **Castrele romane de la Jidava lângă Câmpulung în Muscel**, Bucureşti, II, 1936 (1938), p. 89—117; idem, **Oltenia romană**, Bucureşti, 1942, p. 229 (vezi şi ediţiile ulterioare). Cu aceasta, s-a înrădăcinat în literatura de specialitate denumirea de Jidava — toponim ireal, a cărui utilizare se pretează la confuzii de ordin istoric; cum s-a văzut, el nu are nici o legătură cu o **dava** preromană (numele antic rămâne necunoscut). De aceea, noi ne vom referi în continuare la oraşul Câmpulung, pe teritoriul căruia se află acest castru.

[2] L.F. de Marsigli, **loc cit.**

[3] C.C. Giurescu, **Principatele Române la începutul secolului XIX**, Bucureşti, 1958, p. 169.

[4] Notele lui D. Butculescu se păstrează la Muzeul de istorie al municipiului Bucureşti.

[5] Notele lui P. Polonic se păstrează în arhiva Tocilescu, la Biblioteca Academiei Române, secţia manuscrise, vol. 5133, p. 204—254 şi vol. 5139, p. 3—32.

[6] D. Tudor, **op. cit.**; vezi încă, idem, **Ştiri nouă despre castrul Jidava**, în Buletinul Muzeului Militar Naţional, IV, 1940—1941, 7—8, p. 98—101; idem, **Arme şi diferite obiecte din castrul Jidava**, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 37, 1944, 119—122, p. 77—82.

[7] Săpăturile au fost începute în 1962 de către Emilian Popescu, din partea Institutului de Arheologie din Bucureşti, în colaborare mai întâi cu Muzeul din Câmpulung (reprezentat prin Flaminiu Mârţu; 1962—1964), iar din 1964, fără întrerupere până astăzi, cu Muzeul din Piteşti (reprezentat între 1964—1968 prin Eugenia Popescu, iar începând din 1976 prin T. Cioflan). În anii 1971—1972 nu s-au făcut săpături. Din 1978, cercetările au fost preluate, din partea Institutului de Arheologie, de Constantin C. Petolescu.

[8] Vezi Emilian Popescu şi Eugenia Popescu, în Studii şi Comunicări, Piteşti, 1968, p. 67—79; iidem, în Materiale şi cercetări arheologice, IX, 1970, p. 251—263. În aceste rapoarte se publică şi primul plan corect al castrului, întocmit de Eusebiu Mironescu pe baza măsurătorilor din anii 1966—1967.

[9] Planul prezentat acum are la bază ridicarea topo efectuată de E. Mironescu, cu completările făcute de C.C. Petolescu.

[10] Em. Popescu, C.C. Petolescu, T. Cioflan, **Distrugerea castrului roman de la Câmpulung (Jidava)**, în Studii şi comunicări, III, Câmpulung-Muscel, 1984, p. 15—17.

[11] Între primele două camere de pe latura stângă se află o gură de circulaţie a aerului cald, realizată din 4 rânduri de cărămizi suprapuse (de dimensiunile: 35×26×7 cm); gura este largă jos de 30 cm, iar sus se îngustează (pentru a putea fi acoperită cu o cărămidă; probabil nu exista boltă).

[12] Vezi C.C. Petolescu — T. Cioflan, **Discuţii pe marginea reconstituirii unor elemente ale sistemului de apărare al castrului roman de la Câmpulung**, în Revista Muzeelor şi Monumentelor. Monumente istorice şi de artă, 2, 1988, p. 70—72.

LE CAMP ROMAIN DE CÂMPULUNG — PESCĂREASA (DEP. D'ARGEŞ), FOUILLES DES ANNÉES 1978—1988

RÉSUMÉ

Les premières fouilles systématiques dans la camp romain de Câmpulung (situé dans le lieu appelé „Jidova"), effectuées en 1901 par P. Polonic, ont été publiées ultérieurement par D. Tudor (dans „Bucureşti" II, 1936, p. 89—117). En 1962, les fouilles sont reprises par l'Institut d'Archéologie de Bucarest, avec la collaboration des musées de Câmpulung (1962—1964) et de Piteşti (partir de 1964, jusqu'à présent) ; les résultats preliminaires ont été communiqués par Emilian Popescu et Eugenia Popescu, dans „Studii şi comunicări" (Piteşti), 1968, p. 67—79 (= „Materiale şi cercetări arheologice", IX, 1970, p. 251—263).

Les recherches des années suivantes (1968—1970, 1973—1977) ont contribué à la connaissance assez complète des complexes de la zonne **horreum-principia.** Depuis 1978, les fouilles ont été continuées par les auteurs du présent rapport. On a mis au jour les restes d'un grand édifice **(praetorium ?)** situé dans le **latus sinistrum** de la zone centrale du camp. De même, les fouilles ont contribué à la meilleure connaissance du système des fortifications : le mur d'enceinte (spécialement du côté sud), doublé par l'**agger** et muni par des portes ces années ont été explorées les portes **praetoria, principalis dextra** et **principalis sinistra** et des tours intermédiaires (fig. 1) ; ce système défensif était complété par deux fossés circumvallaires (fig. 3).

Les recherches ont démontré que le camp a été détruit en 245—247 par l'attaque des Carpes.

CASTRUL DE PĂMÂNT DE LA FĂLFANI — ISBĂŞEŞTI, JUDEŢUL ARGEŞ RAPORT PRELIMINAR

CONSTANTIN C. PETOLESCU
ROMEO AVRAM
TEODOR CIOFLAN
LUCIAN AMON

În continuarea planului de cercetări arheologice ale M. M. N., pentru anul 1995 s-a stabilit şi necesitatea definitivării studierii castrelor de pământ din Dacia, în general, a celor din Dacia Sudcarpatică, în special.

În acest sens, după investigarea, în anii anteriori, a castrelor ce au avut şi o fază de pământ, de la Castra Traiana[1], Romula[2], Răcari[3], Bistret (?)[4], Bumbeşti-Jiu[5], Vârtop[6] şi Plesa-Porceni[7], în vara anului 1995 s-a executat un sondaj pe locul în care fusese semnalat a fi existat un castru de pământ ce ar fi făcut parte din sistemul **limes**-ului **transalutan**.

Cercetările, executate **manu militari,** au fost realizate, printr-o colaborare fructuoasă şi armonioasă, între specialişti din Muzeul Militar Naţional, Muzeul Judeţean Argeş, Universitatea şi Institutul de arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, prin semnatarii acestui prim raport, în perioada 15.VI—15.VII 1995.

Castrul de pământ de la Isbăşeşti, com. Stolnici, jud. Argeş a mai fost semnalat în literatura de specialitate[8], informaţiile despre acesta fiind însă foarte vagi şi lacunare, după ştiinţa noastră, până în acest an nemaifiind făcute niciodată săpături arheologice (fig. 1).

Având în vedere această situaţie, sondajul din acest an avea drept principale obiective verificarea informaţiilor referitoare la existenţa acestui castru de pământ în locul semnalat de literatura de specialitate, măsurarea lui, precizarea elementelor de fortificaţie **(fossa, berma, murus, vallum,** drumuri), eventuale construcţii interioare, alte date privind existenţa acestuia (durata de funcţionare), garnizoana, rol, etc.

Argeşul, hărăzit să devină leagăn şi vatră de formare şi organizare a Ţării Româneşti, ca părtaş la multe evenimente însemnate în evoluţia progresivă a istoriei românilor, a moştenit o zestre culturală din cele mai bogate.(*)

Arheologic, zona argeşeană se dovedeşte a fi unul din cele mai importante centre ale activităţii umane din paleoliticul inferior, Valea Argeşului fiind un străvechi punct de viaţă dacă şi romană, apoi românească, învăluindu-şi începuturile în negura timpului.

În acest sens, ne mărginim, cu această ocazie, să amintim doar fortificaţiile romane situate pe actualul teritoriu al judeţului Argeş, fortificaţii care au avut şi o fază de pământ: **Urluieni**[9], **Isbăşeşti**[10], **Săpata de Jos**[11], **Albota**[12], **Purcăreni**[13], **Voineşti**[14] **şi Rucăr**[15], exprimându-ne speranţa că în anii următori, printr-o la fel de bună colaborare, să reuşim

(*) copiat cuvânt cu cuvânt din N. Mateescu, St Com Piteşti 3, 1971, p. 146.

o cunoaştere mai profundă a acestor obiective de o deosebită importanţă pentru istoria militară a Daciei romane.

În prima parte a existenţei sale, sistemul defensiv al Daciei romane a cunoscut o fază în care cea mai mare parte (dacă nu chiar toate) a fortificaţiilor sale aveau elementul de bază al incintei fortificate alcătuit dintr-un val de pământ şi un şanţ de apărare. Această fază de construcţie a fortificaţiilor sistemului defensiv este cunoscută în literatura noastră de specialitate sub numele de **faza de pământ a castrelor din Dacia romană,** de altfel denumirea „fază de pământ" fiind acceptată pentru întreaga frontieră a imperiului roman.

În afară de simpla ei menţionare, în istoriografie s-a acceptat părerea că fortificaţiile de pământ au fost construite imediat (în timpul) după războaiele dacice ale lui Traian, această ipoteză fiind, după părerea noastră, logică şi posibilă.

În stadiul actual al cercetărilor arheologice, deşi nu putem da un răspuns detaliat şi mai ales, bine argumentat, în legătură cu această problemă, putem însă concentra observaţiile rezultate din cercetările efectuate şi formula păreri în legătură cu sistemul şi tehnica de construcţie, precum şi cu datarea acestei faze.

Conform izvoarelor şi studiilor speciale despre fortificaţii, castrele la faza de pământ, au în general, trei elemente principale de fortificaţie: **şanţul de apărare (fossa), valul de pământ (vallum)** şi **palisada,** acestea fiind cunoscute sub numele de **munitio** sau **munitiones**[18].

Pentru Dacia lipsesc orice informaţii antice scrise în legătură cu sistemul de construcţie al elementelor de fortificaţie, cu excepţia inscripţiei de la Bumbeşti[19], singurele informaţii putând fi furnizate de cercetările arheologice.

Având în vedere cele arătate mai sus, vom face o prezentare generală a săpăturilor efectuate în campania din anul 1995 la Fâlfani Isbăşeşti, detalii şi alte aspecte vom încerca să le prezentăm cu ocazia sesiunii anuale de rapoarte arheologice.

Pentru a ne putea atinge obiectivele stabilite pentru anul 1995, au fost trasate două secţiuni (denumite S I şi S II), lungi de S I = 126 m, S II = 142 m şi late de 2 m.

Secţiunea întâi (S I), a fost orientată N—S, S II orientată E—V, fiind trasate în aşa fel încât să poată fi surprinse şanţul (şanţurile) din faţa castrului de pe toate cele patru laturi, precum şi eventualele construcţii interioare. Trasarea acestora, precum şi lucrul propriu-zis a fost îngreunat datorită faptului că pe cea mai mare parte a lui este o pădure tânără şi un număr mare de copaci au trebuit tăiaţi[19].

Fossa de pe latura **de nord** apare, aşa după cum se poate observa în acest moment, în **S I,** carourile 48—52, la — 0,75 m, lată, la gură de cca. 9 m şi adâncimea maximă faţă de stratul vegetal, de 4 m[20] (fig. 2).

Pe latura **de sud, fossa** a apărut foarte clar, în S I, carourile 4—7, la —0,50 m (fig. 3). Pe această latură şanţul are o lăţime maximă la gură, de aproximativ 8 m şi o adâncime maximă (tot faţă de stratul vegetal) de cca. 3 m[21].

Şanţul de apărare de pe latura **de est** apare în S II, carourile 1—5, la —1 m având o lăţime, la gură, de cca. 8 m şi o adâncime maximă (faţă de nivelul actual), de cca. 3,50 m[22] (fig. 4).

Fossa de pe latura de vest, mai puţin vizibilă în profil, apare în S II, carourile 67—63, la —0,75 m, lată la gură de cca. 8,50 m şi adâncă de aproximativ 3 m[23] (adâncime maximă faţă de actualul nivel de călcare)

În capătul secţiunii, carourile 70—71 s-a putut constata o urmă uşoară

ce ar putea constitui un al doilea şanţ de apărare pe această latură, dar în actualul stadiu al cercetării nu ne putem pronunţa cu certitudine asupra acestui fapt.

Berma, apare pe latura **de nord** în S I, carourile 47—46, la —0,75 m (faţă de stratul vegetal) lată de cca. 3 m.

Pe latura **de sud, berma** apare în S I, carourile 8—9, la —0,62 m, lată de cca. 3,90 m.

Pe latura **de est, berma** apare în S II, carourile 5—6, la —1 m şi este lată de cca. 2,70 m.

Pe latura **de vest, berma** (situaţie asemănătoare cu fossa de pe această latură) se observă cel mai greu, ea totuşi a putut fi sesizată la S II, carourile 63—62, la —0,75 m, pe o lăţime de ca. 2,50 m.

În ceea ce priveşte **incinta** propriu-zisă, după părerea noastră, în actuala fază a cercetării, era alcătuită din glii de pământ **(muri cespiticii)** cu o grosime cuprinsă între 2—4 m. Acest lucru este sugerat şi de faptul că în val (în interiorul castrului) se văd urmele de glii, ceea ce ne conduce la ideea că **murus**-ul propriu-zis alcătuit din glii de pământ cu o înălţime destul de mare, s-a prăbuşit, după părerea noastră în urma unor distrugeri violente (incendiu). Această stare de lucruri se poate constata pe toate cele patru laturi, dar cel mai bine se poate sesiza pe laturile de vest şi est. **Valul de pământ** pentru susţinerea **murus**-ului, pe latura **de nord** este sesizabil în S I, carourile 44—41, fiind **lat,** la bază de cca. **7,50 m** şi **înalt** (atât cât se mai păstrează) de cca. **1,50 m**[24], în el fiind sesizate urme de bârnă.

Valul sudic a fost urmărit în S I, carourile 9—14, **lat** la bază de cca. **10 m şi înalt de 1,50 m,** prezentând în compoziţia sa bârne cu urme de arsură[25].

Valul de pe latura **de est** care prezintă cele mai bine păstrate urme de glii de pământ, **se observă în S II,** carourile 9—12, **lat, la bază, de cca. 9 m** şi **înalt** (înălţimea maximă păstrată) de cca. **1,20 m**[26].

Pe latura **vestică, valul** de pământ se conturează (din păcate, cel mai puţin vizibil) în S II, carourile 59—55, **lat** la bază, de cca. **9 m** şi **înalt** de **2,30 m**[27] (cât se mai păstrează acum). Şi în acest val se observă foarte bine urmele de glii, mai ales pe peretele sudic al secţiunii.

În ceea ce **priveşte via sagularis,** ea a fost identificată pe trei din cele patru laturi (nord, sud şi est), situaţia prezentându-se astfel : **pe latura de nord** a putut fi sesizată, destul de puţin, în S I, caroul 40, la —0,50 — —,70 m, fiind **lată** de **2 m ;** pe **latura de sud** s-a observat mult mai bine, în S I, carourile 14—16, la —0,40 — —0,50 m, **lată** de cca. 3,50 m ; pe **latura de est,** a putut fi identificată în S II, caroul 13, la —0,40 — —0,60 m, fiind **dată de 2 m.** În toate cele trei cazuri semnalate, **via sagularis,** era alcătuită din pietre mici de râu. Pe **latura de vest, via sagularis,** daşi nu a putut fi sesizată, probabil se găsea în caroul 54.

În ceea ce priveşte construcţiile din interiorul castrului, în această etapă a cercetării, nu putem să facem decât câteva constatări şi observaţii, fără a putea da prea multe detalii. Astfel, în S I, caroul 31, —0,24 m, **au** apărut urmele temeliei unei construcţii. Temelia este alcătuită din **cărămidă pisată** şi **chirpic,** având **dimensiunile de 2 x 2 m.**

De aici a rezultat şi un **piron,** fiind, probabil, folosit la îmbinarea părţilor de lemn ale construcţiei. Tot în S I, carourile 34—35, la —0,20 — —0,25 m au apărut urmele unei alte temelii, tot din **cărămidă pisată** şi **chirpic.** Aceasta prezintă uşoare urme de a r s u r ă, este paralelă cu cea din caroul 31, **lungă** de **4,75 m** (2,05 m în caroul 34 şi 2,27 m în caroul 35) şi **lată** de **2 m.**

Cele două temelii au fost secționate, dar nu a putut fi sesizat nimic deosebit.

În stadiul actual al cercetării, din păcate, nu putem preciza despre ce construcție poate fi vorba.

Tot în interiorul castrului, dar în S II, carourile 41—50, au putut fi observate urmele unor construcții, probabil b a r ă c i. Aici au apărut mai multe cărămizi care prezentau aspectul unei construcții, precum și fragmente ceramice și o râșniță.

Înainte de a prezenta câteva concluzii ce se impun în urma campaniei de cercetări arheologice din vara anului 1995 de la Fâlfani - Isbășești (de fapt mai bine spus de la Isbășești) jud. Argeș, vom face doar o scurtă atenționare cu privire la porțile acestui castru.

În bibliografia anterioară, referitor la această problemă, se arată că acest castru avea o poartă pe singura latură accesibilă[28]. Deși nu se fac referiri concrete, planul cunoscut al castrului[29] arată că este vorba de latura de nord.

Cercetările noastre au scos la iveală, pe **latura de sud**, câteva bârne cu urme puternice de arsură care ne pot conduce la ideea că, în acel loc, putea fi poarta de pe latura de sud a castrului. De asemenea, datorită puternicelor urme de arsură, putem exprima opinia, cu prudența necesară, potrivit căreia castrul a fost supus unei distrugeri violente, prin incendiere.

În încheierea acestei scurte prezentări a rezultatelor campaniei de cercetări arheologice din vara anului 1995 de la Isbășești, vom încerca să tragem câteva concluzii cu privire la importanța acesteia.

Astfel, pentru prima dată au fost efectuate cercetări de teren la această fortificație, confirmându-se existența în acest loc a unui castru de pământ.

Cu privire la elementele de fortificație, cercetările au atestat faptul că dimensiunile acestora se înscriu în limitele celor furnizate de izvoare sau de cercetările anterioare la acest tip de castre.

Șanțul de apărare este **lat** (pe cele patru laturi) între **8—9 m** și **adânc,** între **2,10 — 3,10 m**; **berma** este **lungă de 2,50 — 3,50 m**; **murus**-ul alcătuit din glii de pământ **(muri caespiticii)**, fiind **lat de 2—4 m**; valul de pământ, din interior, este **lat** între **7,50 — 10 m** și **înalt**, între **1,20 — 2,30 m**; **via sagularis** este **lată**, între **2 — 3,50 m.**

Au fost măsurate cele patru laturi ale castrului, dimensiunile fiind următoarele : **latura de nord = 88 m,** cea **de sud = 93 m, de est = 64 m** și **de vest = 66 m**[30].

În ceea ce privește construcțiile interioare, rezultatele acestui an au arătat existența lor, alcătuite din cărămidă, chirpic și lemn, fără a putea preciza, în acest moment, despre ce construcții este vorba.

Ca material arheologic, putem aminti un număr relativ mic de fragmente ceramice, un vârf de lance, cărămizi întregi și fragmentare, o râșniță fragmentară.

Tot în timpul acestei campanii, semnatarii acestei comunicări au executat o periegheză pe **limes**-ul **transalutan,** timp de două zile, pe traseul Urlueni, Ghioca — Cochinești (Crâmpoia), Putineiu, Flămânda (Poiana), Băneasa, Roșiori de Vede, Gresia. Din păcate, imaginea creată cu această ocazie a fost dezolantă : informațiile actuale cu privire la locul de amplasare a castrelor, precum și a traseului Troianului sunt mai mult decât insuficiente, neclare și imperfecte. Cu foarte puține excepții (Urluieni și Isbășești), castrele sunt acoperite cu culturi, situația acestor te-

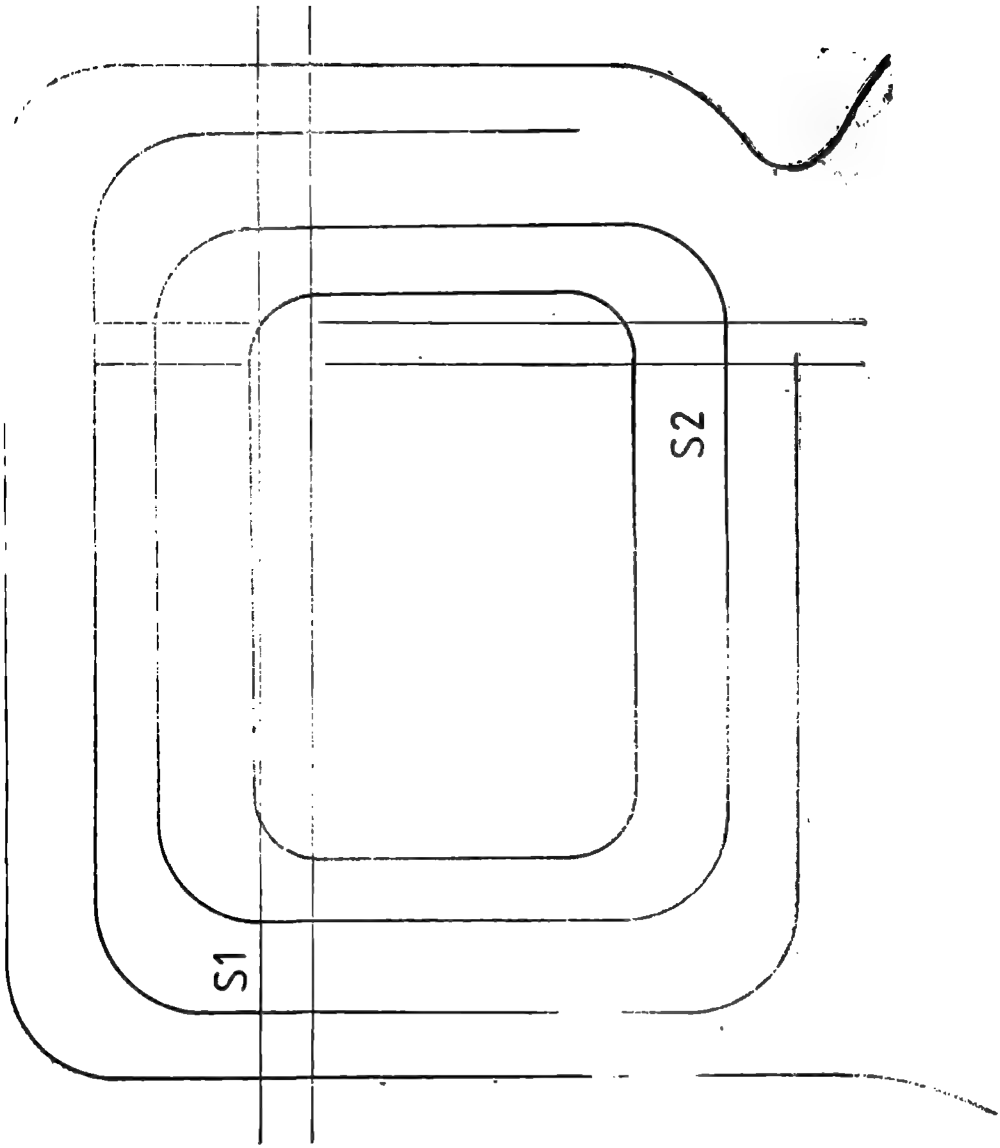

Fig. 1 = Planul castrului de pământ de la Isbăşeşti, jud. Argeş, după „Oltenia Romană" de Dumitru Tudor

Fig. 2 = **Fossa** de pe latura de nord, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

Fig. 3 = **Fossa** de pe latura de sud, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

Fig. 4 = **Fossa** de pe latura de est, castrul de pământ de la Isbăşeşti, foto R. Avram.

Fig. 5 = Râşniţa din S II, carourile 44—45, castrul de pământ de la Isbăşeşti, foto R. Avram.

renuri nefiind clarificată.

Se impun, din acest punct de vedere, măsuri foarte precise și energice din partea persoanelor cu atribuții în domeniul siturilor arheologice (mai ales în jud. Teleorman și Olt) dar și din partea noastră, a cercetătorilor, pentru a putea clarifica într-o mai mare măsură, situația acestor fortificații cu o importanță deosebită pentru istoria militară a Daciei romane.

NOTE

[1] **Castra Traiana,** comuna Sânbotin, jud. Vâlcea, investigații în anii 1981—1985, 1990—1992 și 1994, confirmându-se prezența celor 2 faze constructive ale castrului, precum și garnizoana lui.

[2] **Romula,** sat Resca, jud. Olt, în anii 1966, 1968—1976, 1980—1983, precizându-se și faza de pământ a fortificației centrale și refacerea ei cu zid de cărămidă.

[3] **Răcari de Jos,** jud. Dolj, în anii 1991—1992 constatându-se existența a 2 faze constructive a castrului: de pământ și de piatră.

[4] **Bistret,** jud. Dolj, cetate romană târzie, din piatră, în anii 1985 și 1987 și, presupusul castru de pământ, în anul 1993.

[5] **Bumbești - Jiu,** jud. Gorj, în anii 1981-1985, punându-se în evidență fazele de pământ și de piatră ale castrului.

[6] **Vârtop,** jud. Gorj, în anul 1993 evidențiindu-se elementele de fortificație și dimensiunile valului estic și poarta de ce latura vestică a castrului de pământ.

[7] **Plesa (Porceni),** jud. Gorj, în anul 1993 precizându-se elementele de fortificație pe laturile de est și vest.

[8] **Fouilles,** p. 127, fig. 70; **Sistemul,** p. 86; **Limes-ul,** p. 109, 112; **DIVR,** p. 268; **OR**[4], p. 279, gif 76/8; **ARDI,** p. 121; **Fortificațiile,** p. 87 - 88.

[9] **Fouilles,** p. 132; **TIR,** L35, p. 76; **Sistemul,** p. 86; **Limes-ul,** p. 109, 112; **IX Intern. LimesKongr,** 1978, p. 337 - 338; **OR**[4], p. 308, fig 59/3; **ECvR,** p. 795; **ARDI** p. 120 - 121; **Fortificațiile** p. 87.

[10] Vezi nota 8.

[11] **Fouilles,** p. 133; **Dacia,** V - VI, 1935-1936, p. 437; V. Christescu, **Istoria militară,** p. 150 - 151, 153; **Istros,** I, p. 73 - 80; **SCIV, X,** 1960, p. 192; **SCN,** IV, 1968, p. 197 - 206; **Sistemul,** p. 86; **Limes-ul,** p. 109, 112; **OR**[4], p. 298 - 299; fig. 86; **ECvR,** p. 698; **ARDI,** p. 121 - 122, fig. 90; **Dacia,** 1 - 2, 1985, p. 47; **Fortificațiile,** p. 88, fig. 83.

[12] **Fouilles,** p. 128, fig. 71; **TIR,** L 35, p. 22; **Sistemul,** p. 86; **Limes-ul,** p. 109, 112; **OR**[4], p. 258, fig. 76/3; **ARDI,** p. 122; **Fortificațiile** p. 89, fig. 84.

[13] **Fouilles,** p. 129, fig. 72; **TIR,** L 35, p. 60; **Sistemul,** p. 86; **Limes-ul,** p. 109, 112; **DIVR,** p. 494; **Olt**[4], p. 290, fig. 76/4; **ARDI,** p. 122; **Fortificațiile,** p. 89, fig. 85.

[14] **OR**[4], p. 309; **Dacia,** 1 - 2, 1985, p. 46, 47; **Les camps, Studien,** p. 510, 511.

[15] **SCIV,** VI, 1955, p. 87 - 89; **Dacia,** NS, 1961, p. 370, 375 - 376, 384 - 385; **OR**[4], p. 297 - 298; **Limes-ul,** p. 109, 112; **DIVR,** p. 529; **AMN,** XXII - XXIII, p. 201 - 211.

[16] **RE,** XIII, 1926, col. 577, (E. Fabricius); **Limes, Dizionario Epigr,** IV, p. 1086 (G. Forni).

[17] V. Christescu, **Istoria Militară,** p. 104; C. Daicoviciu, **La Transylvanie,** p. 109; **SCIV,** VIII, 1957, p. 217; **Ist. Rom. I,** p. 379.

[18] Caesar, **BG,** 5: **Castra vallo fossaque munere**: Hyginus, 49, a lărgit conținutul termenului cu elemente noi, însă de bază au rămas tot trei: **munitio aestivalium observatur generibus fossa, vallo, cervolis, armis, aggere.** Se poate observa că termenii **cervolis** și **arvis** pot intra în categoria valii; **DA,** VI/1, p. 626 (R. Cagnat); **Munitio, DA,** III/2, p. 2034 - 2038 (A. de Rochas); W. Fischer, **Das romische Lager Insbesondere nach Livius,** Leipzig - Berlin, 1914, p. 19.

[19] Mulțumim pe această cale domnului ing. Moraru Ion, șeful Ocolului Silvic Costești și domnului Mincă Dan, brigadierul silvic al comunei Stolnici pentru solicitudinea și ajutorul acordat în executarea cercetărilor arheologice din acest an.

[20] În **OR**[4], p. 279, șanțul are adâncimea de 1,50 m și lățimea de 18 m. În **Fortificațiile,** p. 88, șanțul nordic are lățimea de 18 m și adâncimea de 5 m.

[21] Vezi nota 19.

[22] **Ibidem.**

[23] **Ibidem.**

[24] În **OR**[4], p. 279, valul este de 1,40 - 2 m, lat la bază de 15 m. În **Fortificațiile,** p. 87, valul este lat de 10 m și înalt de 4 - 5 m.

[25] Vezi nota 24.

[26] **Ibidem.**

[27] **Ibidem.**

[28] Vezi nota 8.

[29] **OR**[4], p. 280, fig. 76/8.

[30] În literatura de specialitate referitoare la acest castru, vezi nota 8, dimensiunile fortificației sunt 84 x 120 pași.

ABREVIERI

ARDI = Cr. M. Vlădescu, **Armata romană in Dacia Inferioară,** Bucureşti, 1983.

Caesar, B. G. = Caesar, **Comentarii de bello - Galico,** Bucureşti, 1964.

Christescu, V., Istoria militară = Christescu, V., **Istoria militară a Daciei romane,** Bucureşti, 1937.

DA = Ch. Daremberg - Edm. Saglio, **Dictionnaire des antiquites grecques et roumaines,** Paris, I - VI.

Dacia = **Dacia. Recherches et decouvertes archeologiques en Roumanie,** Bucureşti, I - XII, (1924 - 1947).

Dacia, NS = **Dacia. Revue d'Archeologie et d'Histoire ancienne,** Nouvelle Serie, Bucureşti, (1957).

Daicoviciu C., La Transylvanie = C. Daicoviciu, **La Transylvanie dans l'antiquité,** Bucureşti, 1945.

DIVR = Dicţionar de istorie veche a României, Bucureşti, 1976.

ECvR = D. Tudor şi colectiv, Enciclopedia civilizaţiei romane, Bucureşti, 1982.

Fouilles = Gr. G. Tocilescu, **Fouilles et recherches archeologiques en Roumanie,** Bucureşti, 1900.

Fortificaţiile = Cr. M. Vlădescu, **Fortificaţiile romane din Dacia Inferoiară,** Craiova, 1986.

IX Intern. LimesKongr. = **Akten des IX Internationalen LimesKongresses,** Budapesta, 1978.

Ist. Rom., I = Academia Română, **Istoria României I. Comuna primitivă, sclavagismul, perioada de trecere la feudalism,** Bucureşti, 1960.

Istros = **Istros. Revue roumaine d'arheologie et d'histoire ancienne.**

Les camps, Studien = Petolescu C.C., **Les camps de la zone sous-carpatique de la Dacie. Studien zu den militargrenzen roms** III, 13. Internationalen LimesKongres Aalen, 1983, Vortrage, Forschungen und berichte zur vorund frugeschichte in Baden - Wurttemberg 20, Stuttgart, 1986, p. 510 - 513.

Limesul = Gudea N., **Limesul Daciei Romane de la Traianus (106) la Aurelianus (275),** Acta Musei Napocensis, I/1977.

OR[4] = Tudor D., **Oltenia romană,** ed. a IV-a, Bucureşti, 1978.

RE = **Real Enciclopedie d. class Alter - tumswissenschaft,** (C. Pauly-Wissowa).

SCIV = **Studii şi cercetări de istorie veche,** Bucureşti, 1950 - 1974.

SCN = **Studii şi cercetări de numismatică,** Bucureşti.

Sistemul = Gudea N., **Sistemul defensiv al Daciei,** Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj - Napoca, XVIII, 1975.

TIR, L 35 = **Tabula Imperii Romani,** Bucureşti, 1969.

SUMMARY

In 1995, according to the archaeological researching plan of the National Military Museum, it has been investigated, for the first time, the earthen Roman camp from Fâlfani-Isbăşeşti, com. Stolnici, dep. Argeş.

The Roman camp is placed on an elevation and it is surrounded, from three sides, by low valleys.

In this moment, the most important part of the Roman camp is covered by forest.

It has been researched, with priority, the fortified elements **(fossa, berma, murus, vallum, via sagularis),** which have been identified on all four sides of the Roman camp. It have been also escavated two longitudinal sections, out of which it has been discovered ceramical fragments, bricks, household and metallic objects.

It has been marked, with preliminary measurements, the limits of the Roman camp.

LOCUL ŞI DATA LUPTEI DE LA ROVINE — ARGEŞ

GEORGE GEORGESCU

Pentru a înțelege și mai bine locul și data luptei din 1395 (6903) — de pe Argeș, de la Argeș — numită și de la Rovine, vom reproduce cronologic evenimentele, lăsând să vorbească de la sine consemnările celor în cauză făcute ad-hoc în acea vreme.

Mai întâi trebuie să facem precizarea că lupta a avut loc în urma tratatului de alianță de la Brașov din 7 martie 1395 dintre Mircea (1387—1418) și Sigismund (1387—1437) încă „nesilit" și „neîmpresurat" — care prevedea ajutorul reciproc în caz de război — făcut anume fiind necesar pentru a anula pe cel din 20 ianuarie 1390 cu regele polon. Deci fiind cum zicea Mircea — „din îndemnul numai al nostru... fără a fi siliți și nici împresurați de nimeni"[1], tratatul exclude definitiv posibilitatea luptei în 1394. Prima relatare despre luptă e chiar scrisoarea lui Baiazid (1387—1402) către Sigismund, citită la Buda pe 24 noiembrie 1395 — în care se arată că s-a retras peste Dunăre înainte de sosirea lui Sigismund peste Carpați care s-a petrecut la 6 iulie 1395 când se afla deja la Câmpulung și deci, în urma luptei propriu-zise dintre Mircea și Baiazid : „Tu te lauzi... că m-ai alungat pe mine de pe câmpul de luptă ceea ce n-a fost adevărat deoarece eu am hotărât să părăsesc câmpul de luptă în urma unei situații mai importante"[2].

Data bătăliei este și ziua morții unui participant la luptă din — Tipiconul lui Roman „luna mai ziua 17" — și din dania mânăstirii Sf. Ioan din Petra Constantinopol din octombrie 1395 când se împliniseră aproape „șase luni" pentru pomenirea sa — a „preaslăvitului domn al Șerbiei Kir Constantin". La 3 iulie 1395 Baiazid era deja peste Dunăre, după Cronica Bulgară.

În actele lui Sigismund se consemnează aproape tot istoricul despre luptă. Astfel la 1397 iulie 6 Strigoniu, se pune : „acum aproape trei ani când înălțimea noastră ridicând o oaste puternică.. a pornit spre țara noastră Românească... îndreptându-ne asediul către cetatea Nicopol unde se afla mulțimea prea cruzilor turci care îi atacau pe creștini și lovindu-i cu putere am luat acea cetate cu ajutorul lui Christos după o luptă crâncenă... și după ce am lăsat castelanii credincioși în acea cetate ne-am îndreptat înapoi de acolo cu lauri izbânzii... și pe când urcam culmile munților zise în vorbirea obișnuită Pazzata (pazara, pasărea) prin niște strâmtori și poteci înguste... mulțimea românilor stătea la pândă aruncând săgeți otrăvite..." și apoi despre anul 1396 : „Iar acum în urmă mai

ales în anul de curând trecut... strângând o puternică armată am pornit spre Bulgaria pentru a strivi și înăbuși crunta sălbăticie și nelegiuirea tiranică a turcilor...". Iar la 8 decembrie 1397, Timișoara în primul act pentru 1395, explică „pe când noi puneam pe fugă pe acei români și turci cu fruntașii și căpitanii lor și dând asalt cetății numită Nicopolul Mic așezat în pomenita țară Românească ce se afla în mâinile lor am luat-o..." și mai clar în al doilea act cu aceeași dată pentru 1396 „și când am tăbărât prin Timișoara spre Bulgaria sus numitul domn Stibor voievodul... a tăbărât pe altă cale anume prin țara Românească, unde dușmanul Vlad, care atunci fusese pus și ridicat de numiții turci la conducerea zisei noastre țări Românești și care se afla acolo cu o mare oaste de turci și Valahi... i-a învins punându-l pe fugă împreună cu însoțitorii lui fiind grav rănit acolo numitul Vlad care se da drept voevod si de acolo... și-a mutat tabăra și a ajuns până la castea noastră de lângă cetatea Nicopolul Mare din Bulgaria... „unde" fiind cu totul sdrobiți și uciși de numiții păgâni... am făcut... drumul înapoi împreună cu numitul domn Stibor... Iar el... înaintând fără oprire spre părțile noastre ale Transilvaniei... mai apoi adunând numitul domn Stibor o mare ceată de bărbați și ostași nobili înarmați a tăbărât în zisa țara Românească până la cetatea noastră a Dâmboviței și-a asediat-o cu oameni săi acea cetate în care fusese înpins si alungat sus-zisul Vlad voievod... până ce suszisul Vlad voievodul a fost scos de nevoie din zisa cetate de către numitul domn Stibor și ieșind de acolo împreună cu soția sa cu copii și cu toată suita sa... și aducându-l la ascultare și credință față de noi l-au asdus și înfățișat înaintea luminăției noastre ca să primească cu bunăvoință milostenie și îndurare pentru cele săvârșite"[3].

Acest Vlad voevodul pus de turc cum se spune în act înainte de plecarea spre bătălia de la Nicopole care a avut loc la 25 septembrie 1396, — și care dă un act din Argeș în 1396 de ziua Sfintei Trinități, de închinare către regele Poloniei rivalul lui Sigismund — rezultă din același act, că a fost pus chiar înainte de campania din 1395 asupra Nicopolului Mic unde se aflau „oști puternice de români și de turci" — adică după bătălia de la Argeș, căci se relatează în act că a fost atacat la întoarcerea prin Severin de la Nicopolul Mic de „mulțimea românilor" — români ostili „acei români și turci" menționați și la asediul cetății Nicopolul Mic cu protivnici și uniți cu turcii, desigur după bătălia de pe Argeș când a fost instalat. Deci tot el este „Vlad Voevodul" către care la 21 martie 1396 — datat după regestre din Gâlău la dumineca iudica-se pregătea din porunca lui Sigismund o solie.

Tot din actele lui Sigismund care la 6 iulie 1395 se găsea la Câmpulung și la 1395 august 25 la Severin în urma alungării turcilor din Nicopolul Mic la care spune că a luat parte — mai rezultă că Sigismund nu a participat și nu avea cum, la lupta din 17 mai 1395 — care reiese că s-a dat după tratatul de la Brașov din 7 martie 1395 și până la venirea sa în Țara Românească la 5 iulie 1395, pentru recucerirea cetății Nicopolul Mic de la Turnu Măgurele.

Locul luptei din 17 mai 1395 e arătat mai întâi de Cronicele Turcești, a fi — pe Argeș lângă Argeș — și în timpul Primăverii „în primăvară s-a întâmplat plecarea de bun augur" cum zice Ibu Kemal (1468- -1534). Astfel cel mai vechi, Mehmed Nesri, indică locul numti „Arkîș"; iar Enveri vorbește de aruncarea leșurilor în Argeș „aproape de locul luptei era o apă curgătoare". Ibu Kemal care descrie pe larg lupta este și nepărtinitor când spune „Într-adevăr au fost

omorâți mulți ghiauri; dar și dintre slujitori și însoțitorii monarhului lumii au căzut destul de mulți oameni".

Biruința românilor se confirmă re- l — în mod expres — din Epistola lui Philippe de Mezières din 1397 în care se arată că „Baiazid... a fost înfrânt cu desăvârșire".

Cele mai vechi știri din letopisețele sârbești consemnează despre luptă lapidar: „— 6903 — Pornit-au războiul turcii Vlahilor și au pierit Marcu și Constantin". Numai în cele târzii se spune „Au biruit Mircea pe Baiazid la Rovine și au murit acolo Marcu Kralievic și Constantin Juglișav și Dragaș, octombrie 10 zile"[4].

Aici trebuie să precizăm că Rovine nu este localitate, ci felul locul, adică Groape cum se numește până azi un loc acum locuit după 1864 la nord-est de mânăstirea Argeș aflat între culmile dealului pe Valea lui Alb cu surpături lac și Gorgan — pe unde a putut și avut loc lupta — fiind și numire de Groapa Rea, întrucât tot pe aici era pe deal și drumul spre Muscel; și deci numai data de „10 octombrie 1394" e greșită.

Cu numele Rovina după Marele Dicționar Geografic al României Buc. 1898—1902 este un „deal" în Dolj plasa Jiul comuna Scăiesti iar Rovine în comuna Roșia Gorj - cătun și vale — iar Groape (le) și Groapa Rea nu la Curtea de Argeș. Valea lui Alb este atestată la 1560 iulie 6 ca hotar al mănăstirii Argeș. Dar mai sigur înțelesul din text este că aceia au murit la oaste care se găsea în tabără întărită ca o rovină cu șanțuri sau gropi; adică mai clar, pe locul sau câmpul de luptă cum de fapt s-a întâmplat real.

Expresia din Cronicile Turcești „Mircea a venit la locul numit Arkîș (Argeș)" arată că lupta s-a dat pe Argeș lângă Argeș și adeverește și cele spuse de Konstantin Costenețki despre Ștefan Lazarevici la 1431 și cele din Cronica Bulgaro-bizantină, care precizează că „Totuși pe un Vlastel l-a pus să conducă țara"; deoarece deși învingător a fost Mircea lupta a rămas nedecisă.

În aceste împrejurări apar și „cele două capitale ale Țării Românești, numite Argeș și Târgoviște" amintite de Iohan Schtberger — explicând și cele două domnii paralele ale lui Mircea și Vlad din acest timp.

Criteriul categoric pentru datarea luptei dintre Mircea și Baiazid în primăvara anului 1395 până la 6 iulie, adică la 17 mai 1395 cum a rezultat din consemnările contemporane, fiind actele lui Sigismund.

Laonic Kalcocondilas mai adaugă despre retragerea lui Baiazid spre Dunăre hărțuit de Mircea „se zice că armata fiind în marș, Mircea se ținea strâns în urma ei punând-o la mare suferință"[5].

În privința locului „neprielnic" de la Argeș chiar o cronică a lui Idrîs Bitlizi de pe la 1500, indică felul locului prin „Hendec" (Hendechiu) sinonim cu rovine, iar în unele cronici de după el se spune că „Mircea având în spate un munte s-a războit într-un loc strâmt unde cum a spus Neșri" în apropiere de Argeș s-a dat o luptă crâncenă"... Iar Cronica lui Rustan Pașa „Mircea a venit la locul zis Arkîș (Argeș) acel loc muntos și primejdios", cum se consemnează în varianta la Hast Bechist — etc.

La Vâlcele-Mânicești mai sus de unde se desparte drumul de Argeș și spre Vâlsan deși începe culmea dealului împădurit, — dacă va fi avut loc vreo luptă — fiind loc larg deschis, dușmanul nu a putut fi biruit.

Din acestea și din Cronograful lui Mihail Moxa — din 1620 — care le „preia" se inspiră și Mihail Eminescu în Scrisoarea a III-a, exaltând pe români — când descrie lupta dintre Mircea și Baiazid, atribuind pe drept lui Mircea „domnul Țării Românești"

biruinţa din 6903 de la Rovine (Groape) Argeş.

Numai aşa se pot înţelege şi lămuri relatările despre evenimentele epocii — explicând şi interpretând pe cele incerte — după cele sigure.

NOTE

[1] DRH, D., vol. I, Buc. 1977, nr. 87, p. 140.

[2] Marele Mircea Voevod — coordonator Ion Pătroiu, Buc 1987, p. 260.

[3] DRH, D., vol. I, Buc. 1977, nr. 99, pag. 157 ; nr. 100, pag. 160.

[4] Marele Mircea Voevod — coordonator Ion Pătroiu, Buc. 1987, pag. 445.

[5] Idem, pag. 266.

Resumé

L'auteur apporte des arguments sontenant la thèse par laquelle la celèbre bataille de Rovine placée „sur l'Argeş, près d'Argeş".

ECOURI ARGEȘENE NEVALORIFICATE, PRIVIND ETNOGENEZA : VASELE FUNERARE MEDIEVALE DIN STICLĂ

FLAMINIU MÎRTZU

Amploarea investigațiilor prin săpături arheologice, în ultimele decenii, în România, au pus în evidență, între altele, și prezența în inventarele mormintelor medievale, a unor mici vase din sticlă, având corpul oval sau cilindric, sau tip amforetă fără mânuși, și în toate variantele cu gâtul foarte alungit, iar fundul aplatisat. Deși li s-a prezumat o funcționalitate specială, valorile în cauză nu s-au bucurat și de o atenție analitică. Menționate sporadic, cu interpretări formale, uneori eronate, vasele în cauză cumulează implicații multiple, privind nu numai cultul funerar, ci și istoria social-economică, istoria artelor, și istoria culturii, de pe teritoriul României. Descoperite atât în zona subcarpatică, cât și în cea de câmpie, respectiv la Curtea de Argeș, Câmpulung Muscel[1], Cetățeni, Suslănești, Pitești, Retevoești, Snagov, București, Plumbuita, Comana, Tîrgșor, etc., cele din Câmpulung Muscel și din zonă, interceptate în mormintele rezervațiilor funerare afectate monumentelor de cult, comasează caracterul cantitativ și diversificat al unor caracteristice variante tipologice, cât și posibilitatea unor încadrări judicioase funcționale și cronologice. Ca material, predomină sticla cafeniu-violetă, cu rezistență relativă, uneori casabilă, sensibilă la procesul chimic produs prin îndelungata ședere în sol. Au înălțimea între 0,10—0,23 m, iar circumferința pântecului de maximum 0,20 m, grosimea de circa 3—4 mm, fundul fiind invariabil aplatisat. În zona Argeș — Muscel cele mai vechi sunt din sec. XV, având corpul aproape sferic, cele din sec. XVI și XVII sunt mai mult cilindrice. Toate au gâtul o dată și jumătate mai lung decât înălțimea corpului, și terminat printr-o deschidere evazată în evantai, lobată, și cu un mic jghiab, asemeni gurii ibricelor. Exceptând tipul amforetă, cu picior înalt, (fig. 2/5) pasta sticlei este frecvent decorată, la suflare, cu un motiv solar[2] stilizat cu raze drepte, oblice sau chiar helicoidale (fig. 2/8), element ornamental nu întâmplător, cum vom vedea mai jos. Unele vase au chiar o spirală-șnur, tot din sticlă, înfășurată prin suprapunere, pe întreaga lungime a gâtului (fig. 2/7). În majoritatea cazurilor, piesele s-au aflat plasate în îndoitura interioară a articulației humerus-cubitus-radius a brațului drept și rezemate de toracele scheletului (fig. 3/1—3 A ; 9 ; etc.), și numai rar alăturate în partea dreaptă a capului (fig. 3/2—6 A ; 2—5 A). Încadrarea cronologică s-a

făcut fie prin moneta rituală aflată legată, în majoritatea cazurilor, de falanga inelarului de la mâna dreaptă, fie, în rarele cazuri de lipsă a acesteia, după tipologia revelatoare a podoabelor aflate în mormântul respectiv[3]. Astfel vasul din fig. 1/2 corespunde, prin cerceii din fig. 4/a, sec. XV; vasul din fig. 2/6, prin cerceii din argint tip „pendeloque" (fig. 4/b) și prin bumbul din lemn (fig. 4/c) în prima jum. a sec. XVII; alt vas, prin inelul cu motiv „croix cleche" (fig. 4/d), aparține începutului sec. XV; vasul 4/e, prin inelul cu motivul „braț cu sabie", revine sec. XVI, etc. Menționând că, începând cu sfârșitul sec. XVII, prezența în morminte a vaselor funerare din sticlă se rărește, spre a înceta către mijlocul sec. XVIII, vom reține că acestea erau produse de import, de proveniență italiană[4] (Veneția), dalmatină (Ragusa) și uneori germană[5]. Erau uzuale în componența schimburilor destinate spațiului carpato-danubian, căruia negustorii menționați îi expediau recipient cu motive ornamentale solare, preferate „ab antiquo", de către români, tradițional și etnogenetic de la strămoșii geto-daci. În cadrul politeist al religiei dacilor, teză confirmată de către prestigioșii Mircea Eliade, Lucian Blaga, C. Daicoviciu. I.I. Russu, etc., cultul urano-solar al acestora rămâne indubitabil, cu sublinierea că în zona Argeș — Muscel viețuiau dacii piefigi, adepții cu precădere ai cultului amintit (C. Preda, Monetele dacilor, p. 430). Ca atare, vasele în cauză reprezintă încă o dovadă, auxiliară, a procesului continuității istorice a vieții poporului român de la etnogeneza sa până în secolul amintit. Practica străveche a depunerii în morminte a unor vase funerare din sticlă, unele de o surprinzătoare analogie tipologică cu cele medievale în cauză, de mai târziu, o constatăm într-adevăr în epoca daco-romană, fiind binecunoscutele „unguentarium" și „lacrimatorii" aflate în mormintele vremii, dar conținând, atunci, parfumuri și aromatice[6], destinate direct celui decedat. Avem însă prezența „unguentariilor" și anterior, în uz, în perioada statului dacic independent[7] — după cum recent, în 1976, au fost interceptate[8] vase din sticlă de același tip, în mormintele romane de incinerație din sec. II, din așezarea de la Strei Sângeorgiu — Hunedoara, de la vărsarea Văii Luncanilor în Strei. Statistic, deși numărul așezărilor geto-dacice din România, care ne-au oferit vase din sticlă de toate categoriile, nu este cantitativ, respectiv 17[9], am văzut că unele s-au interceptat și din cele în cauză și având tot funcționalitate funerară. Caracterul de import[10] al vaselor funerare în cauză, proveniența lor din atelierele italice[11] și dalmatice, și faptul, menționat, că aceleași surse au furnizat și mai târziu produsele, în speță, și în epoca noastră medievală, constituie o continuitate a unor procese de schimburi, între aceiași parteneri geografici, beneficiarii — în succesiune genetică — fiind dacii, daco-romanii, românii, pe un parcurs de timp aproape bimilenar. Faptul nu a fost întâmplător. S-a desfășurat o continuitate de vehiculare economică puternic tradițională, pentru că Iliricum latin și Italia se știe[12] că au fost orientarea economică și comercială a Daciei, în acel secol IV al răspândirii creștinismului primitiv la daco-romani, în formă latină și de factură populară, răspândit de la om la om, fără formele de conversiune prin intermediari, misionari ecleziaști, de profesie, ca și în alte părți. Care era funcționalitatea recipientelor în cauză? Forma, dimensiunea-simulacru a vasului medieval, cu gât îngust și lung, pledează pentru un conținut li-

lichid, cantitativ simbolic, care a înlocuit prin vin cu untdelemn, la începuturile cristalizării creştinismului la daco-romani, în epoca constantiniană a sec. IV, conţinutul „vechilor unguentarii“ şi „lacrimatorii“ cu mirodenii şi parfumuri, aflate ca vase adiacente în mormintele daco-romane. Recipientele, conţinând de-acum noua mixtură lichidă, caracteristică ficţiunii misticii creştine medievale, îşi vor continua prezenţa în mormintele feudale. În epoca modernă însă, potrivit ritualului funerar bisericesc, lichidul va fi numai turnat, dintr-o sticlă obişnuită, peste decedat, ca ultim act hieratic, după acoperirea cu giulgiul-sindoniu a figurii şi corpului şi înaintea punerii definitive a capacului la sicriu. Precizările din cauză, cuprind unele detalii pentru o prezentare cvasiexhaustivă a cercetării. Singura finalitate deliberată a celor de mai sus, este, şi trebuie să rămână, numai genetica şi funcţionalitatea recipientelor în cauză, separate de aspectul mistic al problemei, în care se află încorporate, ca unul din specificele suprastructurale ale epocilor veche, medievală şi modernă. S-au neglijat implicaţiile materialelor, în speţă, în contextul societăţii vremii, s-a subscris pentru o geneză slavă[13], teză gratuită prin preexistenţa acestor vase cu minimum trei secole anterior migraţiei slavilor peste lumea romanică, din spaţiul carpato-danubian-iliric. S-a considerat eronat că vasele în cauză „reprezentau ofrande obişnuite“[14], afirmaţie lipsită de orice temei. Ofrandele au fost intotdeauna daruri, oferite divinităţii pentru a-i capta bunăvoinţa şi erau depuse în locaşurile de cult, sau colectate de către sacerdoţi, sau materializate pentru o folosinţă publică, dar intenţionate aceluiaşi destinatar hieratic. În cazul nostru însă, vasele funerare din sticlă, cu mixtură lichidă, aflate asupra decedatului, în morminte, au fost destinate acestuia însuşi, pentru a-i folosi nevoilor, conform ficţiei religioase, în „viaţa de dincolo“. De altfel, din antichitate şi până în epoca modernă, ofrandele nu s-au rezumat la simple mostre simbolice, ci au cuprins valori materiale de reală eficienţă, cantitative[15], pentru a angaja anticipat, pentru după moarte, şi cât mai convingător, bunăvoinţa personagilor panteonului hieratic al epocii : zei, sfinţi, etc. Gratuită este şi teza că recipientele despre care ne ocupăm, sunt localizate de regulă în dreptul capului[16].

În săpăturile efectuate de noi în zonă, cantitative, (nota 1 supra) 3/4, din vasele funerare din sticlă interceptate (fragmente, întregibile, sau întregi) din 361 morminte medievale cercetate, s-au aflat aşezate, cum s-a mai arătat, între partea interioară a articulaţiei cotului drept şi torace. Localizarea este firească, confirmând practica pentru afirmarea posesiunii, prin purtarea strâns sub braţ a obiectului în cauză. Implicaţiile social-economice ale vaselor cercetate sunt de reţinut. Pentru că şi decorul recipientelor, cu motive ornamentale urano-solare, în speţă o genetică de tipul geto-dacic,[17], le-a menţinut căutarea în epoca noastră medievală. Aceasta, datorită unei tradiţii bimilenare, dar şi aspectului general atrăgător, cât şi tehnicii de prelucrare, acum numai prin suflare, aplicată în manufacturile italice şi dalmatine, deşi prin caracterele menţionate vasele aveau un cost ridicat, încadrându-se în materialele de import, scumpe. Faptul explică, ca urmare, şi prezenţa lor relativ rară. Sunt mult mai frecvente în mormintele reflectând o ridicată putere economică avută de decedat : inele, cercei, broşe, ace de podoabă cu pietre preţioase, costumaţie din ţesătură cu fire de aur şi argint etc. şi aproape

absente în mormintele maselor. Constatăm și o sincronizare, pe linia provenienței, a frecvenței vaselor în cauză, cu prezența aci a monedelor raguzane „grosseto", cantitativă. Emisiunile monetare menționate erau vehiculate aci prin negustorii din Ragusa, prezenți în Câmpulung și în zonă, prin intermediul prestigiosului instrument, instituționalizat, pentru comerț și schimburi bâlciul Câmpulungului, târg internațional medieval, de importanță economică continentală[18] până în sec. XVIII. Considerăm deci justificată, în concluzii, restituirea acestor materiale cercetării științifice[19], datorită filierii lor genetice, urmăribilă, în genere, „ab antiquo" pe teritoriul României, iar parcursul sec. XV—XVII, atestată prin prezențe evidente și pe aria zonei Argeș — Muscel. Ca profil utilitar și funcționalitate, deși mai minore, vasele din sticlă în cauză reprezintă, indubitabil, o componentă a culturii noastre materiale medievale și atestarea, în plus, a unor mărturi de conlucrare economică pe plan continental, în istoria relațiilor noastre internaționale.

ILUSTRAȚII LA TEXT

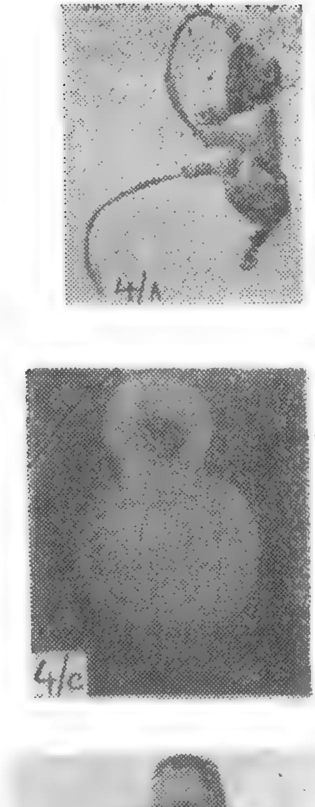
Vase funerare din sticlă „in situ" sec. XVI - XVII, Câmpulung - Muscel.

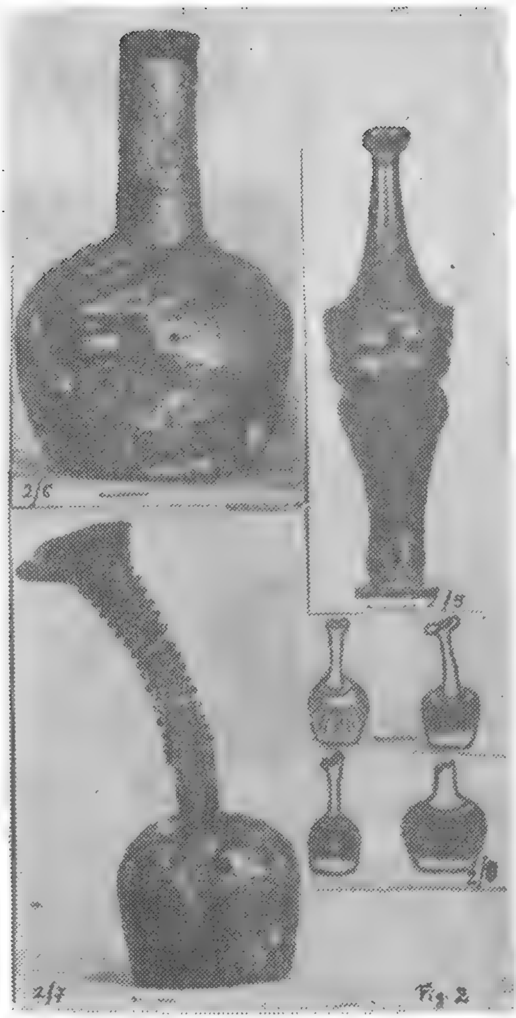
Podoabe însoțind vase funerare din sticlă din morminte medievale, sec. XV - XVII, Câmpulung - Muscel.

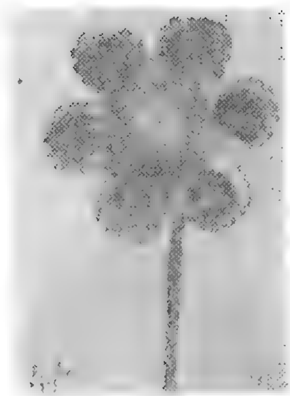
Vase funerare din sticlă, sec. XV : 1/1 ; 1/2; sec. XVI; 1/3; 1/4. Câmuplung-Muscel.

Podoabe însoţind vase funerare din sticlă din morminte medievale, sec. XV - XVII. Câmpulung - Muscel.

Vase funerare din sticlă. A doua jum. a sec. XVI : 2/5 ; prima jum. a sec. XVII : 2/6 ; 2/7. Motive solare stilizate : 2/8. Câmpulung - Muscel.

Podoabe însoțind vase funerare din morminte medievale, sec. XV - XVI. Câmpulung - Muscel.

NOTE

[1] Flaminiu Mîrtzu, I. Hurdubeţiu, N. Nicolaescu, Gh. Pîrnuţă, Ilie Stănculescu. **Câmpulung Muscel ieri şi azi, isotria oraşului,** Câmpulung 1974, p. 35, nota 100, săpături arheologice conduse de către autor, cercetându-se rezervaţiile funerare afectate monumentelor medievale de cult, păstrate încă sau dispărute: Valea, Bradul, Schei, Sf. Gheorghe, Fundeni, Sf. Ilie, inclusiv sondajul efectuat în 1964 în incinta M-rii Negru Vodă, în zona Casei Domneşti, inclusiv Lereşti (în nordul oraşului, ca hinterland medieval al acestuia).

[2] Paul Petrescu, **Motive decorative celebre,** Bucureşti 1971, p. 20, 25, etc.

[3] Vezi şi fig. 4/a, b, c, d, e, f, g.

[4] D.V. Rosetti, **Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti,** în Monumente istorice şi de artă, 1/1977, p. 69. Pentru provenienţa dalmatină M. Vego, Die Grabdenkmaler der Fam. Sankovic, Glasnic Sarajevo, XII, 1957, p. 141.

[5] G. Mariacher, **Il vetri europeo dal XV al XX secolo,** Novarra 1964, p. 69, fig. 22.

[6] D. Tudor, **Oltenia romană**[2], Bucureşti 1958, p. 94, 321, 327.

[7] Ion Glodariu, **Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană,** Cluj, 1974, pl. 49/S. 15 şi p. 72.

[8] Radu Popa, **Relicvele vorbesc singure,** în Luceafărul, 26/26. VI, 1976, p. 3, 6.

[9] I. Glodariu, **op. cit.,** p. 73.

[10] D. Tudor, **op. cit.,** p. 95 — pt. vasele daco-romane.

[11] I. Glodariu, **op. cit.,** p. 79 şi 82.

[12] „Dacia", XI—XII, 1945—7, p. 284 sqq ; M. Macrea, **Viaţa în Dacia romană,** Buc 1969, p. 478—9. Similitudini de provenienţa şi continuitate economică, aflate şi în zona Belgradului (R.S.F. Jugoslavia): vase funerare, din sticlă, asemănătoare, tot din sec. XV şi XVI, cf. Bajalovic-Birtasevic, **La necropole medievale de Mirievo, Musee de Beograd,** I. 1960, pl. XIX, 3, p. 45.

[13] D.V. Rosetti. **Vestigiile feudale de la Suslăneşti — Argeş,** în Buletinul Monumentelor istorice, XLI, 2/1972, p. 34 şi nota 39.

[14] D.V. Rosetti, **Observaţii arheologice...,** p. 69.

[15] În papirusul „Harris" (reprodus de Samuel Birch) impresionează uriaşele ofrande făcute de către Ramses III (sfârşitul mileniului II, î.e.n.) zeilor din Theba şi Memphis: mii de amfore cu vin, sute de saci cu grâu, etc. Idem, relatările lui Johannes Dümchen, Die Kalenderischen Opferlisten im Tempel von Medinet Habou, Leipzig 1881. În Ţările Române, monumentele de cult, domneşti şi boereşti din evul mediu românesc, n-au reprezentat decât ofrande pentru angajarea anticipată, pentru după moarte, a bunăvoinţei diferitelor personagii din ierarhia divinităţii, făcute de către ctitori, ca solicitanţi sau drept recunoştiinţă, potrivit mentalităţii şi herofaniei vremii.

[16] D.V. Rosetti, **op. cit.,** ibidem.

[17] Flaminiu Mîrtzu, **Bâlciul Câmpulungului — târg internaţional,** în „Câmpulung Muscel... istoria oraşului", p. 37 ; C. Daicoviciu, în Istoria României, L, p. 336, Al. Vulpe, în S.C.I.V. 16, 2/1965, p. 346.

[18] Flaminiu Mîrtzu, **op. cit.,** p. 38 ; Del Chiaro, **Relaţiile Valachiei,** ed. S. Cristian, Iaşi, 1929, p. 10—11.

[19] Asemeni datări, prin poziţia rituală funerară a antebraţelor, asemeni inelelor cu funcţionalitate funerară, cf. Flaminiu Mîrtzu, **Reprezentarea florii de crin pe inele, în Ţara Românească în sec. XIV—XVI,** în S.C.I.A. (s. artă plastică) 16/1/1969, p. 123—129 ; Flaminiu Mîrtzu, **Reprezentarea pomului vieţii pe inele româneşti din sec. XVI—XVII,** în S.C.I.A. (s. artă plastică) 17,2/1970, p. 297—301, ambele în edit. Academiei Române.

ECHOS VON ARGESH GEGEN ETHNOSGENETIK : GRABGLASGEFASSE NICHT IN WERT VERGELTET

Zusammenfassung

Es werden Grabglasgefässe geschildert die bei den archäologischen Ausgrabungen (vom Autor geführt) in den Gruften der mitteralterlichen „mikronekropolen" neben den verschwundenen oder noch erhaltenen Kultusdenkmälern der Stadt oder des Bezirkes Câmpulung Muscel, Jud. Argesh entdeckt werden. Es wird sowohl die daqische und dakoromanische Genetik der vorgefährten Glasgefässeè als auch die typologische Entwicklung dieser Erzeugnisse und ihres flüssigen Inhalts (Wein mit Öl) festgestellt.

Es werden die sozialen, öekonomischen, kulturellen und künstlerischen Flogen der geschilderten Glasgefässe unterstrichen.

Es wird die Bewahrung jener Symbolik (in einer veränderten Form) in dem heutigen Begräbnisrituell identifiziert sogar nach dam Verschwinden dieser Glasgefässe am Ende des XVII Jahrhunderts — Anfang des Jahrhunderts. Die grosse Menge von originellen Bildern festigen das Wesen und die Einzelheiten des besprochen Problems.

TEZAURUL DE MONEDE FEUDALE DE LA IZVORU, JUD. ARGEȘ (sec. XVI—XVII)

ROMEO MASCHIO

Tezaurul monetar pe care îl prezentăm a fost descoperit întâmplător în anul 1977 pe teritoriul comunei Izvoru, în punctul numit „Neamțu", la o adâncime de circa 0,40 m, în urma nivelării terenului, operație necesară pentru construirea unei clădiri.

Tezaurul nu a fost descoperit depozitat în vreun vas, în urma cercetării locului nu s-au găsit fragmente ceramice.

Monedele nu au fost găsite grupat ci împrășitiate. Credem că tezaurul nu a fost recuperat în întregime descoperitorii împărțind monedele între ei.

Cele 9 monede au fost emise de Polonia și Transilvania. Lista lor este următoarea :

I. Polonia.

Ștefan Bathory (1575—1586)[1].

1. 3 Groși ; 1585 ; Vilna ; Argint ;

Av. STEP. (hanus) D.(ei) G.(ratia) REX P.(oloniae) M.(agnus) D.(ux) L.(ituaniae). Bustul regelui încoronat și cu armură, spre dreapta. Totul în cerc perlat.

Rv. III ; 15—85 ; GROS. (sus) ARG.(enteus) TRIP.(lex) M.(agni) D.(ucatus) LIT.(uaniae). Acvila Poloniei, stema familiei Bathory (scut cu trei colți de mistreț, așezați orizontal spre dreapta, iar deasupra o coroană regală), armele Lituaniei (călăreț spre stânga). Totul în cerc perlat exterior. H—C, I, 728[2].

Sigismund III (1587—1632)[3].

2. 3 Groși ; 1593 ; Marienburg ; Argint.

Av. SIGISM.(undus) III. D.(ei) G.(ratia) REX. PO(loniae) M.(agnus) D.(ux) L.(ituaniae). Bustul regelui încoronat și cu guler plisat spre dreapta. Sub bust marca vistiernicului J. Firley Lewart (scut cu un leu ridicat pe picioarele de dinapoi). Cerc perlat exterior.

Rv. III ; GROS(sus) ARG.(enteus) TRIP.(lex) REG.(ni) POLONI.(ae) ; — 93. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa[4] (scut cu un mănunchi de fascii), armele Lituaniei. Sub legendă semnele monetarilor Kaspar Goebel din Gdansk și Graziano Gonzalo din Marienburg.

În câmp apar cinci stele, două sus și trei jos. Cerc perlat exterior. H—C, I, 891.

3. 3 Groși ; 1595 ; Bromberg ; Argint.

Av. SIG. III. D. G. REX. POLO. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIPL. REG. POLONI. — 95. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Sub legendă I—F și armele lui J. Firley Lewart, V—I și două cângi

încrucişate, iniţialele lui Valentin Jahns, S—C şi o cruce pe un trepied semnele monetarului Stanislaus Cichoscki. Cerc prelat exterior. H—C, I, 950.

4. 3 Groşi ; 1597 ; Olkusz ; Argint.

Av. SIG. III. D. G. R. POLON. M. D. L. Bustul regelui cu coroană şi guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI — 97. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călăreţul Lituaniei. Sub legendă I—F şi armele vistiernicului J. Firley Lewart. Cerc de şnur exterior. H—C, I, 1014.

5. 3 Groşi ; 1598 ; Olkusz ; Argint.

Av. SIG. III. D. G. R. POLON. M. D. L. Bustul regelui încoronat şi cu guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI. — 98. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călăreţul Lituaniei. Sub legendă I—F şi armele lui J. Firley Lewart. Cerc de şnur exterior. H—C, I, 1070.

6. 3 Groşi ; 1599 ; Olkusz ; Argint.

Av. SIG. 3. D. G. REX. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat şi cu guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. — 99. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călăreţul Lituaniei. În câmpul inferior I—F şi armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1091.

7. 3 Groşi ; 1601 ; Cracovia ; Subaerată.

Av. SIGISM. III. D. G. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat şi cu guler plisat spre dreapta. Dedesubt armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 16—01. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călăreţul Lituaniei. Sub legendă K. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1172.

8. 3 Groşi ; 1601 ; Poznan ; Argint.

Av. SIG. III. D. G. REX. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat şi cu guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—01. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călăreţul Lituaniei. Litera P în stânga acvilei. Sub legendă armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1169.

II. Transilvania.

Sigismund Bathory (1581—1602)[5].

9. 3. Groşi ; 1597 ; Baia Mare ; Argint.

Av. SIG. D. G. TRAN. MOL. WAL. S. R. I. P. Principele cu armură spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. 15—97. GRO : ARG. TRIP* PRIN : TRANSYLVANIAE. Stema familiei Bathory (scut cu trei colţi de mistreţ spre dreapta). Cerc perlat exterior. R. 236[6].

În ordine cronologică prima monedă este emisă în 1585 la Vilna ca monedă a Lituaniei. Am înglobat-o între monedele poloneze deoarece Lituania era unită cu Polonia de pe vremea regelui Wladislaw Iagello (1385), iar în 1569 după uniunea de la Lublin, Lituania adoptă sistemul monetar polonez[7].

Piesa nr. 2 este emisă de Sigismund III în 1593 şi este bătută la Marienburg, după cum arată inelul cu piatră şi △, semnele celor doi monetari Kaspar Goebel şi Graziano Gonzalo. Pe avers apare scutul cu leul spre stânga, armele vistierului coroanei între 1590—1609, J. Firley Lewart.

Piesa nr. 3 emisă în 1595 este bătută la Bromberg, prezintă pe revers iniţialele şi armele lui J. Firley Lewart, iniţialele V-I şi două cângi încrucişate, semnele monetarului Valentin Jahns, iniţialele S-C şi o cruce pe un trepied, iniţialele şi semnele monetarului Stanislaus Cichoscki.

Piesele nr. 4, 5 și 6 sunt bătute la Olkusz (Ilcusia). Piesa nr. 7 este emisă în anul 1601 la Cracovia după cum arată sigla K. Exemplarul este subaerat, având miezul din aramă și deasupra o foiță subțire de argint. Procedeu cunoscut din antichitate, deși comporta unele dificultăți de batere se folosea pentru că în acest fel se făcea economie de metal prețios și dădea siguranță emitentului că moneda subaerată nu putea fi ușor identificată ca cele argintate. Aceasta monedă a fost bătută în monetăria statului pentru că piesa respectivă este identică cu alte monede de același tip emise aici.

Piesa nr. 9 emisă de Sigismund Bathory în 1597, este bătută la Baia Mare. Acesta a avut o activitate monetară bogată. A încheiat în 1595 o alianță împotriva turcilor cu Mihai Viteazul și Ștefan Răzvan, arogându-și titlul de principe al Moldovei și Valahiei Transalpine, înscris și pe monede în anii 1597—1598.[8]

Pătrunderea monedei poloneze în țările române este semnalată încă din sec. al XV-lea, iar la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, moneda de valoare mică și mijlocie avea o situație dominantă.[9] În special piesa de trei groși din argint numită oficial „grossus argenteus triplex) exista în Polonia din 1528.

Această piesă a ajuns la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea o monedă de mare circulație trecând nu numai în Țara Românească, Moldova și Transilvania, dar și în imperiul otoman. Ea a fost imitată de principii Ardealului, de ducii Bavariei, Saxoniei, de margrafii de Brandemburg, devenind un instrument comercial de cea mai mare importanță[10], în perioada 1587—1608 piesele de trei groși reprezentând principalele emisiuni monetare ale Poloniei. Această epocă din punct de vedere al circulației monetare este cunoscută la noi sub denumirea de „preponderența polonă".[11]

În această perioadă s-au răspândit la noi mari cantități de monede poloneze și transilvănene, în special cele cu valoare mică și mijlocie, mai ales că în Țara Românească în această perioadă nu se bate monedă, iar valoarea groșilor polonezi în timpul lui Sigismund III se menține constantă.

Din cauza numărului mic de monede, cauzele îngropării tezaurului nu sunt prea clare. Probabil tezaurul a fost ascuns sau monedele au fost pierdute în timpul evenimentelor de după moartea lui Mihai Viteazul și ocuparea tronului de Radu Șerban.

În toamna anului 1601 Radu Șerban este ales domn al Țării Românești fără să fie recunoscut de turci. Între timp sultanul numește domn pe Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul. La rândul său Simion Movilă care fusese alungat, se îndreaptă cu ajutor polonez spre Țara Românească. În septembrie 1602 Radu Șerban în urma victoriilor de la Ogretin și Teișani îl înfrânge pe Simion Movilă și ocupă Târgoviște.

NOTE

[1] Ştefan Bathory a fost proclamat voievod al Transilvaniei în 1571. În 1575 este ales rege al Poloniei şi renunţă la drepturile suverane ale Transilvaniei.

[2] **Catalogue de la Collection des médailles et monnaies Polonaises du comte Emeric Hutten - Czapski,** vol. I—VI, 1871—1891.

[3] Sigismund III este fiul lui Ioan III, regele Suediei şi al Caterinei Iagello, fiica lui Sigismund I.

[4] Prin tatăl său, Sigismund III descinde din familia regală suedeză Vasa.

[5] Sigismund Bathory este ales voievod al Transilvaniei în 1581, la vârsta de 9 ani, în urma morţii tatălui său Cristofor Bathory. În 1599 renunţă la tron în favoarea lui Andrei Bathory. În 1602 Sigismund Bathory cedează Transilvania împăratului Rudolf II în schimbul ducatelor Oppeln şi Ratibor şi a unui venit anual de 50 000 de ducaţi.

[6] Adolf Resch, **Siebenbürgische Münzen unde Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart,** Hermannstandt, 1901.

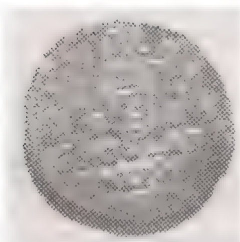
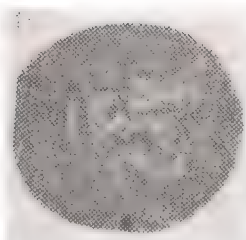
[7] Marian Gumowski, **Handbuch der polonischen Numismatik,** Graz, 1960, p. 42.

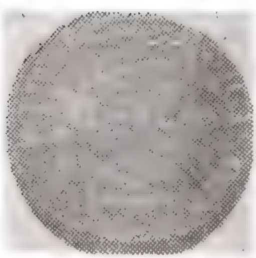
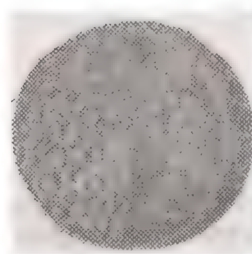
[8] Octavian Iliescu, **Moneda în România,** Editura Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 43.

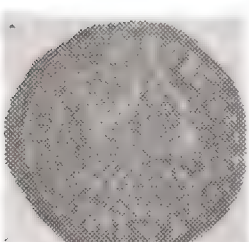
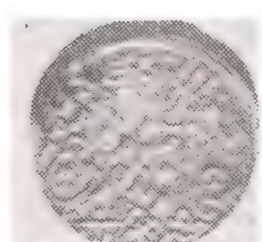
[9] Anghel Gheorghe, **Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea descoperite la Alba Iulia,** Bucureşti, 1965, p. 7.

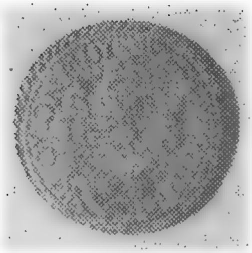
[10] Constantin Moisil, **O monedă curioasă, constanda,** in C.N.A., nr. 135—136, 1945, p. 58.

[11] Anghel Gheorghe, **op. cit.,** p. 8.

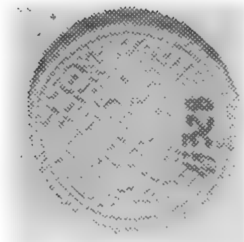

1

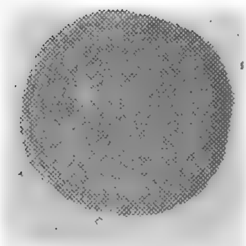

2

3

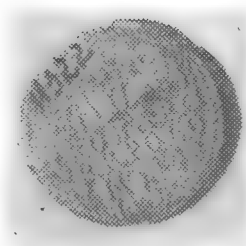

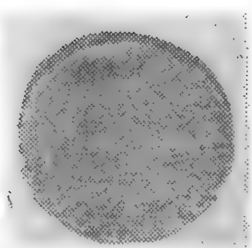
4

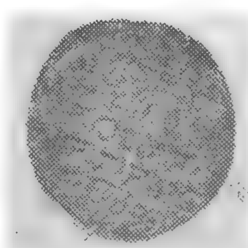

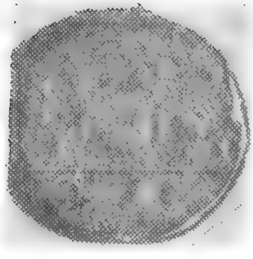
5

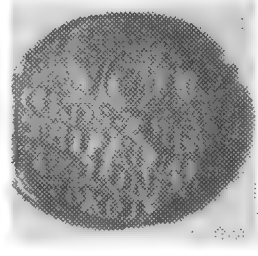

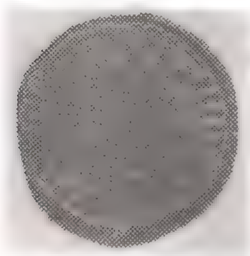
6

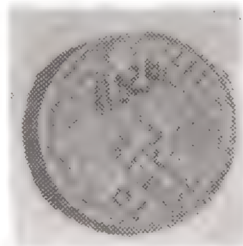

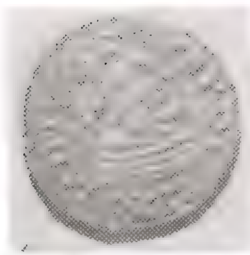
7

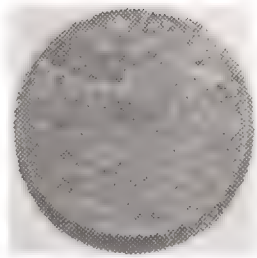

8

9

Résumé

Le trésor monetaire découvert en 1977 sur le territoire de la commune Izvoru — d'Argeş. Il compte neuf monnaies avec la valeur de 3 groşi, huit émises en Polonie par Etienne Bathory et Sigismund III et l'autre en Transylvanie par Sigismund Bathory.

Aprés la mort du voievod Michel le Brave et la monte sur le trône de la Valachie de Radu Şerban, ce trésor pour des causes a étécaché.

BĂLĂCENII ŞI LUPTA PENTRU INDEPENDENŢĂ

C. BĂLĂCEANU - STOLNICI

Bălăcenii îşi au obârşia tradiţională[1] şi documentară[2] la Balaci, care se află în câmpia Burdea (Găvanul Burdea) la câţiva kilometri, la sud de hotarul de miazăzi al judeţului Argeş. Pământurile lor se întindeau însă şi dincolo de acest hotar până aproape de Miroşi.

Mai târziu, în timpul lui Badea Ugurelul (+1687), dar mai ales a lui Aga Constantin Bălăceanu (+1690), au cumpărat locuri în Argeş, anume nişte vii pe dealurile Piteştilor, pe care Constantin Vodă Brâncoveanu avea să le confişte după lupta de la Zărneşti (1690).

Câteva decenii mai târziu, Drăghici Bălăceanu, prin căsătoria sa cu Calinca Lipianu[3], ajunge proprietar la Lipia, Săpata, dar mai ales la Stolnici, unde Bălăcenii s-au menţinut până la sfârşitul primei jumătăţi a veacului XX.

Luând în considerare cele de mai sus, suntem îndreptăţiţi să afirmăm că neamul Bălăcenilor aparţine Argeşului.

☆

☆ ☆

Primii Bălăceni cunoscuţi aparţin tradiţiei şi nu au o confirmare documentară. E vorba de acel kneaz de la Balaci (+1283—'84), pomenit de unele balade sârbeşti[4], ca şi de cronica arhiepiscopului Daniiló[5], ca luptând pentru onoarea voevodului de la Argeş (probabil Barbat Vodă, fratele lui Litovoi). De asemenea, e vorba de un Constantin „ot Balaci" (+1395) care a fost căpetenie în oastea lui Mircea Vodă Cozianul cel Bătrân[6] şi care ar fi pierit împreună cu alte două căpetenii în lupta de la Rovine[7].

☆

☆ ☆

Primul membru al familiei asupra căruia ne vom opri este Badea Bălăceanu (+1687), fiul lui Barbu „ot Balaci" şi a lui Sima şi frate cu Pătraşcu Bălăceanu.

În 1653 este trimis de Matei Basarab[8] la principele Gh. Rakoczi II al Transilvaniei ca să ceară ajutor militar împotriva lui Vasile Lupu care plănuia invadarea şi ocuparea Ţării Româneşti.

El a participat apoi activ la încercarea lui Mihnea III de a elibera ţara de jugul otomanilor, tot cu ajutorul lui Gh. Rakoczi, dar şi al Veneţienilor[9]. În acest context a luat parte la expediţia condusă de fostul domn Constantin Şerban din Moldova (1660)[10].

În 1673 a făcut parte din oastea munteană a lui Grigore Ghica care a participat la războiul turco-polonez. Conştient de necesitatea istorică de a elibera ţara de sub turci, Badea împreună cu Petriceicu Vodă al Moldovei, în lupta de la Hotin trece de par-

tea regelui Sobieski[11], arătându-şi fără echivoc sentimentele antiotomane, care vor fi crezul permanent al Bălăcenilor până în 1877.

Reamintim că în urma misiunii pe care a îndeplinit-o în 1654, în cursul căreia a stabilit recordul de viteză pe parcursul Bucureşti — Iaşi, misiune prin care a obţinut de la Gheorghe Ştefan (domnul Moldovei) graţierea fraţilor Toma şi Iordache Cantacuzino[12], Badea a primit supranumele de „Uşurelul" şi a intrat în clanul Cantacuzinilor. Împreună cu aceştia, alături de Golescu, Năsturel, Brâncoveanu, Filipescu, Rudeanu ş.a., s-a situat în fruntea boerilor români potrivnici grecilor. Această poziţie antigrecească şi apoi antifanariotă va fi şi ea definitoarie pentru politica Bălăcenilor.

Menţionăm că Badea Bălăceanu (Uşurelul) a fost pe rând căpitan, postelnic, mare vătaf, mare agă, mare clucer, mare serdar, mare vornic, iar în 1679 caimacan al Ţării Româneşti.

Este posibil ca Badea să fi fost primul Bălăceanu care să aibe titlul de conte[13]. Aceasta ar explica de ce este supranumit şi Conteşul sau Contaşul. Faptul ar dovedi că ideea mare a Bălăcenilor, de a elibera Ţara Românească de turci cu ajutorul austriecilor se datoreşte lui Badea. Oricum, ea era în sensul politicii lui Şerban Vodă Cantacuzino.

☆
☆ ☆

Fiul lui Badea, Constantin (+1690), căsătorit cu domniţa Maria, fiica lui Şerban Vodă Cantacuzino si cumnat cu Dimitrie Vodă Cantemir, menţionat împreună cu tatăl său, socrii săi si Iordache Cantacuzino pe crucea de la Călugăreni, numit în 1684 mare agă[14], a fost cel mai aprig susţinător al eliberării noastre de sub jugul otoman cu ajutorul Habsburgilor. El a fost alături de Şerban Cantacuzino, de Constantin Brâncoveanu (pe atunci logofăt) şi de încă 22 mari boeri[15], autorul programului politic de eliberare naţională, bazat pe sprijinul austriecilor, program de partid care a devenit programul ţării odată cu suirea pe tron a lui Şerban Cantacuzino (1679) şi un imperativ istoric după eşecul asediului Vienei (1683).

Îndeplinirea acestui plan necesita o intensă acţiune diplomatică[16] în cadrul căreia Aga Constantin Bălăceanu avea să joace un rol determinant. Această acţiune iniţial ezitantă a devenit hotărâtă şi dramatică începând cu sfârşitul anului 1687, mai ales după cucerirea Belgradului de către austrieci şi după pătrunderea primului corp expediţionar habsburghic — condus de Veterani — în nordul Munteniei (1688).

În august 1688 Constantin Bălăceanu, trimis în solie de către Şerban Cantacuzino, împreună cu Constantin Brâncoveanu[17] şi cu Mihai Cantacuzino, obţine de la Veterani ca acesta să-şi retragă trupele la Brasov si să exercite numai de acolo presiuni asupra otomanilor.

La 2 octombrie 1688[18] Aga Constantin Bălăceanu pleacă în fruntea unei misiuni diplomatice de 150 de oameni, însoţit de spătarul Iordache Cantacuzino, biv vel căpitanul Şerban Cantacuzino si de marele comis Şerban Vlădescu la Viena (Beci) pentru a realiza grandiosul plan de eliberare a Ţării Româneşti.

Din nefericire (sau din fericire) Şerban Cantacuzino moare la 29 octombrie 1688[19] şi pe tronul ţării ajunge Constantin Brâncoveanu care adoptă o politică mai suplă si promovează ideea că momentul eliberării noastre de sub turci nu a sosit încă. Noul domn trimite pe Preda Pârscoveanu, să ajungă din urmă pe

Bălăceanu și să-l informeze despre noile direcții ale politicii externe a Țării Românești.

Fidel angajamentelor luate față de fostul domnitor, dar mai ales încrezător în valabilitatea ideilor sale politice, Aga Constantin Bălăceanu, prelucrat și de Ladislau Czaky și presat de doamna Maria (soacra sa), prin mesaje succesive de la Drăgănești, organizează la Viena împreună cu împăratul Leopod I (care-l face colonel la 10.II.1689 și apoi general-comandant al oștirilor din Valahia și Moldova la 3 Mai 1690[20]), o vastă acțiune politico-militară menită să elimine dominația otomană din Țara Românească. Marchizul de Baden înaintează prin Serbia și ocupă Oltenia. iar generalul Haissler (comandantul armatelor imperiale din Transilvania), împreună cu C. Bălăceanu devenit Conte al Sfântului Imperiu[21]), pătrunde în Muntenia ocupând pe rând Câmpulung, Pitești, Târgoviște și București. Scopul acestei campanii era să înlocuiască pe Constantin Brâncoveanu cu Iordache Cantacuzino (fiul lui Șerban Vodă și cumnatul lui Bălăceanu) care să continue politica tatălui său[22].

Ceea ce a urmat se știe. Brâncoveanu după ce încearcă să oprească planul lui Bălăceanu prin mijloace diplomatice[23], recurge la Poartă. Seraschierul otoman Cerchez Ahmet Pașa și hanul tătar din Buceag, sosesc cu oștile lor în Muntenia, Haissler și Bălăceanu se retrag în regiunea Brașovului și Brâncoveanu, sprijinit și de patriarhul Dionisie al Constantinopolului definește la Potlogi contracțiunea sa la care participă și contele Tölöki.

Epilogul s-a jucat în sângeroasa bătălie de la Zărnești pe câmpia Tohanilor din 11/21 August 1690 care, deși a durat doar o jumătate de oră[24], a dus la moartea serachierului otoman și a generalului conte Constantin Bălăceanu[25], dar mai ales la nimicirea planului de eliberare a țării, care va mai rămâne sub stăpânirea Padișahului până la 1877.

Desigur e greu de spus dacă politica lui Șerban Cantacuzino ar fi putut fi realizată cu succes în contextul echilibrului de forțe existent la acel moment în sud-estul european. Intenția lui și a lui Aga Constantin Bălăceanu erau însă impregnate de un sincer patriotism și dacă ar fi reușit cel puțin Oltenia și Muntenia ar fi avut un destin istorico-cultural diferit, mai ales că puterea țaristă nu era încă aptă să-l influențeze.

☆

☆ ☆

După Zărnești, neamul Bălăcenilor — în totalitatea lui — (inclusiv ramura lui Pătrașcu) este supus de Constantin Brâncoveanu la o persecuție sistematică (confiscări de moșii[26], presiuni fiscale, discriminări flagrante în promovarea politică etc.). Domeniul tradițional de la Balaci și cel de la Doicești (de lângă Târgoviște) sunt destrămate. Drăghici, fiul lui Pătrașcu, se repliază în Argeș la Stolnici, care devine un nou centru tradițional al Bălăcenilor.

Ion, fiul lui Aga Constantin pleacă în pribegie și apoi — în timpul ocupației Olteniei — joacă un rol de seamă în organizarea acestei provincii după modelul visat de tatăl său și de bunicul său după mamă. Moare însă, ucis de turci pe malurile Lotrului (martie 1738). Fiicele sale (Smaranda, Maria și Ilinca) sunt preluate de împărăteasa Maria Tereza care le oferă o subvenție[27]. Mai târziu curtea din Viena obține, prin lungi negocieri, un hatișerif al sultanului, din iunie 1761, care le per-

mite să revină în ţară şi le repune în toate drepturile lor[28].

☆
☆ ☆

Odată cu venirea fanarioţilor, Bălăcenii sunt reabilitaţi. Cu toate acestea, patriotismul lor nu se împacă cu noua situaţie şi ei militează activ, împreună cu Radu Golescu, Grigore Băleanu, Şerban Bujoreanu, Ilie Ştirbei şi toţi Brăiloii[29], împotriva lui N. Mavrocordat. În special Barbu (fiu al lui Pătraşcu), se pronunţă pe faţă împotriva domnitorului străin[30]. Barbu este decapitat la 14 Noiembrie 1716 şi o nouă urgie se abate asupra Bălăcenilor, care refuzând ofertele grecilor, au preferat să se sacrifice, decât să accepte o situaţie politică pe care o socoteau o ruşine.

☆
☆ ☆

Lupta împotriva grecilor pentru independenţa culturală a românilor o va duce strănepotul lui Drăghici (fratele lui Barbu), Constantin Bălăceanu (1764—1831), figura cea mai luminoasă de cărturar umanist al familiei. A fost pe rând pitar, clucer, mare agă, paharnic, mare clucer, mare logofăt, vornic şi mare ban (1825).

Iniţial a înţeles să ducă lupta împotriva grecilor şi otomanilor pe plan politic. În timpul războiului austro-ruso-turc (1787—1792) a sprijinit logistic trupele austriece de ocupaţie[31] şi alături de Ioan Cantacuzino, de Câmpineanu şi mitropolitul Cozma a complotat contra lui Mavrogheni. Activitatea sa antifanariotă si antiotomană îi atrage un surghiun la Castoria (1813), în timpul lui Caragea Vodă.

Sprijinit de austrieci[32], este iertat şi Bălăceanu se lansează în marea lui operă de a elimina influenţa greacă din cultura românească. Această luptă a dus-o ca efor al şcoalelor, funcţie pe care a avut-o din 1815 până la moarte. Eforturilor sale continui le datorăm introducerea limbii române în învăţământul superior, înfiinţarea „Academiei de ştiinţe chiar în limba românească" de la Sf. Sava şi numirea lui Gheorghe Lazăr ca profesor la această şcoală. Opera banului Constantin Bălăceanu, apreciată de contemporani[33], nu este încă suficient de preţuită de istoric. Ea a fost hotărâtoare pentru formarea unei culturi emancipate de tutela greacă, pe care egumenii mănăstirilor şi domnitorii fanarioţi voiau să o impună intelectualităţii din principatele române.

Paralel cu această luptă pe plan cultural, marele ban Constantin Bălăceanu duce şi o activitate politică pentru independenţă şi modernizare, alături de Radu Golescu cu care se încuscreşte[34].

Sprijină — alături de Goleşti — mişcarea lui Tudor Vladimirescu. Tradiţia familiei susţine că în deplasarea sa istorică de la Slatina la Bolintinul din Vale, Tudor Vladimirescu ar fi fost găzduit de Constantin Bălăceanu în casele sale de la Stolnici.

După 1821 devine „şeful nemulţumiţilor" care se opun abuzurilor camarilei din jurul lui Grigore Ghica[35]. Iordache Golescu scrie chiar o piesă de teatru - pamflet, în care subliniază lupta lui Constantin Bălăceanu împotriva corupţiei şi conservatorismului retrograd al guvernului[36].

În timpul alcătuirii Regulamentului Organic, se opune articolelor retrograde pe care consulul general rus Minciaky vroia să le introducă şi refuză să semneze procesul verbal al comisiei de redactare[37].

El moare în 1831, la 67 ani, în

aceeași săptămână cu toți cei care au protestat împotriva dictatului țarist[38].

☆
☆ ☆

Dintre cei patru fii ai banului, numai trei : Ștefan (1784—1847), Constantin (1793—1858) și Ion (1799—1878) au jucat un rol politic. Având temeinice studii de drept, ei au adus contribuția lor la realizarea cadrului juridic în care s-a structurat România modernă, cadru fără de care nu s-ar fi putut realiza Unirea și Independența în atmosfera secolului al XIX-lea. Având o orientare liberală, au favorizat evenimentele din 1848, iar Constantin și Ion au contribuit la îndeplinirea Unirii Principatelor, având funcții importante în divanele domnești (primul a fost ministru al justiției — logofăt al dreptății, celălalt ministru al cultelor — logofăt al credinței).

☆
☆ ☆

Fiul lui Constantin, Ion Bălăceanu (1828—1919) a intervenit activ și efectiv în procesul de realizare al independenței naționale. Activitatea sa s-a desfășurat mai puțin în sfera politicii interne, ci în mod dominant în cea a politicii externe, fiind unul din cei mai importanți diplomați români din secolul al XIX-lea.

În 1846 s-a încadrat alături de Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negri, I. Ghica și C. A. Rosetti în Societatea Studenților Români de la Paris[39], militând pentru realizarea unor reforme progresiste în Țara Românească[40].

În 1848 (deși avea numai 20 de ani) a fost numit de locotenența domnească prefect de Muscel, post pe care-l menține până la 22 septembrie[41], fiind ultimul funcționar al guvernului revoluționar rămas în slujbă.

Trecut pe lista neagră a Porții[42], se autoexilează, împreună cu Bălcescu, Niță Magheru și Alecu Manu[43]. Toți trec în Ardeal unde se alătură revoluționarilor maghiari, ajungând ofițer adjutant în armata generalului Ben[44]. După înfrângerea acestuia, pleacă în exil în Franța.

Acolo își face un puternic sistem de relații și își conturează linia politică ce urmărea modernizarea țării sale și eliberarea ei de sub turci. Spre deosebire de ceilalți Bălăceni, el a considerat că singura putere europeană care poate asigura independența Țării Românești este Franța.

Revine în 1855 în țară și duce alături de Ion Ghica o luptă aprigă pentru realizarea Unirii. A fost ales membru în Comitetul central al Unirii și în Comitetul electoral din Țara Românească și a subscris la programul din 3 Martie 1857 care prevedea : Unirea principatelor, autonomia lor sub conducerea unui guvern reprezentativ constituțional și a unui principe strein[45].

Convingerea lui era că toate acestea obiective nu pot fi obținute decât prin mijloace diplomatice. De aceea, în vara anului 1857 pleacă în Italia unde câștigă pe Cavour la cauza Unirii, apoi se stabilește în Franța unde încearcă să convingă oamenii politici din Paris, inclusiv pe Napoleon III despre necesitatea Unirii. După această misiune revine în țară și participă (printre liberalii moderați) la actul Unirii din 1859.

După Unire este numit prefect al poliției Bucureștilor, apoi la 17 Mai 1859 i se încredințează o misiune secretă[46] pe lângă Cavour și Napoleon III. Scopul ei principal era să obțină recunoașterea Unirii, și apoi în subsidiar, în schimbul unei participări la o acțiune comună împotriva Austriei, să obțină realipirea Buco-

vinei. De la această misiune datează relaţiile strânse dintre Ion Blălceanu şi Napoleon III, relaţii care aveau să aibe un rol determinant în făurirea României moderne.

Revine în ţară şi este ales în Adunarea legiuitoare a ţării (1860). În 1863 pleacă într-o nouă misiune secretă, probabil pentru a pregăti opinia conducătorilor politici din vest împotriva lui Cuza. Din 1864 începe să ducă, alături de I. Ghica şi Petre Mavrogheni[47] o activitate intensă de opoziţie faţă de dictatura domnească. Joacă un rol esenţial în detronarea domnitorului Unirii din Februarie 1866[48].

După răsturnarea lui Cuza, I. Bălăceanu — la cererea lui Napoleon III — este numit agent diplomatic la Paris, cu misiunea de a găsi un principe strein, etapă esenţială pe drumul spre independenţă. Ion Bălăceanu împreună cu Napoleon III şi cu ajutorul doamnei Corbu, au ales pe Carol de Hohenzollern. Apoi, abile manevre diplomatice ale lui Ion Bălăceanu, Ion Brătianu şi ale generalului Davilla au dus la acceptarea acestei alegeri de către Prusia şi la stabilirea planului prin care curtea de la Viena şi Poarta să fie puse în faţa faptului împlinit.

După înscăunarea domnitorului Carol, Ion Bălăceanu se angajează într-o complicată acţiune diplomatică, menită să coordoneze într-o strategie comună, acţiunile de eliberare a ţărilor creştine din Balcani[49]. Pentru aceasta pleacă într-o misiune specială în Grecia (1867) şi apoi preia postul de agent diplomatic al României la Istambul (1870).

Căderea lui Napoleon (1870) surpă tot sistemul lui Bălăceanu. El refuză să accepte o nouă linie, iniţiată de domnitor, care axa eliberarea ţării pe sprijinul Prusiei şi se avântă într-o serie de acţiuni care duc la o ruptură de aproape cinci ani între el şi coroană[50].

În 1875 intră în jocul complicat dintre partidele conservator şi liberal, mijlocind venirea la putere a liberalilor. Ajunge ministru de externe (1876) şi apoi ca agent diplomatic al ţării la Viena (1876—1882), preia misiunea delicată de a obţine recunoaşterea de către Habsburgi a independenţei României faţă de imperiul otoman, reluând firul început de Aga Constantin Bălăceanu, atât de brutal întrerupt cu două veacuri mai înainte. Obţine această recunoaştere, cu toate tensiunile provocate de războiul din 1877—'78, pacea de la San Stefano şi cea de la Berlin[51]; realizează ridicarea agenţiei diplomatice de la Viena la rangul de legaţie, fiind primul diplomat din istoria României investit cu titlul de ministru plenipotenţiar[52]; începe negocierile dificile pentru soluţionarea chestiunii Dunării şi obţine recunoaşterea ridicării României la rangul de regat, toate probleme şi etape pe drumul glorios al independenţei şi afirmării noastre în politica europeană.

Şi-a continuat cariera la Roma (1882), apoi la Paris (1884), la Constantinopol (1886) şi la Londra (1893), „reprezentând astfel ţara cu dibăcie şi strălucire în marile capitale europene"[53].

Cu el se termină şirul de Bălăceni care consecvent au luptat cu armele, cu subtilităţile diplomatice şi prin cultură, pentru supravieţuirea neamului nostru, independenţa şi prezenţa sa pe scena istoriei.

Verii săi, Constantin şi Ion de la Stolnici, au luptat ca voluntari în războiul din 1877—'78, iar fiul lui Constantin, Grigore, a luat parte, ca voluntar, la campania din 1913 şi apoi, în calitate de comandant al batalionului de tracţiune automobilă

...de pe lângă marele cartier general al armatei a II-a (a lui Averescu), la războiul din 1916—1918, astfel încât Bălăcenii au continuat a fi prezenți, până la urmă, în lupta pentru neatârnare și unire a tuturor Românilor.

NOTE

[1] Obedeanu C., **Aga Constantin Bălăceanu în Politica Țării Românești cu Împărăția Germanică,** Buc., 1904, pg. 8—12.

[2] Şt. Greceanu, **Genealogiiile documentate ale familiilor boerești,** Buc., 1913, v. I, pg. 96—98. Hrisoavele se află în arhiva Bălăceanu - Stolnici.

[3] Hrisoavele prin care Const. Brîncoveanu întărește stăpânirea lui Drăghici pe pământurile de la Stolnici, Săpata și Lipia 1704, 1713, se află în arhiva Bălăceanu - Stolnici.

[4] C. Obedeanu, **Op. cit.,** pg. 8—12.

[5] „Daniilo" **Cronica,** Ed. Dancic Agram, 1866, pg. 110—112.

[6] Şt. Greceanu, **Op. cit.,** pg. 91, B. P. Hașdeu, **Etymologicum magnum Roumanie,** vol. IV, pg. 2983 ; C. Obedeanu, **Op. cit.,** pg. 8.

[7] Luccari, **Copiusa Ristretto degli annali di Ragusa — Veneția 1605,** pg. 72

[8] St. Greceanu, **Op. cit.,** pg. 110.

[9] St. Greceanu, **Op. cit.,** pg. 114.

[10] Cronica Bălăcenească în I. C. Engel, **Geschichte der Moldau und Walachei,** part. II, Ed. Gebauer Halle, 1804. pg. 87.

[11] Gh. Şnicai, **Cronica Românilor și altor popoare, Iași, 1833,** T. III, pg. 113 ; M. Kogălniceanu, **Cronicele României,** Impr. Naț., Buc., 1872—'74, T. III, pg. 154.

[12] Gh. Şincai, **Cronica Românilor și al-** B. P. Hașdeu, **Op. cit.,** IV, pg. 2985 și I. Neculce, **Letopisețul Țării Moldovei,** Socecu, Buc., 1894, T. II, pg. 20.

[13] Sulzer, **Geschichte des Transalpinischen Daciens.,** Ed. R. Gräfer, Viena, 1781—'82, pg. 164 : Gh. Şincai, **Op. cit.,** III, pg. 113 ; I. C. Engel, **Op. cit.,** partea a II-a, pg. 84.

[14] În locul lui Matei Cartacuzino.

[15] C. Obedeanu, **Op. cit.,** pg. 17.

[16] St. D. Plesia, **Doi mari diplomați: Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu,** București, 1980, pg. 135—164.

[17] **I. C. Engel, Op. cit.,** partea I, pg. 330.

[18] **I. C. Engel, Op. cit.,** partea I, pg. 330; C. Șerban, **C. Brâncoveanu,** Edit. Tineretului, 1969, pg 29—30.

[19] Probabil otrăvit de cei care în frunte cu stolnicul Constantin Cantacuzino considerau primejdioasă politica antiotomană a domnitorului.

[20] Diploma respectivă se află în arhiva Bălăceanu — Stolnici.

[21] În stema sa introduce, ca simbol al atitudinii sale antiotomane, un **„dextrochere"** și un cap de turc tăiat (vezi și D. Cernovodeanu, **Știința și Arta Heraldică în România),** Edit. Științ. și Enciclop., Buc., 1977, pg. 588—589.

[22] S-a susținut — fără probe — că Bălăceanu râvnea la domnie. E mai probabil că voia să conducă țara, ca tutore al cumnatului său.

[23] St. Greceanu, **Op. cit.,** pg. 119.

[24] I. C. Engel, **Op. cit.,** pg. 341—342.

[25] Șincai Gh., **Op. cit.,** III, pg. 153—163.

[26] Inclusiv viile de la Pitești care trec în stăpânirea lui Brâncoveanu.

[27] Documentul de instituire al acestei subvenții se află în arhiva Bălăceanu — Stolnici.

[28] E .Hurmuzaki, **Documente privitoare la Istoria Românilor,** Buc., 1876, v. VII, pg. 24—26.

[29] G. I. Ionnescu-Gion, **Istoria Bucureștilor,** Socecu, Buc., 1899, pg. 219 și A. D. Xenopol, **Istoria Românilor,** Iași, 1896, v. IX, pg. 26.

[30] I s-a reproșat în special fraza **„Dea Dumnezeu, mai bine să vie Nemții să ne scape de greci",** care a pecetluit ruptura dintre neamul Bălăcenilor și fanarioți.

[31] În arhiva Bălăceanu — Stolnici se află atestatele de mulțumiri ale comandamentului imperial austriac pentru sprijinul dat.

[32] Ion Ghica, **Scrisori către Vasile Alecsandri,** Edit. Cultura Românească, București, 1910, scris. III, pg. 63—64.

[33] Pentru detalii, vezi I. Ionașcu, **Învățământul superior în București și Ideologia luministă înainte de 1821,** Buc., 1931, v. III, pg. 129—145 ; V. A. Ureche, **Istoria Școalelor,** Buc., 1901, v. II, pg. 162—163 ; E. Grigoroiu, **Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava,** Ed. Didac. și Pedag., Buc., 1978, pg. 135—149 ; E. Milicescu, **Gh Lazăr,** Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, pg. 197, 200, 205, pg. 219.

[34] Fiica sa Marghioala se căsătorește cu Iordache, fiul lui Radu Golescu.

[35] **Istoria României,** Edit. Acad, Rom., 1964, v. III, pg. 879.

[36] Piesa intitulată **„Barbul Văcărescul vânzătorul Țării"** a fost reluată în București la Teatrul Național în 1982.

[37] Karl Marx, **Însemnări despre români**, Buc., 1964, pg. 43.

[38] **Idem.** E vorba de logofătul Câmpineanu, banul Văcărescu și vornicul Crisoscoleu Brezoianu. Sugestia lui Marx că a fost asasinat din ordinul Țarului nu este confirmată de nici unul din documentele pe care le-am consultat.

[39] C. Badea, **Lupta românilor pentru unitate națională 1834—1849**, Edit. Acad. R.S.R., București, 1967, pg. 78 și urm.

[40] I. C. Valentineanu, **Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic.**, Paris, 1859, pg. 15.

[41] I. Bălăceanu, **Souvenirs politiques et diplomatiques**, Manuscris la Bibl. Acad. Arhiva Bălăceanu, I ms. pg. 27.

[42] **Anul 1848**, VI., pg. 261.

[43] D. Vitcu, **Diplomații Unirii**, Ed. Acad. Buc., 1979, pg. 190.

[44] N. Bălcescu, **Opere. Corespondența**, Edit. Acad. București, 1962, p. 173.

[45] **Acte și documente relative la Istoria Renașterii României**, IV, București, pg. 889.

[46] N. Corvian, **Scopul misiunii secrete a lui Ion Bălăceanu și atitudinea lui Napoleon III**, Cercetări istorice, Iași, XIII—IV, 1932—1933, nr. 1, pg. 1—12 și R. V. Bossy, **Primele legături diplomatice cu Piemontul**, Convorbiri literare, LVIII, Octombrie 1926, pg. 798—799.

[47] V. Netea, **C. A. Rosetti**, Edit. Științifică, București, 1970, pg. 284.

[48] D. Vitcu, **Op. cit.**, pg. 207.

[49] Al. C. Sturdza, **La Terre et la Race Roumaines**, L. Laveur, Paris, 1904, pg. 533—534.

[50] V. Maciu, **Memorialistul Ion Bălăceanu (1828—1919) în Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași**, Edit. Acad., București, 1965, pg. 450.

[51] V. Maciu, **Diplomația românească și recunoașterea independenței în Independența României**, Ed. Acad. București, 1977. pg. 306—312.

[52] **Reprezentanțe diplomatice ale României**, Ed. Polit., Buc., 1967, pg. 185.

[53] C. Bengescu, **Câteva suvenire ale carierei mele**, Bruxelles, 1899, pg. 143—144.

Les Bălăceanus et la lutte pour l'indépendence

RÉSUMÉ

En employant des documents qui se trouvent aux archives de l'État et des documents personnels, l'auteur présente la place et le rôle des boyards de la famille de Balaceanu le long de l'histoire.

SEMNIFICAȚIA UNOR INFORMAȚII EPIGRAFICE DIN ULTIMELE DECENII ALE SEC. AL XVII-LEA, DE LA MONUMENTE DIN ARGEȘ, PENTRU ISTORIA POPORULUI NOSTRU

CONSTANTIN BĂLAN

Zonă cu o îndelungată tradiție de viață și de continuitate în așezările de pe cursul superior al Argeșului, al Râului Doamnei, Bratiei, Râului Târgului, Argeșelului și al Dâmboviței, străbătută de căi străvechi de legătură ce au facilitat raporturile economice și culturale ale locuitorilor din diferite centre ale Țării Românești cu Transilvania, Argeșul conservă însemnate vestigii de interes istoric local sau general. De la acelea păstrate în vechile capitale ale statului, la Curtea de Argeș, la Câmpulung și până la piesele ce provin din vetrele de locuire de odinioară ale dregătorilor și stăpânitorilor locali sau ale megieșilor satelor, unele — aparent lipsite de o semnificație deosebită — ne aduc mesaje ce fac posibilă înțelegerea în mai bună măsură a unor aspecte din realitățile social-politice a lumii Evului de mijloc românesc.

Cercetările formularelor unor texte lapidare din domnia lui Mihnea al III-lea Radu (1658 martie — 1659 noiembrie)[1] vădește indubitabil analogia și chiar similitudinea acestora cu cele din domnia Viteazului său înaintaș, făuritor al unirii politice a Transilvaniei și Moldovei cu Țara Românească la 1600, al cărui nume „Io Mihail voievod" va fi adoptat de Mihnea al III-lea ca un simbol în pregătirea și desfășurarea programului politic de luptă antiotomană.

Într-o atare alcătuire a fost dăltuită în piatră la 1659 octombrie 10, inscripția de pe monumentul lapidar ridicat la Vlădești de **„Porămbul, Dobra, Iancul"** ș.a. **„vă dni Io Mihail voevod"**[2] sau pe acela de la Nămăiești înălțat prin grija lui Udriște Năsturel și familia sa, în 1659 mai 5, însă prin preocuparea lui Vlaicu cleric și Dumitra cu copiii lor ș.a.[3], formulări ce-și găsesc aproape o identitate în vestigiile lapidare aparținând domniei lui Mihai Viteazul. Avem în vedere cu deosebire pe cel aflat în Podgoria Vălenilor - Călinești din 1597 iunie 12, conservat acum la Muzeul Golești și pe cele de la Rădești, Slobozia - Stoenești sau de la Subești - Câmpulung.[4]

Utilizat mai întâi în actele elaborate de cancelaria domnească, numele de „Mihail voevod" introdus în titulatura lui Mihnea al III-lea Radu s-a putut răspândi și în unele inscripții din zona Muscelului — atât cât se poate desluși din materialele epigrafice ce ni s-au păstrat până în prezent — și datorită faptului că voievodul a întreținut raporturi cu principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi al III-lea, prin culoarul de legături străvechi ale localnicilor cu țara românească de la nord de Car-

paţi, ce ducea de la Câmpulung la Dragoslavele — Rucăr — Podul Dâmboviţei — Bran. Pe această cale informaţiile despre planurile făurite de Mihail al III-lea Radu puteau fi mai lesne cunoscute locuitorilor Muscelului, parte din ei participând, fără îndoială, şi la oastea voievodului.

Ţinem să relevăm că din cercetările sistematice efectuate de noi în judeţele Olteniei, în acela al Oltului şi în vechiul ţinut al Argeşului atestarea în inscripţii a lui Mihnea al III-lea Radu cu numele **„Io Mihailu voievod"**, figurează numai în reprezentarea votivă de la edificiul din Râmeşti - Bălăneşti, oraşul Horezu, Vâlcea, unde portretul său este înfăţişat lângă acela al înaltului ierarh Ştefan, chipuri pictate în 1658—1659.[5]

Voievodul, prezentat în Letopiseţul Cantacuzinesc ca fiind **„credincios turcilor"** — ca de la inima lor[6] — s-a ridicat, cum se cunoaşte la luptă împotriva Porţii sprijinindu-se pe oşteni din vechile corpuri de oaste ale seimenilor şi dorobanţilor[7], pe alţi slujitori recrutaţi din rândul megieşilor satelor.

Planurile sale îndrăzneţe nu au putut fi însă înfăptuite în împrejurările politice ale vremii şi în condiţiile opoziţiei făţişe a marii boierimi, mulţi dintre fruntaşii acesteia plătind cu viaţa cutezanţa de a nu fi susţinut campania anti-otomană iniţiată de domn şi mai ales de a-l fi pârât la turci[8].

Dificultăţile pe care le-a cunoscut Ţara Românească, mai ales din toamna anului 1659, când oştile turco-tătare au pătruns adânc până în teritoriul Transilvaniei, şi apoi în 1660 în timpul destituirii din scaun a lui Gheorghe Ghica, atunci se făureau la Poartă chiar planuri pentru numirea unui Beglerbeg la cârma statului de la nord de Dunăre, au exercitat un puternic impact şi asupra ţinutului Muscelului ca zonă de contact cu Transilvania, prin căile de la plai.

Pe aici aveau să pătrundă în anii care au urmat şi detaşamentele ce-l însoţeau pe Constantin Şerban, în încercarea lui de a relua domnia, împrejurări ce au produs tulburări în viaţa populaţiei.

Indirect, mai multe vestigii epigrafice aparţinând vremii de după înlăturarea lui Mihail al III-lea Radu din Ţara Românească, şi anume din 1659 noiembrie,1660, 1661 şi din anii următori apar ca o formă deliberată de manifestare a prezenţei unor grupuri de locuitori dintre megieşii satelor muscelene, în spiritul tradiţiilor şi obiceiurilor în care au vieţuit, după evenimentele dramatice — oşti, jafuri şi robiri — cărora le-au supravieţuit.

Monumentele lapidare la care ne referim sunt înălţate cu deosebire din domnia lui Grigore Ghica (1660 septembrie 16 — 1664 noiembrie), la Cetăţeni[9], la Albeşti[10], la Poienărei[11] — Corbi, la Cârstieni[2] — Călineşti, la Câmpulung[13], la Vrăneşti[14] — Călineşti, la Topoloveni[15] ş.a. localităţi numărând până la 1664 peste 20 de asemenea mărturii săpate în piatră[16].

Din 1661 august 13 se păstrează la Topoloveni şi un vestigiu lapidar ridicat de reprezentanţi ai comunităţii catolice[17], în viile din preajma vechiului târg al Cârcinovului.

Unele dintre acestea sunt ctitorite de dregători[18], de slujitori domneşti[19], de neguţători[20] ş.a.

O inscripţie înscrisă pe un asemenea monument cu aportul lui Manea, Boga, Gorcea, Calea, Laota ş.a. şapte locuitori musceleni — posibil din Câmpulung, loc unde se păstrează piatra în cauză, datând din 1661 septembrie 14, prin urmare din domnia lui Grigore Ghica, îi conferă voievodului, înscăunat cu un an mai înainte prin stăruinţa postelnicului Constantin Cantacuzino[21], atributul

nemaiîntâlnit în alte surse epigrafice — de **nastavnițealiu**[22], adică de așezător, el fiind considerat ca un nou **intocmitor** al țării, după vremurile tulburi ce-i precedaseră domnia.

Termenul **nastavnițealiu** exprima desigur, opțiunea față de voievodul înscăunat acum a unei părți a boierimii și a țării, în frunte cu Cantacuzinii, cei care reușiseră să scape prigoanei lui Mihnea al III-lea Radu și care, odată cu instaurarea domniei Ghiculeștilor sperau într-o cârmuire favorabilă familiilor lor[23]. Numirea acestora în fruntea Țărilor Române, după Mihnea al III-lea — Gheorghe Ghica a ocupat scurt timp scaunul Moldovei — din 1658 martie 3 — 1659 noiembrie 3 și apoi pe cel al Principatului Muntean de la 1659 noiembrie 20 — 1661 septembrie 1, urmat de fiul său Grigore Ghica, a fost privită pe deplin justificat de către istorici — ca o etapă de prefanariotism — Poarta Otomană fiind interesată să exercite un control mai riguros și să supravegheze mai îndeaproape situația din principatul de la nord de Dunăre, după evenimentele ce avuseseră loc aici[24].

Cu câtă prudență au întâmpinat ordinea politică ce se instituia în țară o parte dintre marii boieri și famaliile acelora care suferiseră prigoniri în timpul lui Mihnea al III-lea și care nu fuseseră nici în bune raporturi cu Cantacuzini se poate deslui și de asemenea dintr-o informație epigrafică musceleană. Avem în vedere un text păstrat la ctitoria influentului dregător Pîrvu marele vistier, de la Vlădești[25], boier despre care cronicarul Radu Popescu releva că fusese **„știut la Poartă și mutafaraca împărătească"**[26].

Tăiat însă către sfîrșitul lunii iulie 1658, în tabăra de la Gura Teleajenului, înainte de începerea campaniei oștilor turcești și tătărăsti la nord de Carpați, după ce destăinuise planurile de luptă anti-otomane ale lui Mihnea al III-lea, el avea să fie înhumat în 1660—1661 la ctitoria sa, prin grija soției lui Anca, în vremea ocupării scaunului țării de către Grigore Ghica.

Lectura inscripției de pe lespedea sa mormântală poate stârni — la prima vedere — mirarea cititorului, deoarece în text se arată cu limpezime că cel ce-și găsise locul de veci aici fusese sfărâmat de **„Mihnea vod(ă), pre bună dreptate"**, în vremea **„câne du au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească leat 7166"** (1658)[27].

Justificarea uciderii lui Pîrvu Vlădescu prin formularea — pre bună dreptate — pe o lespede așezată în propria-i fundație și de soția sa și mai ales după ce voievodul pe care el îl pârâse turcilor se făcuse vinovat de trădare față de Poartă, stă mărturie poziției adoptate de urmașii puternicului boier de a accepta formal viabilitatea hotărârilor domniei. Faptul este explicabil dacă avem în vedere că după uciderea marelui vistier, din porunca lui Mihnea al III-lea bunurile casei acestuia au fost confiscate pe seama domniei[28] și că voievodul ce era înscăunat — Grigore Ghica era sprijinit de Constantin Cantacuzino, față de care, atât Pârvu Vlădescu cât și alți fruntași ai boierimii avuseseră o atitudine ostilă[92].

Neavând o lectură exactă a formularului evidențiat de noi de pe piatra mormântală a fondatorului lăcașului de la Vlădești, N.M. Vlădescu apreciind că textul releva că marele vistier a fost ucis **„pre grea nedreptate"**, nu a putut sesiza sensul exact al informației epigrafice asupra căreia ne-am oprit.

Considerațiile sale în legătură cu unele cumpărături de bunuri și proprietăți efectuate de soția fostului mare vistier, Anca și fiii ei Constan-

tin și Șerban, în vremea Ghiculeștilor[30], trebuie raportate, cu deosebire la faptul că urmașii lui Pîrvu Vlădescu erau atunci la începutul ascensiunii lor, primul având să ocupe dregătoria de spătar iar cel de al doilea pe aceea de postelnic, deci pe poziții de pe care cu greu se puteau aduce prejudicii domniei.

Nu trebuie uitat că în domnia lui Grigore Ghica — a acestui **așezător** sau **întocmitor** de țară, cum era privit de o parte a boierimii, ca urmare a înăspririi raporturilor dintre fruntașii grupării boierești s-a declanșat fățiș, din iarna lui 1663 conflictul dintre Leurdeni — Băleni cu Cantacuzinii, conflict ce a avut implicații nu numai pentru situația clasei stăpânitoare, ci chiar pentru viața politică a statului[31].

Dacă ar fi să mai invocăm și informația epitafului de pe mormântul postelnicului Constantin Cantacuzino, de la m-rea Mărgineni, care relevă că acesta **„ar fi putut trăi de nu l-ar fi doborât pizmașii"**[32], am putea înțelege mai exact sensul și tendințele frământărilor din rândul marii boierimi, frământări și conflicte ce aveau să se extindă de-a lungul a mai bine de două decenii.

În acest context de fapte se integrează și formularul înscris pe mormântul lui Pîrvu Vlădescu, ce reflecta starea de spirit existentă în unele familii ale boierimii la venirea în țară a lui Grigore I. Ghica.

Cum trebuie înțeleasă atunci apariția tot în mediul muscelean a epitetului **nastavnițealiu** atribuit acestui voievod ? Explicația credem că poate fi găsită în interesul manifestat mai ales de orășenii din Cîmpulung de a apela la domnie în vederea apărării vechilor privilegii, așa cum atestă documentele și inscripțiile din domnia lui Matei Basarab[33] sau a lui Gheorghe Duca[34].

Ținând seama de însemnătatea și rostul din punct de vedere al vieții economice a culoarului de raporturi menținute de Țara Românească cu Transilvania pe la Cîmpulung — Dragoslavele — Rucăr — Bran, însuși voievodul Grigore I. Ghica avea să ctitorească în 1661 un lăcaș la Dragoslavele, unde nu întâmplător era ispravnic „Ghica schilerul"[35].

Iată dar, cum unele aspecte din istoria locală pot fi corelate cercetării trecutului patriei noastre în ansamblul său și acestea nu sunt singurele, studii viitoare având a pune în evidență noi date.

NOTE

[1] Pentru domnia voievodului cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, **Mihnea al III-lea (1658—1659)**, București, 1982.

[2] Textul în l. slavonă începe cu formula **„Văzdvije sia... vă m(o)lbu... vă dni Io Mihail voevod. Molenie rabi b(o)jiu, Porămbul, Dobra Iancul, Sta(n)ca"** ș.a. (= S-a ridicat aceasta... în ruga... în zilele lui Io Mihail voievod. Rugăciunea robului lui Dumnezeu...).

[3] Textul formularului precedat de o invocație simbolică în redacție slavonă continuă astfel **„Văzdvije sia... vă molbu i vă pohvalo... vă dni Io Mihail voev(o)d..."**, (=S-a ridicat aceasta... în ruga și lauda... în zilele lui Io Mihail voievod...).

[4] Cuprinsul formularului este **„Văz(d)vije se... vă molba i vă pohval(a)... vă dni bl(a)gocestivago i H(rist)oliubivomo g(ospodi)nu nașom, Io Mihai voievod. M(o)l(e)nie raba... Gherghina i Stanca i Stan i Neacșa..."**, (= S-a ridicat aceasta... în ruga și în lauda... în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, domnul nostru, Io Mihail voievod. Rugăciunea robilor... Gherghina, și Stanca și Stan și Neacșa...) — pentru aceea de la Muzeul Golești. În ce privește formularul inscripției de la Șubești — Câmpulung, ca să ne referim numai la aceste două exemple, el este **„Văz(d)vije se... vă molbu i vă pohvală... vă dni Io Mihail voievod..."**, (= S-a ridicat

această... în ruga și în lauda... în zilele lui Io Mihail voievod), text datând de pe la 1600.

[5] Cf. Al. Efremov, **Portrete de domnitori în pictura de icoane din Țara Românească**, în „Buletinul monumentelor istorice", XL (1971), nr. 1, p. 44, fig. 4.

[6] Cf. vol. **Cronicari munteni**, ed. de M. Gregorian, studiu introductiv de E. Stănescu, vol. I, București, 1961, p. 172.

[7] Același izvor narativ relevă că la intrarea în țară a lui Mihnea al III-lea Radu oștile turco-tătare „povățuindu-i dorobanții și simenii" au făcut mari jafuri „pre unde nici odată răutățile n-au umblat" (**ibidem**).

[8] Să se vadă și cele relevate de Lia Lehr, **Mihnea al III-lea (Mihail III Radu) (1658—1659)**, în „Studii", Revistă de istorie, XXVI (1973), nr. 6, p. 1161—1178 ; cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, **op. cit.**

[9] Monument lapidar ridicat de „Stan, Dragomira, Radul ș.a. (text aflat la Colectivul de Inscripții, de la Institutul de Istorie „N. Iorga" (=**Inscripții — Argeș**).

[10] Amintind numele lui „Badea, Neaga, Stan" ș.a. (cf. Inscripții — Argeș).

[11] Monument lapidar ridicat de „Petru, Zaharia, Nica" ș.a. (cf. **ibidem**).

[12] Inscripția pietrei la care ne referim menționează numele „Stan, Teodora, Stanciu" ș.a. (**ibidem**).

[13] Ne referim la un monument lapidar ce datează de la 1661 iunie 30 și poartă numele lui „Stănilă, Dumitru, Stoica" ș.a. (cf. **ibidem**).

[14] Vestigiul lapidar de aici pune în evidență numele lui „Stanciu, Ivana, Stan" ș.a. (cf. **ibidem**).

[15] Monumentul epigrafic pomenește numele lui „**Vlaicu, Ilina, Aldea**" ș.a. (cf. **ibidem**).

[16] Textele în posesia noastră (cf. fondul **Inscripții — Argeș**).

[17] Să se vadă și inscripția — fragmentar redată — la I. Răuțescu, **Topoloveni, Monografie istorică**, București, 1939, p. 39 și 158 (cu foto.).

[18] Astfel este evidențiat numele lui Șerban vistierul ș.a. (cf. inscripția din 1661—1662, de la Topoloveni, cartierul Goleștii-Badii, în fondul Inscripții — Argeș). Un Nan logofătul contribuie la ridicarea în 1662—1663 a altui monument epigrafic la Berevoiești (cf. **Inscripții — Argeș**).

[19] Un Marco schilerul contribuia și el la înălțarea în 1660 octombrie 5 în perimetrul Câmpulungului, la **Apa Sărată**, tot a unui monument lapidar (cf. ibidem, text redat după D. Butculescu, **ms.** la Muzeul de Istorie a orașului București, nr. 12482/E, f. 44).

[20] Avem în vedere monumentul lapidar din 1662 febr. 14, ridicat prin grija lui Nica Negutătorul cu jupâneasa sa Anghelina și familia lor la Godeni (cf. **Inscripții — Argeș**).

[21] În **Letopisețul Cantacuzinesc** se arată cum „Gligorașco sin Ghică-i vodă... merseau el singur de au căzut la Costandin postelnicul cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiu bun și ce-i va zice, va face" (cf. **Cronicari munteni, vol. cit.**, p. 182—183).

[22] Lespedea parțial deteriorată, existentă în Lapidarul M-rii Negru-Vodă, din Câmpulung relevă că monumentul în cauză a fost ridicat în „**...dăni Io Grigorașco (vo(e)vod i nastavnițealiu...**", (= ...zilele lui Grigorașco voievod și așezător...) — cf. **Inscripții — Argeș**.

[23] Cf. și cele relevate în **Letopisețul Cantacuzinesc**, în **Cronicari munteni**, vol. cit.

[24] Cf. vol. **Symposium. L'epoque Phanariote, 21—25 octombrie 1970**, Thessaloniki, 1974.

[25] Cf. N. Stoicescu, **Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România**, II, București, 1970, p. 715—716.

[26] Cf. vol. **Cronicari munteni, vol. cit.**, p. 384.

[27] Textul integral, în lectura noastră este „+ Acicea zac umedile / oase ale celui cinstit și / de bună rudă, Pîrvul Vlădescul / marele vi(s)tiiar, fecioru lu / Tod(o)ran sluger, care l-au sfîrîmat / Mihnea vod(ă), pre bună dreptate, / la Gura Teleajenului, cîndu / au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească, leat 7166 [1658)] / Și după aceia aduse fur(ă) oasele / de cinstita lui jupîneasa Anca și /puse fur(ă) aicea, întru sf(i)ntă biseric(ă), / ce iast(e) hramul Usecnovenie, de / așteaptă groaznica judecată, / cu toți de în veac ; leat 7169". Textul incomplet și cu unele erori și la N.M. Vlădescu, **Din trecutul boierimei românești, vel comisul Șerban Pîrvu Vlădescu**, în „Revista arhivelor", I (1925), nr. 2, p. 232 ; cf. și I. Răuțescu, **Mănăstirea Aninoasa din județul Muscel**, Câmpulung, 1933, p. 12.

[28] Cf. și N.M. Vlădescu, **art. cit.**, p. 233—234, actul din 1679 mai 19, unde se arată că „toate" de „ale casei" lui Pîrvu Vlădescu" le-am luat pre sama domnească".

[29] Cf. și N. Iorga, **Despre Cantacuzini**, București, 1902, p. LXXV—LXXVI ; să se vadă și **ibidem**, p. LXII, relativ la atitudinea lui Pîrvu Vlădescu marele vistier față de postelnicul Constantin Cantacuzino, din vremea intervenției lui Gheorghe

Rákóczi II principele Transilvaniei împotriva slujitorilor răsculați, în Țara Românească ; referire și la N.M. Vlădescu, **art. cit.**, p. 230.

[30] Cf. N.M. Vlădescu, **art. cit.**, p. 235—236.

[31] Să se vadă și **Istoria României, III**, București. 1964, p. 200—201 ; cf. și R.Șt. Ciobanu, **Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino**, București, 1982, p. 76.

[32] Cf. R.Șt. Ciobanu, **op. cit.**, p. 79. O discuție pertinentă asupra cauzelor reale a conflictelor dintre gruparea boierească având în frunte pe Cantacuzini și aceea a Leurdenilor-Bălenilor, la E. Stănescu, **Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene. Studiu introductiv**, în **vol. cit.** din **Cronicari munteni**, p. XLII și urm.

[33] Amintire și într-una din pisaniile m-rii Câmpulung (cf. N. Iorga, **Inscripțiile din bisericile României**, București, 1905, p. 129—130).

[34] Cf. **Ibidem**, II, București, 1908, p. 103.

[35] Cf. I. Răuțescu, **Dragoslavele**, Câmpulung Muscel, 1937, p.

Abstract

The autor deals with some of the epigraphical informations on the funeral stone of some boyards and other servants in the departament of Argeș — Muscel, which contribuites to a better knowing of some aspects of national history.

JUDEȚUL ARGEȘ LA 1778, - DUPĂ MEMORIILE GENERALULUI VON BAUER

DUMITRU V. GEORGESCU
GEORGE GEORGESCU

Memoriile istorico-geografice despre Valahia, tipărite la anul 1778, cu prilejul întocmirii unei hărți a Principatelor, de către generalul F. von Bauer, au fost adunate — cum ne încredințează la începutul lucrării — în timpul ocupației rusești, între 1769—1774.

În acest interval, la 1773 s-a alcătuit și catagrafia „birnicilor“, în rusește, de la Moscova.

Despre autorul și cartea din care am extras cele cu privire la județul Argeș, cităm din Analele Academiei, următoarele :

„În armata lui Romanzoff care luase comanda armiilor rusești în 1770, se găsea un inginer militar de seamă, de curând trecut în serviciul Împărătesei.

Friedrich Wilhelm von Bauer (el ortografia : Bawr) era de felul lui German ; se născuse în 1731 la Hanau, intrase foarte tânăr în armată și după ce sluji în timpul războiului de șapte ani sub ordinele ducelui de Brunswick, trecu la 1769 în serviciul Rusiei și fu trimis la armata lui Romanzoff ; la 1773 era numit general-locotenent și după terminarea răsboiului fu însărcinat de Ecaterina care îl aprecia cu reorganizarea Statului Major rusesc și cu executarea mai multor lucrări tehnice importante precum canalul dintre Duna și Nistru, construirea arsenalului din Moscova și altele.

Bauer muri în Petesburg la 1783. Pentru istoria țărilor noastre Bauer rămâne o personalitate interesantă, căci sub conducerea lui s-au făcut primele ridicări complete ale ambelor țări române.

Aceasta rezultă din scrierea sa intitulată : „Memoires historiques et géographiques sur la Valachie, avec un Prospectus d'un Atlas Geographiques et Militaire de la derniere Guerre entre Russie et la Porte Ottomane. Publièr par Monsieur de B.** à Frankfort et Leipsic, 1778“, formând un volum de 236 pagini.

Lucrarea, împărțită în 5 capitole este o descriere a Țării Românești, importantă prin amănunte ce dă ; de alte lucrări similare mai ales prin ultimul capitol care cuprinde o înșirare pe județe a târgurilor și satelor din „Țara Românească“.[1])

Pe scurt, județul Argeș la 1778, având, 147 sate, 2 orașe, 73 biserici, 10 mănăstiri, 2 capele, o casă de piatră, 18 stâni, 3 pământuri și un han, era cuprins între văile Olt și Vâlsan, trecând peste Olt în Loviștea Vâlceană de pe valea Lotrului și întinzându-se din munții Făgăraș până mai jos de Pitești la satul Săpata prin care se hotăra cu fostul județ Teleorman.

În catagrafia de la Moscova sunt menționate numai târgurile și satele „birnice“, înregistrate astfel :

1) — Plasa Argeș, cu 15 sate : Satul Flămânzești, Flămânzești-Ungureni, Brătieni, Căpățineni, Rădăcineni (Rădăcinești), Ciocănești (Cicănești), Corbeni, Areful, Albești, Bucșenești și Morunești, Rotunda, Cerbureni, Sălătruc, Udești (Uești), Cărpeniș și oraș, Curtea de Argeș.

2) — Plasa Oltul de Jos, cu 16 sate : Cremenari, Bratia, Urși, Bârsoi, Stoelești, Bădenii Dănicei, Sâmburești, Buciumeni, Olanu, Câmpu-Mare, Păroși, Murgești, Drăgoești, Cuca, Vitomirești, Galicea.

3) — Oltul de Sus cu 12 sate : Berislăvești, Jiblea, Băbuești, Fedeleșoi, Valea Babii, Blești (Bleici), Vătășești, Fețeni, Voinigești, Bârsești, Golești, Ruda.

4) — Plasa Săpata cu 19 sate : Sămara, Păduroiu, Cocul, Răchițele, Bărbăteștii Cotmenii, Topana, Uda, Râjlețul, Săpata, Vâlsanul, Stroești, Măldureni, Bădiceni, Toplița, Cacaleți, Bunești, Zărnești, Budești, Bohari.

5) — Plasa Loviștea cu 16 sate : Voineasa, Malaia, Brezoi, Proiani, Călinești, Robești, Câineni, Copăceni, Greblești, Găvojani (Găujani), Boișoara, Bumbuești, Țitești, Spinul, Mlăceni, Perișani.

6) — Plasa Topologul cu 11 sate . Șuici, Cepari, Bârsești, Tigveni, Ciofrângeni, Alimăneștii de Sus, Alimăneștii de Jos, Ciutești, Milcoiu, Izbășești, Stoiceni.

7) — Plasa Pitești cu 9 sate : Băiculești, Vâlcelele, Bărbătești, Tutana, Merișani, Borlești, Valea Rea, Flești, Budeasa, orașul Pitești.[2])

Având 7 plase cu 96 sate și două orașe, cuprinde mai puține așezări față de cele consemnate de von Bauer, cu indicarea văilor.

Districtul Argeș din capitolul V, al Memoriilor, pe care îl redăm mai jos în traducere cu fotocopii anexate, este cuprins între pag. 176—183 fiind înscris precum urmează :

Județul Argeș

Acest Județ se învecinește la răsărit cu Muscelul, la sud cu Oltul și Teleormanul, la vest cu Vâlcea dincolo de coasta Oltului și la nord cu munții Transilvaniei.

Stâna din Zănoaga — hanul pentru muntele Zănoaga lângă potecă ce duce în munți în fața malurilor Oltului ; la vest, se găsește un monument al împăratului Carol al VI lea.

Câineni — sat peste Olt cu două biserici și o trecătoare peste zisul râu. Se vede încă pe marginea opusă o veche întăritură a împăraților

Greblești — sat cu 14 munți mari și o cărare.

Bobești — sat la apus pe malul Oltului.

Boișoara — sat cu o biserică.

Găujani — mic sat cu o biserică.

Stâna Olanu — han pe muntele Olanu.

Sărăcinești — sat.

Conac — sat cu o biserică (neidentificat).

Așezate amândouă la apus pe malul Oltului.

Racovița — locuințe.

Bumbueni — sat cu o biserică.

Titești — sat cu o biserică —, se află un drum mare care merge din zisu sat în Transilvania.

Bratovești — mic sat cu o biserică.

Cucoi — mic sat.

Brati — mic sat (cătun în Bratovești).

Copăceni — sat.

Aceste șapte sate sunt așezate în munți aproape de păraie care ieșind din munți se varsă în Olt.

Băiași — (azi în Perișani).

Perișani.

Spinu — cu o biserică.
Mlăceni (azi în Perișani).
Groși — de cealaltă parte a văii, de o veche redută imperială.
Alba.
Grebla.
(neidentificate)
Aceste șapte sate sunt așezate pe valea Băiașilor, în jurul pâraielor care se pierd aci, înainte de a se vărsa în Olt.
Scoiul — locuințe (neidentificat).
Cornetul — locuințe cu o mânăstire.
Călinești — sat cu o biserică pe drumul mare al Transilvaniei.
Proeni — sat cu o biserică.
Brezoiul — sat cu o biserică.
Aceste cinci sate sunt așezate la apus de malul Oltului.
Drăgănești — sat mic peste Olt.
Stănișoara — mic sat în munți.
Păușa — sat cu o biserică pe Olt.
Roița — mic sat aproape de locul de unde izvorăște Coisca.
Rădăcinești — sat cu o biserică.
Berislăvești — sat cu o mânăstire și o capelă numită Corneluța Manți.
Potlogești — mic sat (sat desființat, înglobat la Berislăvești).
Jiblea.
Dăești.
Două sate cu biserici peste Olt.
Fedeleșoiu — sat cu o mânăstire.
Fețeni — sat mic.
Voinicești — sat cu o biserică.
Pletugi — sat mic.
Bleici — sat cu o biserică.
Bârsești — sat.
Bârsești de Sus — sat mic.
Ruda.
Ruda.
Cremenari.
Trei sate cu biserici de-a lungul Oltului.
Riosa.
Ciocul Corbului.
Ostroveni — cu o biserică.
(cartier în Rm. Vâlcea).
Marcea. (neidentificat).
Patru sate pe Olt.
Galicea — sat mic.
M. Flămânda — sat și mânăstire.
Stoiceni — sat și pământ cu o biserică.
Șerbăneasca.
Bălcești.
Corbi
Mănicioiu.
Domingerli.
Sate.
Izbășești — sat cu o biserică.
Milcoiu — sat mic.
Căzănești — sat cu o biserică.
Ciutești — sat.
Alimănești de Jos.
Alimănești de Sus.
Două sate cu biserici.
Măicănești — sat.
Piatra — sat mic.
Ciofrângeni.
Tigveni.
Două sate cu biserici. Aceste sate sunt așezate de-a lungul râului Topolog și au multe vii.
Ungureni — sat mic (azi în Bârsecții de Jos).
Bârsești — sat cu o biserică.
Urluești — sat.
Morăști — sat mic.
Cărpeniș — sat mic.
Rudeni — locuințe.
Șiuci — sat cu o biserică.
Schitul Vălenilor — locuințe cu o capelă.
Crâșma Vlădicăi (mitropoliei) — han.
Sălătruc — sat în munți.
Situate de-a lungul râului Topolog, unde se află multă viță de vie.
Stâna Titescu.
Stâna Cioarecu.
Stâna Mare.
Stâna Botani.
Stâna Cornescu.
Stâna Cocurezu.
Locuințe așezate în munți lângă râul Topolog, pe drumuri și poteci care servesc de hanuri la trecători.
Stâna Bo.

Stâna Rosa.
Stâna din Balina.
Stâna Lespezi (sau Lămbescu).
Stâna Rubiţa.
Stâna Florea.
Stâna Camaral.
Stâna Lipitoarea.
Stâna Nonesele.
Stâna Ciocan.

Sunt hanuri asemenea cu cele dinainte din care unele sunt aşezate aproape de izvorul râului Argeş, altele în jurul pâraielor care se varsă aici.

Gura Plaiului — locuinţe (azi în Aref).
Cetatea Negru Vodă — capelă pe un munte foarte înalt (cetatea Poienari).
Areful — sat cu 8 munţi mari şi o potecă.
Căpăţâneni — sat cu 11 munţi mari şi o potecă.
Berindeşti — sat.
Corbeni — sat cu o biserică.
Bucşeneşti — sat cu o biserică.
Strica — mic sat.
Rotunda — sat mic.
Oeşti — sat mic cu o biserică.
Cicăneşti — sat mic.
Verneşti — sat cu o biserică.
Ungureni Danului — sat mic.
Cerbureni — sat cu o biserică.

Aceste sate sunt aşezate de-a lungul râului Argeş.

Budilnic — sat (neidentificat).
Viişoara — sat mic.
Curtea de Argeş — oraş cu o mânăstire şi 6 biserici.
Valea Sasului.
Valea Zigoneni.
Iaşi (Valea Iaşului).

Trei pământuri.

Băiculeşti.
Bărbăteşti.

Două sate mici cu o biserică.

Aceste sate sunt aşezate de-a lungul râului Argeş.

Vâlsăneşti.
Tulpeşti (neidentificat).
Stăneşti.
Zădureşti.

Patru sate aşezate pe râul Vâlsa.

Măniceşti.
Vâlcele.

Două sate mici aşezate pe râul Argeş

Gălăşeşti — sat cu o biserică.
Gura Bascov — sat cu o biserică
Ţara Băbana — sat mic (azi Băbana).
M. Bascov — mânăstire de piatră
Bascov — locuinţe.

Situate pe râul Bascov.

M. Tutana — mânăstire.
Fundu Tutana — sat.

Aşezate deasupra celor de mai înainte pe râul Tutana.

Gura Praşilor — pe râul Frasilor
Meculeşti — sat cu o biserică.
Valea Rea — sat mic.
Incropa — sat (neidentificat).
Piteşti — oraş cu o mânăstire şi 9 biserici.
Ţigănia — pământ şi locuinţe.
Pruma sau Prundu — sat (sat demolat, azi cartierul Prundu Piteşti)

Situate pe Argeş.

Cărbunăriţa (Cărbuneşti) — sat aşezat lângă locul de unde îşi (ia) are originea Teleormanul.
Săpata — sat cu o biserică aşezată pe locul unde râul Cotmeana intră în districtul Teleormanului.
Ricosa — sat mic.
Luca sau Lipia — sat cu o biserică pe râul Cotmeana.
Baturoi — sat mic în acelaşi loc
Sămara — sat cu două biserici pe râul Cătina.
Zlotu (orul).
Groşi.
Pocanu (Roşianu).

Trei sate aşezate în lungul râului Cătina.

Cocul — sat cu o biserică.
Richiţele — sat cu o biserică.
Malu.
Săpunari.

(azi în com. Morăreşti).
Două sate mici.

M. Cotmeana — sat cu o mânăstire.
Aceste sate sunt așezate de-a lungul râului Cotmeana, urcând către izvor.
Uda — sat cu o biserică.
Băjleţu — sat mare cu două biserici pe râul Vătişman.
Păciurica.
Țăranu.
Două sate pe râul Vedea.
Ciomăgești — sat cu o biserică pe râul Crângu mare.
Timbrești — sat cu o biserică pe râul Crângu Mic.
Săracu.
Bărbălani.
Câmpu Mare — cu o biserică.
Trei sate mici pe râul Crângu Mic.
Buciumeni.
Drăguțești.
Două sate pe frontiera județului Olt.
Olanu — sat mic.
Trepteni — sat cu o biserică.
Vitomirești — sat cu o biserică.
Dănicei — sat cu o biserică.
Dobrești.
Schei.
Cuca.
Trei sate așezate pe râul Trepteni care se varsă în Olt.
Stoicănești — sat.
Treșu — sat cu o biserică, lângă un pârâu fără nume nu departe de Olt.
Urși — sat mic.
Băjești — sat.
Teiul — sat cu o biserică.
Cioreni — sat mic.
Așezate pe Olt.

NOTE :

1 Analele A.R. Tom. XXXIV, Mem. sect. ist. nr. 21, B. 1912, p. 1266.
2 I. Ionașcu — Despre județele Argeș și Olt în catagrafia din anii 1773—1774, de la Moscova în Mitropolia Olteniei, 3—4/1958, pp. 248—292.

REZUMÉ

En rezumé, Le District d'Arges en 1778 avait 147 villages 2 villes, 73 eglises, 10 couvents, 18 auberj (stâna).

Il ètait pris entre Olt et Vâlsan, les montagnes Făgăraș et district Teleorman a sud qui separait par village Săpata au bas du Pitești.

DISTRICTUL DE MUSCELU[1])

Acest district se mărginește la est cu a celui de Dâmbovița, la sud cu a celui de Vlașca, la vest cu a celui de Argeș și la nord cu munții Buzelui în Transilvania.

Podu Dâmbovița — sat situat pe Dâmbovița aproape de poalele munților; tot acolo se află și Rotra Cruții pentru faptul că acolo se găsește o cruce.

Rucăr — sat cu două biserici, douăzeci și opt de vârfuri de munți și un tunel (culoar) care le traversează.

Dragoslavele, sat cu două biserici.

Cronești, sat mic.

Bodeni, (Bădeni).

Slobozia, — două sate cu o biserică pe cele două maluri (margini) ale Dâmboviței.

Buteni, — sat cu o biserică pe cele două maluri ale Dâmboviței.

Văleni, — sat mic.

Cetățuia (Cetăți), sat cu o capelă de piatră.

Ocareli — sat mic (neidentificat).

Valea Vălenilor, sat cu două biserici și un pârâu cu același nume.

Cândești, — Dragolineți, Turvieni, Bosai, Brohoi, Tătărani cu o biserică, Stirca, Căprioara, Dragoești —

nouă sate situate la vest de malurile Dâmboviţei.

Gureni, sat mic cu un pârâu.

Gura şura, Bogoris, Radsu, — trei sate pe râul Suta (neidentificate).

Frasin, Ciobeşti — două sate pe râul Copia.

Capu Dealului, Potu, Stulipeşti — trei sate mici pe râul Potoc.

Călugăriţa Taleniţa, Budiţteni, Bogaţi, — sate pe râul Răstoaca.

Leordeni, cu o biserică.

Tătărăi, Cacova — cu o biserică.

Vichireşti —

Topoloveni, cu o biserică.

Ornuşeşti —

Piscani, cu o biserică.

Călineşti, cu o biserică.

Cusani —

Brăneşti, cu o biserică.

Văleni, cu o biserică.

Goleşti, cu o biserică de piatră.

Ciocăneşti —

Ştefăneşti, cu o biserică.

Izvorana —

Savoy — neidentificat.

Amara.

Toate aceste sate sunt aşezate dealungul Argeşului ca şi cea mai mare parte la poalele munţilor care sunt plantate cu viţă de vie, pâraie şi văi în care se scurg, purtând numele satelor vecine.

Ţigăneşti, sat cu o biserică.

Negreni, sat.

Vieros, sat cu o mânăstire, o capelă şi o biserică.

Râncăciovul, sat cu o mânăstire de piatră.

Mioveni, sat cu o biserică.

Goleşti, mânăstire pe râul Târgului, lângă satul precedent.

Ciumeşti, sat cu o biserică vis-a-vis de mânăstirea Goleşti.

Conţeşti, sat mic.

Davideşti, sat cu o biserică.

Slăveni, sat.

Păţeni, sat cu o biserică.

Suslăneşti, locuinţe.

Nămăeşti, sat cu o biserică de piatră cioplită şi una de lemn.

Aceste şase sate sunt aşezate în lungul râului Argeşel.

Moţăeşti, sat cu o biserică.

Hârdeşti, sat.

Boizeşti, sat cu o biserică de piatră

Rădeşti, sat cu o biserică şi o mănăstire.

Stâlpeni, sat mic cu o biserică.

Flechiteşti, Chilseşti, Coteni, — trei sate mici.

Nitocoleşti, sat.

Câmpulung, sat cu paisprezece biserici şi o mânăstire cu acelaşi nume

Albeşti, sat cu o mânăstire şi o mânăstire de piatră.

Valea Mare, sat.

Voineşti, sat mare.

Budeşti, sat cu o biserică.

Aşezate de-a lungul văii Râul Târgului.

Treizeci şi trei munţi mari prin care trece un tunel-culoar.

Stăneşti, Domneşti, — două sate cu două biserici.

Pietroasa, sat mic.

Majoreşti, Albeşti, două sate.

Cotineşti, sat cu un tunel care duce în munţi — aşezate de-a lungul văii Râul Doamnei.

Dobreşti, sat cu o capelă şi cu o biserică.

Ungureni, sat mic.

Ţigăneşti, sat cu o biserică.

Rusătineşti, Butasa, Degu, trei sate mici.

NOTE :

[1] Acest judeţ Muscel, numără aşadar — nouăzeci de numiri care se pot identifica după văile indicate, pe care sunt aşezate. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea erau cum se ştie din istoriile contemporane, 121, de sate, care apar şi pe harta austriacă a colonelului Spect, din 1790—1791 care se află la cabinetul de hărţi de la Biblioteca Academiei.

GOLEȘTII ȘI REGULAMENTUL ORGANIC

VASILE NOVAC

Frații Gheorghe și Constantin Golescu au colaborat cu administrația rusă încă înainte de adoptarea Regulamentului Organic.[1]) Constantin Golescu, murind, la 5 octombrie 1830, nu mai ia parte la dezbaterile Obșteștii Adunări de Revizuire.

In amintirea contemporanilor mai tîrzii, Constantin Golescu apărea, în timpul ocupației rusești, fie ca **„cel dintîi care să apere prerogativele țării, care să reclame ca reformele ce voiau a se introduce să fie într-un înțeles curat românesc“**, cum ni-l zugrăvea I.C. Brătianu[2], fie ca unul ce protesta **„împotriva articolelor împămînte în Regulamentul numit Organic“**, cum aprecia I. Heliade Rădulescu[3].

Gheorghe Golescu a fost membru al Obșteștei Adunări de Revizuire a Regulamentului Organic, ce și-a deschis lucrările, la 10 martie 1831, ca membru al Divanului judecătoresc[4]. La prima ședință, el citește discursul lui Pavel Kisselev, discurs pe care l-a pregătit, probabil, după unele indicații ale generalului rus. Discursul, în limba română, publicat într-un supliment al ziarului „Curierul Românesc“, din martie 1831, a fost inclus și în „Analele parlamentare ale României“, tomul I, partea I, București 1890, pp. 69—91.

În introducerea discursului, Gheorghe Golescu arată că românii s-au tras dintr-un **„norod viteaz“** și că strămoșii noștri **„s-au bucurat de un guvern național“**[5]. Este interesant de relevat că, vorbind despre suferințele ce au fost produse mai ales de străini asupra locuitorilor Principatelor, deși se insistă în special asupra turcilor rebeli ai lui Pazvant-Oglu, sunt pomenite și ocupațiile militare străine, în care se cuprind și cele rusești, fără a fi menționate expres : **„Boale lipicioase, foamete, dărăpănarea orașelor d-voastră, robirea unei părți din locuitorii acestei țări de către oștirile cele rebele ale lui Pazvandoglu, neuniri din lăuntru, ocupații ostășești (șederi de oștiri în țară) ; acestea fură bătăile care-au ticăloșit una după alta aceste două țări“**[6].

Necesitatea Regulamentului Organic e văzută de Gheorghe Golescu din neapărata trebuință de a preface o administrație vătămătoare și din nevoia **„de a da țării așezăminturi potrivite cu starea ei cea nouă“**[7]. Nu insistăm, în continuare, asupra acestui discurs, fiind cunoscut. Având în vedere, însă, că, la Complexul muzeal Golești, există originalul autograf al discursului pregătit de Gheorghe Golescu, putem să conchidem că, înainte de prezentare în Obșteasca Adunare de Revizie, el a fost citit lui Pavel Kisselev. Din ordinul acestuia, discursul a fost aprobat aproape în întregime, așa cum îl redactase Golescu, pentru că între original și cel publicat există o identitate aproape absolută. Singurul lucru cenzurat, care apare tăiat în original, cu creionul, la fila 6 pe verso, și, care nu

apare în varianta publicată, este o idee de mare importanţă pentru economia noastră naţională, idee pentru care militase, atât Banul Radu Golescu, cât şi ceilalţi fii ai săi. Este vorba de ideea dezvoltării şi apărării industriei naţionale. Influenţat de ideile marii revoluţii franceze, Banul Radu Golescu, la 1798, propunând o reformă de organizare a Departamentului Epitropiei Obştirilor, înlocuise patru boieri cu patru negustori şi milita, în acelaşi timp, pentru **„înfiinţarea de fabrici, de meşteşuguri iscusite, împuţinarea or poprirea importaţiunii de lucruri zadarnice şi cheltuieli deşerte"**[8].

Banul Radu Golescu înfiinţase, în 1799, o sticlărie în judeţul Dâmboviţa[9]. Moştenind sticlăria, fiul său, Nicolae R. Golescu (deli Aga), o considera, la 1 august 1819, că **„este şi pentru podoaba patriei şi pentru folosul lăcuitorilor, vânzându-se mai eftin sticlele aici, ne fiind calea depărtată ca în Ţara Nemţească"**[10].

La rîndul său, Constantin Golescu aprecia că **„mare pagubă este la o ţară de a-şi scoate tot materialul nefabricarisit, vânzându-l în alte ţări cu un prost preţ"**[11], propunând **„deschiderea tuturor producturilor pământului şi a fabricilor"**[12].

La 1831, Gheorghe Golescu a încercat să introducă în discursul lui Pavel Kisselev următoarea formulare: „măsurile opritoare importaţii a oricărui lucru vătămător industriei pământeneşti"[13]. Ideea a fost scoasă pentru că, probabil, în concepţia lui Kisselev, această măsură ar fi dăunat intereselor Rusiei ţariste.

Gheorghe Golescu a fost un membru foarte activ al Adunării de Revizie. În şedinţa din 17 martie 1831, la discutarea capitolului 7, articolul 278, el propune, şi se adoptă, ca termenul de apel să fie de două luni, nu de una[14]. În şedinţa din 20 martie 1831, la dezbaterea articolului 117, privitor la birurile asupra ţiganilor, s-a hotărât numirea unei comisii din 5 formată din: Gheorghe Golescu, Alexandru Ghica, Manolache Arghiropolul, Manoil Băleanu şi Filip Lenş[15]. La 1 aprilie 1831, Gheorghe Golescu propune mărirea lefurilor funcţionarilor şi a militarilor ce vor face parte din miliţie[16]. Amendamentul lui Golescu a produs vii dezbateri. S-a hotărât că, pe anul în curs, nu se pot face, dar, în anul 1832, „va putea a se urca suma lefilor până la 1 000 000"[17]. La discuţia, din 7 aprilie 1831, asupra capitolului 5, referitor la comerţ, Gheorghe Golescu, apărându-şi punctul de vedere de mare proprietar, propune, pentru articolul 160, paragraful 5, **„că pentru bâlciuri şi târguri numai proprietarul poate să vândă vin, rachiu, carne şi pâine, iar vrând această dreptate să o dea altuia să se tocmească cu acela precum se va putea învoi; cum şi pentru prăvăliile, coşarele i umbrarele, de va face proprietarul la acele bâlciuri şi târguri, să se tocmească cu negustorii"**. Tocmeala să se facă şi pentru păşunat, „iar pentru obor să nu se ia nici o plată"[18].

Gheorghe Golescu prezintă un proiect de lege care delimita atribuţiile şi datoriile dintre partea judecătorească şi administrativă. În introducerea, citată şi de Ioan Filitti[19], pe care o aveam în original în colecţia Comprexului muzeal Goleşti, Gheorghe Golescu arăta că **„pe vremea romanilor ce prin strămutare au trecut de la Roma într-această ţară, de la care şi-au dobândit şi nume de români şi pe vremea domnului celui nemuritor, Mihai Vodă cel Viteaz, poci zice, fără îndoială, că pe aceste două vremi era această ţară în veacul ei cel de aur"**[20]. El spera că ţara va ieşi din veacul de fier şi va intra iar la cel de aur, cu ajutorul Rusiei, pe care o credea ca o **„statornică apărătoare"** a intereselor româ-

[illegible] Spera că, prin **Regulamentul Organic** se va merge „spre drumul perfecției și înnoirii vieții“[21]. Cu toate acestea, el observă că Regulamentul, în partea judecătorească, de care răspundea din însărcinarea lui Kisselev, trebuia îmbunătățit: **„am băgat de seamă** — spunea Gheorghe Golescu — **că unele din cele mai neapărate trebuințe nu s-au însemnat, altele s-au însemnat cam întunecate, iar altele au trebuință de oarece îndreptare“**[22]. De aceea, el pune în dezbatere proiectul, socotind **„că, din vreme în vreme, îndreptându-se la cea desăvârșită îndeplinire a bunelor orânduieli“**[23], să se poată obține propășirea și prin sistemul judecătoresc.

Dacă în concepția lui Gheorghe Golescu, Regulamentul Organic trebuie îmbunătățit continuu, pentru fii și nepoții săi de frate, el reprezenta un instrument al politicii țariste de imixtiune în treburile interne ale Principatelor, un mijloc pentru boierimea reacționară de exploatare și asupilare a maselor populare. Atitudinea lor față de Regulament era profund ostilă și, de aceea, ei au militat permanent pentru înlocuirea lui cu o nouă constituție, care să asigure instaurarea unui regim democratic în Principate.

Concepția Goleștilor, ca și a tuturor colegilor lor de generație privitoare la Regulamentul Organic, este, pe larg, reflectată în **Istoricul Protectoratului rusesc în Principate și a Regulamentului Organic,** publicat în **„Anul 1848 în Principatele Române“**[24]. O copie se găsește la Biblioteca Centrală de Stat (fond Brătianu, pachet XLII, dos. 3 a). Al.G. Golescu arată că cele două adunări de revizie n-au fost convocate în conformitate cu vechile legi ale țării, ci au fost compuse arbitrar, prin ordinul generalului rus, care a recrutat deputați, mai ales, din sânul boierimii de origină străină, fanariotă, dispusă a primi dispoziții străine[25]. Cu toată această compoziție ilegală, preciza Al. G. Golescu, în adunări s-a creat o opoziție puternică, care a iritat guvernul din Petersburg[26]. De aceea, mitropolitul și un tânăr membru al adunării au fost exilați în Rusia[27]. Regulamentul a fost adoptat sub presiunea **„a 100.000 baionete rusești și a unui regim de teroare... fără o discuție serioasă**[28].

Regulamentul, care este contrar, atât spiritului, cât și literei **tratatelor „a dat Rusiei o influiență de toate zilele în administrația interioară a țărilor și un drept de acțiune... pe care Turcia niciodată nu și l-a arogat în contul său“**[29]. Jocul Rusiei, arăta Al.G. Golescu, era de a zmulge cele mai prețioase libertăți ale țării, în schimbul unor avantaje materiale, pe care le acorda această constituție câtorva privilegiați[30]. Ca atare, Regulamentul a agravat exploatarea țărănimii, dublând veniturile nobilimii. De aceea, țăranii au protestat, prin insurecții parțiale, contra introducerii noilor corvezi, dar baionetele rusești le-au înăbușit[31]. Chiar și o parte a boierilor mai curajoși au protestat contra **Regulamentului,** încă din timpul ocupației rusești[32].

Al.G. Golescu formulează, în continuare, următoarele plângeri împotriva Regulamentului :

— ridicarea dreptului de autonomie pe care Poarta l-a respectat totdeauna și este, încă, gata să-l recunoască ;

— rezervarea dreptului Rusiei de a interveni în măsurile adoptate de guvernele și adunările țării ;

— trecerea poverii impozitelor asupra claselor celor mai sărace ale societății, asupra proletariatului țărănesc, care nu posedă nimic, în timp ce proprietatea f u n c i a r ă, care constituia principala bogăție a țării, nu este frapată de nici un fel de impozit. Această stare de lucruri, după

autorul memoriului, violează vechile obiceiuri ale țării, după care impozitele erau plătite de toate clasele societății, inclusiv de nobili și preoți[33];

— împiedecarea liberei mutări a țăranilor prin formalități și taxe vexatorii, care-i reduc la situația de sclavi ai boierilor ;

— dublarea corvezilor și altor obligații, fără a le acorda o mai mare bucată de pământ în arendă, ceea ce aduce prejudicii țăranilor, făcându-le situația intolerabilă ;

— împărțirea inegală a impozitelor chiar asupra țărănimii înșăși, ele nefiind proporționale cu veniturile contribuabililor, care constau într-o capitație uniformă, neconformă cu numărul vitelor și al brațelor de lucru ;

— restrângerea puterii politice la un cerc restrâns al aristocrației privilegiate și corupte (în Valahia nefiind mai mulți de 3 000 alegători), în timp ce burghezia este privată de orice drept politic, precum și stabilirea, între clase, a numeroase distincții în privința drepturilor civile ;

— înserarea în Regulament a obiceiurilor sistemului fanariot, în loc de a ține seamă de vechile obiceiuri ale țării, care n-admiteau, de loc, o ierarhie privilegiată și care nu recunoșteau, în fapt, gradele decât ca funcții publice, conferite titlurilor neereditare[34]. Într-un cuvânt, conchide Golescu, Regulamentul a coborât nivelul moralei publice și a împiedecat „dezvoltarea prosperității țării"[35].

„Astăzi, arăta Al.G. Golescu, poporul român s-a ridicat în masă pentru a sfâșia, în sfârșit, acest Regulament, care a fost nenorocirea țării, și asupra căruia el n-a fost niciodată chemat să-și dea avizul său"[36].

Când la 1837, Adunarea a protestat, aproape în unanimitate, contra acelei părți de Regulament, care conferea Rusiei dreptul de veto asupra deciziilor corpurilor legiuitoare, Poarta a amenințat să exileze pe toți deputații, așa cum a făcut-o cu I. Cîmpineanu. Turcia, demonstrează Al.G. Golescu, n-a avut niciodată drept de veto asupra deciziilor adunărilor noastre legislative. În sprijinul afirmației sale, el citează hatișeriful din 1834, referindu-se, printre altele, și la articolul 8 al acestui hatișerif, care stipula clar : „Cele două Principate au toate drepturile unei legislații independente"[37].

În concluzie, Al.G. Golescu cere guvernelor Europei să-și ofere arbitrajul în chestiunea Principatelor, să facă o anchetă solemnă pentru a constata originea și natura protectoratului rus. Se va recunoaște, astfel, că protectoratul n-a fost niciodată sincer, că el a fost impus Turciei și Principatelor și că, după 17 ani, el n-a fost în mâinile diplomației ruse, decât un instrument de corupție, de aservire și de împiedecare **„a întregii dezvoltări morale și materiale a națiunii moldo-valahe"**[38]. El cere Franței să ia inițiativa în această chestiune, să proclame sfințenia cauzei noastre și să intervină pe lângă Turcia ca să ceară Rusiei evacuarea Principatelor și să ne lase să ne facem noi, înșine, constituția, în conformitate cu hatișeriful din 1834, care ne acordă dreptul deplin de autonomie"[39].

Alexandru G. Golescu reia critica Regulamentului Organic în două memorii : **Memoriu statistic asupra Principatelor Moldovei și Valahiei** și **Memoriu asupra intervenției rusești în Principatele dunărene și asupra consecințelor sale pentru libertățile interioare ale acestor provincii.**

În primul, Al. G. Golescu arată că Adunările noastre legiuitoare erau compuse din boieri și deputați din

toate clasele sociale, ceea ce demonstrează că, **„pentru Principate, democrația nu este copiată de nicăieri... ea este, mai ales, o chestiune de drept și amintiri istorice“**[40], dar Regulamentul impus de Rusia a restrâns drepturile politice la numai 3 000 boieri[41]. Cifra aceasta contrazice afirmațiile lui anterioare, ca și cele ce vor urma, privind numărul alegătorilor.

În al doilea memoriu, reluând, mai pe larg, critica Regulamentului, Al.G. Golescu arăta că, prin manifestul din 11 iulie 1848, chiar Rusia considera că trebuie „îmbunătățit“ și chiar modificat ici și colo[42]; dar că vrea s-o facă tot sub apăsarea ocupației și în același mod în care a procedat inițial[43]. Dacă Rusia va avea mână liberă, se vor învenina relațiile dintre clase și se va provoca o nouă revoluție[44].

Golescu reia argumentarea că, în vechime, erau reprezentate toate clasele sociale în adunări și preciza că, chiar, pe vremea fanarioților nu se făceau schimbări constituționale, fără convocarea corpurilor legiuitoare[45]. Din 2 500 000 de cetățeni, în alegeri, doar 70 de familii au cuvântul hotărâtor, pentru că din 42 de deputați, 20 sunt aleși de marii boieri dintre ei, iar alți 3 sunt numiți pe viață din înaltul cler, care provine tot din marea boierime. Deci 23 de deputați, ce formează majoritatea Adunării **„nu reprezintă decât 70 de familii boierești“**[46]. Restul de 19 deputați se aleg de micii boieri de prin județe. În cazul când domnul este câștigat de Rusia, el poate face să se adopte legi potrivnice libertăților țării, iar, dacă are veleități de independență, îi crează o poziție în Adunare și-l schimbă, ca pe Alexandru D. Ghica[47]. Cum țăranul n-are drept de vot, împilarea lui crește, mai ales că nici comerțul și nici industria nu-s reprezentate în Adunare. Reprezentarea lor, poate, ar face posibilă stăvilirea împilării țăranilor. „În rezumat, conchide Al.G. Golescu, Regulamentul Organic, operă a câtorva boieri aleși de către Rusia, n-a avut în vedere nici interesele țării, nici chiar acelea a celor 3 000 de boieri, pe care el i-a constituit în mod legal“[48]. Întrucât domnul este supus presiunilor Rușiei, **„numai națiunea, dacă i se dă mână liberă — crede Golescu — poate pune capăt acestei stări de lucruri“**[49]. Dar, pentru aceasta, Al. G. Golescu cere intervenția cabinetelor europene. Pentru revizuirea Regulamentului, având în vedere că este o treabă pur internă a Principatelor, el solicită să se facă de către o **„Adunare națională, reprezentând toate clasele națiunii“**, ca fiind **„singura competentă în această materie“**[50]. Deoarece Turcia n-are putere să se opună Rusiei, Al. G. Golescu cere cabinetelor occidentale s-o ajute, pentru ca Rusia să înțeleagă că Europa este gata să ajute Poarta și cu vocea și cu brațul[51].

Regulamentul Organic, abolit și ars la **1848**, reintrodus prin forța baionetelor rusești și turcești, nu va fi definitiv înlăturat decât odată cu unirea Moldovei cu Țara Românească, prin reformele înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. La înlăturarea lui, ca și la întreaga luptă pentru realizarea unui stat românesc unitar, democratic și independent și-au adus o contribuție prețioasă și Goleștii din generația pașoptistă.

NOTE:

[1] **Istoria României**, III, Ed. Ac. R.P.R., Buc., 1964, p. 935.
[2] **Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu**, pachet VI, dos. VII.
[3] Heliade, R., I., **Equilibru între antithesi sau spiritul și materia, publicat de la 1859 până la 1869**, p. 89.
[4] Filitti, Ioan, C., **Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic**, Buc. f.a., p. 83.
[5] **Analele parlamentale ale României**, t. I, p. I-a, Buc. 1890, p. 70.
[6] Ibidem, p. 71.
[7] Ibidem, p. 73.
[8] Urechia, V., A., **Istoria României**, vol VII, Buc. 1894, p. 177.
[9] **Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850**, culese I. Cojocaru, Ed. șt., Buc. 1958, p. 170.
[10] **Ibidem**, p. 199.
[11] Golescu, Dinicu, **Însemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826**, Ed. pt. lit., Buc., 1964, p. 187.
[12] Bianu, I., Hodoș, N., Simonescu D., **Bibliografia românească veche**, t. III, 1809—1830, Ed. Ac. rom., (Buc.,) 1912—1936, p. 491.
[13] **Cuvânt la deschiderea Extraordinarei Obșteștii Adunări**, fila 6, Col. Complexului muzeal Golești, nr. inv. 13262/1321.
[14] **Analele parlamentare ale României**, t. I, p. I-a, Buc., 1890, p. 5.
[15] **Ibidem**, p. 9.
[16] **Ibidem**, p. 25.
[17] Ibidem, p. 27. Vezi și **Curierul Rumânesc**, 30 apr. 1831, an. III, p. 211.
[18] **Ibidem**, p. 30.
[19] Filitti, Ioan, C., **op. cit.**, p. 269.
[20] **Complexul muzeal Golești**, nr. inv 13261/1320.
[21] **Ibidem**.
[22] **Ibidem**.
[23] **Ibidem**.
[24] **Anul 1848 în Principatele Române**, IV, Buc., 1903, p. 35—48.
[25] **Ibidem**, p. 42.
[26] **Ibidem**
[27] **Ibidem**, p. 42—43.
[28] **Ibidem**, p. 43.
[29] **Ibidem**.
[30] **Ibidem**.
[31] **Ibidem**.
[32] **Ibidem**.
[33] **Ibidem**, p. 43—44.
[34] **Ibidem**, p. 44.
[35] **Ibidem**.
[36] **Ibidem**.
[37] **Ibidem**, p. 45.
[38] **Ibidem**, p. 47.
[39] **Ibidem**, p. 47—48.
[40] **Bibl. Acad. R.S.R.**, Mss. Arh. Ion Ghica, mapa VI, act. 41.
[41] **Ibidem**.
[42] **Bibl. Acad. R.S.R.**, Mss. Arh. Ion Ghica, mapa VI. act. 43.
[43] **Ibidem**.
[44] **Ibidem**.
[45] **Ibidem**.
[46] **Ibidem**.
[47] **Ibidem**.
[48] **Ibidem**.
[49] **Ibidem**.
[50] **Ibidem**.
[51] **Ibidem**.

The Golescu's and the Constitutional Regulations

Summary

The author presents the Golescu brothers' (Gheorghe — Iordache — and Constantin — Dinicu — Golescu) contribution to the preparation and drawing out of the Constitutional Regulation.

Gheorghe Golescu is the author of the speech made in Pavel Kisselev's name on March 10 th, 1831, at the National Assembly of revision.

The part referring to the encouraging of the autochthonous industry was censored.

Gheorghe Golescu's active role in the debates is particularly pointed out.

Gheorghe and Constantin Golescu's sons vehemently fought against the Constitutional Regulations, both during the 1848 Revolution and also during their 9 years' exile.

Besides mentioning criticism against the Constitutional Regulations in published memories, the author in-

nts on two of Al. G. Golescu's unpublished memories, which both criticize this first constitution of the country :

„A Statistical Statement on the Moldavian and Wallachian Principalities" and **„A Statement on the Russion Intervention in the Danube Principalities and on its Consequences on the Internal Liberties of these Provinces"**.

JUDEȚUL ARGEȘ OGLINDIT ÎN CATAGRAFIA DIN 1832

SPIRIDON CRISTOCEA

Întocmite în general în urma poruncilor trimise ocârmuirilor de către „forurile" centrale, catagrafiile cuprind date prețioase privind situația județelor, într-un anumit moment, din punct de vedere economic, social, cultural, religios etc. Prezentând sintetic nivelul unui domeniu de activitate, catagrafiile constituie documente de o deosebită importanță pentru a reconstitui istoria satului, județului sau țării într-o anumită perioadă. Alcătuite de către subocârmuitori în urma deplasării lor la fața locului sau pe baza datelor furnizate acestora de către conducătorii satelor, unele catagrafii, mai ales cele pe baza cărora se fixau sarcinile fiscale, nu reflectă întotdeauna realitatea. Modul în care ele prezintă adevărul, depinde de pregătirea și conștiinciozitatea celui care a întocmit catagrafia, de sinceritatea locuitorilor ș.a. De aceea, folosirea datelor pe care ele le furnizează trebuie făcută cu discernământ și prin coroborare cu altele apropiate în timp.

În timpul administrației rusești în Muntenia (1832—1834) au fost întocmite numeroase catagrafii care ne permit astăzi să apreciem nivelul de dezvoltare al societății românești în această perioadă. Printre aceste catagrafii, nepublicate până în prezent, se numără și cele aflate la Arhivele Statului, Filiala Argeș, care ne furnizează date importante privind dezvoltarea economică a celor două județe în anul 1832. Catagrafiile au fost întocmite în urma poruncii pe care, la 21 octombrie 1832, Departamentul Vorniciei Trebilor din Lăuntru (în continuare : Vornicia) a trimis-o ocârmuirilor județelor din Țara Românească. În adresă se preciza că prin otnoșenia **„gheneralicescului ștab Fonton de Veraion"**, urmată din porunca prezidentului Divanului (Pavel Kiseleff, n.n.), se cerea Vorniciei ca în cel mai scurt timp să se întocmească catagrafii necesare **„spre îndeplinirea istoriostaticești dăscrieri ce să face pentru Prințipatul Valahiei**[1]. După întocmirea lor, catagrafiile, care desigur trebuiau să servească altor scopuri, urmau să fie înaintate cancelariei prezidentului Divanului. Ocârmuitorii au înaintat catagrafii întocmite de ei pe baza celor trimise de subocârmuitori care au rămas în arhiva județului.

Cu toate că vom transcrie integral catagrafiile întocmite de subocârmuitori, prezentăm în continuare cele mai importante probleme ce se desprind din ele.

JUDEȚUL ARGEȘ. Prin porunca 8104 din 21 octombrie 1832, Vornicia cerea Ocârmuirii Județului Argeș să întocmească catagrafii care trebu-

iau să cuprindă numărul de animale, al pogoanelor de vie și al stupilor, fabricile[2], tipografiile și litografiile existente, precum și locurile unde se aflau cărbuni de pământ.

La 28 octombrie 1832 aceeași Vornicie, prin porunca 8413, făcea cunoscut Ocârmuirii Județului Argeș că, în afară de cele cerute la 21 octombrie 1832, se mai solicitau date despre locurile unde se confecționau pietre de moară și costul lor. La 9 noiembrie 1832, Ocârmuirea trimitea subocârmuitorilor conținutul poruncilor Vorniciei din 21 și 28 octombrie cerând să se alcătuiască aceste catagrafii[3]. Întrucât unii subocârmuitori n-au întocmit catagrafiile la timp Ocârmuirea n-a putut să le înainteze, astfel că la 28 noiembrie[4] și 5 decembrie 1832 Vornicia porunceа din nou să se dea curs cererii sale[5].

Potrivit acestor catagrafii, în anul 1832 județul Argeș era împărțit în 2 plaiuri (Aref și Loviștea) și 6 plăși (Argeș, Gălешești, Oltul de Jos, Pitești, Topolog și Vâlsanul). Reședința județului era orașul Pitești care avea 4 mahalale (Albastră, Galbenă, Neagră și Roșie) și 2 cătune (Geamăna și Prundu). Cel de al doilea oraș al județului, Curtea de Argeș, avea 3 mahalale : Olari, Poștei și Valea Sasului. Din cele 5 plăși pentru care catagrafia a fost întocmită pe localități, cele mai multe sate se aflau în plasa Topologului (41), urmată de Gălеșești (23), Loviștea (21), Vâlsanul (16) și Argeșul (12).

Din păcate, trei dintre subocârmuitori (Aref, Oltul de Jos și Pitești) n-au întocmit catagrafiile pe sate, ci au dat totalul pe județ.

Facem precizarea că în multe cazuri adunând cifrele unei rubrici a rezultat altă sumă decât cea indicată de subocârmuitori, de aceea în tabelul care urmează am trecut cifrele corecte, iar în catagrafii pe cele reale le-am indicat prin trimiteri în subsolul lucrării.

(Tabelul — în pag. 89)

Subocârmuitorul plășii Argeșul a întocmit o catagrafie separată pentru povernele de rachiu, teascurile de ceară și ulei indicând nu numai satele unde se aflau, ci și proprietarii lor, de aceea o vom transcrie integral și pe aceasta.

În privința locurilor unde se confecționau pietre de mară, cerute prin porunca Vorniciei 8413/28 octombrie 1832, doar subocârmitorul plaiului Aref a indicat satele Jiblea și Turburea. Unii subocârmuitori (Loviștea, Pitești, Argeș, Vâlsanul, orașul Pitești) au precizat prin adrese sau la sfârșitul catagrafiilor că în cuprinsul acestor unități administrative nu se confecționează asemenea pietre, iar ceilalți n-au precizat nimic, desigur, tot ca urmare a faptului că nu existau asemenea preocupări.

În privința fabricilor cerute prin cele două porunci, doar subocârmuitorul plășii Topologului a consemnat existența a 19 varnițe, 1 - zalhana, 1 - atelier de olărie și 2 de ulei, iar în orașul Pitești sunt indicate : 1 - moară de apă, 29 - **„meșteri dă fier"**, 6 tăbăcării, 4 găitănării și 1 de tabac.

Subocârmuitorul plășii Topologului a inclus în catagrafia alcătuită bisericile de zid (28), de lemn (35) și moșiile pe care se aflau, situație cerută Ocârmuirii, prin porunca 2083/21 octombrie 1832 de către Logofeția Pricinilor Bisericești[6].

În transcrierea catagrafiilor am completat tacit toate prescurtările, încât nu sunt susceptibile de mai multe soluții, iar după cuvintele pentru a căror descifrare aveam îndoieli, am pus semnul (?).

Județul Argeș, 1832.

Nr. crt.	Unitatea administrativă		Nr. sate	Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci de rând	Oi țigăi	Oi de rând	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Poverne
1	Aref	— plai	—	520	8980	1796	985	2090	250	3060	275	11000	6056	1890	650	350	8
2	Argeș	— plasă	12	104	271	1026	426	1170	33	219	443	4960	1246	1240	448	—	16
3	Gălețești	— plasă	23	341	508	1518	470	1902	976	108	3675	800	1658	2590	1041	—	7
4	Loviștea	— plai	21	204	263	626	341	774	630	—	9259	—	2274	846	409	—	—
5	Oltul de Jos	— plasă	—	453	644	2548	905	2285	543	565	2748	2144	3404	4737	1356	221	16
6	Pitești	— plasă	—	885	1255	2680	733	2959	825	—	8832	—	6531	3345	1215	340	16
7	Topologul	— plasă	41	510	909	2558	706	2876	281	359	1491	3591	3906	6056	883	390,5	19
8	Vâlsanul	— plasă	16	294	377	1013	584	1710	120	168	439	4971	2580	1918	545	60	—
9	Pitești	— oraș	—	276	30	221	37	180	—	58	125	62	92	185	7	—	—
10	Curtea de Argeș	— oraș	—	46	78	270	142	450	10	10	10	340	350	340	126	—	—
	Total județ			3633	13315	14256	5329	16396	3668	4547	27297	27868	28097	23147	6680	1361.5	82

A N E X E

I

JUDEȚUL ARGEȘ

1

„**Plaiu Aref.** Prescrierea de felurimea lucrurilor ce să află în acest plaiu din însemnatele condeie spre înplinirea cerutei științei cerute prin porunca cinstitei Otcârmuiri, cu no. 4773, cum arată, 1832 noiemvrie.

Suma lucrurilor	
1796	Boi de jug
520	Cai de călărie și de ham
8980	Epe
985	Boi neânvățați și 2090 vaci
250	Berbeci țigăi
3060	Berbeci de rând
275	Oi țigăi
11000	Oi de rând
6056	Capre și țapi
1890	Râmători
350	Pogoane de viie, care să lucrează pogonu cu 82 oameni și dă rod cum arată, însă **Vedre** 70 De un pogon în an roditor 40 De un pogon în an mijloc 10 De un pogon în an neroditor
650	Stupi de la care îi rătează unu peste altu dă una ocă miere și 300 ocă ceară
8	Poverni de spirt din rachiu de prune care poate să lucreze, însă 1500 vedre în an roditor 700 vedre în an de mijloc 500 vedre în an neroditor
2	Fabrici de pietre de moară, însă 1 la satu Turburea 1 la satul Jiblea

care lucrează însă de la 3 palme până la 7 palme pietre și să vând cu acest preț, însă

Taleri
250 perechea pietre de 7 palme
200 perechea de 6 palme
150 perechea de 5 palme
100 perechea de 3 palme

Acestea aflându-să în coprinsul plășii după poruncă le încunoștiințem.

A. Furduescu"[7].

„Plasa Argeșului. Știință pentru toată felurimea vitelor ce să află în tot cuprinsul aceștii plăși și oraș Argeșului i a pogoanilor de vie, precum mai jos să arată, 1832 noiemvrie 25.

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci de rând	Oi țigăi	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Satele plășilor	
16	56	154	60	180	14	70	26	600	200	200	140	—	Satul	Valea Danului Ungureni
10	20	80	30	90	—	14	—	200	60	120	40	—	—	Valea Danului Pământeni
12	20	79	40	100	—	30	—	2000	300	100	20	—	—	Cicănești
3	28	80	20	90	—	30	—	600	200	120	30	—	—	Albești Ungureni
16	40	200	60	200	—	10	200	300	200	190	90	—	—	Albești Pământeni
17	20	150	40	120'	—	20	15	300	80	100	48	—	—	Cerboreni
10	25	80	30	100	14	15	120	200	80	100	40	—	—	Valea Iașilor
4	8	30	20	30	—	—	—	100	—	20	—	—	—	Bărbălotești
6	30	40	40	100	—	15	2	400	100	60	—	—	—	Brătășăști
—	3	13	12	30	—	—	—	20	16	30	10	—	—	Valea Uleiului
9	14	100	60	100	5	14	80	200	—	160	30	—	—	Flămânzești
1	7	20	14	30	—	1	—	40	10	40	—	—	—	Marina Ungureni
104	271	1026	426	1170	33	219	443	4960	1246	1240	400[8]			

Plasa Vâlsanului.

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci de rând	Oi țigăi	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Satele plășilor	
22	40	100	60	200	—	60	—	2000	800	100	60	—	Satul	Mușătești
22	8	30	40	100	6	—	3	100	40	60	30	—	—	Valea Faurului
27	23	150	41	180	2	10	40	100	200	100	—	—	—	Vâlsănești
20	40	80	30	100	1	1	10	300	200	160	30	—	—	Stroești
—	14	30	57	80	20	10	100	500	90	80	30	—	—	Costești Pământeni

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci ţigăi	Berbeci de rând	Oi ţigăi	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie		Satele plăşilor
30	80	3	31	160	30	3	72	800	100	200	30	—	—	Costeşti Ungureni
68	60	130	90	200	30	30	50	200	300	260	80	—	—	Măluren
4	15	40	16	100	1	12	12	200	160	100	40	—	—	Bădiceni
10	9	70	30	140	10	—	6	—	100	80	30	2	—	Bohari
13	8	60	30	90	—	—	—	—	120	80	17	4	—	Cacaleţi
42	19	166	30	160	7	7	40	200	100	258	149	50	—	Buneşti
3	—	28	7	40	—	—	—	11	30	60	10	—	—	*Măneşti*
2	4	20	50	20	2	24	30	200	60	80	16	4	—	Zărneşti
4	6	39	19	40	8	7	30	60	80	20	—	—	—	Buneşti
—	1	7	13	—	—	—	6	—	—	20	3	—	—	Popeasca
27	50	60	40	100	3	4	40	300	200	260	20	—	—	Topliţa
291[9]	377	1140[10]	584	1640[11]	120	166[12]	439	4971	2580	2118[13]	505[14]	60		
30	20	70	50	90	—	—	—	40	200	100	6	—		Mahalaua Olarilor
6	18	80	26	100	—	—	—	100	100	120	2	—	—	Poştii
10	40	120	66	260	10	10	10	200	50	120	100	—	—	Valea Sasului
46	78	270	142	450	10	10	10	340	350	340	126	—		

Ajunarea sumelor

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci ţigăi	Berbeci de rând	Oi ţigăi	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Satele plăşilor
104	271	1026	426	1170	33	219	443	4960	1246	1240	400	—	Plasa Argeşului
291	377	1140	584	1640	120	166	439	4971	2580	2118	505	60	Plasa Vâlsanului
46	78	270	142	450	10	10	10	340	350	340	126	—	Oraş Argeşului
441	726	2436	1152	3260	433[15]	385[16]	892	10271	4176	3698	1031	60	

Această felurime de vite i pogoane de viie, după cercetarea ce am făcut, s-au aflat în tot cuprinsul aceştii plăşi şi oraş.

Iar pogonul de viie la vremea lui să lucrează cu dooăzeci de oameni, aruncând pe anu roditor vedre vin 100, pă an de mijloc vedre 50,. iar pă an neroditor vedre 20.

Iar de celelalte felurimi ce deosebit mi să mai porunceşte a trimite ştiinţă nu să mai află.

Costache Rătescu«[17].

„Plasa Găleșești. Presciere dă următoarile în jos adunate științe cîte să află pă la hălăduitorii dă pîn toate satile coprinsului plășii aceștiia din condeile ce prin copie dă foae ni s-au trimit cum arată

Numirea satelor	Cai	Epe	Boi dă jug	Bohai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci dă rând	Oi țigăi	Oi dă rându	Capre	Măgari	Porci	No. stupilor			Poverni în care să fierbe poșirca cându să face în cazanile ce să află la fieșcare
													Stupi	Miere ocă	Ceară ocă	
Satul Furduești	15	12	22	10	20	15	8	170	100	60	—	40	30	90	7	—
— Cacaleții dă Jos	60	40	60	40	80	40	30	200	100	70	—	100	100	300	25	1 cu 2 cazane
— Aleși idem	18	15	10	6	16	12	—	100	—	10	—	20	10	30	3	1 — 2 —
— Cacaleții dă Sus	10	8	26	4	25	5	—	40	—	—	—	15	20	60	5	— — — —
— Cireșu	3	5	20	10	16	9	—	40	—	8	—	30	10	30	3	1 — 2 —
— Popești	6	10	16	4	15	3	—	25	—	30	—	10	15	45	4	— — — —
— Stănislăvești	8	15	30	10	100	30	—	200	—	20	—	120	30	90	8	— — — —
— Susenii	10	30	100	15	80	40	—	450	—	70	—	250	20	60	5	2 — 6 —
— Țuțulești	10	25	60	10	56	20	—	400	—	—	—	75	30	90	8	1 — 2 —
— Găleșăști	15	25	40	10	30	10	—	250	—	50	—	70	20	60	5	— — — —
— Șerbăneștii	20	18	70	16	65	34	—	270	—	50	—	250	80	240	20	1 — 2 —
— Gliganul	10	20	80	20	120	100	30	1700	300	90	4	150	100	300	25	— — — —
— Rociul	8	10	60	10	50	30	10	350	100	80	2	200	40	120	10	— — — —
— Bârlogul	15	25	110	30	250	80	20	1230	100	180	—	150	100	300	25	— — — —
— Teiul	10	30	100	50	150	80	—	1600	—	200	4	200	100	300	25	— — — —
— Aleși idem	5	10	30	8	40	20	—	400	—	20	—	20	10	30	3	— — — —
— Negrași	4	8	76	35	108	25	10	600	100	50	—	50	50	150	23	— — — —
— Adunați idem	30	15	60	10	50	40	—	900	—	160	4	40	40	120	10	— — — —
— Mozăceni	20	30	100	20	135	115	—	1000	—	200	—	300	50	150	12	— — — —
— Slobozia	50	100	200	100	200	200	—	2000	—	200	6	200	100	300	25	— — — —
— Fierbinți	10	45	200	40	275	48	—	1000	—	70	2	250	70	210	18	— — — —
— Osibiții idem	4	8	42	8	15	10	—	100	—	40	—	40	10	30	2	— — — —
— Cătunu Pătulu Șindrilit	—	4	6	4	6	10	—	50	—	—	—	10	6	18	2	— — — —
	341	508	1518	470	1902	975 [18]	108	13675	800	1658	22	2590	1041	3123	273	7 16

Ioan Bucșanu«[19].

1832 noiembrie 17. Petrache Tigveanu, subocârmuitorul plaiului Loviștea, trimite Ocârmuirii Județului Argeș catagrafia cerută prin porunca 4772/9 noiembrie 1832.

Cai	Iepe	Boi dă jug	Buhai	Vaci	Bierbeci bârsani	Oi bârsane de rând	Capre	Râmători	Stupi	Miere ocă	Ceară ocă	Plaiul Loviștii[24]
10	15	22	8	20	40	650	90	30	15	10	3	Satul Grăbleștii
2	8	40	15	50	24	500	50	40	10	5	3	Satul Titeștii
3	6	54	10	32	4	90	140	50	9	5	6	Satul Racovița
3	12	36	18	47	6	166	29	41	22	14	4	Satul Bratovoești
3	10	15	9	27	8	81	18	21	8	5	1	Satul Mlăceni
9	7	14	5	15	20	88	56	18	18	10	8	Satul Copăceni
6	10	22	15	34	6	100	30	40	24	10	4	Satul Cocoiu
43	12	28	15	45	90	1450	240	25	25	5	4	Saturul Câineni
13	14	53	30	60	29	280	90	74	14	12	4	Satul Spinul
20	10	34	23	38	42	500	102	30	20	8	5	Satul Găujani
8	23	60	65	55	25	200	75	52	10	10	4	Bumbueștii
16	37	58	16	83	53	842	236	131	82	11	13	Satul Perișani
10	8	20	4	18	20	150	55	30	8	7	4	Satul Boișoara
6	4	16	8	19	9	75	30	22	16	9	5	Satul Sărăcinești
7	12	50	28	38	18	500	40	50	15	11	6	Satul Robești
4	7	18	8	12	23	450	113	25	10	5	3	Satul Proenii
6	13	26	16	60	100	900	325	15	30	20	8	Satul Voineasa
7	14	8	8	32	23	457	30	25	13	5	3	Satul Mălaia
18	23	22	17	34	55	780	245	57	50	13	11	Satul Brezoaia
8	12	20	16	40	20	600	200	40	20	10	5	Satul Călineștii
2	6	10	7	15	15	400	80	30	10	3	2	Satul Siliștea
204	263	626	347[20]	774	630	9759[21]	2374[22]	826[23]	409	188	106[25]	

„**Plasa Oltului dă Jos** din județul Argeș. Prescriiere de felurimea lucrurilor ce să află în această plasă din însemnatele condeie spre înplinirea cerutei științi prin porunca cinstitei Otcârmuiri cu no, cum arată, 1832 dechemvrie 11.

Suma lucrurilor	
2548	Boi dă jug
905	Boi năînvățați
453	Cai de călăriie și dă ham
644	Iepe cu cârlani
2285	Vaci
543	Berbeci țigăi
2748	Oi țigăi
565	Berbeci de rând
2144	Oi dă rând
3404	Capre și țapi
4737	Râmători
1356	Stupi de la care când îi rătează una peste alta doo ocă miere și trei litre ceară
221	Pogoane dă viie care să lucrează pogonu peste tot lucru cu patruzeci și cinci dă oameni și dă rodu **Vedre** 100 de un pogon în anu roditori 50 de un pogon în anu dă mijloc 20 de un pogon în anu năroditori
16	Poverni dă spirt din rachiu dă prune care toate să lucrează, însă 1 500 vedre în anu roditori 700 vedre în anu dă mijloc 100 vedre în anu neroditori

Acestea aflându-să în cuprinsul acestei plăși după porunca nu lipsesc a da în cunoștință[25].

Lahovar"[26].

„**Plasa Piteștilor.** Insemnare dă vitele i povernile și viile dintr-această plasă, cerută de către dumnealui pol. polcovnic Fonton de Veraion, după ștințele ce am luat dă la lăcuitorii plășii și dă la unii din propietarii moșiilor cum arată, 1832 dichemvrie 7.

No.	
885	Cai
1255	Epe
2680	Boi de jug
733	Buhai
340	Pogoane dă vii. Într-un an roditor dă mijloc ese 20 400 vedre vin, iar într-un an roditor 34 000 și 80 oameni merge în lucrarea unui pogon la vremea lui până bagă vinu acestui pogon în butie.
1215	Stupi din care ese miere 2430 oca și ceară 303, bun cu rău
16	Poverni
2959	Vaci
825	Berbeci țigăi
8832	Oi țigăi
6531	Capre
3345	Râmători

Drăghici Budișteanu"[27].

Plasa **Topologului.** Catagrafia ară[illegible] de cerutele ştiinţi, ce pre a[illegible] mi s-au poruncit a le face cu[illegible] stăpânirii, după cum să arată pă următorul an 1832, felurimile ce să arate în fieştecare sat anume după ştiinţele ce am luat şi eu de la lăcuitorii plăşii i de la proprietari, însă

No. satelor	Cai	Epe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci ţigăi	Berbeci de rând	Oi ţigăi	Oi de rând	Capre	Catâri	Bivoli	Porci	Suma pogoanelor de vii	Suma vedrilor de vin ce poate eşi de la un pogon în an roditor	Suma vedrilor de vin ce poate eşi de la un pogon în an neroditor de mijloc	Şi câţi oameni pot lucra un pogon la vremea lui	Suma stupilor	Ocă miere ce ese de la un stup	Vernice	Poverni	Zalhanale	Olărie	Uleerie	Meşteri ce fac şiţă	Litre ceară ce ese de la un stup	Biserici de zid	Biserici de lemn	
Almăneştii de Sus	18	28	100	60	64	20	—	60	—	170	—	—	180	45	150	80	40	35	10	—	2	—	—	—	—	4	1	4	Cea de zid şi trei de lemn pă moşiia megieşască şi una de lemn pă moşiia schitului Tutana
Tigveni	42	69	76	6	167	—	12	—	165	120	1	6	229	10	100	60	40	20	8	—	1	—	—	—	—	3	3	—	Una pă moşiia dumnealui stolnicului Dincă Brătiianu, alta pă moşiia Dumnealui Ioniţă Bălteanu, alta pă moşiia Bălileştilor megieşască
Bodeni	8	12	40	10	65	—	6	—	70	86	—	—	90	—	—	—	—	25	8	—	—	—	—	—	—	3	1	—	Pă moşiia dumnealui stolnicului Dincă Brătiianu
Cioleşti	—	2	60	20	50	6	—	50	—	3	—	—	120	26	150	80	40	8	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moşiie megieşască
Cepari Ungureni	36	42	100	22	133	—	21	—	122	143	—	—	210	—	20	10	20	40	10	—	—	—	—	—	—	4	2	—	Una pă moşiia dumnealui polcovnicul Iordache Balotă şi alta pă moşiia dumnealui postelnicul Panait Balotă
Cepari Urlueşti	20	21	80	6	50	—	5	—	235	130	—	—	130	1	20	10	40	20	10	—	—	—	—	—	—	4	—	2	Una pă moşiia megieşască şi alta pă a schitului Găiseni
Mungureni	5	6	50	10	25	8	—	65	—	45	—	—	140	20	150	60	40	7	7	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Pă moşiie megieşască
Cazaneşti	4	13	40	20	43	30	—	50	—	123	—	—	90	12	90	60	40	20	7	—	1	1	—	—	—	2	—	2	Una pe moşiia megieşască şi una pă moşiia dumnealui Ioniţă Vărzaru
Ciofrângeni Pământeni	7	20	28	4	32	—	2	—	31	86	—	—	60	—	—	—	—	24	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moşiia schitului Berislăveşti
Izbaşaşti	15	22	82	12	50	22	—	210	—	106	—	—	162	17	50	30	40	12	7	—	1	—	—	—	—	2	—	2	Pă moşiie megieşască
Valea Giurgiului	2	10	36	11	40	—	—	17	—	42	—	—	76	10	70	30	40	10	6	—	—	—	—	—	—	2	—	1	Pă moşiia sfintei Episcopii Argeş
Milcoiu	20	10	45	10	50	30	—	90	—	140	—	—	150	7	50	20	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	—	2	Pă moşiie megieşască
Poenari	10	10	80	40	56	10	—	50	—	98	—	—	190	24	150	80	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	1	2	Pă moşiia schitului Berislăveşti
Ciofrângeni Ungureni	25	100	84	22	123	—	154	—	1820	177	—	—	120	18	80	40	40	6	8	—	1	—	—	1	—	3	1	—	Pă moşiia schitului Berislăveşti
Almăneştii de Jos	8	7	97	20	72	4	—	36	—	60	—	—	240	12	70	30	40	32	6	—	—	—	—	—	—	2	1	1	Pă moşiie megieşască
Moraşti	4	7	14	15	70	—	3	—	40	20	—	—	65	—	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moşiia dumnealui Tache Drăgoescu
Valea Luminilor	12	20	100	30	60	10	—	60	—	160	—	—	150	6	40	20	40	15	7	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moşiie megieşască
Şuici Ungureni	45	41	120	15	124	—	35	—	250	128	—	—	240	—	—	—	—	40	7	2	1	—	1	1	—	2	2	—	Pă moşiia dumnealui slugerul Costache Tigveanu i un schit Văleni pă moşiia sa cu maici
Şuici Cărpeniş	14	25	74	15	90	—	23	—	242	167	—	—	175	—	—	—	—	35	7	—	—	—	—	—	—	2	—	1	Pă moşiie megieşască
Deduleşti	28	22	60	50	80	5	—	65	—	90	—	—	220	2	40	20	40	28	10		1	2	—	—	—	4	—	3	Două pă moşiia megieşască şi una pă a Cotmenii
Blaju	2	27	38	6	49	—	3	—	79	56	—	—	61	2	50	20	40	17	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moşiie megieşască
Ionceşti	6	6	40	20	42	40	—	120	—	110	—	—	120	11	70	30	40	10	6	—	3	—	—	—	—	2	—	1	Pă moşiie megieşască
Barseşti i Vlădeşti	22	56	154	20	172	—	17	—	140	160	—	2	285	9	100	60	40	73	9	—	—	—	—	—	—	3	2	—	Una pă moşii dumnealui slugerului Alecu Furduescu şi una pă moşiia dumnealui Iordache Tigveanu
Runcul	15	75	75	45	150	40	24	185	100	189	—	—	270	12	50	30	40	80	10	—	—	—	—	—	—	4	1	—	Pă moşiia schitului Fedeleşoiu
Gătlofani	1	—	7	3	11	4	—	24	—	6	—	—	24	—	—	—	—	10	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moşiia dumnealui Iancu Bălcescu
Sâmbotinul	1	—	41	11	25	—	—	8	—	22	—	—	33	—	—	—	—	13	6	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moşiia dumnealui Ghiţă Străchinescu
Feţeni	4	5	34	11	69	7	—	40	—	16	—	—	135	14	150	80	40	24	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moşiie megieşască

No. satelor	Cai	Epe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci ţigăi	Berbeci de rând	Oi ţigăi	Oi de rând	Capre	Catâri	Bivoli	Porci	Suma pogoanelor de vii	Suma vedrilor de vin ce poate eşi de la un pogon în an roditor	Suma vedrilor de vin ce poate eşi de la un pogon în an neroditor de mijloc	Şi câţi oameni pot lucra un pogon la vremea lui	Suma stupilor	Ocă miere ce ese de la un stup	Vernice	Poverni	Zalhanale	Olării	Uleerii	Meşteri ce fac şiţă	Litre ceară ce ese de la un stup	Biserici de zid	Biserici de lemn	
Opăteşti	9	7	39	6	39	—	—	17	—	35	—	—	108	9	100	50	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Pă moşiie megieşască
Băbueşti	13	27	64	23	98	—	29	—	206	81	—	—	142	—	—	—	—	30	8	—	2	—	—	—	—	3	1	1	Pă moşiia schitului Ostrov
Fedeleşoiu	6	18	69	28	136	7	—	100	—	80	—	—	264	47	120	60	40	50	9	—	1	—	—	—	—	3	1	—	Schit pă moşiia schitului Fedeleşoiu
Budeşti	8	25	80	6	77	3	—	49	—	183	—	—	241	—	—	—	—	17	7	—	1	—	—	—	—	2	1	—	Pă moşiia dumnealui stolnicul Iancu Lahovare
Brânduşari	8	6	14	5	20	—	—	11	—	31	—	—	83	—	—	—	—	10	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Ostroveni	7	5	10	6	14	—	—	—	—	10	—	—	16	—	—	—	—	5	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Vătăşăşti	6	8	20	4	25	10	—	70	—	65	—	—	90	6	100	50	40	6	7	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moşiia sfintei Episcopii Argeş
Valea Babii	6	12	23	8	40	—	3	—	—	75	—	—	80	3	60	30	40	15	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moşiia schitului Găiseni
Ruda	4	19	93	6	40	—	—	4	—	65	—	—	120	—	—	—	—	10	8	—	—	—	—	—	—	3	1	—	Pă moşiia bisericii dăruită de răposata Stanca Rudeanca
Bârseşti	28	46	104	21	103	7	—	13	—	143	—	—	174	1	30	20	40	38	10	—	—	—	—	—	—	4	1	—	Pă moşiia dumnealui biv ceauş Ghiţă Capelean
Goleşti	15	45	85	31	110	10	12	55	—	150	—	—	230	41	120	70	40	20	10	—	1	—	—	—	—	4	2	1	Pă moşiie megieşască
Blidari	8	10	46	23	60	—	10	—	—	100	—	—	130	6	70	40	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moşiie megieşască
Voiniceşti	5	5	53	15	70	—	—	—	—	115	—	—	270	—	—	—	—	20	10	—	1	—	—	—	—	4	2	—	Pă moşiia schitului Goranu
Bleici	13	20	103	10	82	8	—	42	—	120	—	—	143	19	100	60	40	21	10	—	—	—	—	—	—	4	—	2	Pă moşiie megieşască
	510	909	2588	706	2876	281	359	1491	3696[28]	3906	1	8	6056	390,2	2350	1230	1102	883	328	3	19	1	1	2	—	—	28	33	

Şi vaci dooă mii opt sute şaptezeci şi şase, i berbeci ţigăi dooă sute optzeci şi unul, şi berbeci de rând trei sute cincizeci şi nooă, şi oi ţigăi una miie patru sute nooăzeci şi unul, şi oi de rând trei mii şase sute nooăzeci şi şase[28], i capre trei mii nooă sute şase, şi catâri unul, şi bivoli opt, i porci şase mii cincizeci şi şase, i suma pogoanilor de vii trei sute nooă zeci şi jumătate, şi dă pogonul la an roditor, i de mijloc când e neroditor, suma vedrilor ce să arată la fieşcare sat, asemenea să lucrează pogonul până la vremea lui cu oameni ce să arată la fieşcare sat şi stupi opt sute optzeci şi trei, ese ocă miere şi litre ceară de la un stup după cum să arată la fieşcare sat şi vernice trei, i poverni nooăsprezece, i zalhanale una, i olăriie una, i uleriie dooă, i meşteri ce fac şiţă trei, i biserici de zid dooăzeci şi opt, şi biserici de lemn treizeci şi cinci clădite pă moşiile ce să arată la fieşcare sat[29].

Ioan Rătescu" (?)

„Catagrafia orașului Pitești dă științe[25].

No.	Văpseaoa mahalalile	Cai	Iepe	Boi de jug	Berbeci dă rând	Oi dă rând	Oi țigăi	Buhai	Capre	Râmători	Stupi	Fabrici	Mori pă apă	Cu câte pietre	Meșteri dă fier	Tăbăcării	Tăbăcari	Găitănării	Ale căruia sânt	Felurimea fabricilor
1.	Mahalaoa Galbenă	83	11	20	11	—	—	—	—	—	47	3	—	—	—	—	—	—		
2.	Mahalaoa Neagră	69	—	8	13	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	29	—	—		
3.	Mahalaoa Albastră	59	4	12	16	3	4	2	5	5	27	—	7	—	—	—	7	—	Stoian Sârbu Dă tabac una și 6 tăbăcării	
4.	Mahalaoa Roșie	33	8	14	19	—	—	—	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—		
5.	Cătunu Geamăna	13	4	66	43	29	16	77	13	6	37	4	—	1	6	—	—	4		
6.	Cătunu Prundu	19	3	101	78	26	42	46	19	81	30	—	—	—	—	—	—	—		
		276	30	221	180	58	52[30]	125	37	92	185	7	7	1	6	29	7	4		

„Plasa Argeşului. Prescriere pentru toate povărnile de rachiu şi teascuri de ceară şi ulei ce să află în coprinsul aceştii plăşi, precum mai jos să arată, la ce sat şi a cui stăpân, 1832 noiemvrie 14.

Povărni de rachiu	Teascuri de ceară	Teascuri de ulei	
1			Satul Albeşti Pământeni însă dumnealui chir Neculaie, arindaşul numitei moşii
		1	Satul Albeşti Ungureni însă Ion Briceag, plugari
1			Satul Cicăneşti însă Dică Mânzatul, plugari
1			Satul Valea Danului Pământeni însă dumnealui chir Iamandiu, arindaşul numitei moşii
1			Satul Costeşti Pământeni însă logofătul Neculaie, arindaşul numtei moşii
1			Satul Mălureni însă popa Pătru
1			Satul Bădiceni însă dumnealui chir Arghir, arindaşul numitei moşiî
1			Satul Boharii însă chir Arsene sin Matei Bunescu, patentari
1			Satul Zărneşti însă Stan Tarbă, manzâl
1			Satul Stroeşti însă dumnealui chir Ioniţă Galatiiu, la neamuri
1			Satul Vâlsăneşti însă dumnealui logofătul Florea, arindaşul numitei moşii
1			Satul Popeasca însă dumnealui vistierul Mihai Popescul
1			Satul Cacaleţii însă dumnealui postelnicu Marinaiche moşiia sa
	2		Satul Valea Farului însă Moise sin Moise, plugari
			Satul Buneştii însă
1			Arsene sin Matei Bunescul
1			Niţul sin Toma
1			Gheorghiie sin Toma patentari
1			Neculaie Moncea manzil
16	2	1	

Adecă şaisprezece povărni în care să lucrează rachiu de prune, iar într-acest an să lucrează prea puţin fiind lipsă de prune.

Dooă teascuri de ceară şi unul de ulei cum şi fabrică de oale în oraşul Argeş, iar cât pentru celelante ce deosibit mi să însemnează nu să mai află nici una în tot coprinsul plăşii aceştiia.

Costache Rătescu"[31].

NOTE:

[1] Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 1—2.

[2] „Însemnare de numărul fabricilor din fieşcare judeţ, precum dă velniţe sau poverni, dă piei, dă fier, dă lumânări de ceară sau dă seu, dă pivă sau bere, dă

săpun, dă olar, dă pălării, dă postăvării, dă găitanuri, dă tulpane, dă mătase care adică hrănesc gândaci, dă borancic, dă ulei și dă altele".

[3] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 4 și 6.
[4] Ibidem, f. 31.
[5] Ibidem, f. 35.
[6] Idem, fond Prefectura Județului Muscel, dos. 37/1831, f. 245, 249.
[7] Ibidem, f. 52.
[8] Suma corectă — 448.
[9] Suma corectă — 294.
[10] Suma corectă — 1013.
[11] Suma corectă — 1710.
[12] Suma corectă — 168.
[13] Suma corectă — 1918.
[14] Suma corectă — 545.
[15] Suma corectă — 163.
[16] Suma corectă — 395.
[17] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 50.
[18] Suma corectă — 976.
[19] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, . 17.
[20] Suma corectă — 341.
[21] Suma corectă — 9259.
[22] Suma corectă — 2274.
[23] Suma corectă — 846.
[24] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 19.
[25] Ibidem, f. 53.
[26] Indescifrabil.
[27] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 37.
[28] Suma corectă — 3591.
[29] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 55.
[30] Suma corectă — 62.
[31] Arh. St. Filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș, dos. 133/1832, f. 33.

LES DÉPARTAMENTS D'ARGEȘ ET MUSCEL, REFLÉTÉS DANS D'INVENTAIRE DE 1832

Résumé

Rédigés à la suite d'ordre „Vornicia din Lăuntru" (Le Ministere de l'Intérieur) les inventaires présentent en particulier le nombre des animaux de ces departements. Ainsi en Argeș existaient : 16 948 race chevaline, 35 981 bovinés, 63 380 ovinés, 28 097 chèvres, 23 147 porcines, 6 680 ruchés 1 361,5 „pogoane" (unité de mesure agraire valant 5 011,79 m^2) de vignobles et 82 „poverne" (installation rudimentaire pour préparer l'eau-de-vie tzouica).

REVOLUȚIA DE LA 1848 DIN ȚĂRILE ROMÂNE ÎN OPERA ISTORICILOR ALEXANDRU D. XENOPOL ȘI NICOLAE IORGA

PETRE POPA

Istoria multimilenară a poporului nostru înscrie, printre momentele sale de referință, revoluția de la 1848.

Evenimentele novatoare pașoptiste au reținut, cum era și firesc, în mod cu totul deosebit, atenția marilor oameni de știință și cultură. Așa de exemplu, în spații de dimensiuni aproximativ egale, cu aceeași vie intensitate și clarviziune, dominați întotdeauna de generoasele idei ale renașterii noastre naționale, marii istorici A.D. Xenopol și Nicolae Iorga au lăsat posterității aprecieri de excepție privind cauzele, desfășurarea și urmările revoluției de la 1848.

Iată în acest sens câteva aspecte.

☆

☆ ☆

În lucrarea sa fundamentală „**Istoria Românilor din Dacia Traiană**", A. D. Xenopol consacră volumul XII, tipărit la Iași în anul 1896, revoluției de la 1848 și Unirii. Cuprinzând 74 de pagini, problematica de la 1848 se circumscrie în maniera proprie lui A.D. Xenopol de a trata incisiv unele momente de vârf din istoria noastră națională.

Reținem ca deosebit faptul că, asemenea lui Nicolae Bălcescu, istoricul A.D. Xenopol așează la temelia revoluției de la 1848, specificul național, condițiile concret-istorice ale popoarelor respective. „Revoluția de la 1848 care se lăți asupra întregii Europe — consemnează marele istoric — luă un caracter deosebit după popoarele în sânul cărora se desfășura". După ce prezintă anumite caracteristici ale revoluției în Europa de vest, în contextul referirilor la revoluția românilor din Transilvania, A. D. Xenopol conchide : **„În Austria, stat compus din deosebite naționalități, adunate împreună în mod nefiresc, sub supremația istorică a unei minorități numerice, revoluția tinse la desfacerea acestei monarhii în tot atâtea părți câte popoare o alcătuiau, și același lucru se repetă pe a doua treaptă în Ungaria, țară care reclamând de la Austria dreptul liberei ocârmuiri, nu voia să conceadă aceeași prerogativă popoarelor înglobate sub a ei stăpânire, între care era și poporul român"[1])**.

Analiza situației complexe din Transilvania, a raporturilor dintre populațiile de origini diferite ce o locuiau în momentul declanșării revoluției de la 1848, este încheiată de A. D. Xenopol printr-o formulă deosebit de drastică : „Pentru partea din poporul românesc ce-și prețuia naționalitatea, unirea cu Ungaria era tot atâta ca și moartea ei ; pentru masele inculte atare unire era să întărească pe nobili, pe unguri și deci apăsarea seculară a lor asupra românilor"[2]).

Elocvente referiri găsim în opera

lui A. D. Xenopol asupra semnificației istorice a adunării de la Blaj din mai 1848 : „Adunarea din Blaj îndeplinise un mare act în viața poporului român din Transilvania. După lungi secoli de amorțire și suferință, după încercări de îmbunătățire a soartei lor pe calea concesiunilor sau pe acea violentă a protestărilor revoluționare, poporul român cerca acuma o alta, aceea a revendicării dreptății pe calea pacinică, dar amenințătoare și ea, a unei impunătoare manifestări poporane"[3]).

Concluzionând asupra mersului și înfrângerii revoluției românilor din Transilvania, A. D. Xenopol notează: „Este însă netăgăduit că revoluția din 1848 a poporului român din Transilvania, avu pentru viața lui urmările cele mai însemnate. Produs al redeșteptării conștiinței naționale, trezite prin marii scriitori ardeleni de la începutul veacului, ea proclamă pentru prima oară, cu arma în mâini, dreptul poporului român la existență în țara unde zăcuse ca rob secoli îndelungați... Se cutremurase în adâncul ființei lor (al românilor — n.n.) nervul existenței, îi apucase groaza nimicirii lor ca individualitate istorică și instictul de conservare îi împingea mai curând la jertfirea vieții fizice decât la aceea a celei morale"[4]).

Aprecierea evenimentelor de la 1848 din Moldova și Țara Românească, dețin, de asemenea, în opera lui A. D. Xenopol anumite particularități, proprii concepției sale istorice, stilului său caracteristic. Încercând să stabilească principalele cauze ale revoluției de la 1848 în Principatele dunărene, A. D. Xenopol arată, printre altele : „În ambele regiuni poporul român lupta pentru păstrarea ființei, pentru apărarea individualității sale... Mișcarea națională era îmbinată cu o alta spre libertate și egalitate, fără de care acea dintâi nu se putea dezvolta în largul ei. Aceasta din urmă tindea și aici la desființarea privilegiilor și la îmbunătățirea soartei muncitorului de pământ, având deci, ca și în Transilvania, prin acest al doilea țel, răsunet și în masele poporane"[5]).

Referindu-se, în continuare, la condițiile externe specifice țărilor române în timpul revoluției, A. D. Xenopol reflecta : „Aice răscoala putea părea o curată nebunie ; căci trebuia ca piticii de români să lupte cu uriașul colos moscovit, căptușit la nevoie și cu puterea turcească. Sângele și celui mai inimos putea să înghețe numai când se gândea la cutezanța nemaipomenită a întreprinderii, și cu toate acestea ea fu cercată, căci era singurul mijloc de mântuire a existenței unui neam"[6]).

Realizând o introspecție în cauzele eșecului mișcării revoluționare din Moldova, A. D. Xenopol conchide : „Dacă mișcarea din Iași fu așa de grabnic înnăbușită, atare izbândă a domnului se datorește împrejurării că formularea cererilor de schimbări neatingând întru nimic interesele poporului, masele lui nu luară parte la ea, spre a-i da caracterul cel de seriozitate..."[7]).

În același timp, prin comparație, A. D. Xenopol motivează participarea mai activă a maselor populare la revoluția de la 1848 din Țara Românească, față de Moldova, prin cuvintele : „Și cum să nu fi fost bine primită de masele poporane revoluțiunea, când ea era făcută cu deosebire în interesul lor, și când li se făgăduia prin proclamația de la Izlaz, ușurarea de atâtea greutăți, dobândirea atâtor drepturi"[8]).

Referindu-se însă la modul în care s-a realizat articolul 13 din Proclamația de la Izlaz, privind împroprietărirea țăranilor, A. D. Xenopol devine un fervent apărător al acestora : „Tânguirea țăranilor era por-

nită din ascuțita împungere a suferințelor, oglindește cu amărăciune starea desperată a țăranului sub Regulamentul organic, arătând totodată în adâncul inimii lor, toată nedreptatea stării lor, cei care suportă toate greutățile țării și sunt străini în propriul lor pământ"[9]).

Insistând asupra interferenței intereselor Imperiului țarist și Imperiului otoman în Țara Românească, A.D. Xenopol le generalizează, în condițiile revoluției de la 1848, prin următoarea apreciere : „Turcii, deși curteniți în ultimul timp de români în toate modurile, deși ascultați cu cea mai deplină supunere, tot nu le dau sprijin în contra rușilor, ci îi jertfesc fără cea mai mică răsgândire. Și era firesc să o facă, întrucât din înfricoșată, Turcia devenise fricoasă, din putere domnitoare devine numai o unealtă oarbă și ascultătoare în mâinile diplomației rusești"[10]).

Cu toate limitele constatate în tratarea acestor evenimente, determinate în parte de concepția filozofică a istoricului, în parte și de stadiul limitat al cercetării în etapa respectivă, totuși, prin asemenea judecăți de valoare și aprecieri asupra unor activități care se petrecuseră cu mai puțin de o jumătate de secol în urmă, față de timpul când au fost tratate, A.D. Xenopol se numără printre primii istorici europeni, și cu atât mai mult printre primii istorici români, care au expus în mod științific despre un proces revoluționar devenit operă a maselor populare și înscris pentru totdeauna în istoria umanității.

☆
☆ ☆

La marele istoric român Nicolae Iorga, evenimentele de la 1848 au constituit o preocupare predilectă în cadrul lucrării de mare întindere și valoare „Istoria Românilor". Ca urmare, capitolele V și VI din volumul IX, publicat la București în anul 1938, prezintă, în 80 de pagini, mersul revoluției în Moldova, Țara Românească și Transilvania, descrierea și interpretarea evenimentelor realizându-se într-un mod unitar, prin metodologia cronologică a desfășurării lor, prin interferarea logică a unor elemente care demonstrează, cu convingere, concepția istoricului referitoare la originea și dezvoltarea, prin coordonate comune, a celor trei țări românești.

De la început, Nicolae Iorga se declară partizanul ideii că evenimentele de la 1848 din Europa au fost îndreptate în primul rând împotriva absolutismului social și a subjugării naționale.

„În entuziasmul ilusionist al succesului — arată marele istoric — se proclama întinderea acestui sistem de libertate asupra tuturor națiunilor, din care unele ar trebui scoase de sub jugul străin, iar altele de sub stăpânirea națională cu caracter absolutist. Un întreg tineret se arăta gata pretutindeni să urmeze semnalul care se dăduse la Paris"[11]).

Realizând o analiză de detaliu a întâmplărilor din martie 1848 în Moldova, Nicolae Iorga concluzionează asupra insuficientei pregătiri și organizări a acțiunilor, care nu au favorizat atragerea activă a maselor populare, prin următoarele cuvinte : „Era natural ca de aici să fi ieșit mișcări populare... În zadar însă se ținură discursuri înflăcărate unei mulțimi care nu înțelegea și nu avea curaj... Statul nu se putea să se prefacă, fie dintr-un salon boieresc, fie din vuietul surd ori din urletele nearticulate ale străzii"[12]).

În multe din paginile dedicate revoluției de la 1848, Nicolae Iorga judecă faptele unor personalități ale etapei istorice respective intrinsec

legate de succesul sau insuccesul acţiunilor întreprinse. Aşa de exemplu, în referirile privind anul 1848 în Moldova, Nicolae Iorga notează : „Kogălniceanu nu avuse aproape nici o parte în mişcarea moldovenească isprăvită prin exiluri şi prigoniri. Se vedea atunci, fără marele creator cultural, cel mai cult şi mai în stare de iniţiative din tineretul românesc, incapacitatea şi a deciziunii şi a organizării. De aici caracterul naiv, împrăştiat şi menit unei repezi căderi a lui 1848 în Moldova. Alte împrejurări vor trebui să ridice din nou la suprafaţă pe acela care gândea aşa de mult pentru întreaga sa generaţie"[13]).

„Neizbânda din Moldova putea fi socotită ca o lecţie"[14]), apreciază Nicolae Iorga în partea introductivă a tratării revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. De aceea, marele istoric, continuând ideea lui Nicolae Bălcescu, condamnă pe cei care au crezut că „originea acestor agitaţii revoluţionare, care izbucniseră în iunie, trebuie căutată aiurea"[15]), convins fiind că adevăratele cauze se aflau în cerinţele interne ale dezvoltării româneşti. Radiografierea declanşării revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească îl va determina pe Nicolae Iorga să conchidă : „Mişcarea porni numai din două locuri, altele, rău pregătite, nedând ce se aştepta de la dânsele"[16]).

Aceasta se datoreşte faptului că unii conducători ai revoluţiei au avut o insuficientă încredere în masele populare, pe care nu au încercat, în timp util, să le pregătească temeinic în vederea participării directe la acţiunile revoluţionare. Au fost însă unele localităţi, printre care şi oraşul Piteşti, unde „lumea voia să-şi impuie ia cârmuitorii"[17]. Totuşi nici în Ţara Românească dezvoltarea revoluţiei nu se realizează pe măsura cerinţelor, dar mai ales „nu se lucra după programul de radicale reforme ce se anunţase". (Id.).

Marele istoric Nicolae Iorga intuieşte perfect necesitatea înarmării poporului, ca singură posibilitate de apărare a revoluţiei. „Pentru ca asemenea mândre hotărâri să aibă un înţeles, trebuie sau o armată gata să lupte, sau devotamentul absolut şi general al unei întregi naţii conştiente, hotărâte să se sacrifice. Şi una şi alta lipseau. Singur Nicolae Bălcescu, credincios convingerilor sale, propuse rezistenţa armată, şi până la capăt"[18]).

Prezentarea, în ansamblu, a scopului revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, determină pe Nicolae Iorga să reliefeze cu simpatie şi cu mult realism situaţia ţăranilor din perioada respectivă şi, totodată, să catalogheze ca favorabilă intenţia unor conducători ai revoluţiei, de a instituţionaliza Comisia proprietăţii ca for de decizie pentru realizarea acestui scop.

Apreciind asemenea Comisie a proprietăţii ca fiind „singurul lucru viu în această revoluţie de discursuri, proclamaţii, deputăţii şi necontenite sfâşieri interne"[19]), Nicolae Iorga caracterizează pe secretarul Comisiei — inginerul agronom moldovean Ion Ionescu de la Brad, adus în Ţara Românească pentru această funcţie de Nicolae Bălcescu, „un călduros prieten al ţăranilor, capabil de a da o direcţie reală, practică, dezbaterilor care urmează să se desfăşoare... având încredere că revoluţia va dura şi-şi va produce efectele"[20]).

O suită de ample comentarii realizează Nicolae Iorga asupra raporturilor internaţionale ale Ţărilor Române cu marile imperii vecine. „La sfârşitul lui martie 1848, se înştiinţase şi la Bucureşti că irevocabila hotărâre a Ţarului, e să nu îngăduie nici o schimbare dăunătoare protecţiei în ţările româneşti"[21]), ceea ce va

conduce, pe plan ideatic, „să se producă o adevărată rivalitate între îmbulzirea rusească și între noul spirit de independență și demnitate al oamenilor..."[22]).

În acest context, Nicolae Iorga reproduce și apreciază ca total nefondată motivarea Țarului difuzată puterilor europene, prin care Imperiul țarist a pregătit intervenția în Principatele române. Printre altele, Cabinetul de la Petersburg anunța, că, este nevoie de intervenție armată, întrucât, „S-a călcat prin revoltă dreptul de protecție al Rusiei ca și datoriile față de Poartă... Sprijinindu-se pe o neîngăduită suveranitate a poporului, se urmărește de fapt, pe o bază istorică care n-a existat niciodată, crearea unui regat daco-roman, independent, cuprinzând și Bucovina, Ardealul, Basarabia, invocându-se dreptul unei pretinse naționalități a cărei origine se pierde în noaptea timpurilor"[23]).

Poate prea drastic conchide Nicolae Iorga asupra faptului că în Țara Românească se încheia, fără rezultate deosebite, cu excepția desființării pe viață a domniei, această „naivă revoluție"[24]).

În extenso prezintă marele istoric Revoluția românească din Transilvania, unde „se aprinsese contagiunea revoluționară ce era pretutindeni în aer... și unde românii trebuiau să fie o națiune constituită și recunoscută, acea veche dorință de la care porniră toate acțiunile următoare"[25]).

Nicolae Iorga apreciază ca deosebit faptul că în Transilvania populația satelor a fost atrasă într-o mai mare măsură decât în principatele dunărene la acțiunile revoluționare. „Această parte de atâta timp exclusă de la viața politică a nației, arăta un minunat curaj țărănesc, gata să stea fățiș în luptă, cu adevărat până la moarte, contra oricui. O revoluție ieșită din adâncul unor lungi suferințe și pe care intelectualii, nu mai hotărâți, în genere, decât cei din Moldova și Țara Românească, nu izbutiră s-o încurce cu teoriile și acțiunile diplomatice ale lor"[76]).

Analizând treptata înfrângere a revoluției din Transilvania, Nicolae Iorga găsește în „încrezutele greșeli ale revoluționarilor unguri care, în orbirea lor, nu-și vedeau nici o piedică înainte"[27]), una dintre principalele cauze. De asemenea, caracterul excesiv teoretic al programului a constituit, după Nicolae Iorga, o altă cauză : „Țăranii, porniți pe luptă și răzbunare a morților lor, a bisericilor profanate, a insultelor primite, nu puteau să caute o înțelegere cu aceste spirite, îndrăznețe numai în marginile teoriilor"[28]).

Tratarea „încercării" revoluționare de la 1848 din cele trei țări românești, cum poate prea simplu intitulează Nicolae Iorga paginile referitoare la anul revoluționar 1848, se încheie totuși optimist, întrevăzându-se timpul care va veni după alți 60 de ani. „Și această legătură între deosebitele țări românești pe care deci n-o puteau rupe nici piedicile străinilor, nici planurile de organizare locală ale căpeteniilor neamului, se învedera... ca o icoană însăși a interdependenței firești între ostenelile românești de pretutindeni"[29]).

☆

☆ ☆

Prin conținutul și valoarea lor, consemnările marilor istorici Alexandru D. Xenopol și Nicolae Iorga se recomandă ca un început deosebit de valoros al cercetării istorice românești și universale privind locul și rolul anului 1848 în evoluția națiunii noastre precum și a altor popoare.

Iar astăzi, putem afirma cu deplinătatea realităţilor, că atât gândirea cât şi acţiunea generaţiei lui Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu sau Avram Iancu, nu au fost zadarnice.

NOTE

[1] A.D. Xenopol, **Istoria Românilor**, vol. XII, Iaşi 1869, p. 14.
[2] Ibidem, p. 18.
[3] Ibidem, p. 30.
[4] Ibidem, p. 43.
[5] Ibidem, p. 44.
[6] Ibidem, p. 45.
[7] Ibidem, p. 48.
[8] Ibidem, p. 53.
[9] Ibidem, p. 65.
[10] Ibidem, p. 63.
[11] Nicolae Iorga, **Istoria Românilor**, vol. IX, Buc. 1938, p. 117.
[12] Ibidem, p. 123.
[13] Ibidem, p. 127.
[14] Ibidem, p. 146.
[15] Ibidem, p. 142.
[16] Ibidem, p. 150.
[17] Ibidem, p. 158.
[18] Ibidem, p. 167, 168.
[19] Ibidem, p. 176.
[20] Ibidem, p. 173.
[21] Ibidem, p. 146.
[22] Ibidem, p. 147.
[23] Ibidem, p. 147.
[24] Ibidem, p. 183.
[25] Ibidem, p. 131 şi 132.
[26] Ibidem, p. 185.
[27] Ibidem, p. 187.
[28] Ibidem, p. 188.
[29] Ibidem, p. 195.

Résumé

La place et le rôle de la révolution de 1848 dans l'histoire du peuple roumain ont été soulignés par les grands historiens roumains dans leurs oeuvres. Dans cet étude, l'auteur a analysé la manière dans laquelle A.D. Xenopol et Nicolae Iorga ont traité les causes, le déploiement et les conséquences de la révolution de 1848.

APLICAREA LEGII RURALE DIN 1864 ÎN STROEŞTI — ARGEŞ

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

Instaurarea relaţiilor de muncă de tip capitalist în satul Stroeşti jud. Argeş a fost favorizată şi accelerată de aplicarea prevederilor Regulamentului Organic. De la 9 iunie 1835, prin nefericita hotărâre a domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica[1], stroeştenii devin clăcaşi, statut sub care trăiesc până în 1864.

Din punct de vedere juridic, moşia Stroeşti aparţinuse de mănăstirea Bistriţa, jud. Vâlcea până la 17/29 decembrie 1863 dată la care, prin Legea secularizării averilor mănăstireşti, devine proprietate a statului.

La 14/26 august 1864, Alexandru Ioan Cuza promulgă Legea Rurală printr-un decret — legea urmând a intra în vigoare la 23 aprilie/ mai 1865. Prin această lege stroeştenii vor fi împroprietăriţi pe propriul lor pământ de care fuseseră deposedaţi prin mecanismul istoriei şi în special al Regulamentului Organic. Aplicarea Legii Rurale în Stroeşti are însă aspecte specifice generate de conflictul ireductibil dintre clăcaşi şi arendaşi şi de lipsa de pământ arabil în zonă.

Administraţia comunei, formată din : primarul Ilie Georgescu , consilierii : Constantin Gurilă, Nae Galatioiu, Marin Ion Anghel şi Ion Nica Şerban şi secretarul T. Popescu, întocmeşte Tabela A, care cuprindea numele clăcaşilor şi categoria de împroprietărire cu pământul cuvenit.

Locuitorii satului Stroeşti au fost încadraţi în patru categorii sociale :

1. Cei care aveau 4 boi trebuia să primească 11 pogoane fiecare ;
2. Cei care aveau 2 boi trebuia să primească 7 pogoane 19 prăjini ;
3. Cei care nu aveau boi şi lucrau „numai cu braţele" trebuia să primească 4 pogoane 15 prăjini ;
4. Cei care nu lucrau la câmp : preoţi, neputincioşi etc., trebuia să primească numai 398 stânjeni patraţi.

Pentru casă şi grădină primeau 398 stânjeni patraţi şi cei din primele trei categorii. În limbajul localnicilor, cele patru categorii de împroprietărire s-au numit : „claca de frunte sau clasa mare" ; „clasa de mijloc" ; „clasa de coadă" şi „săracii".

La 14 august 1864 situaţia satului Stroeşti şi suprafaţa de pământ necesară stroeştenilor spre a fi împroprietăriţi se prezenta astfel :

24 clăcaşi de frunte x 11 pogoane — 264 pogoane

69 clăcaşi de mijloc x 7 pogoane 19 prăjini — 537 pogoane 15 prăjini

23 clăcaşi cu braţele x 4 pogoane 15 prăjini — 106 pogoane 9 prăjini

7 săraci

123 clăcaşi x 398 stânjeni patraţi pentru casă — 48 954 stânjeni patraţi.

În total, stroeştenii aveau dreptul la 908 pogoane în ţarină şi 48 954

stânjeni patraţi[2]) pentru vatra satului. În act, ei scriu greşit : „897 pogoane 24 prăjini 48 954 stânjeni"[3]).

La 13 octombrie 1864 câţiva stroeşteni se prezintă la Oficiul Poştal din Curtea de Argeş cu o telegramă adresată Ministerului de Interne al cărei conţinut intrigă : „În virtutea decret 54 566 vă rugăm arătaţi-ne dacă restu moşiilor statului, Costeşti şi Stroeşti, se rearendează. Suntem doritori. Răspuns, 20 cuvinte, plătit". Telegrama o semnează „primaru şi consilierii comunei Costeşti — Stroeşti plasa Argeş" : Ilie Georgescu, Costandin Gurilă, Nae Galatioiu, Ion Nica, Şerban şi Nicolae Crîngaşu[4]).

Ministerul de Interne le răspunde la 2/14 octombrie 1864, prin prefectul judeţului, că trebuie să se adreseze Ministerului de Finanţe în problema arendării.

Telegrama aceasta reflectă dorinţa unor stroeşteni de a intra în posesia întregii suprafeţe cultivabile de pământ din satul lor, fie şi prin arendare, nu numai a celor 908 pogoane 48 954 stânjeni patraţi cât prevedea legea. Dar, atunci, dorinţa lor nu se putea îndeplini.

Telegrama sus-menţionată este prima telegramă din istoria satului Stroeşti expediată de stroeşteni. Ei au prezentat textul la Oficiul Poştal din Curtea de Argeş la ora 10 şi telegrama ajungea la destinaţie la 12 h 55 m.

Arendarea restului moşiei nu era de actualitate în Stroeşti. Ea se va pune mai târziu, în iulie 1867.

La 6 februarie 1865 se deplasează la Stroeşti doi membri ai Comisiei de plasă însărcinată cu supravegherea aplicării legii : Nicolae Alexandrescu — delegatul fiscului şi preotul Ioan Vâlsănescu — delegatul comunelor. Lipsea delegatul proprietarului care încă nu se alesese. Comisia constată corectitudinea înscrierii în liste a clăcaşilor, dar nu poate stabili nici perimetrul de împroprietărire, nici cuantumul despăgubirilor şi încheie un proces-verbal în consecinţă[5]).

La 9 august 1865, Ioniţă Hristea Boiangiu din Piteşti face şi el cerere să fie înscris în lista de împroprietărire a clăcaşilor din Stroeşti[6]). Comitetul permanent al Consiliului general Argeş îi respinge cererea la 28 ianuarie 1866, cu toate insistenţele avocatului Nicolae Stanomirescu, deoarece fusese depăşit termenul prevăzut de lege pentru recursuri.

Apar şi alte dificultăţi. Arendaşul Vasile Constantin (fiul lui Constantin Moraitul), care, alături de tatăl său ţinea în arendă moşia Stroeşti de la 23 aprilie 1842, încearcă să conteste dreptul de împroprietărire al unor clăcaşi. Despre Mariuţa sin Constantin Nicolae arendaşul spune că locuieşte în Curtea de Argeş şi-şi plăteşte dreptul clăcii în bani, 49 lei, fără să facă o zi de clacă. Despre un alt stroeştean, Ion sin Ion Popescu, arendaşul declară că Comisia de împroprietărire i-a dat pământ îndoit peste ceea ce a avut[7]). Această contestaţie se judecă la 9 martie 1866 cu care prilej, Comitetul permanent o respinge, confirmând dreptul celor doi de a fi împroprietăriţi în Stroeşti. Chiar dacă lucrurile se mai schimbaseră între timp, se lua în consideraţie situaţia existentă la data promulgării Legii Rurale. De semnalat faptul că Mariuţa sin Constantin Nicolae se mai judecase şi în 1862 pentru dreptul de clăcaşă, drept care-i fusese recunoscut de tribunal la 16 martie 1862[8]).

După judecarea acestor contestaţii, tabela de împroprietărire capătă conturul final.

Pentru delimitarea terenului rezervat împroprietăririi stroeştenilor, Ministerul de Finanţe îl deleagă pe avocatul N. Fundăţeanu.

Acesta, de comun acord cu comi-

siunea ad-hoc locală, stabilește ca împroprietărirea să se facă în lunca Vîlsanului, din hotarul Mălureni până spre hotarul Costești și Vîlsănești „până unde li se va împlini pogoanele legiuite“[9]).

Deoarece moșia era îngustă, urma a se opri pe seama statului o treime, pe care N. Fundățeanu o stabilește în Șoptana și în lunca Vîlsanului spre Costești, de la locurile locuitorilor spre nord.

Delimitarea aceasta avantaja satul, dar nu și pe arendaș care trebuia să gospodărească pământul din Șoptana, depărtat de sat.

Pentru întocmirea planului este trimes la fața locului un hotarnic, locotenentul Nicolae Condeescu. La 26 august 1865 el a luat, se pare, de la Judecătoria de Argeș planul moșiei Stroești ridicat de ing. Grigore Pleșoianu în 1841 cu ocazia hotărniciei moșiei întocmită de acesta[10]). Planul acesta nu s-a mai găsit niciodată.

Arendașul Vasile Constantin protestează împotriva includerii depresiunii Șoptana în calcul, în timp ce stroeștenii cer menținerea integrală a ei. Inginerul constată însă că nu există suficient pământ pentru a se face împroprietărirea conform tabelei A, întocmită pe baza Legii Rurale. Locuitorii cer introducerea în calcul și a unor poieni mai mici din Șoptana care, fiind împădurite parțial, nu fuseseră introduse în calcul. Pentru a analiza situația, vine la Stroești un superarbitru, T. Mariuțeanu, membru al Comitetului permanent. În procesul verbal încheiat de el la 25 februarie 1866[11]) constată „că pământul dat locuitorilor prin semnele făcute pe fața pământului și arătate pe plan este de bună calitate“ și decide ca locuitorii să-l posede în viitor. Superarbitrul nu poate constata dacă poienile din Șoptana au fost incluse sau nu și „pentru că ele au fost muncite de către locuitori, urmează ca și dânsele să intre în totala măsurătoare“.

Deoarece „li s-a dat pământ mai puțin decât li se cuvenea“, stroeștenii cer în continuare să se ia în considerare și Șoptana și alte poieni pentru împroprietărire.

T. Mariuțeanu își declină competența în măsurătoarea pământului și cere ca un „inginer — verificator“ să o rezolve.

La 11 martie 1866 arendașul înștiințează[12]) Ministerul de Finanțe că din treimea de pământ rezervată „proprietății“, adică statului, lipsește mult și că în ea a fost inclusă și „o parte de pădure ce era puțin livezită pe sub arbori“. El constată că i se aduce o pagubă însemnată dar, ca delegat în Comisiunea ad-hoc, este dator să semnaleze.

Protestul său este de astă dată mai slab și nu convine, cu toate verificările făcute la fața locului. Văzându-se pus în imposibilitate de a mai exploata satul ca înainte, el se retrage din arenda moșiei.

La licitația din iulie 1867[13]), arendaș al moșiei Stroești pe perioada 23 aprilie 1868 — 23 aprilie 1873 devine Costache Bogdan din Pitești, tatăl cunoscutului Alexandru C. Bogdan — Pitești. El constată rapid că din treimea rezervată proprietății lipsesc cca 100 pogoane, acestea fiind date în Șoptana. Locuitorii luaseră 2/3 în lunca Vâlsanului iar arendașului îi rămăsese ceva la nordul satului și restul în poienile din Șoptana.

La 22 octombrie/4 noiembrie 1867, arendașul reclamă la Ministerul Finanțelor că „inginerul delimitator, fără a face vreo măsurătoare treimei proprietății, s-a mărginit în a lua de temei încredințarea dată despre aceasta de fostul arendașu care nu este decât un țăran din vecina mo-

şie şi prin urmare cu rude şi prieteni între foştii clăcaşi"[14]).

Într-adevăr, Nicolae, fiul arendaşului Vasile Constantin, se căsătorise la 20 iulie 1854 cu Sultana, fiica lui Vasile Moldoveanu (mort la 20 noiembrie 1846) din Stroeşti, naşul lor fiind Marin sin Stan Cioran din Măluroni.

Noul arendaş cere ca, pe cheltuiala sa, să fie delegat inginerul Petre Cecropide pentru a face o verificare a delimitării treimei proprietăţii, care să cuprindă teren fără „pădure şi lemne". Mai mult ca sigur, inginerul indicat, absolvent din 1855 al secţiei forestieri a Şcolii de Poduri şi Şosele din Bucureşti, era o cunoştinţă personală a arendaşului.

Ministerul de Finanţe îl deleagă pe ing. Pericle Zeuceanu spre a face o nouă măsurătoare şi delimitare a pământului, dându-i instrucţiuni precise.

La 2 martie 1868 Gh. Micescu, subprefectul de Argeş, îl anunţa ultimativ pe primarul comunei să dea tot sprijinul lui P. Zeuceanu să modifice delimitarea[15]). Pentru că a fost cerut de stroeşteni, care se opuneau modificării, pe 3 martie 1868 urma să vină la Stroeşti chiar Gh. Micescu.

Constituirea Comisiunii ad-hoc locale a constituit o problemă dificilă. Din ea trebuia să facă parte un delegat al comunei, un preot, primarul şi arendaşul. La 3 martie 1868 Consiliul comunal şi încă 24 stroeşteni aleg pe Constantin Gurilă drept delegat[16]) dar acesta refuză să participe la comisie şi obligă la o nouă alegere. La 5 martie 1868 este ales delegat Nae Galatioiu[17]) care şi el refuză să ia parte la lucrări şi până la urmă este convins tot Constantin Gurilă să fie delegatul comunei.

Alături de el, din comisie mai făceau parte : primarul Petre Ioan Hogioiu (primul învăţător al satului Stroeşti, care a îndeplinit această funcţie cu începere de la 26 aprilie 1838 şi până la 31 martie 1848) ; preotul Nicolae Retevoescu şi arendaşul Costache Bogdan.

Comisia se întruneşte la 6 martie 1868 în Stroeşti şi încheie un proces-verbal[18]) în care sunt consemnate cele două puncte de vedere : arendaşul cere ca delimitarea să se facă numai pe lunca Vâlsanului, în timp ce Constantin Gurilă declară că „eu, delegatul din partea locuitorilor, nu mă unesc cu opinia d-lui delegat din partea proprietăţii, ci cer următoarele : adică să intre în delimitare toate locurile de arătură şi fâneţe din Şoptana, precum şi alte poieni care au diferite nume, adică : Valea Mândrii, Valea Bucurii, Valea Teascului, prunii de la Zafii, grădina cu pruni de la Cârstea, ograda de pruni a lui Gheorghe Ciolan, Valea Purcăreţilor şi din Valea Brazilor la deal spre Vâlsăneşti"[19]).

Între timp, inginerul Pericle Zeuceanu lucra conform ordinului nr. 7020/1868 al Ministerului de Finanţe, scoţând din delimitare Şoptana şi neascultând nici o propunere a delegaţilor comunei. La 7 martie 1868 el întocmeşte un „Act de delimitarea locurilor cuvenite după noua Lege Rurală locuitorilor aflaţi pe moşia Stroeşti din judeţul Argeş, plasa Argeşului. Proprietate „domanială"[20]). Acestui act i se va anexa „Planul moşii STROEŞTI. Proprietate domanială. Districtul Argeşu. Plasa Argeşu"[21]), fără dată, dar care trebuie datat tot 7 martie 1868.

În act, el măsoară în lunca Vâlsanului pământul lucrativ şi găseşte 831 pogoane în timp ce, respectând tabelul întocmit la 14 august 1864, erau necesare numai locuitorilor 944 pogoane 6 prăjini şi 50 stânjeni pătraţi[22]). În felul acesta se ataca treimea rezervată proprietăţii.

Ordinul Ministerului de Finanţe îi poruncea să schimbe delimitarea

din 1865 în sensul „de a scoate din totalitatea locurilor de hrană poenile ce cad în mijlocul pădurii Şoptana" şi ing. Pericle Zeuceanu se supune. Locuitorii se opuneau în zadar : decizia fusese luată în vreun cabinet ministerial sau aiurea, fără a se cunoaşte situaţia şi fără ca cineva să se gândească la săteni. Activitatea condamnabilă de culise a arendaşului Costache Bogdan dăduse rezultate.

În situaţia creată, P. Zeuceanu procedează invers : din 839 pogoane repartizează locuitorilor 2/3 adică 559 pogoane 8 prăjini iar treimea proprietăţii devine 279 pogoane 16 prăjini. Stroeştenii primeau pământ în stânga Vâlsanului, de la Priseaca până la Valea lui Pripici (la nord de Valea Dadelor). Proprietatea primea treimea sa în dreapta Vâlsanului şi la nord de Valea lui Pripici până la Vâlsăneşti.

Clăcaşii din Stroeşti erau împroprietăriţi cu suprafeţe mult mai mici de pământ. Astfel :

Un fruntaş a primit 6 pogoane 10 prăjini 41 8/23 stânjeni patraţi ;

Un mijlocaş a primit 4 pogoane 13 prăjini 32 38/68 stânjeni patraţi ;

Un codaş a primit 2 pogoane 17 prăjini 5 18/23 stânjeni patraţi, ceea ce reprezenta aproximativ jumătate din cât se calculase şi repartizase în 1865. În plus, din calcul sunt scoşi un fruntaş şi un mijlocaş. Biserica şi slujitorii ei primeau 17 pogoane. Târgul anual de la 14 octombrie se ţinea pe locul proprietăţii.

Stroeştenii deveneau astfel stăpâni pe nişte petice reduse de pământ în satul lor de 7 529 pogoane 17 prăjini 31 stânjeni patraţi din care se socotiseră pădure 6 538 pogoane 2 prăjini 31 stânjeni patraţi[23]). Vor avea însă, de atunci, prin grija stăpânirii, un imens izlaz în toate părţile satului. Pământuri lucrate până atunci în Şoptana, Mălăieşti, Zafii, Valea Teascului, Valea Dadelor etc. devin izlazuri. În satele vecine Mălureni şi Vâlsăneşti se va crea o situaţie inversă : locuitorii vor avea pământ mai mult dar nu vor avea izlaz şi se vor strădui să-l acapareze de la stroeşteni.

Demn de semnalat este şi următorul fapt : satul Stroeşti a fost cartografiat până în 1900 în patru planuri de bază :

1790 — harta austriacului Specht[24]);
1841 — hotărnicia lui Grigore Pleşoianu (pierdut)[25]) ;
1868 — planul lui Pericle Zeuceanu (1/10 000) şi
1886 — planul lui Spiridon Demetrescu (1/5 000)[26]).

Aceste planuri permit fixarea evoluţiei satului în decursul ultimelor două secole. În 1790, pădurile coborau până în sat. Toate cele patru colţuri ale intersecţiei Văii lui Topor cu drumul erau împădurite. Pădurea se întindea pe tot locul unde mai târziu se va dezvolta casa Nândraşilor şi gospodăria Băcanilor, până aproape de biserică. Garduri nu existau. Pe stânga drumului, în sensul curgerii Vâlsanului, existau 7 troiţe. Biserica se afla pe locul unde astăzi se află Căminul Cultural iar peste drum se afla o fântână cu cumpănă. Drumul spre Vâlsăneşti şerpuia pe malul stâng al Vâlsanului.

În 1868, casele sunt mai adunate de-a lungul şoselii. Biserica este în acelaşi loc. Conacul arendaşului era pe locul unde astăzi se află casa lui Gheorghe N. Trufăşilă tâmplaru, lângă Valea Purcăreţi. Vis-à-vis de conac se afla o cârciumă. Moara era tot la vărsarea Văii Frumoase în râul Vâlsan. Casa lui Zafiu din deal nu mai exista, în schimb „La Zafii" se aflau pomi roditori.

În 1868 existau şi case răzleţe prin Lacul Mare, pe Valea Dadelor, prin

Furnici etc. Hotarul cu Mălurenii era Valea Priseaca și de acolo drept peste deal la Malul Roșu. Deadul Mare era al stroeștenilor în 1868. Hotarul cu Vâlsăneștii era pe Valea Pivniții. În Șoptana se aflau livezi și fânețuri : Hoaga Nândrășoii, livezile Galatioiului de la Pietriș, Hogioaia, Porumbeii Popii, Porumbeii Brutarului etc.

Inginerul Pericle Zeuceanu consemnează că a făcut două planuri : unul s-a depus la Ministerul Finanțelor iar celălalt la primăria comunei. Exemplarul de la primărie nu ni s-a păstrat.

La 9/21 martie 1868 arendașul anunța satisfăcut Ministerul Finanțelor că în noua delimitare făcută au fost scoase poienile din Șoptana și cere a i se da ordin prefectului spre a-l pune în posesie[27]). Delimitarea trebuia acum să fie materializată pe teren în prezența Comisiunii ad-hoc locale. Unul dintre membrii acesteia, preotul Nicolae Retevoescu, refuză să participe la lucrări. Primarul Petre Ioan Hogioiu raportează subprefectului acest refuz la 17 martie 1868 și faptul că nici unul dintre ceilalți patru preoți nu vrea să facă parte din comisie[28]).

Subprefectul dă ordin primarului la 18 martie 1868 ca preotul delegat să-și facă datoria și în caz de refuz „se va denunța către părintele episcop așa neglijență și va fi dat în judecată"[29]).

Preotul Nicolae Retevoescu își menține refuzul și la 25 martie 1868[30]), motivând că are casa de locuit în lucru „lipsindu-mi materialul și alte, pentru care trebuie să alerg neîncetat".

La 15 aprilie 1868 se întrunește Consiliul comunal spre a numi preotul care să participe la lucrări[31]). Este ales tot preotul Nicolae Retevoescu, dându-i-se câte un galben din leafa celorlalți patru preoți, dar menținându-și refuzul Consiliul decide trimeterea lui în judecată „ca nesupus legilor țării". Sub această amenințare, Nicolae Retevoescu acceptă misiunea și declară sub semnătură că „voi fi următor". Erau de față încă trei preoți printre care și tânărul Constantin Teodorescu, rivalul său, hirotonisit preot la 1867.

Primarul anunță subprefectura în aceeași zi că s-a soluționat diferendul și comisia a și început împărțirea pământului conform noii delimitări[32]). Juridic, în aprilie 1868 s-a făcut deci, din nou, punerea în posesie a stroeștenilor pe pământul cu care au fost împroprietăriți. Li se răpea însă cca 100 pogoane care erau rezervate proprietății și pe care arendașul Costache Bogdan intra în exploatare la 23 aprilie 1868.

Aparent, lucrurile intră în normal și primarul Petre Ioan Hogioiu cere controlorului districtului Argeș, la 8 august 1868, să regleze despăgubirea clăcii[33]). El arată cu obidă că „mai luîndu-le din pământu ce li se dăduse întâi, ca 158 pogoane", clăcașii vor să știe cât au de plătit anual pentru pământul ce li s-a dat. Cu acest prilej, constatăm că stroeștenii au primit :

24 fruntași — 148 pogoane 7 prăjini 33 stânjeni patrați
69 mijlocași — 310 pogoane 13 prăjini 33 stânjeni patrați
23 codași — 62 pogoane 9 prăjini 23 stânjeni patrați
Total — — 531 pogoane 6 prăjini 4 stânjeni patrați

Reintroducerea în calcul a fruntașului Ioan Ioan Popescu și a mijlocașei Mariuța sin Constantin Nicolae se datorește energicului primar Petre Ioan Hogioiu care, la 10 august 1868, i-a cerut controlorului districtului Argeș să-i ia în calcul, având toate drepturile câștigate și recunoscute juridic[34]).

Pe tema plăților, primarul revine

cu o cerere şi către subcasierul Circumscripţiei a II-a a districtului Argeş la 28 august 1868[35]). El trebuia să plătească la 5 septembrie 1868 rata corespunzătoare şi nu adunase banii de la stroeşteni, neştiind noile obligaţii.

În fond, stroeştenii nu au acceptat noua delimitare şi au început lupta de „demolare" a ei. Ei nu vor uita niciodată că, la intervenţia arendaşului Costache Bogdan, au fost frustaţi de pământ. După un secol de la eveniment, bătrânul Petre L. Leonăchescu povestea cu durere ceea ce îi povestise tatăl său, Leon N. Năndraşu, şi anume că „în 1864 stroeştenii au fost păcăliţi : nu li s-a dat claca mare după lege".

De la 23 aprilie 1873 Costache Bogdan pleacă din arenda moşiei. A fost tot timpul sabotat de stroeşteni, pe care nu putea să-i mai constrângă cu nimic şi obligat să plece.

Noul arendaş, Nicolae Vasilescu zis şi „grecu", va avea în arendă, în toată perioada 23 aprilie 1873 — 23 aprilie 1888, moşia şi bunurile mici rămase în Stroeşti pe seama statului. El era nepotul lui Costache Moraitul care la 23 aprilie 1842 intrase pentru prima dată în arenda moşiei Stroeşti.

În octombrie 1876 „obştea locuitorilor cătunului Stroeşti", în petiţia înaintată către Tribunalul Argeş, arată că arendaşul Constantin Bogdan „văzând că nu poate să ne supuie la nişte învoieli ruinătoare pentru noi, îşi permite ca prin silnicie ne ia o bucată de pământ ca peste 100 pogoane din cele ce aveau mai bune şi le stăpâneşte până iese din arendă"[36]).

Ei se plâng că „noul arendaşi, d-nu Nicolae Vasilescu grecu, care se găseşte şi acum în arenda moşii şi domiciliat acolo, urmează cu posesiunea iarăşi arbitrariu, posedându-ne şi d-lui aceste una sută pogoane pământ", chemându-l în judecată atât pe acesta cât şi pe Ministru de Finanţe, proprietarul. Ei sperau să obţină prin judecată „dreapta noastră proprietate, uzurpată arbitrariu, împreună cu venitul de când rău se posedă de numiţii".

Această acţiune nu a dat satisfacţie stroeştenilor. La 24 februarie 1877, Tribunalul a decis ca inginerul hotarnic Ştefan Râmniceanu să meargă la Stroeşti şi să facă verificarea. Procesul se amână pe 12 octombrie 1877 când se constată că inginerul nu executase lucrarea. În final, procesul se suspendă pe motivul că stroeştenii nu au plătit taxele pentru facerea citaţiilor şi suspendat a rămas. Locuitorii din Stroeşti au considerat, probabil, că nu vor avea câştig de cauză şi nu s-au angajat în cheltuieli pentru o cauză al cărei sfârşit favorabil nu-l întrevedeau.

Există, evident, şi conflicte între stroeşteni. Iancu Olărescu reclamă la 24 februarie 1869[37]) că Gurilă Constantin nu-i plăteşte munca pentru fânul de pe un loc care, iniţial, i se dase lui şi apoi i s-a luat, disputa fiind legată şi de încălcarea legii monopolului. Nică al lui Din Baciu cere şi el, la 1 martie 1869[38], un cămin de casă deoarece primise un loc de 30 prăjini, plin cu bolovani, în gura Văii Purcăreţilor.

Cele 12 pogoane care se cuveneau paracliserului Nae Popescu şi celor doi preoţi în funcţie : Nicolae Retevoescu şi Constantin Teodorescu generează de asemenea un conflict. La 20 mai 1869 primarul raporta subprefecturii că nu-i poate împăca. Preotul bătrân, Nicolae Retevoescu cerea mai mult pământ, în timp ce Constantin Teodorescu vroia să se împartă în mod egal. La 14 februarie 1867, şaizeci de stroeşteni dăduse solicitantului Constantin Teodorescu un înscris prin care declarau că sunt de acord să fie numit şi el preot

la Stroești, pe lângă N. Retevoescu în slujbă, obligându-se să-i dea un sfanț de fiecare casă, în afara lefii și a venitului bisericii, „iar din pământu delimitat bisericii de d-nu inginer să nu aibă parte“[39]). La această învoială a subscris și bătrânul preot N. Retevoescu. După ce a primit numirea de preot în Stroești, Constantin Teodorescu (5 mai 1845 — 27 martie 1896) a cerut 4,5 pogoane ca și celălalt preot, urmând ca paracliserul să ia 3 pogoane. Preocupările și metodele tânărului preot erau cât se poate de lumești !

Dar „eroziunea“ triemii statului se declanșase. Tinerilor însurăței trebuia să li se facă loc în sat și în țarină. Subprefectura ceruse primarului să răspundă dacă se pot împroprietări însurățeii cu 100 pogoane pământ în Stroești sau în Costești. Alarmați, primarul Petre Ioan Hogioiu și arendașul N. Vasilescu, răspund la 16 februarie 1868 că „după părerea noastră nu este 100 pogoane, peste 1/3 — parte garantată arendașului și 500, peste locurile vechilor locuitori“[40]).

Subprefectul Gh. Micescu îi reproșează primarului la 20 februarie 1868 că n-a înțeles problema[41]) : trebuia să se răspundă „dacă partea rămasă pe seama proprietății este cu întindere și princioasă de a se da o parte dintrânsa pentru însurăței și ca întindere de pogoane, fără însă ca cu aceasta să se atace treimea proprietății“. Să dai pământ însurățeilor din Stroești fără să ataci treimea proprietății, așa ceva era imposibil !

La 15 decembrie 1878, Christea Neculcea și primarul Toma Popescu încheie un proces-verbal[42]) în care, pe baza art. 5 și 6 din Legea Rurală publicată în Monitorul Oficial din 20 iunie 1878, stabilesc un cătun pentru 14 capi de familie numiți „însurăței“. Fiecare primea 7 pogoane, mai mult decât primise un fruntaș în 1868. Cei 14 însurăței erau : preotul Nicolae I. Retevoescu (1834 — 27 mai 1877), fiii răposatului țârcovnic Nae Popescu, Ion Gorocilă, Ion Popa Tudor, Gheorghe I. Munteanu, Constantin Tache Tănase, Neculae al lui deaconu Sandu, Constantin Chiriac toți din Stroești ; Duță Grigore Butoi și Florea Ion Fieraru din Vâlsănești ; Lepșa Stan, Săvulescu Ion, Broc Nicolae și Stan Băluță din Mălureni[43]).

Aceștia intră în posesia provizorie a pământului la 15 decembrie 1878. Deoarece preotul Nicolae Retevoescu murise la 27 mai 1877, ia în primire soția sa Dumitra. Pentru minorii răposatului țârcovnic Nae Popescu, ia în primire epitropul lor, Teodosie Popescu.

Cătunul însurățeilor împroprietăriți în 1878 s-a fixat la nordul satului Stroești, în continuarea loturilor primite de stroeșteni în 1868. Ei au format zona numită de locuitori a „liniașilor“. Tot cu acest prilej, școlii i s-a dat un pogon în vatra satului și 17 pogoane în țarină[44], pământ pe care l-a luat în primire primarul comunei.

În acest fel, din treimea proprietății, 116 pogoane au intrat în 1878 în proprietatea stroeștenilor, ceea ce reprezenta 41,58% din respectiva treime. Era primul an de la recâștigarea prin luptă a independenței de stat a României !

Arendașului nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să ceară, la 10 octombrie 1879, să fie scăzut din plata arenzii cu 1 740 lei, calculul făcându-se cu prețul unitar de 15 lei noi anual de fiecare pogon[45]). „Ca adevărat român, nu voiesc paguba patriei mele“, declara arendașul ritos și din cererea sa aflăm că anul 1879 a fost secetos.

Inginerul G. Mariano, chemat să verifice situația, raportează la 4 decembrie 1879[46]) conținutul delimită-

rii făcute de ing. P. Zeuceanu în 1868 şi, drept urmare, administratorii Domeniilor Statului îi scad arendaşului 1 612,40 lei (13,90 lei/pogon), cu începere de la 1 ianuarie 1879, din arenda datorată.

Ulterior, în 1879, este înregistrat ca „însurăţel" şi Iordache Talpazan din Stroeşti care este împroprietărit tot cu 7 pogoane în cătunul „liniaşilor". El intră în posesie la 6 august 1880[47]. Evident, şi în acest caz, arendaşul N. Vasilescu cere la 8 ianuarie 1883 să i se reducă arenda cu 560 lei în decursul a patru ani, de când i se luase cele 7 pogoane[48]. El socotise cu preţul unitar de 20 lei/pogon.

Administraţia îi scade într-adevăr arenda dar, cu începere de la 1 ianuarie 1881 şi la preţul de 13,90 lei/pogon.

Actul definitiv pentru delimitarea pământului din ţarină al celor 15 însurăţei şi al bisericii va fi întocmit de ing. Gheorghe G. Vlădescu de abia la 25 februarie 1884 şi aprobat de Ministerul Agriculturii la 13 martie 1886[49]). Acest teren se întindea, în principiu, de la Valea lui Pripici până la Valea Brazilor, pe stânga Vâlsanului. Se ţinea seama de faptul că drumul ocupa 2 pogoane iar văile, 4 pogoane şi 737 stânjeni patraţi, care se luau din „treime". Drumul în chestiune era o porţiune din drumul Stroeşti — Vâlsăneşti care se afla pe malul stâng al Vâlsanului şi drumul Stroeşti — Costeşti, ambele ameninţate de inundaţiile frecvente ale râului.

Fenomenul de destrămare a „treimei proprietăţii" continuă şi pe alte căi. Astfel, la 24 decembrie 1883, statul îi vinde lui Gheorghe Petrescu un teren de 1 ha 94 arii în vatra satului la preţul de 1 510 lei[50]). Cumpărătorul achită integral costul terenului şi intră în posesie în ianuarie 1884.

Urmându-i exemplul, fratele său Constantin Costescu (fiul lui Petre Ioan Hogioiu) a cumpărat şi el un loc de arătură, în gura Văii Frumoase, rezervat pentru moară. Terenul, în suprafaţă de un pogon, s-a vândut cu 130 lei, achitaţi integral la 17 iulie 1884[51]).

La 4 decembrie 1884, arendaşul cere şi de această dată a fi scăzut din preţul arenzii cu cota corespunzătoare celor 5 pogoane[52]). Era singurul lucru pe care-l mai putea face!

Iată cum, din cele 279 pogoane 16 prăjini rezervate în 1868 statului, reprezentând „treimea proprietăţii", în 1884 lipseau 134 pogoane (48%) luate de stroeşteni pe diferite căi.

A existat, evident, şi o evoluţie a proprietăţii funciare. La aplicarea Legii Rurale în Stroeşti, Toma Iordache nu a primit pământ. Vâlcu Trăistaru îi vinde în 1867 nouă prăjini pământ, pentru suma de 51 lei. Pentru recunoaşterea dreptului de proprietate, Toma Iordache se judecă la 5 mai 1880 cu moştenitorii lui Vâlcu Trăistaru. Hotărârea dată se execută de abia la 20 februarie 1904[53]).

Fenomenele de înstrăinare a pământului primit prin Legea Rurală nu au fost rare. La 28 aprilie 1915, Nicolae I. Zafiu îi vinde, pe 75 lei, lui Petre Leonache Nicolae, care mai târziu îşi va lua numele de Petre Leonăchescu (2 decembrie 1891 — 5 ianuarie 1973), „un petec de pământ rural din 1864, loc de cultură situat în punctul numit Sub Mal raionul acestei comuni, în suprafaţă de patru prăjini sau opt sute treizeci şi doi (832) metri patraţi"[54]). De această dată, autentificarea vânzării se face în aceeaşi zi, la Judecătoria Ocolului Rural Stroeşti din localitate.

Să consemnăm şi un eveniment de altă natură, deosebit de dureros pentru stroeşteni. La 27 octombrie 1863

se declanşează în Stroeşti o violentă epidemie de febră tifoidă („lingoare“). În perioada 1863 — 1865 au murit de această boală 28 stroeşteni, din totalul de 55 decedaţi. Numai în 1864 au murit de febră tifoidă 17 stroeşteni[55]).

Boala nu alege : mor tineri şi bătrâni, femei şi bărbaţi. La 26 septembrie 1864 moare preotul Teodor sin Nicolae Apostescu. În unele familii au avut loc adevărate tragedii. La 18 martie 1864 murea pruncul Ioan, fiul lui Ioniţă N. Nândraşu, iar la 26 martie 1864 murea şi tatăl. La 27 aprilie 1867 murea şi cel de al doilea băiat, Petre I. Nândraşu în vârstă de şase ani, care căzuse din pridvorul casei Nândraşilor. Casa rămăsese fără urmaşi, motiv pentru care bătrâna Ilinca Nândraşu (1782 — 12 octombrie 1872) a înfiat pe Leon, băiatul fiicei sale Sanda (1828 — 16 februarie 1859).

Dar, în aceiaşi ani, 1863—1865, se năşteau în Stroeşti 69 copii !

Între timp, se declanşase un alt proces care va da lovitura de graţie „treimii proprietăţii“. La 8 aprilie 1881 este promulgată Legea pentru vânzarea unor părţi din bunurile statului, care se publică în Monitorul Oficial nr. 11 din 12 aprilie 1881. Această lege va fi completată ulterior cu încă două legi, promulgate la 14 aprilie 1884 şi 5 aprilie 1886 şi cu un regulament publicat la 10 ianuarie 1885 în Monitorul Oficial nr. 220.

S-a creat astfel cadrul juridic prin care stroeştenii, acţionând tenace şi cu multă abilitate, vor desfiinţa „treimea proprietăţii“ cumpărând ei, in loturi mici de câte 5 ha, pământul cultivabil din Stroeşti pe care-l mai poseda statul şi-l administrau arendaşii.

Această ultimă etapă a luptei stroeştenilor pentru aplicarea corectă a Legii Rurale în satul lor se constituie într-o adevărată epopee, cu desfăşurări de forţe şi conflicte sociale pe multiple planuri, epopee care merită o analiză separată.

NOTE

[1] Nicolae Leonăchescu — Nândraşu, **Stroeşti — Argeş. Documente şi mărturii**. Vol. I, Editura Litera, Bucureşti, 1971 (în continuare : S.A.D. — I), pag. 148.

[2] Echivalenţii în sistemul metric erau următorii : 1 pogon = 144 prăjini patrate = 1 296 stânjeni Şerban vodă patraţi = 5 000 m². În practică : 1 pogon = 24 prăjini patrate vechi ; 1 prăjină patrată veche = 54 stânjeni patraţi = 208 $^1/_3$ m².

[3] S.A.D. — I, pag. 274.

[4] Arhivele Statului Bucureşti (în continuare : A.S.B.). Ministerul de Interne. Divisiunea rurală comunală, 258/1864, f. 3 şi 4.

[5] S.A.D. — I, pag. 274—275.

[6] S.A.D. — I, pag. 280.

[7] S.A.D. — I, pag. 281.

[8] Idem.

[9] S.A.D. — I, pag. 279.

[10] S.A.D. — I, pag. 332.

[11] Arhivele Statului Bucureşti. Ministerul Agriculturii, Reforma agrară din 1864, mapa 20 (în continuare : A.S.B., M.A. Reforma), f. 72.

[12] S.A.D. — I, pag. 283.

[13] S.A.D. — I, pag. 286.

[14] Idem.

[15] Constantin Gh. Ciolcă, **Monografia satului Stroeşti — Argeş**, f. 10. (A.S.B., Ministerul Culturii Naţionale, 469/24/3 C/1942, f. 163 — 183). Vezi şi : Ioana Gh. Băcioiu, **Monografia satului Stroeşti — Argeş**, Arhiva Ministerului Învăţământului, Monografii, 1946.

[16] Ciolcă, **Op. cit.**, pag. 8.

[17] S.A.D. — I, pag. 287 şi 288.

[18] S.A.D. — I, pag. 288 şi 289.

[19] Idem.

[20] N. Leonăchescu — Nândraşu, **Stroeşti — Argeş. Documente şi mărturii. Vol. II**, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981 (în continuare : S.A.D. — II), pag. 171—174.

[21] A.S.B., M.A. Reforma, f. 105.

[22] 1 prăjină patrată veche = 54 stânjeni patraţi.
[23] A.S.B., M.A. Reforma, f. 105.
[24] Biblioteca Academiei R.S.R. Manuscris german nr. 1 ; Harta austriacă din 1790, DXXVII — 6.
[25] S.A.D. — I, pag. 226—236.
[26] Primăria comunei Stroeşti jud. Argeş.
[27] S.A.D. — I, pag. 290.
[28] Ciolcă, **op. cit.**, pag. 13.
[29] Idem.
[30] Idem.
[31] Idem.
[32] Ciolcă, **op. cit.**, pag. 14.
[33] S.A.D. — I, pag. 290.
[34] Arhiva Primăriei com. Stroeşti. Dosar privind împroprietărirea clăcaşilor, 1864, f. 97.
[35] S.A.D. — I, pag. 174.
[36] S.A.D. — I, pag. 307.
[37] S.A.D. — I, pag. 292—294.
[38] S.A.D. — I, pag. 294.
[39] S.A.D. — I, pag. 284.
[40] Ciolcă, **op. cit.**, f. 14.
[41] Idem.
[42] S.A.D. — I, pag. 315.
[43] S.A.D. — I, pag. 324.
[44] S.A.D. — I, pag. 315 şi 324.
[45] S.A.D. — I, pag. 318 şi 319.
[46] S.A.D. — I, pag. 322 şi 323.
[47] S.A.D. — I, pag. 324.
[48] S.A.D. — I, pag. 333 şi 334.
[49] A.S.B., M.A. Reforma, f. 102—104.
[50] S.A.D. — I, pag. 337.
[51] S.A.D. — I, pag. 338.
[52] S.A.D. — I, pag. 39.
[53] Judecătoria Argeş, dosar 1735/1904. Act aflat la Toma Iordache.
[54] Colecţia prof. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu.
[55] Arhivele Statului Piteşti, Starea civilă, Parohia Stroeşti — Costeşti, pachet 288, dosar 411.

Résumé

On présente l'application de la Loi Rurale de 1864 dans le village de Stroeşti, départment d'Argeş. Les événements de 1864 à 1884 sont analysés en détail, avec des exemples significatifs.

Par la Loi Rurale ont été rendus propriétaires 123 villageois qui ont reçu 559 pogoane 8 prăjini, moins qu'ils en avaient le droit. Par les machinations du grand fermier Constantin Bogdan, l'État roumain a retenu pour lui 279 pogoane 16 prăjini, représentant la „tierce de la propriété".

Dans l'ouvrage on présente aussi 15 jeunes mariés et l'ecole qui, dans la période 1878—1880, ont étaient mis en possesion de 116 pogoane, c'est à dire 41,58% de la „tierce de la propriété".

ATITUDINEA MUSCELENILOR FAŢĂ DE REFORMELE ŞI POLITICA EXTERNĂ DIN PERIOADA DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

MIRCEA GÂLCĂ

Deşi scurtă, perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza se caracterizează printr-o vie activitate pentru aşezarea Statului Român pe baze noi, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a societăţii din deceniile de mijloc ale sec. al XIX-lea.

În vederea realizării acestui deziderat, domnitorul Alexandru Ioan Cuza şi cel mai apropiat colaborator al său, Mihail Kogălniceanu, au acţionat cu multă pricepere şi energie iniţiind o serie de reforme care au pus bazele dezvoltării României moderne.

Printre reformele iniţiate şi aplicate în perioada la care ne referim enumerăm : secularizarea averilor mănăstireşti, legea electorală şi legea agrară, legea instrucţiunii publice, cea a organizării administraţiei de stat şi reorganizarea justiţiei.

Aplicarea acestor reforme dar în mod special cea agrară şi cea electorală s-au bucurat de un sprijin larg din partea populaţiei şi chiar a autorităţilor administrative de stat.

Semnificative în acest sens sunt o serie de documente inedite aflate la Filiala Arhivelor Statului Argeş.

Astfel, în octombrie 1864 administraţia plaiurilor Nucşoara şi Dâmboviţa şi a plăşilor Argeşel, Podgoria şi Râurilor trimit Consiliului judeţean Muscel moţiuni prin care se prezintă atitudinea populaţiei de pe aceste meleaguri faţă de reformele înfăptuite de Alexandru Ioan Cuza.

În moţiunea înaintată de Administraţia plaiului Nucşoara se consemnează „Subsemnaţii alegători primari din comunele rurale din plaiul Nucşoara autorizăm şi cerem cu stăruinţă de la alegătorii noştri direcţi ca Consiliul judeţean ce vor alege dumnealor la 18 (octombrie 1864) şi care după aceasta se vor reuni în şedinţă publică [...] printr-un actu solemn să arate Măriei Sale domnitorului Alexandru Ioan I-iu, desăvârşita recunoştinţă şi profundu nostru devotament pentru măreţele fapte naţionale şi dreptate săvârşite de la 2 maiu până astăzi de Măria Sa [...] care ne-au datu ogoarele noastre, ca moşie a noastră şi ne-au scăpatu de apăsările ce am suferitu în trecutu.

În sfârşit noi subsemnaţii foşti clăcaşi, astăzi cetăţeni liberi şi proprietari pe ogoarele noastre, vom înălţa totdeauna rugăciuni către cel a totputernic, pentru prelungirea zilelor Măriei Sale Alexandru Ioan I-iu desăvârşitorul unirei, întemeiatorul Statului Român, a Măriei Sale Doamna Elena ocrotitoarea orfanilor şi a aşezămintelor de învăţătura fetelor"[1]).

În încheierea moţiunii se arată că

„...numele Măriei Sale Voievodul Cuza va fi pomenitu cu respect din neam in neam"[2]).

Moţiunea este semnată de un număr de 605 cetăţeni din cuprinsul comunelor plaiului Nucşoara[3]).

Moţiuni asemănătoare au fost trimise Consiliului judeţean Muscel de administraţiile plaiului Dâmboviţa şi a plăşilor Argeşel, Podgoria şi Râurile, deci de toate, moţiuni semnate de un număr total de 2437 persoane[4]).

Un alt document important redactat de Consiliul judeţean Muscel, ales pe data de 18 octombrie 1864 care, reunindu-se în sesiune extraordinară la 26 octombrie 1864 „...a socotit de a sa datorie ca cel dântâi act al său să fie acesta ca fidel interpret al entuziasmului public de a arăta Măriei Voastre recunoştinţa şi devotamentul judeţului întreg pentru măreţele şi naţionalele fapte ce Măria Voastră au săvârşit de la 2 mai şi până acuma. Numele Măriei Voastre care a emancipat un întreg popor dându-i drepturi politice şi făcând pe foştii clăcaşi proprietari pă ogoarele lor va rămâne neşters în istoria patriei, în analele Europei, posteritatea îl va binecuvânta cu recunoştinţă..."[5]).

În încheierea acestei moţiuni care a fost înaintată domnitorului Cuza, Consiliul judeţean Muscel arată că „...a hotărât ca drumul ce se va începe în primăvară (1865) de la frontierea despre Braşov până la Câmpulung cu podul pă Dâmboviţa lângă comuna Rucăr să poarte numele de Alexandru Ioan I-iu, desăvârşitorul unirii, întemeietorul Statului Român..."[6]).

Tot în semn de recunoştinţă pentru reformele înfăptuite, muscelenii, aşa cum reiese dintr-un proces-verbal al Consiliului judeţean Muscel din 26 noiembrie 1864, în număr de 2 500 au semnat o petiţie prin care şi-au exprimat hotărârea să ofere o sabie de onoare domnului Alexandru Ioan Cuza, având ca înscripţie următorul conţinut: „...pentru proiectul de lege electorală şi de lege rurală, prezintate de ministru Kogălniceanu în zilele de martie şi aprilie care au fost respinse de desfiinţatele camere, judeţul Muscel şi oraşul Câmpulung, recunoscători"[7]).

Cum până la data de 26 noiembrie 1864, nu se reuşise să se strângă decât suma de 120 galbeni, Consiliul judeţean Muscel „...unindu-se cu dorinţa exprimată de judeţu întreg prin petiţiunea colectivă..."[8]) a hotărât ca diferenţa până la 220 galbeni cât costa sabia, care era deja comandată la Paris, să fie completată de casa judeţului[9]).

Acelaşi document ne face cunoscut că autorităţile muscelene au ţinut legătura cu Iancu Alexandri fratele poetului Vasile Alecsandri care în acel timp era agentul diplomatic al României la Paris şi care a primit ca sarcină să se îngrijească de confecţionarea săbiei respective[10]).

Cinstea înmânării acestei săbii i-a fost încredinţată lui Nicolae Kretzulescu preşedintele consiliului de miniştri, ministru secretar de stat la departamnetul finanţelor şi consilier al judeţului Muscel[11]. Acesta, în fruntea unei delegaţii din care n-au lipsit istoricul C.D. Aricescu şi Dimitrie Negulici, fratele pictorului Ion Negulici, pe data de 10 decembrie 1865 într-o duminică, s-au prezentat la domnitorul Cuza şi i-au înmânat sabia.

Cu ocazia înmânării, Nicolae Kretzulescu a rostit următoarele cuvinte: „Măria Ta ! judeţul Muscel şi reşedinţa sa, oraşul Câmpulung vine azi prin delegaţi şi au onoarea a se înfăţişa înaintea Măriei Tale a vă prezenta sabia ce în simţământul lor de devotament pentru Măria Voastră a crezut a vă oferi. Câmpulungenii şi toţi muscelenii, locuitorii pă-

mântului de descălecătoare a lui Radu Negru se fălesc a putea astăzi să încingă cu sabia oferită de dânşii pe domnul României a [le] cărui fapte mărețe vor face epocă în istoria țării și vor lăsa nemuritor numele lui Alexandru Ioan")[2]. La aceste cuvinte, domnitorul le-a mulţumit şi i-a însărcinat să mulţumească din parte-i muscelenilor şi a adăugat că atunci când este vorba de patrie „...a căutat totdeauna a se însufla din strămoşeasca pildă a domnilor români"[13].

Ataşamentul muscelenilor faţă de domnitorul Cuza s-a manifestat favorabil nu numai pentru reformele înfăptuite ci şi faţă de politica externă pe care acesta a înţeles s-o ducă.

În acest sens este demn de scos în evidenţă atitudinea muscelenilor faţă de răspunsul dat de Alexandru Ioan Cuza scrisorii marelui Vizir Fuad-paşa din 2/14 sept. 1865 prin care acesta califica incidentul petrecut în Bucureşti la 3/15 august 1865, drept „rostirea brutală a unei nemulţumiri generale".

Prin răspunsul dat marelui vizir Fuad-paşa, Cuza respingea încercarea Turciei de a se amesteca în chestiunile interne ale ţării silind pe vizir la retractare.

Acest răspuns demn şi hotărât a avut un larg ecou şi în rândul populaţiei din Muscel. Făcându-se interpretul populaţiei din judeţ, prefectura judeţului Muscel, trimite la 15 noiembrie 1865 domnitorului Cuza un mesaj în care se consemnează că „Răspunsul dat de înălţimea voastră la epistola marelui vizir al Înaltei Porţi a umplut de mulţumire inimile tuturor românilor, căci printr-însul susţinând drepturile şi autonomia ţării în spiritul instituţiunilor noastre ab-antico garantate de înaltele puteri prin tratatul de la Paris şi Convenţie, menţineţi totdeodată demnitatea naţională la înălţimea sa. Pentru această demnă şi energică atitudine, a măriei voastre posteritatea păstrează P.I.D. o frumoasă pagină în analele ţării. Generaţiile viitoare vor pronunţa cu respect şi recunoştinţă numele lui Alexandru Ioan I iar noi în numele judeţului venim cu cel mai profund respect a depune la picioarele tronului Mării Tale recunoştinţa şi devotamentul ce vă păstrăm asigurându-vă totodată că judeţul Muscel împreună cu toată ţara vă va însoţi totdeauna pe patriotica cale ce de la începutul guvernării maestăţii voastre nici un minut nu aţi părăsit-o"[14].

Aceste mărturii documentare ne demonstrează că atât reformele preconizate şi aplicate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza cât şi politica externă a acestuia s-au bucurat de un larg sprijin din partea populaţiei din fostul judeţ Muscel.

NOTE

[1] Arh. St. Argeş, fond Prefectura jud. Muscel, dos. 2/1864, f.l.
[2] Idem.
[3] Idem, f. 1, v. — 8
[4] Idem, f. 9—42.
[5] Idem, f. 26.
[6] Idem.
[7] Idem, dos. 1/1864—1865, f. 23.
[8] Idem.
[9] Idem, f. 23 şi 23 v.
[10] Idem.
[11] Idem, dos. 29/1865, f. 58.
[12] Idem, f. 59.
[13] Idem.
[14] Idem, dos. 145/1865, f. 18.

ABSTRACT

Using the documents existing in the State Archives, Argeș County, the present paper brings information in connection with the way in which the population appreciated the reforms adopted during the reign of Al. I. Cuza.

As we can see in the documents, the population of the Muscel County was satisfied with the agrarian and Electoral Reforms as well as with the dignified answes written by Al. I. Cuza in the letter sent to the Grand Vizier.

ASPECTE SOCIAL-ECONOMICE DIN ZONA DE NORD-VEST A JUDEȚULUI ARGEȘ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

CONSTANTIN ILIESCU
MIRCEA DUMITRU

În urmă cu aproape 15 ani, în 1983, patrimoniul Muzeului de Istorie Națională din București se îmbogățea cu un valoros fond de documente alcătuit din 110 manuscrise în limba română, scrise în cea mai mare parte cu caractere chirilice. Ele au completat în mod firesc și oportun latul de documente mai restrâns ca număr — numai 41 de mărturii[1] — achiziționat de muzeu în anul 1982 și provenit din aceeași sursă, anume „Fondul documentar Șuici" după numele comunei și centrului pomicol de pe valea Topologului din județul Argeș[2].

O apreciere de ansamblu asupra acestui important fond documentar relevă o diversitate de aspecte social-economice, administrative, juridice și de altă natură referitoare la comuna Șuici, dar și la altele învecinate din zonă, în perimetrul fostei plăși a Loviștei. Cronologic, documentele acoperă o perioadă de peste două secole, din a doua jumătate a veacului al XVII-lea până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Conținutul documentelor evidențiază, între altele, procesul de aservire treptată a țărănimii libere, dezvoltarea marii proprietăți boierești, consolidarea boierimii ca clasă, situația țăranilor moșneni mulți la număr și dârji în lupta lor pentru păstrarea proprietăților deținute și a libertăților moștenite de la înaintași.

Un astfel de tablou complex și nuanțat cu o multitudine de imagini ilustrează o viață dinamică, într-o continuă mișcare și dezvoltare ce se profilează cu prisosință din cuprinsul mărturiilor documentare pe care le avem în vedere, de altfel foarte variate sub raport tipologic : zapise, cărți (porunci) domnești, procuri (cărți) de vechilat, cărți de judecată, jalbe, cărți de hotărnicie, scrisori oficiale și particulare, contracte de arendare, rapoarte asupra unor diferite pricini cum sunt citații, dovezi (adeverințe), procese-verbale, recipise, cărți de învoială, liste, acte de embatic etc. (arendare a unui teren pe termen foarte lung, până la 99 de ani, în intervalul căruia arendașul se bucura de dreptul de posesiune deplină a terenului). Deținerea fondului de documente amintit de către familia Marilena[2] și Mircea Tudor Gheorghiu din București se explică prin faptul că ofertanta Marilena Gheorghiu este o descedentă directă a unei familii de mai multe generații, Șuiceanu, odinioară mari proprietari din satul Șuici. Primul dintre aceștia care este atestat documentar, vlastelinul Badea de la Șuici amintit în anul 1501, a fost urmat de reprezentanți proveniți din rândurile marii boierimi,

implicați de-a lungul anilor în procese cu moșnenii, situație reflectată și de documentele pe care le-au păstrat și care, se pare, au fost adunate la jumătatea secolului trecut. Din această perioadă se remarcă activitatea boierului Anton Șuiceanu care a îndeplinit funcția de subprefect al plășii Loviștei în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Despre activitatea și rolul lui Anton Șuiceanu în raporturile sale cu autoritățile timpului, cu sătenii și cu alte persoane, din documentele existente se detașează un profil de energic și priceput executant, dar și bun organizator în soluționarea unor numeroase și nu de puține ori dificile însărcinări ce i-au fost încredințate. Bunăoară, în scrisoarea[3], pe care o reproducem integral, trimisă de cârmuirea județului Argeș cu mențiunea „grabnic" lui Anton Șuiceanu i se aducea la cunoștință că la 9 aprilie 1850 a fost numit cinovnic (funcționar de stat): „D(omnul) Inspector al granițelor prin adresa nr. 697 cerând a i se rândui un cinovnic ca să-l însoțească în trecerea-i printr-acest județ cu așezarea satelor după noua legiuire pentru paza pichetușilor după marginea Austriei, cârmuirea te orânduiește pe d-ta și te poftește ca luând de la D(omnul) subocârmuitor, respectiv toate științele trebuincioase de satele ce cad în depărtare de zece ceasuri de picheturi și de numărul familiilor după tablă și socotelile cutiilor, să mergi negreșit dimpreună cu D(omnul) subocârmuitor a-l întâmpina la 11 ale curentei la capul județului dinspre Câineni și de acolo să-l însoțești, până îți va isprăvi trebuința, fiind dator domnul sub cârmuitor".

La sfârșitul lunii noiembrie 1859 Anton Șuiceanu și-a dat demisia din funcția de prim ajutor la administrația plaiului Loviștei urmând să îndeplinească însărcinări de elaborare a comisiei „de recesiune". Aprecierile făcute în scrisoare[4], pe care i-a expediat-o subadministratorul plășii Loviștea, M. Predescu sunt semnificative pentru recunoașterea meritelor și capacității lui Anton Șuiceanu „Vă felicit domnule de frumoasa opinie, bunele sentimente patriotice, cinstea, moralitatea și capacitatea de care bucurându-vă ați tras încrederea și a D-lor proprietari și a guvernului și vă urez succes și bună înaintare după cum meritați, Mărturisindu-vă și cu acest prilej via mulțumire și recunoștință, în care am rămas de rara bună conduită în tot cursul trecuților opt ani și jumătate ce am fost împreună". Un certificat tip[5], datat 17 februarie 1860 semnat de ministrul secretar de stat al „trebilor interne" și de șeful („capul") oficiului statistic adeverește că Anton Șuiceanu a fost membru al comisiei de „recesiune" a plaiului Loviștei în calitate de asistent din partea proprietarilor, recenzând la fața locului 4338 familii din 4382 de case, vreme de 84 zile, „corespunzând pe deplin misiunii încredințate și având purtare bună".

Meritele lui Anton Șuiceanu au fost remarcate și în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Prefectul districtului Argeș îl înștiința printr-o scrisoare[6] datată 10 iunie 1861 și expediată din Pitești că din ordinul domnitorului Principatelor Unite a fost mutat din postul de subprefect de la plasa Loviștei în plasa Olt, în locul subprefectului Paulică Botescu, demisionat. Într-o altă scrisoare[7] din 25 august 1861 prefectul districtului (județului) Argeș îi aducea la cunoștință lui Anton Șuiceanu că în urma recomandării ministrului de Interne, domnitorul Cuza l-a numit prin înaltul decret din 19 august 1861 subprefect al plășii Loviștei — revenind deci la conducerea administrativă a acestei sub-

diviziuni a județului Argeș, în locul lui Ghiță Alexandrescu, demisionat. In cuprinsul scrisorii se arată că Anton Șuiceanu a dovedit „...probe prin zel și activitate de dreaptă administrare".

Un proces-verbal[8] datat 17 aprilie 1865 a fost încheiat între Anton Șuiceanu în calitate de proprietar și de delegatul sătenilor (foști clăcași pe proprietatea lui Anton Șuiceanu) în calitate de membri ai comisiei de aplicare a prevederilor Legii rurale, prin care se stabileau pământurile ce urmau a se da foștilor clăcași din proprietatea lui Anton Șuiceanu: „Subt scrișii proprietari și delegatul sătenilor care compun comisia ad-hoc prevăzută la art. 16 din legea rurală, chibzuind conform art. 2 din instrucția domnului ministru de interne nr. 9378 din anul încetat (1864) am găsit de cuviință că locuitorilor foști clăcași pe proprietatea D. Anton Șuiceanu din comuna Șuici Morești să li se dea pogoanele legiuite lor de peste apa Topologului spre apus, din apa Brusturoasa pe lângă hotarul dumneaei Sultana Tirianca spre Topolog până la împlinirea sumei de pământ ce li se cuvine. Iar celor de peste apa Topologului dinspre răsărit din drumul cel mare pe lângă valea podurilor, în sus spre răsărit până unde li se va împlini pogoanele hotărâte după categoria fiecăruia. Pentru care s-a încheiat acest proces (verbal) în urma căruia dl. proprietar ve-ți proceda îndată la delimitarea pământurilor ce rămân în deplină proprietate a sătenilor față de restul proprietății".

Anton Șuiceanu a luat parte ca membru al comisiei de aplicare a Legii pentru vânzarea către țărani a unor suprafețe de pământ din moșiile statului și pentru răscumpărarea embaticurilor din 7/19 aprilie 1889, lege al cărei scop era temperarea luptei pentru pământ a țărănimii și apărarea marii proprietăți moșierești. O scrisoare tip a Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor datată 21 august 1891 din București îi aducea la cunoștință că a fost numit membru în comisia de aplicare a Legii vânzării bunurilor statului ce urmează a pune în vânzare loturile de pe moșia satului Mușetești din județul Argeș. Scrisoarea[9] rezuma cadrul social-juridic pe care-l ridica legea amintită și apela la sprijinul ce-l putea da Anton Șuiceanu: „Știți că țara întreagă așteaptă aplicarea legii pentru vânzarea bunurilor statului și cunoașteți abuzurile ce s-au făcut cu legile anterioare. Ca să putem aplica această lege și cât mai curând și cât mai drept, facem apel la patriotismul Dvs. rugându-vă să binevoiți a face parte din comisiunea de vânzarea loturilor de pe moșia satului Mușetești situată în județul Argeș. În continuare i se comunica să se înțeleagă cu inginerul G. Vlădescu, cu delegatul ministerului și să constituie toți trei comisiunea de vânzare: „...procedând la efectuarea vânzării loturilor de pe zisa moșie, având în vedere întru aceasta legea cu regulamentul ei și cu actele încheiate și aflate la delegatul nostru". Se considera de către ministrul G. Missail că destinatarul scrisorii „...va accepta cu plăcere această delegațiune anevoioasă" și era rugat să primească „...asigurarea distinsei noastre considerațiuni împreună cu mulțumiri anticipate pentru serviciul ce aveți a presta unei cestiuni de atâta însemnătate".

Materialele inedite prezentate pun în lumină date și fapte de un real interes documentar, îndeosebi în domeniul relațiilor agrare, fondul de

manuscrise Șuici constituind din acest punct de vedere o bogată sursă de cunoaștere și valorificare și a istoriei moderne a meleagurilor argeșene în contextul general al istoriei patriei.

NOTE

[1] Oferta de achiziție numărul 1897 din 23 februarie 1983 a lui Mircea Tudor Gheorghiu din București. Referatul de specialitate a fost întocmit de Florin Șerbănescu, muzeograf la secția de istorie medie a Muzeului de Istorie al României. Oferta de achiziție numărul 1818 din 3 februarie 1982 a Marilenei Gheorghiu din București.

[3] Nr. inv. M.I.R. 173212.

[4] Nr. inv. M.I.R. 174248.

[5] Nr. inv. M.I.R. 174250.

[6] Nr. inv. M.I.R. 174249.

[7] Nr. inv. M.I.R. 174243.

[8] Nr. inv. M.I.R. 174165.

[9] Nr. inv. M.I.R. 174160.

ABSTRACT

The present paper deals with some unpublished documentary proofs referring to aspects of the social economic and administrative life of the Șuici village, Argeș county, in the 2 nd half of the 19 th century.

OPERAȚIUNI MILITARE DESFĂȘURATE ÎN LUNA NOIEMBRIE 1916 ÎN JURUL LOCALITĂȚII PITEȘTI

CORNEL ȚUCĂ

În luna noiembrie 1916, în primele zile, puternice forțe germano-austro-ungare încercau o penetrare pe văile Jiului și Oltului. În paralel, la sud de Dunăre, se concentrau forțe germane și bulgare. Acțiuni menite a asigura succes planului german : străpungerea Carpaților și, de la sud la nord, forțarea Dunării. Reușita acestui efort conjugat ar fi dus la nimicirea forțelor române dintre cele două mari obstacole naturale, ocuparea Bucureștilor și — în final — scoaterea României din luptă.

Conștient de scopul urmărit de inamic, Marele Cartier General român a trecut la luarea măsurilor ce se impuneau. El a preconizat o serie de acțiuni strategice menite a asigura apărarea Capitalei. Strategia elaborată urmărea oprirea ofensivei inamice și respingerea forțelor pătrunse în țară.

Într-o primă etapă, la 6 noiembrie 1916, s-a hotărât constituirea unei „Grupări operative de manevră", de tăria a 4 divizii[1]. Gruparea urma a avea în compunere unitățile diviziilor 8, 2/5, 9/19 și 21 infanterie și să se concentreze într-o zonă aflată la vest de Pitești. După adunarea întregii forțe destinate, gruparea trebuia să nimicească inamicul de pe Valea Oltului și, după subordonarea tuturor forțelor disponibile din zonă, să respingă gruparea inamică din Oltenia.

Pentru transpunerea în viață a acestui plan era necesar un interval de 10 zile. În acest scop s-a cerut trupelor române aflate în contact nemijlocit cu inamicul să reziste cu orice preț pe pozițiile ocupate până la data stabilită.

Concepția elaborată, justă la data respectivă, a fost devansată de fluiditatea operațiunilor declanșate de inamic.

În paralel cu pătrunderile realizate în Oltenia, la 10 noiembrie 1916 inamicul forțează trecerea Dunării și realizează un puternic cap de pod la Zimnicea. În fața noului pericol ivit, pentru a nu permite o infiltrare din flanc, Marele Cartier General anulează manevra preconizată și începe o retragere generală, ordonată, spre aliniamentul râului Argeș.

În situația nou creată, Comandamentul Armatei I s-a instalat la 12 noiembrie 1916 în Pitești, iar cel al Corpului 1 Armată, a doua zi, la Brașov.

Pe data de 13 noiembrie 1916 s-a desfășurat în gara Pitești o analiză a situației militare existentă la acea dată. Analiză convocată de generalul Prezan, comandantul Armatei I, și

la care au luat parte principalii săi subordonați.

După trecerea în revistă a situației militare a Armatei I, dar și a armatei române în ansamblul ei, s-au stabilit viitoarele operațiuni.

Rezultatul analizei efectuate a fost concretizat în prevederile Ordinului 1 238/13.XI.1916 al Armatei I, Ordin ce fixa misiunea trupelor din compunerea armatei : acoperirea și rezistența cu orice preț pe aliniamentul : Slatina — Drăgășani — Curtea de Argeș.

Corpului 1 Armată i s-a ordonat : „...la ultima extremitate și numai atunci... se va retrage treptat, treptat din poziție în poziție spre Pitești, având ca ax de retragere, pentru Divizia 8 : calea ferată Curtea de Argeș — Pitești, celelalte două (diviziile 13 și 14 — nota noastră) păstrându-și ordinea ce le au acum.

Frontul ce va trebui să se apere până la ultima extremitate va fi frontul Pitești — Costești pe care urmează a se găsi totalitatea forțelor..." [2].

Acțiunile preconizate asigurau desprinderea din contactul nemiljocit cu inamicul și posibilitatea organizării unor poziții întărite de apărare. După redactarea Ordinului amintit, în aceeași seară, Comandamentul Armatei I s-a dislocat la Găești, iar cel al Corpului 1 Armată la Golești. În elaborarea Ordinului nr. 1 238/1916, generalul Prezan și colaboratorii săi au scontat pe apariția unei pauze în ofensiva inamică. Considerentele acestea s-au dovedit nejustificate. Pe 14 noiembrie 1916 puternice forțe inamice au trecut din mișcare Oltul, pe la Stoenești și au început ofensiva pe direcția centrală Costești. Corpului 1 Armată i s-a fixat aliniamentul de apărare Dârmănești — Popești. [3]

Dispozitivul adoptat de Divizia 8 Infanterie, în seara zilei de 14 noiembrie 1916, a fost următorul : sud Drăganu — Borlești — nord Valea Neagului — Valea Budeasa. [4] Divizia 14 Infanterie, în aceeași perioadă, a ocupat aliniamentul de apărare : Budeasa — Mărăcineni. Divizia 13 Infanterie, nevoită a face față atacurilor repetate ale inamicului, s-a desprins din contactul nemijlocit cu acesta doar în jurul orelor 23,00. După ce a mărșăluit toată noaptea, în dimineața zilei de 15 noiembrie 1916, a ocupat o poziție de rezervă în zona : Leordeni — Ciulnița.

Dispozitivul Corpului 1 Armată, astfel organizat, a asigurat o scurtă oprire a înaintării forțelor inamice. Pe flancurile dispozitivului de apărare au apărut puternice infiltrări inamice. Situația creată a obligat Corpul 1 Armată să treacă la organizarea unui nou dispozitiv de apărare : Dănești — Golești — Bradu — Broșteni. [5]

În cadrul acestui dispozitiv, unitățile Diviziei 14 Infanterie au ocupat aliniamentul : Ciumești — Mărăcineni — Gropeni — Florica — Călinești.

Divizia 8 Infanterie a trecut în apărare pe aliniamentul : râul Argeș — Bradul de Sus — Broșteni, cu o rezervă la Ceaușești — Oarja. Pozițiile române au fost puternic atacate de inamic în tot cursul zilei și nopții de 15/16 noiembrie. În fața atacurilor succesive ale inamicului s-a hotărât abandonarea orașului Pitești în mâinile acestuia.

Retrăgându-se prin Pitești, în dimineața zilei de 16 noiembrie 1916, Regimentul 77 Infanterie avea să consemne în jurnalul de operații :

„Un lucru ce ne-a impresionat mult în această zi și a contribuit mult la scăderea moralului nostru, că vedeam țara pierdută, a fost drumul nostru... prin Pitești. Prin acest oraș s-au retras astăzi și ieri toată armata de pe acest front... erau atâtea trăsuri pe străzi, amestecate cu diferite

căruțe de ale refugiaților, atâtea trăsuri militare amestecate cu trupe de infanterie... încât, acum ne-am dat seama ce înseamnă o retragere dezastruoasă. În oraș era o jale de nedescris. Ici și colo, prin vitrinele unor magazine se vedeau proclamațiuni către populație să fie liniștită și să sufere cu resemnare ocuparea dușmanului. În altă parte am văzut o listă de notabilitățile orașului, care vor ieși cu pâine și sare nemților în cale să le predea orașul.

Ce vrei, însărcinare rușinoasă, dar ce aveau ei, oamenii, de făcut ?...

În acest oraș am văzut și, cu ochii în lacrimi, ne-am adus aminte retragerea lui Napoleon în Rusia". [6]

Pe 16 noiembrie 1916, în jurul orelor 11,00, inamicul a pătruns în Pitești și, fără a-și opri ritmul înaintării, a dezvoltat atacul în punctele : Prundu — Geamăna. [7]

Ofensiva inamică a cunoscut o pauză spre seara zilei de 16 noiembrie. Sesizând acest lucru, comandantul Corpului 1 Armată a ordonat unităților din subordine : „...a se profita... pentru a se pune cât mai multă ordine în unități... astfel ca să poată fi gata a face față unor noi eforturi ale inamicului". [8] Printr-un nou ordin (nr. 956/17 noiembrie 1916) comandantul Corpului 1 Armată a orientat apărarea diviziilor pe direcțiile : Valea Mare — Priboieni și de pe Valea Argeșului spre Golești — Udeni. În cursul zilei de 17 noiembrie 1916 Divizia 14 Infanterie a fost atacată puternic de circa două brigăzi inamice în sectorul : Valea Mare — Golești - râul Argeș.

Atacul a fost executat de grosul forțelor inamice în fâșia de front din flancul stâng al diviziei, ocupată de Regimentul 48 Infanterie, dispusă pe malurile Argeșului. [9] Regimentul a fost respins de inamic. Divizia a efectuat un contraatac pe la est de Golesti. Surprins, în prima fază, inamicul s-a retras pe vechiul aliniament, pentru ca apoi să contraatace la rândul lui și să penetreze apărarea română. Divizia a fost nevoită să-și replieze dispozitivul de apărare pe linia : pârâul Râncăciov — Cârstieni — Priboeni. [10]

Divizia 8 Infanterie a cunoscut și ea presiunea inamică asupra sectorului de front : Albota — Broșteni.

De asemenea, în sectorul Râul Argeș —Bradu de Sus, profitând de ceața deasă existentă, inamicul a atacat prin surprindere și a respins batalionul dispus în apărare pe aliniamentul șoseaua Pitești — Oarja — Râul Argeș. Atacurile furibunde inamice au loc pe întregul front de apărare al diviziei.

Presiunea inamică obligă forțele diviziei să se retragă în jurul orelor 18,00 din localitatea Bradul de Sus. La căderea nopții divizia s-a repliat pe aliniamentul : pârâul Râncăciov — Oarja — Broșteni. [11] În seara zilei de 17 noiembrie 1916 Corpul 1 Armată se repliase pe un nou aliniament defensiv : Priboeni — pârâul Râncăciov — Oarja — Broșteni.

Pericolul pătrunderii inamice în flancul stâng al dispozitivului de apărare al corpului de armată l-a obligat pe comandantul acestuia să reintroducă în luptă Divizia 13 Infanterie. Aceasta a primit ordinul să pornească din zona de staționare Leordeni și să ocupe o poziție de apărare pe linia : Cireșul — Căteasca.

Ziua de 18 noiembrie 1916 a debutat prin puternice atacuri inamice din zona localității Bradul de Jos. Apoi, succesul inițial al inamicului a fost dezvoltat printr-o pătrundere executată în lungul Argeșului până lângă Căteasca. Noua configurație a terenului de luptă a obligat Divizia 8 Infanterie să ocupe un nou dispozitiv de apărare : Pârvu Roșu — Oarja. [12] Puternice detașamente inamice au început să-și facă simțită prezența din direcția Mozăceni — Slobozia în seara aceleiași zi. Sectorul Divi-

ziei 14 Infanterie a fost puternic atacat la aripa dreaptă, în zona localității Țigănești. Paralel, coloana inamică ajunsă în dreptul localității Căteasca, a executat o întoarcere și, atacând din flanc Divizia 13 Infanterie, a ocupat localitatea Leordeni. Dispozitivul defensiv al Corpului 1 Armată a fost penetrat de inamic în mai multe locuri. Față de situația din teren, prin Ordinul nr. 1 239 din 18 noiembrie 1916, Corpul 1 Armată a hotărât organizarea unui nou aliniament de apărare : Glâmbocelul — Glodul — Budișteni — Rătești — Teiul din Deal. [13]

Dispozitiv care urma a fi realizat în cursul nopții de 18 spre 19 noiembrie 1916.

Luptele de apărare duse de unități ale Corpului 1 Armată în localități din jurul orașului Pitești au luat sfârșit în jurul acestei date. Tumultul frontului se-ndepărta spre răsărit, suferința populației civile, lasată în voia cuceritorilor, abia începea.

Pe cât posibil, am căutat o retranscriere, din consemnările seci ale documentelor vremii, a acțiunilor duse de unități militare române în localități din jurul orașului Pitești.

N O T E

[1] **România în anii primului război mondial,** vol. I, București, 1987, f. 467.
[2] **Corpul 1 Armată,** 1916, dosar nr. 97, f. 96 - 97.
[3] **Armata I**: 1916, dosar nr. 13, f. 322.
[4] **Corpul 1 Armată,** 1916, dosar nr. 91, f. 49, 58.
[5] **Ibidem,** dosar nr. 97, f. 97.
[6] **Regimentul 77 Infanterie,** 1916, dosar nr. 78, f. 96.
[7] **Armata I,** 1916, dosar nr. 13, f. 346.
[8] **Ibidem.**
[9] **Ibidem,** f. 416.
[10] **Corpul 1 Armată,** 1916, dosar nr. 97, f. 103.
[11] **Armata I,** 1916, dosar nr. 13, f. 416.
[12] **Corpul 1 Armată,** dosar nr. 97, f. 103.
[13] **Corpul 1 Armată,** dosar nr. 97, f. 107.

Les luttes développées aux alentours de Pitești — novembre 1916

Résumé

Les luttes soutenues par les troupes du Premier Corp d'Armée, la première moitié du novembre 1916, aux alentours de Pitești, ont eu le but d'assurer la retraite de l'Armée I-ère le long de la rivière d'Argeș.

A ces combats ont participé les unités militaires subordonnées aux divisions d'infanterie 8, 13 et 14.

Les batailles ont eu lieu sur l'itinéraire : Dârmănești — Prislop (à 15 km. nord-ouest de Pitești) — Popești (à 18 km. ouest de Pitești), jusqu'à l'occupation d'une nouvelle ligne de défense : Glâmbocelul — Glodul — Budișteni — Rătești — Teiul din Deal.

Des combats acharnés ont été menés, les troupes roumaines contre l'ennemi, sur le terrain compris entre ces deux alignements.

Cet exposé est destiné à détailler les actions militaires développés dans l'espace géographigue susdit.

APLICAREA DECRETELOR - LEGI DIN 1920, PRIVIND REFORMA AGRARĂ ÎN JUDEȚELE ARGEȘ ȘI MUSCEL

DAN PINTILIE

In dimineața zilei de 13 martie 1920, regele Ferdinand semna decretul de demisie a guvernului Blocului Parlamentar și pe cel de numire a generalului Alexandru Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri.

Intocmirea și aducerea în parlament a unor proiecte - legi mai largi, dorite de mase, dintre care unele — proiectul de reformă agrară, legea asociațiilor profesionale, legea chiriilor — lezau direct pozițiile economice și politice ale unor cercuri ale burgheziei și moșierimii, au determinat, forțele opoziției să hotărască soarta guvernului prezidat de Alexandru Vaida - Voevod. Instalat la 13 martie 1920 guvernul Averescu este nevoit să rezolve una dintre cele mai complexe probleme — problema agrară — prin care urmărea un dublu scop : să-și păstreze popularitatea pe care o avea în rândul țărănimii, izolând-o pe cât posibil de lupta clasei muncitoare, și în al doilea rând, ca reprezentant al intereselor Partidului Liberal și al unei grupări conservatoare, să țină seama de interesele acestora[1]).

Câteva zile după instalarea sa, într-un moment când valul revoluționar se apropia în ritm furtunos de punctul culminant, guvernul Averescu emite în 31 martie 1920, decretul lege nr. 1407 prin care comitetul argar înfințat sub prezidenția lui Constantin Garoflid în 30 martie era însărcinat „să asigure parcelarea terenurilor expropiate și vânzarea lor cultivatorilor de pământ". Întrebat în ședința adunării deputaților cât de repede era interesat guvernul să înfăptuiască acest decret, Averescu a răspuns : „Pe țăran îl interesează să fie sigur că i se dă pământ, indiferent când, și, dacă nu i se poate da mai mult, se mulțumește cu cât i se va da"[2]). Decretul relativ la expropierea pentru cauză de utilitate națională și împroprietărire individuală a cultivatorilor de pământ, prevedea atribuirea de loturi întregi de 5 ha, pentru sătenii care nu aveau pământ deloc și loturi de completare, pentru cei care aveau proprietăți de până la 5 ha[3]). În decretul - lege se menționa de asemenea că cei ce vor să se mute în alte părți vor obține 7 ha în regiunile de colonizare și anume : 5 ha arătură, o pătrime hectar loc de casă 1 3/4 izlaz[4]).

Statul lua asupra sa plata dobânzii la răscumpărare pentru pământul expropriat pe 20 ani, cei care primeau loturi plătind doar prețul acestuia. Ordinea de precădere a celor îndreptățiți la împroprietărire a fost

astfel stabilită încât „să potolească" pe foştii mobilizaţi care erau de obicei în primele rânduri ale mişcărilor ţărăneşti. În primul rând erau împroprietăriţi mobilizaţii în războiul din 1916 - 1918; mobilizaţii în războiul din 1913; văduvele de război cu copii; ţăranii fără pământ; ţăranii cu proprietăţi mai mici de 5 ha; orfanii de război. Se excludeau de la împroprietărire dezertorii, prizonierii de bună voie şi toţi aceia care de bună voie s-au pus în slujba duşmanului[5]). Decretul din 31 martie reglementa dreptul la înscrierea pe listele de împroprietărire şi mărirea lotului de împroprietărire, dar nu stabilea termene şi măsuri precise pentru efectuarea împroprietăririi. În 21 aprilie 1920 un nou decret lege instituia organele locale însărcinate cu alcătuirea listelor de îndreptăţiţi la împroprietărire, formate din: primar, preot, învăţător, dirigintele oficiului poştal, perceptor şi trei delegaţi ai ţăranilor. Reprezentanţii autorităţilor locale, de obicei chiaburi sau având legături cu ei, aveau deci majoritatea. Mai târziu, pe lângă comitetele locale vor fi detaşaţi ofiţeri din partea Ministerului de război.

Contestaţiile privind listele alcătuite de Comitetele locale urmau a fi judecate de „Comitetele de ocol" formate pe lângă Judecătoriile de ocol, din trei reprezentanţi ai organelor de stat (judecătorul de ocol — preşedintele comisiei — agronomul regional, administratorul de plasă) şi un singur delegat al ţăranilor. Decretul prevedea că, împroprietărirea se va face prin tragerea la sorţi a loturilor, dar nu stabilea nici acum data şi modalităţile mai concrete pentru efectuarea ei.

În luna aprilie 1920, în comuna Domneşti au fost expropiate — terenul moşiilor fiind cultivabil — 11,50 ha de la Ion Negulici şi 17,40 ha de la maiorul Negulici[6]). Conform art. 17 din decretul - lege, comisia locală a expropiat pentru izlaz (căci existau multe vite în comună care nu aveau unde păşuna) 32 ha de la Ion Negulici şi tot ce trecea de 100 ha de la maiorul Negulici. Cei doi însă, nemulţumiţi de hotărârile comisiei locale s-au adresat comisiei de apel, care a anulat exproprierile pentru izlaz, rămânând însă valabilă exproprierea a 28,90 ha în folosul ţăranilor din comuna Domneşti.

Nu era deloc mult, dar demonstra că începea să se pună în practică şi hotărârile decretului-lege. În acelaşi timp, scotea în evidenţă şi opoziţia proprietarilor faţă de aplicarea decretului.

Aceştia se adresau autorităţilor cu diferite plângeri şi reclamaţii împotriva ţăranilor şi chiar a membrilor comisiilor locale de împroprietărire şi a modului în care aceştia îşi desfăşoară activitatea. La rândul lor, ţăranii din comuna Domneşti au făcut apel contra exproprierii. Dar, s-a hotărât că trimisul ţăranilor, M. Moisescu, neavând nici un mandat din partea obştii şi nefiind depus vreun memoriu, apelul locuitorilor din Domneşti a fost respins, exproprierea rămânând valabilă[7]).

Prefectura judeţului Muscel înregistra plângerea unui proprietar din comuna Pietroşani împotriva ţăranilor instigaţi de învăţătorul Emilian Stănescu, care declara „numai bolşevismul singur poate desfiinţa oligarhia în Ţara Românească"[8]).

Intelectualii progresişti de la sate îşi dădeau seama că aplicarea concretă a decretului va fi tergiversată prin opoziţia marilor proprietari de pământ, care au refuzat să facă parte din Comitetele de împroprietărire.

Învăţătorul Nicolae Enescu din comuna Tigveni declara în scris, în luna iunie 1920, preşedintelui comitetului agrar, că: „având în vedere că nu crede în seriozitatea lucrărilor comitetului de împroprietărire, nu vrea să facă parte dintr-un comitet

ţară legalitate care ani de zile se joacă de-a împroprietărirea[9]).

În ziua de 8 mai 1920 a fost emis decretul - lege nr. 2097, care prevedea că se pot face împroprietăriri şi cu loturi mai mici de 5 ha. Ca o compensaţie pentru reducerea lotului de împroprietărire, alt decret - lege nr. 2099 din aceeaşi zi, 8 mai 1920, desfiinţa răspunderea solidară a membrilor obştilor de arendare pentru plata arenzii. Decretul preciza însă că, administratorul obştii va fi numit în continuare de Casa centrală a cooperaţiei şi împroprietăririi, care îşi păstrează dreptul de a revoca membrii consiliului de conducere al obştii[10]).

Administratorul obştii era plătit de stat, fiind un simplu funcţionar. Acest decret anunţa împroprietărirea ei imediată, dar nu se fixa data. În luna septembrie 1920, Casa centrală aproba în urma propunerii Comitetului de împroprietărire Domneşti, ca în comuna Nucşoara lotul de împroprietărire pentru locuitori să fie de 2 1/2 ha, pentru a ajunge cele 378 ha la cei 339 săteni înscrişi, iar în comuna Berevoieşti la 1 ha. În comuna Vlădeşti s-a stabilit ca mărimea lotului de împroprietărire să fie de 50 arii, datorită numărului mare de înscrişi — 367 ţărani — şi a suprafeţei expropriate de numai 17 ha şi 74 arii[11]).

În prima lor fază, ceea ce a adus nou decretele - legi din martie - mai 1920 ale guvernului Averescu, a fost stabilirea de îndreptăţiţi la împroprietărire, chestiune de însemnătate foarte mare pentru masele ţărăneşti. Cu toate că distribuirea loturilor arondate din pământul expropriat şi stabilirea listelor de îndreptăţiţi la împroprietărire au rămas, de fapt, în mâinile aparatului birocratic al statului, începerea alcătuirii listelor de îndreptăţiţi a trezit satisfacţie în rândurile maselor de ţărani.

Din datele existente la Primăria oraşului Câmpulung, în oraş existau un număr de 572 persoane care erau înscrise în categoria I şi a II-a de împropiretărire, 124 persoane pentru categoria a III-a, 91 persoane pentru categoria a IV-a, 80 persoane pentru categoria a V-a şi 6 persoane pentru categoria a VI-a[12]).

Prefecturilor Argeş şi Muscel ca şi celorlalte prefecturi din ţară în fapt, li se cerea printr-un ordin emis de guvern să facă propagandă pentru ţărani, la sate, pentru ca aceştia să cumpere bonuri de împroprietărire de până la 3 000 lei, cu care să-şi plătească pământul primit.

Preţul plătit de ţărani pentru pământul expropriat varia în judeţul Argeş între 600 - 1 600 lei/hectar, iar în judeţul Muscel între 800 - 1 800 lei/hectar. Se socotea că ţărănimea întreagă trebuie să fie „adânc recunoscătoare guvernului Averescu, care a reuşit să dea pământ ţaranilor cu un preţ atât de scăzut"[13]).

Guvernanţii de atunci socotiseră că la o recoltă bună, 1 1/2 chilă la pogon (grâu, porumb, orz sau ovăz) la preţurile de atunci, de 500 - 1 000 lei chila, scăzând cheltuielile, rămâne un profit net de 600 lei la pogon, adică tocmai valoarea pământului cu care ţăranul era împroprietărit. După astfel de calcule pe hârtie, „muncind cu dragoste", ţăranii şi-ar fi achitat pământul primit într-un singur an.

În luna iunie 1920 moşia moşierului Calinderu (în suprafaţă de 465 ha) şi care se întindea în judeţul Muscel în suprafaţă de 89 ha, a fost expropriată în folosul locuitorilor, care au luptat pe front[14]). Tot în luna iunie a fost expropriat muntele Berevoescu proprietatea lui Petre Baştea, pentru locuitorii comunei Berevoeşti, muntele Bândea, pentru comuna Corbi şi muntele Zărna, proprietatea lui Iorgulescu, pentru comuna Domneşti[15]).

Tot potrivit decretului - lege din 31 martie 1920, în folosul locuitorilor din comuna Ţigăneşti, a fost expropriat terenul aparţinând „proprietăţii Şutzu"[16]).

În comuna Nucşoara a fost declaclarată expropriată o suprafaţă de 268 ha, aparţinând lui Nae Grigore-Iorgulescu, constituindu-se o obşte formată din 214 membrii, numită „Nucşoara".[17])

Paralel cu începutul exproprierii suprafeţelor agricole şi împărţirea lor pe loturi ţăranilor, prefecturilor, li se cerea printr-o circulară emisă de guvern, să facă propagandă că, chiar după împroprietărirea ţăranilor săteni, aceştia să se asocieze liber întovărăşirii agricole sau cooperative pentru o maximă rentabilitate.[18])

Ca un exemplu că lucrările de împroprietărire rămâneau totuşi în mâinile aparatului de stat, este şi reclamaţia făcută de ţăranii din mahalaua Malu, prefectului judeţului Muscel. Moşia „Goleasca" din mahalaua Malu, aparţinând lui Zoe Nanu, în suprafaţă de 196 ha arendată Băncii Populare „Sf. Dumitru" a intrat în expropriere. S-au expropriat 33 ha, dar s-a căutat să se tergiverseze lucrurile de către Casa Centrală, ce a suspendat exproprierea. Ţăranii au reclamat acest caz prefectului, deoarece măsura luată era în defavoarea lor, neavând unde să-şi păşuneze vitele.[19])

Suspendarea a fost făcută ca urmare a unei telegrame a inspectorului general silvic Tănăsescu procuratorul dnei. Zoe Nanu. Până la urmă însă, se dă sentinţa definitivă a judecătoriei Domneşti, care confirma în favoarea obştei sătenilor din Pietroşani, exproprierea a 19 ha şi 45 arii, apelul făcut de avocatul Gh. Izbăşoiu, reprezentantului proprietarei, fiind respins.[20])

În legătură cu păşunatul vitelor, Ministerul Domeniilor aprobă în această perioadă ca în comunele unde statul posedă păduri, să se permita locuitorilor păşunatul vitelor în aceste păduri. Cu toate acestea, acest lucru nu este respectat, iar ţăranii se adresează cu plângeri şi petiţii, cum este cazul celor din comuna Hârtieşti şi Corbi, în luna mai 1920, cerând să li se rezerve loturi de 400 de pogoane, având peste 1 200 de vite.[21])

La fel comuna Coşeşti, avea un număr de 456 vaci şi viţei.

Exproprierile au continuat apoi în comuna Retevoeşti, unde s-a expropriat moşia generalului Corcaleţeanu, în comuna Nucşoara de la fraţii Anton şi P. Paul şi în comuna Vlădeşti de la I. Prislopeanu.[22])

Prima împroprietărire care s-a făcut în judeţul Argeş a fost aceea în folosul ţăranilor de pe moşia Răteşti, la 24 octombrie 1920. La acest eveniment era aşteptat să participe şi generalul Averescu împreună cu membrii guvernului, organizându-se cu acest prilej o grandioasă serbare. Din anumite motive Averescu nu a mai participat, dar entuziasmul sătenilor din Răteşti a fost deosebit.[23])

În ziua de 12 decembrie 1920 a avut loc împroprietărirea ţăranilor din comuna Racoviţa, în urma exproprierii moşiei generalului Dobrovici.[24])

Creşterea valului revoluţionar a determinat guvernul Averescu la noi concesii. În 22 septembrie 1920, în urma unor puternice acţiuni întreprinse de ţărani pentru a dobândi pământ şi păşune, generalul Averescu a emis Decretul-Lege nr. 3865, pentru înfiinţarea păşunilor comunale în vechea Românie.

Noua lege prevede o nouă expropriere a unei părţi a moşiilor particulare şi de stat, pentru a crea izlazuri comunale, a căror suprafaţă să asigure cel puţin 1,33 ha de păşune pentru fiecare familie ţărănească. Acolo unde exproprierea nu putea asigura constituirea de izlazuri, legea autoriza statul să cumpere prin bună învoială pământ pentru izlaz. Statul

nu era obligat, ci numai autorizat să cumpere pământ, iar constituirea izlazurilor depindea de „buna învoire" a proprietarilor.

Exproprierea nu putea micşora moşiile de la şes la o suprafaţă mai mică de 150 ha în regiunile cu populaţie deasă şi 250 ha în regiunile cu populaţie rară. Acest lucru nu va fi însă respectat şi prin circulare arbitrare emise de guvern, sate din regiunile de deal au fost incluse în regiunile de şes, unde cota expropriabilă pentru izlazuri era mai redusă.

Astfel, moşia „Florica" a lui Ionel Brătianu, care avea o suprafaţă de 117 ha, din care 12 ha vie şi 112 capete de vite mari şi mici, a fost scutită de la expropriere, deoarece limita dintre deal şi şes a fost astfel trasată prin instrucţiunile Comitetului agrar, încât moşia a fost inclusă în regiunea de şes unde exproprierea începea de la 250 ha în sus.[25])

În luna septembrie 1920 a început distribuirea de certificate provizorii de împroprietărire, prin organizarea unor solemnităţi oficiale în toate judeţele ţării. Casa centrală a cooperaţiei şi împroprietăririi, prin circulara nr. 12 838 din 20 octombrie 1920, adresată Comitetelor de ocoale — de a se împroprietări cu precădere înaintea tuturor celorlalte categorii cu dreptul la împroprietărire preoţii şi învăţătorii din comunele rurale, a produs o mare indignare în rândul populaţiei din judeţe, a restului de funcţionari excluşi de la împroprietărire. Preoţii şi nîvăţătorii erau împroprietăriţi cu loturi complete, indiferent dacă au fost sau nu mobilizaţi.[26])

Într-un ordin al Ministerului Domeniilor către preşedintele Comitetului de ocol de împroprietărire, din judeţul Muscel, se motiva împroprietărirea învăţătorilor şi preoţilor înaintea ţăranilor, prin dorinţa „de a crea posibilităţi acestora de a forma gospodării, ca să fie exemple în mijlocul ţăranilor".

Decretele-lege de împroprietărire provizorie elaborate în anul 1920 de guvernul Averescu, nu au făcut decât să reducă într-o mică măsură unele moşii, fără să zdruncine marea proprietate.[27])

NOTE

[1] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, **Viaţa politică în România 1918—1920)**, ediţia a II-a, Ed. politică, Bucureşti, 1976, p. 274.

[2] Dezbaterile adunării deputaţilor — sesiunea martie 1920, p. 1084.

[3] Arh. St. Argeş, fond **Primăria oraşului Câmpulung**, dos. 39/1920, f. 51.

[4] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Argeş**, dos. 10/1920, f. 40.

[5] **Relaţii agrare şi mişcări ţărăniste în România (1908—1921)**, Ed. politică, Bucureşti, 1967, p. 356.

[6] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 4.

[7] Arh. St. Argeş, fond **Judecătoria rurală Domneşti**, dos. 675/1920, f. 261.

[8] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 117.

[9] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Argeş**, dos. 10/1920, f. 122.

[10] **Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti din România (1908—1921)**, p. 35.

[11] Arh. St. Argeş, fond **Judecătoria rurală Domneşti**, dos. 675/1920, f. 257, 258, 291.

[12] Arh. St. Argeş, fond **Primăria oraşului Câmpulung**, dos. 39/1920, f. 62.

[13] **Legiferările Partidului poporului, împroprietărirea sătenilor**, Imprimeria statului — Bucureşti, 1921, p. 52.

[14] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 83.

[15] **Ibidem, f.** 86.

[16] **Ibidem, f.** 95.

[17] Arh. St. Argeş, fond **Judecătoria rurală Domneşti**, dos. 161/1919, f. 25.

[18] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Argeş**, dos. 10/1920, f. 30.

[19] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 36.

[20] Arh. St. Argeş, fond **Judecătoria rurală Domneşti**, dos. 675/1920, f. 277.

[21] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 14.

[22] Arh. St. Argeş, fond **Judecătoria rurală Domneşti**, dos. 675/1920, f. 43.
[23] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Argeş**, dos. 10/1920, f. 158.
[24] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 180.
[25] **Dezbaterile deputaţilor — Senat — sesiunea 1920—1921**, p. 2590—2591 ; 3344—3346.
[26] Arh. St. Argeş, fond **Prefectura jud. Muscel**, dos. 84/1920, f. 163—164.
[27] Traian Lungu, **Poziţia partidelor politice din România faţă de problema agrară, intre anii 1913—1921**, în Studii nr. 2—3, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1956, p. 31.

Résumé

L'auteur nous présente a l'aide d'un materiel existant dans les archives et complété par des oeuvres publiées un premier tentative de resandre le probleme agraire dans la Roumanie, avant la rèforme de l'agriculture de 1921.

Les documents présentent les premiéres expropriations effectuées par le Gouvernement d'Averesco dans les départements d'Argeş et de Muscel ainsi que les conditions par lesquelles on réalisait la limitation de la propriété funciare.

Mais, malgré les efforts, les decrets, les lois, émises par le gouvernement, en 1920 ne reussiront pas de résandre l'aspiration séculaire des paysans, de se mettre en possession des terres, cela étant a peine réalisée en 1945 par le premier gouvernement democratique de la Roumanie.

COLONIILE DE REFUGIAȚI POLONEZI DIN JUDEȚELE ARGEȘ ȘI MUSCEL (1939—1945)

TEODOR MAVRODIN

Odată cu declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale prin atacarea Poloniei de către Germania, la 1 septembrie 1939, a început și perioada de calvar pentru poporul polonez prieten.

Războiul fulger declanșat de Hitler a făcut ca Polonia să fie ocupată după trei săptămâni de lupte, iar refugiații încep să treacă granița spre România imediat după 17 septembrie. Deja la 20 septembrie 1939 Statul Român, prin Ordonanța nr. 1 a Ministerului de Interne, semnată de Gabriel Marinescu, emisă la Cernăuți, începe să ia măsuri pentru sprijinirea refugiaților polonezi. Toate problemele legate de transportul, cazarea și întreținerea refugiaților au căzut în sarcina Ministerului de Interne, a prefecturilor de județe și a Comisariatului General pentru evidența, asistența și controlul refugiaților polonezi.

Primul grup de refugiați a fost trimis de Pretura Panciu, județul Putna, la 27 septembrie 1939, care a fost cartiruit la Regimentul 1 Vânători Argeș și care era format din 116 cehi refugiați din Polonia „care au vrut să lupte în armata polonă în Legiunea Cehă". La 29 septembrie '39 Prefectura Argeș este anunțată de Ministerul de Interne că vor sosi pentru Pitești sau Curtea de Argeș 154 refugiați funcționari ai Ministerului de Externe al Poloniei. Argeșul era și un mic centru de triere a refugiaților pentru a fi îndrumați în diferite direcții. Astfel, la 30 septembrie 1939 Prefectura Argeș face cunoscut Poliției Pitești că ofițerii superiori vor fi dirijați către Băile Herculane și Călimănești, iar cei inferiori către Drăgășani, Corabia, Balș, Costești (Argeș) „acolo unde au camere și masă gratuite sau să intre în cazarma din Pitești". Primii refugiați care au fost cazați la diferite familii din Pitești în luna septembrie 1939, în număr de 72 persoane, erau atât militari cu soțiile și copiii lor, cât și civili.

Regula generală era ca militarii să fie cartiruiți în cazărmi, iar refugiații civili și militari cu familii să fie cazați pe la diferite familii sau hoteluri. Numărul refugiaților din județul Argeș era fluctuant, dar oricum în creștere. De exemplu, la 4 octombrie erau la Pitești 72, la Curtea de Argeș erau 165, la Costești 96, în total 333; la data de 5 octombrie se aflau în următoarele localități : la Pitești 89, la Curtea de Argeș 147 și la Jiblea 22, în total 258 ; iar pe ziua de 6 octombrie la Pitești 72, la Curtea de Argeș 165, la Jiblea 17, în total 254. Dar tot pe 6 octombrie prefectul de Argeș trimite o telegramă la Ministerul Ordinei în care arată că „...zil-

nic sosesc grupuri de refugiaţi polonezi care cer adăpost fie pentru o noapte, fie pentru un timp mai îndelungat. În oraş sunt cartiruiţi cca. trei sute persoane. Majoritatea declară că sunt funcţionari ai Ministerului de Externe al Poloniei. O bună parte din ei nu au bani pentru plata camerelor şi a existenţei lor. În oraş nu se mai poate cartirui nici un om". După câteva zile Ministerul de Interne trimite telegramă prefectului de Argeş prin care-l anunţă că „...cei 30 ofiţeri, 65 subofiţeri şi opt trupă refugiaţi polonezi fiind în Poliţia poloneză rămân la Piteşti ca refugiaţi civili".

Fluctuaţia numărului de refugiaţi din localităţile unde erau cartiruiţi era determinată de mutarea acestora dintr-o localitate în alta în funcţie de dorinţele lor de a se apropia de prieteni, rude sau de zonele cu climă favorabilă sănătăţii. Unii dintre ei cereau să fie mutaţi în localităţi de graniţă de unde sperau să plece în S.U.A. Aşa de exemplu 70 de refugiaţi cehi aflaţi în cazarma Regimentului 4 Argeş cereau să fie mutaţi la Constanţa.

Alţii cereau mutarea pentru rezolvarea unor interese personale sau pentru a fi angajaţi în muncă. De exemplu, la 1 decembrie 1942, în judeţul Argeş erau 240 refugiaţi dintre care erau plecaţi pentru lucru în localităţile : 4 la Bucureşti, 3 la Roman, 3 la Braşov, câte unul la Rm. Sărat, Târgovişte, Buzău, Cernăuţi, Valea Danului, Şuici.

În judeţul Muscel primii refugiaţi au sosit la Câmpulung cu trenul în seara zilei de 27 septembrie 1939, anume 46 ofiţeri şi 1 100 soldaţi care au fost găzduiţi la cazarma Regimentului 30 Dorobanţi. Mareşalul Smigly Ritz, împreună cu familia şi suita sa a fost găzduit la castelul Patriarhal din frumoasa comună Dragoslavele — Muscel, unde i s-a asigurat pază de către Poliţie.

Apoi au început să sosească în Câmpulung şi comunele Leordeni, Goleşti, Valea Mare — Podgoria şi refugiaţi civili.

În luna ianuarie 1940 erau 121 refugiaţi în Câmpulung, în Dragoslavele 6, în Goleşti 5 ; mai apoi erau 198 în Câmpulung, 4 în Goleşti şi 6 în Dragoslavele.

Ca şi în cazul Argeşului numărul refugiaţilor este variabil de la o dată la alta. La începutul lunii martie 1941 localităţile cu cei mai mulţi refugiaţi civili erau : Băile Govora, Craiova, Turnu Severin, Piteşti, Câmpulung Muscel, Drăgăşani etc.

Prin ordonanţa Ministerului de Interne amintită mai sus statul încerca să pună ordine în relaţiile dintre refugiaţi şi populaţia românească, având în vedere că polonezii au trecut graniţa cu diferite bunuri personale, ale armatei sau ale statului (mijloace motrice şi animale, armament, diferite efecte de valoare, devize etc.) pe care le comercializau la piaţa liberă, la preţuri mai mici decât valoarea lor din lipsă de mijloace băneşti. Pentru a evita specula s-a înfiinţat pe lângă prefecturi câte un birou de vânzare cu experţi în domeniul comerţului care să supravegheze corectitudinea vânzărilor. Puteau lua parte la aceste tranzacţii ca supraveghetori şi reprezentanţi ai ambasadei, consulatelor poloneze şi ai comitetelor de ajutorare. Cei ce cumpăraseră până la acea dată astfel de valori trebuiau să le predea poliţiei sau posturilor de jandarmi de la care urmau să primească dovezi de de predare.

Ordonanţa stipulează că cei ce o vor încălca vor fi arestaţi şi judecaţi. De asemenea s-a hotărât să li se schimbe prin Banca Naţională până la 300 de zloţi, la cursul de 1 la 20 lei.

Pentru ca legăturile dintre refugiaţi şi autorităţile române să fie corecte, pentru ca să se poată stabili

numărul refugiaților dintr-o localitate în vederea alcătuirii listelor cu alocațiile de întreținere s-au emis Instrucțiunile nr. 63 din 20 octombrie 1939 de către Ministerul Apărării Naționale și s-au difuzat prefecturilor. Prin aceste instrucțiuni se prevedeau modul de deplasare dintr-o localitate în alta, atitudinea pe care trebuia s-o aibă în relațiile cu autoritățile locale, se stabilea suma de 100 lei pentru matur și 50 lei pentru copil pe zi pe care o vor primi pentru plata hranei și a locuinței, organizarea unor comitete de întrajutorare etc.

Refugiații au primit ajutoare de la Crucea Roșie Română, de la Comisia Americană de Ajutorare a polonezilor refugiați, dar baza rămânea alocația în bani pe care o primeau pe state de plată. Această sumă era diferențiată și anume : foștii demnitari și membrii familiilor lor câte 500 lei pe zi ; intelectualii și membrii de familie câte 100 lei cei maturi și 50 lei pe zi minorilor ; iar ceilalți câte 80 lei maturii și 40 lei minorii.

Această sumă s-a modificat între timp, în funcție de scumpete. De exemplu, în martie 1945 demnitarii și membrii de familie aveau câte 1000 lei iar copiii până la 7 ani câte 500 lei pe zi ; ceilalți maturi câte 600 lei și copiii câte 300 lei, iar copiiii fără familie câte 600 lei pe zi.

O parte dintre refugiați au început să lucreze la diferite întreprinderi sau prefecturi și erau remunerați la fel ca și românii. Sprijinul pe care l-au primit refugiații polonezi a fost dat cu toată înțelegerea și omenia românului mai ales că nici posibilitățile țării nu erau prea bune având în vedere că țara era în război si că mulți refugiați români din Transilvania, Bucovina, Basarabia, trebuiau sprijiniți. Au fost ajutați să-și găsească rudele și prietenii aflați în alte centre, au fost mutați în orașele unde au dorit ca să urmeze copiii anumite școli, li s-a acordat ajutor în bani pentru plata medicamentelor și a doctorilor, s-a înființat la Curtea de Argeș un cămin pentru înlesnirea materială și asistența morală, li s-a înlesnit să găsească de lucru etc.

Refugiații polonezi au simțit că românii îi privesc cu simpatie, că-i ajută pe cât le stau puterile. Ca urmare se simt obligați să facă un gest asemănător : cedează fiecare refugiat câte 50 lei pentru „sporirea fondurilor necesare refugiaților din Basarabia și Bucovina". În lunile iulie și august 1942 s-a organizat o tabără în Câmpulung de către Comisia pentru ajutorarea refugiaților polonezi pentru elevii și studenții din București — 47 persoane — la finele căruia grupul polonez trimite o scrisoare de mulțumire prefectului de Muscel, la 29 august : „Părăsind după două luni de ședere în frumosul oraș Câmpulung, în numele propriu și al tuturor membrilor coloniei de vară a studenților refugiați polonezi din București, am onoarea a vă mulțumi pentru ospitalitatea, ocrotirea și ajutorul cu care ne-ați primit în mod extrem de generos".

Unii dintre refugiați care aveau posibilități materiale au cerut statului român să li se permită părăsirea României pentru a merge în Franța, Anglia etc., ceea ce s-a și întâmplat, fără a li se percepe vreo taxă.

În februarie 1941 se hotărâse la nivel de guverne, român si german, ca să se facă tabele cu toți refugiații care vor să plece în Germania, urmând ca de la 1.III.1941 să nu mai primească ajutor din partea României atribuit sub formă de „alocație de întreținere". Cei mai mulți au cerut să plece. Plecarea urma să se facă prin gara Timișoara. Dar pe 14.III. la cererea Legației Germane din București s-a hotărât contramandarea repatrierii și trenurile care ajunseseră la Piatra Olt urmau să

ducă înapoi refugiații de unde plecaseră.

Repatrierea refugiaților a început în 16 iunie 1945 și a continuat până la finele anului 1947, dându-i-se fiecăruia câte 10 mii lei pentru drum, sumă achitată din fondul armistițiului.

Recunoștința refugiaților polonezi față de tratamentul ce le-a fost acordat de români se vede din telegrama trimisă de directorul Casei Polone din Câmpulung, Ștefan Stipinski, din Cluj, la data de 25 iulie 1945 : „Părăsind după șase ani de refugiu aspectoasa Țară Românească trimitem în numele grupei polonezilor din Câmpulung - Muscel cele mai călduroase mulțumiri pentru binevoința și grija care au avut față de noi toate autoritățile și populația sa. Trăiască inimos poporul român și veșnica prietenie româno - polonă".

NOTE

Arhivele Statului — Filiala Argeș, Fond Prefectura județului Argeș, dosarele 100, 101/1939 ; 96/1940 ; 14, 16 — 19/35 — 36, 38, 77/1944 ; 709/1942 ; 3, 444/1943 ; 5, 6, 8, 13, 12, 16, 21, 32, 69/1945 ; 51/1946.

Abstract

The author deals with the presence of the Polish refugees in Argeș and Muscel counties in 1939 — 1945, using ancient documents. The Romanian hospitality is once again confirmed.

UN MANUSCRIS PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE AFLAT ÎN BIBLIOTECA CONGRESULUI A S.U.A.

VALERIU F. DOBRINESCU
ION PĂTROIU

Rolul jucat de România în organizarea păcii europene în perioada cuprinsă între cele două mari conflagrații ale secolului este bine surprins în bibliotecile și arhivele nord-americane. Nu întâmplător, arhivele a cinci lideri ai diplomației Bucureștilor interbelici sau după aceea I. G. Duca, D. Ghika, N. Titulescu, N. Petrescu-Comnen și C. Vișoianu — sunt adăpostite de Hoover Archives, Palo Alto (S.U.A.). Mai multe documente privind politica externă de pace a României Mari, cu privire specială asupra alianțelor sale politico-diplomatice și militare, a raporturilor ei cu Marile Puteri europene se află pe pământ american amintim între aceste sinteze, de o mare importanță pentru cercetătorul activității internaționale a Bucureștilor, pe cele semnate de Al. Cretzianu[1], Gh. Tătărescu[2], N. Petrescu-Comnen[3], C. Vișoianu[4], R. Bossy[5], Gr. Niculescu-Buzești, Brutus Coste[6]. Un loc special îl ocupă lucrarea lui F. C. Nanu, **The Foreign Policy of Romania, 1918—1939**, din păcate neterminată, probabil cea mai completă sinteză privind relațiile internaționale ale României din primul deceniu interbelic, pe care ne propunem să o prezentăm în continuare.

Aflată în microfilm la Biblioteca Congresului S.U.A. din Washington D.C., lucrarea lui F.C. Nanu a fost, până acum, mai puțin uzitată de cercetători.

Autorul, diplomat de carieră, s-a născut la Paris, la 25 martie 1894, oraș în care a obținut și licența în drept[7]. A intrat în serviciul diplomatic la 16 februarie 1918[8]. Până la 23 noiembrie 1936, când a devenit director al Cabinetului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, a fost atașat de legație la Berna, Londra, apoi secretar de legație la Washington D.C., Berlin, Varșovia, director adjunct la Diviziunea Tratatelor[9]. La 17 iulie 1937, a fost numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Montevideo[10], de unde, la 14 aprilie 1939 a fost transferat, în aceeași calitate, la Madrid[11].

Chemat în Centrala Externelor, la 1 noiembrie 1940, a devenit, la 1 mai 1941, director al Afacerilor Administrației și Judiciare. Pentru o scurtă perioadă — 8 august — 8 septembrie 1941 — a deținut, prin delegație, funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine de la București[12].

Ultima misiune diplomatică pe care a îndeplinit-o F.C. Nanu a fost aceea de ministru al României în Suedia[13]. Acreditarea lui Nanu, în septembrie 1943, la Stockholm a fost analizată de britanici într-un con-

text mai larg. Astfel, luând ca bază informaţiile parvenite lui G. I. Duca din România, Mihai I şi Iuliu Maniu reuşiseră să-l „convingă“ pe mareşal de oportunitatea numirii unor diplomaţi capabili proaliaţi în posturile importante de la Ankara şi Vatican; era vorba de acreditările lui Al. Cretzianu şi Raoul Vasile Bossy. Englezii cunoşteau faptul că primul, fost subsecretar la Externe, demisionase din post ca protest faţă de politica progermană a mareşalului Ion Antonescu[14]. Documentul britanic, din 20 septembrie 1943, constata că Nanu este, „în mod deschis, proaliat ca simpatie“, dar „mai puţin important“ în opoziţia română decât G. I. Duca, care se bucura de încrederea regelui şi a liderului P.N.Ţ.[15]. Desigur, misiunea lui Nanu era de a cunoaşte dispoziţiile în care se găseau Aliaţii pentru a discuta condiţiile unei „capitulări fără condiţii“ a României. M. Mourin opina, într-o lucrarea mai veche, că prima datorie a diplomatului era să asigure „condiţiile“ în care România ar putea să se retragă din război „fără ca ruşii să ia în posesiune ţara“[16]. Nu insistăm asupra misiunii lui Nanu la Stockholm, deoarece istoriografia română a făcut-o din plin[17]. Am ales, totuşi, din corespondenţa lui Nanu cu Bucureştii, în această chestiune, două telegrame. Mai întâi, la începutul lui august 1944, Nanu s-a adresat, în două rânduri, şefului diplomaţiei României. Prima oară, la 5 august 1944, ministrul avertiza că „ieşirea“ României din război ar fi „un factor important pentru ruşi“[18], dar că poziţia guvernului Antonescu era „foarte proastă“[19]. F. C. Nanu vedea o eventuală ieşire a României din conflagraţie, în momentul acela, ca dificilă şi gândea că sovieticii ar putea trimite un emisar. Pe de altă parte, diplomatul reamintea că, în luna aprilie 1944, prin Gafencu, Beneş obţinuse de la Moscova „condiţiile“ de armistiţiu pentru România. Pella, ministrul român la Berna, comunica prin Oancea, că, în urma capitulării, ocupaţia urma să fie „tripartită“ — F. C. Nanu „nedumerit“ se întreba cum se împacă aceasta cu recentele „condiţii“ sovietice care excludeau ocupaţia tripartită[20].

A doua zi, Nanu a revenit, printr-o nouă telegramă. „Foarte deschis“ el se pronunţa pentru o ieşire grabnică a României din război, considerând că „arbitrajul“ de la Viena şi după ce „ne-au împins într-un război nenorocit“ (n.a. — germanii), mai mult nu ne pot cere „decât de a le da putinţa să plece nestingheriţi“[21]. El credea că o schimbare de guvern, „făcută în taină şi repede, nu este primejdioasă“. Considerând că ducerea războiului mai departe „strică mai mult decât ajută“, Nanu sublinia că, în împrejurările din toamna lui 1940—1941, nimeni nu ar fi făcut „o altă politică decât aceea pe care am făcut-o“[22]. Diplomatul român se arăta favorabil condiţiilor sovietice, cu excepţia celor referitoare la Basarabia şi Bucovina, şi se gândea la unele „îndulciri“ la celelalte clauze[23]. Nanu era convins că cea mai mare greşeală. pe care o putem face ar fi „să fim surprinşi de sfârşitul războiului în situaţia de azi“, deoarece „ni se poate ierta poate să fi luptat pentru interesele noastre, dar nu pentru acele ale Germaniei“[24].

F.C. Nanu a publicat, în anii 1938—1943, **Condica Tratatelor şi a altor legăminte ale României, 1354—1937,** vol. I—III şi adaos la vol. III. Este şi autorul unei lucrări despre Suedia, apărută peste Ocean în 1949[25]).

Cea mai importantă dintre creaţiile sale este însă **Politica externă a României 1918—1939.** lucrare ela-

borată în limba engleză şi aflată în manuscris la Biblioteca Congresului american din Washington D.C. Concepută iniţial în opt capitole, lucrarea are, de fapt, următoarea structură : **Introducere ;** Cadrul (p. I—XL) un rezumat al istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri până la sfârşitul primului război mondial ; Capitolul I — **Stabilirea păcii (1919—1920)** — p. 1—41 ; Capitolul II — **De la Trianon la Locarno (1920—1925)** — p. 41—109 ; Capitolul III — **România şi sovieticii (1919—1925)** — p. 110—200 ; Capitolul IV — **De la Locarno la Hitler (1926—1932)** — p. 200—240 ; Capitolul V — **Cerul dinspre est rămâne înnorat (1926—1933)** — p. 240—270 ; cartea mai trebuia să cuprindă încă trei capitole : VI — **Umbra lui Hitler asupra României (1933—1938)** p. 270—300 ; VII — **Neagresiunea de pe Nistru (1933—1938)** — p. 300 345 ; VIII — **România la răscruce (1938—1939)** — p. 345—400.

Lucrarea, după opinia autorului, o primă încercare de a furniza studenţilor în probleme internaţionale „o privire generală asupra politici externe a României din 1918 până în 1939“, ne oferă şi o imagine suplimentară asupra Europei de est „în timpul unei perioade plină de evenimente“[26]). În momentul elaborării, prin folosirea a numeroase documente inedite aflate în arhiva Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti, lucrarea avea o valoare incontestabilă. Fostul diplomat a acordat, în excursul său, un spaţiu mai larg raporturilor României cu Uniunea Sovietică, datorită aspectelor lor mai puţin cunoscute.

După o prezentare în sinteză a istoriei României[27]), fără de care era imposibil de înţeles „politica ei mai recentă“[18], Nanu analizează, în primul capitol. consfinţirea, prin sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919—1923), a Marii Uniri înfăptuite de naţiunea română la 1918. El evidenţiază caracterul larg plebiscitar al **Deciziilor de Unire** din aprilie, noiembrie şi decembrie 1918 şi prezintă dificultăţile întâmpinate de delegaţia română, condusă de I.I.C. Brătianu, în prima fază a forumului păcii din capitala Franţei[29]). Deşi nu împărtăşeşte integral opinia potrivit căreia personalitatea şi poziţia diplomatului şi omului politic I. I. C. Brătianu ar fi influenţat favorabil clauzele tratatelor de pace, referitoare la România, nu exclude, totuşi, o anumită înrâurire a acestuia asupra hotărârilor Consiliului Suprem[30]). „Partidul liberal condus de Brătianu — scrie Nanu — s-a temut pentru independenţa economică a ţării. Ei luau în nume de rău orice ar fi putut constitui o „afacere“ — concesie economică — în schimbul recunoaşterii a ceea ce ei considerau a fi drepturile juridice sau morale ale ţării şi este clar că asemenea încercări nu au lipsit. Rezultatul inevitabil a fost să i se confirme lui Brătianu convingerea că atitudinea Marilor Puteri nu era dictată doar de principii“[31]). În acest sens, Nanu reproduce un pasaj dintr-un articol publicat, la 8 iulie 1919, în ziarul francez „Le Temps“ — „probabil România ar fi fost mai bine tratată dacă ar fi consimţit la unele propuneri de împrumuturi în termeni zdrobitori sau ar fi acceptat anumite cereri privind concesiuni ale petrolului“. Cât priveşte politica adoptată de Al. Vaida-Voievod, el o vede drept una „de liniştire şi de înţelegere cu Marile Puteri“[32]).

Analiza documentelor interne şi externe. pentru aceste probleme, ne permite să afirmăm că la Paris I.I.C. Brătianu a vorbit „în numele dreptului la unitate naţională a României“[33]). Acolo, şeful delegaţiei Bucureştilor a subliniat faptul că noile

provincii istorice, care se uneau cu țara, în integritatea lor, nu puteau fi puse în discuție fără a se atenta la „condițiile esențiale ale dezvoltării României"[34]). El a respins includerea României în categoria discriminatorie de „state cu interese limitate"[35]) și s-a pronunțat pentru principiul egalității tuturor statelor, mari și mici[36]). Desemnat premier în locul generalului Văitoianu, care a demisionat la 28 noiembrie 1918, Al. Vaida-Voievod a făcut cunoscut miniștrilor aliați de la București că va refuza mandatul dacă Consiliul Suprem nu avea să renunțe la preambulul „rușinos" din „convenția specială" a tratatului de la St. Germain și dacă nu va modifica unele articole ale ei[37]). Considerăm că fără intransigența lui I.I.C. Brătianu, a lui Al. Vaida-Voievod, ca și a celorlalți delegați ai Bucureștilor la forumul păcii revendicările naționale ale României ar fi avut de suferit. Conferința, este adevărat, a admis ca valabil principiul naționalităților, bazat pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Ceea ce trebuie reproșat Marilor Puteri a fost tendința lor de a se folosi de conferință pentru a-și lărgi și menține sferele de influență politice și economice, forumul păcii din capitala Franței dând consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României moderne. prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale.

Organizarea păcii europene de după 1920, modalitățile diferite de abordare a raporturilor internaționale de către Quai d'Orsay și Foreign Office, constituirea și evoluția Micii Antante în primii ani ai existenței sale sunt principalele chestiuni abordate de Nanu în capitolul al doilea[38]). Autorul acordă un spațiu larg activității forumului genevez, acolo unde țările mici și mijlocii, între care și România, căutau să impună primatul forței dreptului față de dreptul forței în relațiile internaționale. Nanu observă că izolaționismul promovat de Departamentul de Stat al S.U.A. și disensiunile anglo-franceze, îndeosebi în organizarea păcii și securității europene, au afectat decisiv evoluția vieții internaționale.

Sunt reliefate eforturile diplomației Bucureștilor în cadrul Micii Antante, de păstrare a **statu quo-ului** teritorial din sud-estul Europei, această alianță fiind cu adevărat „un element de consolidare"[39]) în politica bătrânului continent.

Prezența României la conferințele de la Genua[40]), Lausanne[41]) sau la forumul genevez este semnalată de autor cu exactitate. Capitolul se încheie cu referiri la semnarea tratatelor de la Locarno. După cum se știe, în perioada premergătoare Locarno-ului, diplomația Bucureștilor a atras atenția că un asemenea pact „va spori nesiguranța Europei", împărțind-o în țări cu „granițele garantate și în cele lăsate în voia propriilor mijloace"[42]). Ministrul de externe, I.G. Duca, ruga pe Titulescu și Diamandi, reprezentanți ai României la Londra și Paris, să atragă serios atenția guvernelor pe lângă care erau acreditați „asupra primejdiei pentru pacea europeană a unor atari înțelegeri unilaterale" și să arate că, „dacă urmăresc, într-adevăr, consolidarea situației create de război, trebuie neapărat mijlocul de a da o garanție și celorlalte state"[43]). După ce subliniază „entuziasmul" cu care țările occidentale și S.U.A. au primit încheierea tratatelor de la Locarno, Nanu nota cu dreptate : „România, care nu primise nici măcar un tratat de arbitraj sau un premiu de consolare, era departe de a împărtăși optimismul din occident. Deși, așa cum se arăta mai înainte, opinia publică a primit bine orice promitea o

destindere internaţională şi nu a subestimat avantajul indirect al unei îmbunătăţiri a poziţiei Franţei, a privit realizările de la Locarno cu măsura oferită de tratatul de asistenţă reciprocă sau cel puţin de Protocolul de la Geneva, iar rezultatul a fost dezamăgitor. Vârfurile au lucrat şi în locul securităţii colective ele au procedat la o securitate selectivă. Iar România n-a fost printre cei aleşi"[44]).

Relaţiile româno-sovietice din perioada 1919—1925 constituie obiectivul capitolului următor[45]). F.C. Nanu prezintă evenimentele revoluţionare din Basarabia, de la finele primului război mondial, care au culminat cu Unirea acestei străvechi provincii româneşti cu Vechiul Regat.

Odată cu căderea ţarismului, Basarabia îşi afirmă imediat individualitatea şi îşi revendică drepturile. În faţa poporului român din Basarabia, ca şi a tuturor naţionalităţilor din vechiul imperiu, se impune un fapt dominant : proclamarea solemnă de către revoluţia rusă triumfătoare a dreptului tuturor popoarelor de a dispune de ele însele („samoupredlenii"). Acest drept, confirmat oficial la 25 septembrie şi 5 decembrie 1917[46]), avea să pună capăt raptului de la 1812. Atunci, prin pacea de la Bucureşti, Turcia cedase Rusiei Basarabia. Prin aceasta, Imperiul otoman viola, pur şi simplu, contractul său de vasalitate, iar Rusia a devenit complicea violării contractului de drept internaţional. Or, complicitatea violării unui contract de drept internaţional nu poate crea dreptul[17]. Cunoscutul diplomat N. Titulescu consemna, într-un memoriu adresat regelui Carol al II-lea, că „a cere recunoaşterea rusă a acestei anexări înseamnă a renunţa la 2 000 ani de posesie, înseamnă ratificarea de noi a violării contractului internaţional comis de Turcia în 1812, înseamnă recunoaşterea de noi a complicităţii ruso-turce ca sursă de drept"[48]).

F.C. Nanu prezintă modul cum actul Sfatului Ţării de la Chişinău, din aprilie 1918, a fost receptat la forumul păcii din capitala Franţei şi în contextul raporturilor româno-sovietice din anii imediat următori. Este analizată poziţia Puterilor Aliate faţă de Unirea Basarabiei cu România, contactele româno-sovietice pentru aşezarea în cadre juridice normale a raporturilor bilaterale — Copenhaga (1920), Varşovia (1921), Genua (1922), Lausanne (1923), Viena (1924), ocazii cu care oficiali din cele două ţări au abordat şi chestiunea frontierei comune[49]). „Nu România a fost răspunzătoare — apreciază fostul diplomat — de faptul că Rusia nu a recunoscut Unirea Basarabiei. În 1920, ea ar fi fost, probabil obţinută doar cu preţul recunoaşterii guvernului sovietic. În 1921, ea ar fi trebuit să includă un tratat de neutralitate ca şi abandonarea pretenţiei privind restituirea rezervelor de aur şi alte bunuri ale Băncii Naţionale"[50]).

Cât priveşte poziţia S.U.A., fără a exclude justeţea actului din aprilie 1918, faţă de care Departamentul de Stat şi diplomaţii americani aflaţi la Paris se pronunţaseră deschis[51], atitudinea oficialilor Washington-ului[52], până în 1933, a avut în vedere un eventual consimţământ al diplomaţiei sovietice la Protocolul din octombrie 1920[53]. Raportul numărul 1, din 6 aprilie 1919, al Comitetului pentru studiul problemelor teritoriale ale României şi Iugoslaviei, constata cu justeţe că „argumente geografice, etnice, istorice şi economice determină recunoaşterea Unirii Basarabiei cu România" — documentul purta şi semnăturile diplomaţilor americani Seymour şi Day[54]. Nanu este primul istoric care

afirmă că S.U.A. au recunoscut, în 1933, Unirea Basarabiei cu România, acolo cercurile oficiale consemnând că lipsa recunoaşterii ar afecta grav stabilitatea ţării[55].

În capitolul al patrulea este prezentată viaţa internaţională după Locarno, când diplomaţia Bucureştilor a făcut eforturi pentru a-şi întări situaţia internaţională. În acest sens, au fost luate măsuri pentru consolidarea Micii Antante, a alianţei cu Polonia şi s-au făcut primii paşi spre o Antantă balcanică.

Relaţiile cu marile puteri s-au consolidat prin reglementarea datoriilor de război către Anglia şi S.U.A. (octombrie — decembrie 1925)[56] şi încheierea tratatelor cu Franţa (iunie 1926) şi Italia (septembrie 1926). Nanu prezintă evoluţia chestiunii optanţilor şi a raporturilor românoungare din anii '30 precum şi implicaţiile internaţionale ale problemei reparaţiilor — planul Young, moratoriul Hoover şi Conferinţa de la Lausanne. El observă cu justeţe, că prin moartea lui I.I.C. Brătianu, survenită la 27 noiembrie 1927, România era lipsită „de cel mai experimentat diplomat al ei"[57].

Pe planul raporturilor internaţionale, Nanu reţine pactul Briand-Kellogg, planul Briand de uniune europeană, planul Tardieu, conferinţa economică de la Geneva, problema dezarmării. Dintre acestea, pactul Briand-Kellogg a preocupat intens diplomaţia Bucureştilor. România, ca ţară aliată a Poloniei, a propus ca protocolul consacrat punerii în vigoare cu anticipaţie a pactului Briand-Kellogg să fie negociat şi semnat în comun de către ţările vecine, acţiune pe care Sanaţia a aprobat-o[58]. Acordul complet, care încununa negocierile între statele contractante, s-a realizat la 4 februarie 1929, iar semnarea protocolului a avut loc cinci zile mai târziu în capitala Uniunii Sovietice. Aplicarea pactului Briand-Kellogg între U.R.S.S. şi o serie de state vecine cu ea, prin semnarea Protocolului de la Moscova, a fost considerată la Bucureşti „un succes" şi „o decepţie pentru întreaga campanie contra tratatelor de pace"[59]. Diplomaţia României a sprijinit şi alte iniţiative menite să consolideze pacea, Guvernul de la Bucureşti, răspunzând la planul Briand de uniune europeană, se arăta favorabilă unei asemenea acţiuni care, după opinia sa, trebuia să se bazeze pe „respectarea tratatelor, a integrităţii teritoriale, independenţei, suveranităţii şi egalităţii lor"[60].

Capitolul următor reprezintă o chintesenţă a raporturilor internaţionale din Europa răsăriteană, a raporturilor ţărilor din această zonă geografică, între care şi România, cu Uniunea Sovietică. După o prezentare în detaliu a modului cum s-a ajuns la realizarea Protocolului de la Moscova (februarie 1929), considerat de Litvinov un act „fără precedent în istorie"[61], Nanu analizează negocierile privind încheierea unor pacte de neagresiune între U.R.S.S. şi vecinii săi. El surprinde cele mai importante momente ale negocierii româno-sovietice şi evidenţiază rolul intermediar al Varşoviei în aceste contacte[62].

Ministrul român la Londra, Titulescu, a aflat cu întârziere de negocierile româno-sovietice şi a avertizat factorii responsabili împotriva posibilelor efecte, asupra statutului României în Basarabia, existente în proiectul pactului de neagresiune, care includea arbitrajul şi concilierea[63]. Aflând de rezultatele discuţiilor de la Riga, Titulescu s-a opus, atât contactelor iniţiale, cât şi continuării negocierilor de la Geneva. „Orice discuţie litigioasă — credea el — acţionează în defavoarea României"[64].

Şeful diplomaţiei sovietice, folo-

sindu-se de criza politică românească, a insistat, în contradicţie cu asigurările anterioare, asupra formulei care includea „litigiul teritorial" sau „diferende existente"[65]. În pofida intervenţiilor franceze şi poloneze, Litvinov a refuzat să abandoneze cuvântul „existente". Titulescu a căutat să estompeze aceste insistenţe fiind convins că nu trebuie permisă o slăbire a garanţiilor prevăzute în Pactul Briand-Kellogg[66]. Regele, membrii guvernului, opinia publică şi presa sprijineau, fără şovăire, pe Titulescu care nu voia să recunoscă, într-un act juridic, existenţa unui litigiu cu privire la Basarabia[67]. În cursul dezbaterilor parlamentare din 28 noiembrie 1932, Titulescu a considerat acceptarea formulei „dispute existente" ca fiind extrem de periculoasă, căci obligaţia de a rezolva o dispută recunoscută era implicită[68]. Numit negociator la discuţiile româno-sovietice, Titulescu le-a întrerupt, motivând că semnarea pactului de neagresiune, în formula acceptată de Uniunea Sovietică, nu implica renunţarea la litigii trecute, prezente şi viitoare.

Lucrarea lui Nanu consacrată politicii externe a României. scrisă cu discernământ şi obiectivitate, reprezintă o sinteză importantă pentru cercetătorul raporturilor internaţionale ale Bucureştilor din perioada intrebelică. Ea se adaugă acelor încercări similare, aparţinând unor foşti diplomaţi sau oameni politici, menite să evidenţieze activitatea internaţională a României, care a fost o politică a consensului naţional. Toate alianţele sale politico-diplomatice şi militare au avut un caracter defensiv şi au fost concepute în spiritul şi în litera prevederilor Statutului Ligii Naţiunilor. Politica externă a statului român a fost dominată de perfecta concordanţă care a existat între interesele naţionale şi cele europene şi a avut ca obiectiv constant menţinerea păcii. Promovând o atare politică, statul român a putut consolida Marea Unire din 1918 şi contribui, în acelaşi timp, la organizarea şi apărarea păcii europene.

NOTE

1 Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., Brutus Coste Papers, Box no. 1.

2 Idem, D. Popescu, Papers, Box, nr. 2.

3 Idem, N. Petrescu-Comnen Papers, Box no. 17.

4 Idem, C. Vişoianu Papers, Box no. 2.

5 Idem, Raoul Vasile Bossy, **Amintiri din viaţa diplomatică 1927—1955**.

6 Idem, C. Vişoianu Papers, Box no. 2; Idem Brutus Coste Papers, Box nr. 1.

7 **Anuar diplomatic şi consular 1942**, Bucureşti, 1942, p. 141.

8 **Ibidem**, p. 79.

9 **Ibidem**, p. 141.

10 **Ibidem.**

11 **Ibidem.**

12 **Ibidem.**

13 Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, Telegrame, dosar nr. 6, 1939—1944, f. 571 (t. nr. 181, 18 septembrie 1943, de la Stockholm, semnată Nanu). Despre misiunea lui Nanu, vezi G.I. Duca, **Cronica unui român în veacul XX**, vol. III, München, 1985, p. 62 şi urm.

14 P.R.O., F.O. 371, 37 593, nepag.

15 **Ibidem.**

16 M. Mourin, **Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939—1945 diction sans conditions**, Paris, Editions Berger-Lavrault, 1957.

17 A. Simion, **Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944**, Cluj-Napoca, Editura „Dacia", 1979, p. 391 şi urm.; Gh. Buzatu, A. Simion, **Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 august 1944**, în vol. **Actul de la 23 august 1944 în context internaţional. Studii şi documente**, Bucureşti, 1984, p. 256 şi urm.; Gh. Buzatu, **Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial**, Bucureşti, 1988, p. 282 şi urm.

18 Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, telegrame, dosar 7, f. 18.

19 **Ibidem.**

20 **Ibidem.**

21 **Ibidem**, f. 21—22.

22 **Ibidem**, f. 23.

23 **Ibidem.**

[24] **Ibidem.**

[25] **The Land and People of Sweden, Portaits of the Nations Series.** Philadelphia and New York, J.B. Lippinoott Co, 1949, 116 p.

[26] F.C. Nanu, **The Foreign Policy of Romania 1918—1939,** New York, 1953, p. 9.

[27] **Ibidem,** p. I—XL.

[28] **Ibidem,** p. 9.

[29] **Ibidem,** p. 1—40.

[30] **Ibidem,** p. 17.

[31] **Ibidem.** p. 18.

[32] **Ibidem,** p. 38.

[33] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1919, dosar 222, f. 82—83.

[34] **Ibidem,** p. 138—146 ; **D.B.F.P.,** First Series, vol. I, 1918, p. 1, 11.

[35] V.F. Dobrinescu, **I.I.C. Brătianu, Le diplomate,** în **A.II.A.I,** 24 XXIV/I, 1987, p. 54.

[36] Arh. M.A.E., fond 71, Conf de Pace, 1919, dosar 57, f. 68.

[37] V.F. Dobrinescu, **Relații româno-engleze, 1914—1933,** Iași, 1986, p. 49.

[38] F.C. Nanu, **Op. cit.,** p. 42—109.

[39] **Ibidem,** p. 64—65.

[40] **Ibidem,** p. 61—62 ; V.F. Dobrinescu, Sorin Pârvu, **România și Conferința de la Genua (1922)** în **Românii în istoria universală** (coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), Iași, III/1, 1988, p. 257—282.

[41] F.C. Nanu. **Op. cit.,** p. 66—67 ; B.A.R., Arh. George și I.G. Duca, Msse I, Note I.G. Duca, Lausanne.

[42] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 7 ; **D.B.F.P.** First Series, vol. XXVII, p. 401—402.

[43] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 17—18.

[44] F.C. Nanu, **op. cit.** p. 109.

[45] **Ibidem,** p. 110—175.

[46] N. Diano, **La principale revendication de la Roumanie devant la Conférence de la Paix. Frontière Nord — Orientale de la Roumanie. La Bessarabie** et la **Bukovine du Nord,** Paris, 1946.

[47] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 083, f. 7.

[48] **Ibidem,** f. 9.

[49] Vezi, pe larg, V.F. Dobrinescu, **Relații...** p. 49—57, 111—116 ; M. Mușat, I. Ardeleanu, **România după Marea Unire, vol. II, partea I, 1918—1933,** p. 997 și urm.

[50] F.C. Nanu, **op. cit.** p. 159—160.

[51] N.A. Washington D.C., U.S.A., W W II, Paris Peace Conference, 1949, Record Group 43, Box no. 123.

[52] **Papers Relating to the Foriegn Relations of the United States, 1918,** vol. II, p. 707—722 ; Idem, **1920,** vol. III, p. 420—435.

[53] **F.R.U.S.,** 1932, vol. II, p. 503—508.

[54] N.A. Washington D.C., U.S.A., W W II, Paris Peace Conference, 1946, Record Group 43, Box no. 123.

[55] F.C. Nanu, op. cit. p. 160.

[56] Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Leland Harrison, Papers, Box no. 23 ; Gh. Buzatu (coord.) **Titulescu și strategia păcii,** Iași, 1982, p. 422.

[57] F.C. Nanu, **op. cit.** p. 214.

[58] I.M. Oprea, **Din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice (1928—1936),** București, 1967, p. 27.

[59] Arh. St. București, Fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 36, vol. I, f. 196.

[60] Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 96, 1942—1943, f. 16—20 ; E. Campus **Planul Briand de Uniune europeană (1929—1930) în Rdi,** 8, 1982, p. 924—949.

[61] F.C. Nanu, **op. cit.,** p. 186.

[62] Vezi și : W. Bacon Jr., **Secret Papers on the Failure of Romanian —Soviet Negociations, 1931—1932,** Stanford University, 1979, p. 32—34.

[63] **Ibidem,** p. 11.

[64] **Ibidem,** p. 92—93.

[65] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 083, f. 36—37.

[66] W. Bacon Jr., **op. cit.,** p. 21—22.

[67] Arh. St, București, fond Casa Regală — Carol II, dosar 158, 1932, f. 2.

[68] F.C. Nanu, **op. cit.,** f. 203.

Abstract

The two authors exhaustively analyse the work „The Foreign Policy of Romania, 1918—1939" by the Romanian diplomat F.C. Nanu, a good „connaisseur" of this epoch. The work can be found in microfilm at the Congress Library in Washington D.C. S.U.A.

It is underlined once again the complexity of this age which led to the breaking out of the Second World War, and the unique position of Romania in a very tensed context.

DIVIZIA 3 INFANTERIE — FORȚĂ DE INTERVENȚIE PENTRU LICHIDAREA REBELIUNII LEGIONARE DIN IANUARIE 1941

CORNEL CARP

Având în componența sa regimentele 1 Vânători, 4 Dorobanți Argeș și 6 Artilerie dislocate în Pitești și 30 Dorobanți cu cazarma în Câmpulung-Muscel, Divizia 3 Infanterie comandată de generalul Ion Boițianu, a primit ordin la începutul lunii decembrie 1940 să se deplaseze în București. Efectivele sale totalizau 107 ofițeri, 66 subofițeri și 3039 trupă. Această acțiune marca începutul măsurilor luate de către generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, pentru lichidarea Mișcării legionare și a oricăror alte acțiuni cu caracter anarhic și antistatal ce ar fi putut aduce grave prejudicii țării, ce avea nevoie atunci, mai mult ca oricând, de stabilitate internă.

Opțiunea generalului Antonescu pentru Divizia 3 Infanterie nu a fost întâmplătoare. Născut în Pitești, fost comandant al acesteia, cunoaștea bine valoarea corpului de cadre și se bucura de simpatia lor. Pe de altă parte, regulamentele militare nu recomandau folosirea unităților militare pentru reprimarea mișcărilor de stradă în localitățile unde își aveau garnizoanele de reședință.

Zona de intervenție a diviziei a fost împărțită în două sectoare : Nord și Sud — despărțite de linia de demarcație : șoseaua Titu-Bolintin — Bulevardul Regele Carol al II-lea — — Bulevardul Regina Elisabeta — Bulevardul Regele Carol I — Calea Moșilor — Bulevardul General Lambru — Șoseaua Colentina — Afumați.

Sectorul de Nord era comandat de colonelul Arhip Ion. Aici acționau Regimentul 1 Vânători și 4 Dorobanți. În sectorul de Sud, comandat de colonelul Antonescu Petre acționa Regimentul 30 Dorobanți-Muscel. În rezerva diviziei au fost date Regimentul de Gardă Călare, Batalionul 1 Infanterie Ușoară și Batalionul 1 Care de Luptă. Punctul de comandă al diviziei s-a aflat în cazarma Regimentului 3 Călărași din capitală.

Cu un puternic eșalon de forțe trebuia să se intervină în interiorul capitalei și să se pună stăpânire pe clădirile principalelor instituții dacă acestea s-ar fi aflat sub controlul rebelilor. Al doilea eșalon urma să acționeze la periferie și în comunele suburbane cu misiunea de a bloca intrările în capitală și a interzice deplasările spre centru în situația când ar fi izbucnit conflicte armate.

Toate unitățile staționau în cantonamente de alarmă, gata să intervină în orice moment. Dispozitivul și misiunile acestora s-au modificat de mai multe ori pe timpul rebeliunii,

în funcţie de schimbările intervenite în raportul de forţe şi noile unităţi date de sprijin.

Prima misiune primită şi executată de către divizie a fost demonstraţia de forţă din ziua de 21 ianuarie. În urma Ordinului nr. 10 444/20 ianuarie dat de Comandamentul Militar al Capitalei, unităţile s-au deplasat în marş pe coloane în Piaţa Victoriei. Aici, generalul Constantin Sănătescu, nou numit în funcţia de comandant al Comandamentului Militar al Capitalei a primit raportul şi a ţinut o scurtă cuvântare. Au urmat intonarea imnului regal şi manifestaţii de adeziune pentru generalul Antonescu, conducătorul statului.

Având în vedere deteriorarea situaţiei în noaptea de 20/21 ianuarie, informaţiile sosite la comandamentul diviziei, referindu-se la bande înarmate de legionari care terorizau şi jefuiau populaţia din cartierele Calea Călăraşi, Strada Lucaci, Calea Văcăreşti şi Dudeşti, o parte din trupele diviziei au intrat în dispoziti / de luptă.

Dimineaţa zilei de 21 ianuarie a fost marcată de acţiuni în forţă ale legionarilor. Coloane de muncitori s-au deplasat la sediul legionar de pe strada Roma. Aici a fost adus tot armamentul ridicat de la Prefectura Poliţiei şi Siguranţa Generală în scopul realizării în această zonă a unui puternic centru de rezistenţă.

Alexandru Ghica, directorul general al poliţiilor, demis cu o zi în urmă de către Antonescu, ajutat de comandanţii legionari Trifa, Găină şi Cutzamina, conduceau din clădirea Siguranţei Generale a Statului acţiunile rebelilor la nivelul capitalei şi al întregii ţări.

Constantin Maimuca, ajutat de inspectorul Baciu, aflaţi în acelaşi sediu, centralizau informaţiile şi ţineau legătura cu celelalte centre legionare din ţară.

Până la orele 13,00 au fost ocupate de către grupuri de legionari înarmaţi, clădirile unor importante instituţii, precum : Prefectura Poliţei Capitalei, Primăria Sectorului Albastru, Casa Verde, localuri ale unor ministere. O situaţie deosebit de gravă s-a creat în momentul ocupării Cazărmii Gardienilor Publici, aflată în spatele Palatului Preşedenţiei Consiliului de Miniştri. Aici, se aflau doar jandarmii din serviciul de gardă, existând pericolul de a fi ocupat de cei aproximativ 700 de legionari care îl asediau.

În dimineaţa aceleiaşi zile, din ordinul generalului Antonescu, Comandamentul Militar al Capitalei a emis o ordonanţă prin care se interziceau întrunirile publice, iar posesorii de arme erau somaţi să le depună imediat. Tot atunci, Regimentul 30 Dorobanţi-Muscel a primit ordin să completeze efectivele aflate la Poştă şi Palatul Telefoanelor.

La orele 16,00, generalul Constantin Sănătescu a ordonat să se execute imediat dislocarea tuturor forţelor pregătite pentru intervenţie, în următorul dispozitiv :

- R.1 Vânători cu :
  - B.1 la Preşedenţie ;
  - B.2 la Atelierele Griviţa ;
  - B.3 la Institutul Militar.
- R.4 Dorobanţi Argeş cu :
  - B.1 la Preşedenţie ;
  - B.2 la Târgul Moşilor ;
  - B.3 la Statuia Pache.
- R.30 Dorobanţi-Muscel cu :
  - 1 Cp./B.1 şi 1 Cp./B.3 la Preşedenţie ;
  - B.2 la Cimitirul Bellu ;
  - B.3 (-1 Cp.) la Parcul Carol.

Celelalte efective ale regimentului se aflau deja dislocate în dispozitiv la Poştă şi Palatul Telefoanelor.

— Regimentul de Gardă Călare cu 1 Divizion la Preşedenţie ;

— Regimentul 21 Infanterie cu 1 Batalion la Preşedenţie ;

— Batalionul 1 Infanterie Uşoară cu :
- — 1 Cp. la Siguranţa Statului ;
- — 1 Cp. la Prefectura Poliţiei ;
- — 1 Pl. la Garajul Zoe Râmniceanu.

— Batalionul 1 Care de Luptă cu :
- — 8 tancuri la Preşedenţie ;
- — 2 tancuri la Ministerul Apărării ;
- — 5 tancuri la Comandamentul Capitalei ;
- — 7 tancuri la Tribunalul Bucureşti ;
- — 9 tancuri în cazarmă.

În seara aceleiaşi zile s-au mai trimis gărzi la Uzinele Lemaitre şi Grigore Alexandrescu.

Lupte înverşunate ale forţelor de ordine cu grupuri mari de rebeli s-au dus la Prefectura Poliţiei Capitalei şi la Cazarma Gardienilor Publici. S-a tras la început foc de avertisment cu muniţie de manevră, după care s-a folosit muniţie de război ca urmare a violentelor riposte ale legionarilor. S-a folosit în mod deosebit armamentul automat individual şi de pe tancuri. Legionarii au beneficiat de avantajele care le ofereau clădirile ocupate unde erau baricadaţi. La Cazarma Gardienilor Publici, legionarii au reuşit să captureze un tanc pe care l-au folosit ulterior pentru apărarea clădirii.

La orele 21,00 s-a primit la comandamentul diviziei ordinul M.St.M. nr. 28687 şi Decretul - lege de militarizare a unor instituţii şi întreprinderi de stat şi particulare. Conform acestui ordin s-au trimis gărzi (Ordinul nr. 33370) la Societatea Română atelierul Peschl şi Societatea Comunală a Tramvaielor (R. 4 Dorobanţi), de Radio-Difuziune (R. 1 Vânători). Societatea Lemaitre şi întreprinderea „Grigore Alexandrescu" (R. 30 Dorobanţi - Muscel).

Pe timpul nopţii, s-au luat toate măsurile organizatorice să se treacă cu toate forţele la acţiuni militare pentru lichidarea rebeliunii.

În dimineaţa zilei de 22 ianuarie, rebeliunea a atins apogeul desfăşurării sale. Pe timpul nopţii, speculând lipsa de combativitate a unităţilor militare (care nu primiseră ordin să acţioneze) legionarii au transformat clădirile ocupate în puternice centre de rezistenţă. S-au mobilizat muncitorii de la Societatea de Tramvaie şi Societatea „Distribuţia" aparţinând Uzinelor Comunale Bucureşti, cu ajutorul cărora s-au baricadat cartiere întregi cu maşini, tramvaie şi autocisterne încărcate cu benzină, gata să fie incendiate în situaţia când armata ar fi atacat cu tancuri.

Regimentul 30 Dorobanţi - Muscel a fost atacat de grupuri masive de legionari la Palatul Telefoanelor şi în Piaţa Teatrului Naţional. La orele 21,00 un mare număr de rebeli, mobilizaţi de discursurile incendiare ţinute la o tribună improvizată în faţa Teatrului Naţional, de către Moise Groza, comandantul Corpului Muncitoresc Legionar şi Radu Gyr, directorul Teatrului Naţional, au atacat Palatul Telefoanelor, sprijiniţi de un puternic foc de mitraliere executat de pe clădirile învecinate. Schimburi de focuri s-au dat pe întreg parcursul nopţii, militarii reuşind să anihileze toate atacurile legionarilor. Dimineaţa s-au găsit în împrejurimile Palatului 8 morţi şi un rănit grav din rândul legionarilor. Trupa nu a suferit pierderi.

Acelaşi regiment a trimis subunităţi în Piaţa Vama Poştei, ocupând străzile din jurul clădirii Prefecturii Poliţiei Capitalei. În urma altercaţiilor cu grupurile de manifestanţi din rândul cărora se executa foc asupra militarilor, s-a tras în plin, fiind ucise şase persoane. În jurul orei 12,00 a sosit un grup de militari germani în frunte cu un colonel care au determinat pe legionarii aflaţi în clădire să se predea, aceasta fiind pusă începând cu ora 12,00 la dispoziţia

generalului Mitrea, comandantul Poliției Capitalei.

Subunitățile Batalionului 1 Infanterie Ușoară, la ordinul expres al lui Antonescu au acționat pentru capturarea și dezarmarea a două cuiburi de rebeli aflate în casele Elena Lupescu și Malaxa. Aici s-au folosit cinci tancuri cu ajutorul cărora s-au anihilat rapid grupurile care au opus rezistență, îndeosebi în casa Malaxa.

Pe fondul unor acțiuni ale rebelilor din ce în ce mai lipsite de intensitate, s-a trecut la acțiuni de curățire a zonelor unde s-au dat lupte, pentru împrăștierea manifestanților.

În aceeași zi, coloane motorizate germane au făcut o demonstrație de forță pe străzile capitalei în sprijinul generalului Antonescu, anulând orice speranță a legionarilor.

Ordonanța emisă în seara zilei de 23 ianuarie de către Comandamentul Militar al Capitalei anunța că dezordinile încetaseră și armata controla situația pe deplin.

Luptele au continuat însă, în zilele de 24, 25 și 26 ianuarie, nemaiavând amploarea din zilele precedente.

S-au intensificat acțiunile de propagandă în rândul ostașilor difuzându-se prin diverse căi știri false, cu un conținut aberant: „Orașul Cluj a fost cedat de România Ungariei și trebuie eliberat", „Jidanii au declanșat revoluția și legionarii acționează împotriva lor", „Armata a atacat pe legionari", „Generalul Antonescu s-a unit cu comuniștii" etc. O importanță deosebită a avut-o, cel puțin pentru o perioadă, controlul legionarilor, încă de la începutul rebeliunii, asupra posturilor de radio din București, Băneasa și Bod.

Comandamentul Militar al Capitalei și Divizia 3 Infanterie au primit ordin în jurul orei 10 de la Președinția Consiliului de Miniștri să pună în aplicare Planul de acțiune. Generalul Ion Antonescu, care preluase personal comanda unităților militare aflate în dispozitiv a ordonat să se reducă pe rând rezistențele rebelilor, începând cu Cazarma Gardienilor Publici, unde se afla cea mai importantă grupare de forțe legionare. La ora 10,45, generalul Constantin Sănătescu, însoțit de un procuror militar, au făcut somațiile legale pentru predarea și părăsirea cazărmii. Neprimindu-se răspuns s-a trecut la atac. Legionarii au răspuns cu focul tuturor categoriilor de armament, inclusiv cu tunul de pe tancul capturat cu o zi înainte. La puțin timp s-a atacat cu tancurile care au distrus mai întâi tancul capturat de rebeli. Timp de 5 - 10 minute s-a tras asupra clădirii inclusiv cu aruncătoare de mine. Luptele au durat până la ora 11,47 când, ultima rezistență din clădire a cedat și rebelii s-au predat în masă.

Cucerirea Cazărmii Gardienilor Publici a reprezentat un succes deosebit, legionarii fiind îndepărtați din apropierea clădirii Președinției Consiliului de Miniștri, obiectiv strategic de cea mai mare importanță de unde se coordonau acțiunile militare de represiune la nivelul capitalei și al întregii țări.

Lupte deosebit de violente s-au dat la sediul legionar de pe strada Roma, unde au acționat militarii din Regimentul 1 Vânători. Acestea au continuat și pe 23 ianuarie scăzând în intensitate abia a doua zi, când importanta grupare legionară din această zonă s-a predat.

Pe 24 ianuarie se mai duceau lupte la Casa Studenților din Calea Plevnei, Facultatea de Drept, clădirea ziarului „Monitorul Oficial", a ziarului „Universul" și la Universitate. De asemenea erau semnalate grupuri mari de legionari la biserica Ilie Gorgani unde se aflau trupurile unor legionari morți.

În diverse cartiere din capitală, populația semnala comandamentului diviziei, bande de legionari care je-

furau, incendiau, provocând mari dezordini. Militarii surprinși izolați erau dezarmați și dezbrăcați de efecte. Un oribil asasinat s-a produs pe strada Dudești unde, doi ostași din Regimentul 29 Infanterie au fost dezarmați de legionari, care i-au stropit cu benzină și le-au dat foc, arzând de vii.

Nu este lipsit de interes să remarcăm faptul că, în toată această perioadă atât poliția cât și jandarmeria și-au abandonat total atribuțiile, îngreunând mult acțiunile armatei, care a fost nevoită să preia desfășurarea acțiunilor specifice acestora.

Începând cu 25 ianuarie, pe măsură ce noi unități au intrat în dispozitiv cu misiunea de menținere a ordinii, părți din unitățile Diviziei 3 Infanterie au fost retrase la periferia capitalei. În urma descinderilor făcute în această zonă la unele cuiburi legionare s-au găsit imense cantități de bunuri furate : bani, bijuterii, baloturi de stofe, blănuri, alimente, arme. Aceste bunuri au fost inventariate și s-a început redistribuirea lor celor păgubiți.

Pe parcursul acestor zile, când Divizia 3 Infanterie s-a aflat în centrul evenimentelor, și-au pierdut viața un număr de 21 de ofițeri, subofițeri și soldați, în timp ce alți 53 au fost grav răniți. Pentru cei decedați s-au organizat funeralii naționale. Cei răniți, precum și familiile celor căzuți în lupte și urmașii acestora au fost împroprietăriți cu pământ. Un mare număr de ofițeri, subofițeri și soldați au fost decorați cu ordine și medalii sau înaintați în grad.

Unitățile Diviziei 3 Infanterie au mai fost menținute o scurtă perioadă de timp în capitală după care s-au reîntors în garnizoanele de reședință, misiunea lor fiind considerată încheiată.

Din punct de vedere militar, decizia de aducere a Diviziei 3 Infanterie din județul Argeș în București în scopul lichidării rebeliunii legionarilor s-a dovedit a fi inspirată.

Ordinea și disciplina cu care s-a acționat au compensat o serie de deficiențe privind modul de acțiune și insuficienta pregătire a militarilor privind ducerea luptei în localități, precum și cele datorate lipsei din dotare a unor categorii de armament specifice.

Merită a fi subliniată rațiunea de care au dat dovadă atât militarii cât și comandanții acestora, care au evitat cât au putut să transforme capitala într-o baie de sânge, numărul victimelor fiind limitat în raport cu anvergura confruntărilor dintre beligeranți.

Din punct de vedere politic, evenimentele au avut o dublă semnificație : au marcat eliminarea definitivă a Mișcării legionare din viața politică a țării, aducând, pe de altă parte, grupării antonesciene acel plus de recunoaștere și încredere ca element justificativ în vederea instaurării dictaturii militare, considerată a fi singura soluție pentru a salva țara, în situația deosebit de complexă în care se găsea atât pe plan intern cât și internațional.

NOTE

1. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond M.Ap.N., fond Comandamentul Militar al Capitalei, fond Cabinetul Ministrului, fond Marele Stat Major, fond Divizia 3 Infanterie : 1 (vol. I), 3, 8, 10, 15 (vol. I) ; 1A, 1B, 7 ; 1/5, 1/6, 2/3, 5/1, 130 ; 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 14, 15, 19, 31 A, 34 D, 35 (vol. II și III), 37, 38, 49, 50 B, 50 C, 61 (vol. II), 68, 71, (vol. I), 72, 276, 278, 281, 299, 301, 378, 379 (vol. I).

2. Arhivele Ministerului de Interne, fond documentar ; fond Președinția Consiliului de Miniștri.

3. Arhivele Statului — filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș.

THE 3-rd INFANTRY DIVISION — THE INTERFERING FORCE FOR THE ANIHILATION OF LEGIONNAIRE REBELLION FROM BUCHAREST — JANUARY 1941

Abstract

In order to relax the situation which was becoming more explosive, Ion Antonescu ordered to the 3-rd Infantry Division, since December, to move to the capital. This task force unit was formed by the regiments 1 Vânători, 4 Dorobanți and 6 Artillery dislocated in Pitești, and 30 Dorobanți Muscel Regiment, dislocated in Câmpulung - Muscel town. The commander of the division was general Ion Borțianu.

The legionnaire rebellion started on the 21-st of January 1941, when the units of the division entered into a few sectors of the capital.

The rebels, before starting the hostilities, had occupied the buildings of some important institutions of the state like The Barracks of the Public Guards (Cazarma Gardienilor Publici), The Headquarters of the Capital Police (Prefectura Poliției Capitalei), the buildings of some ministeries.

Since the 22-nd January 1941 general Ion Antonescu takes personal control of the military operations, ordering the starting of the actions for the annihilation of the rebellion. There were important fights at the HQ of the Capital Police (Prefectura Poliției Capitale) and at the Barracks of Public Guards (Cazarma Gardienilor Publici), where the rebels had important forcing groups. For the annihilation of the rebels resistance all kinds of arms weapons were used including mine launchers and tanks. At this objectives actioned small units from regiments 1 Vânători and 4 Argeș. The Regiment 30 Dorobanți Muscel units defended The Central Post-Office (Poșta) and The Phones' Palace (Palatul Telefoanelor).

The casualties suffered by the Division 3 Infantry were 21 dead officers, NCOs and soldiers and 53 persons with severe injuries. The rebellion causalties were bigger.

For the dead soldiers were organized national funerals. The wounded, the families and offsprings of the dead were given land lots. A great number of officers and soldiers were decorated and advanced in rank.

Just after the rebellion loss, the units of The 3-rd Infantry Division were returned into the barracks, their mission being considered finished.

CONSIDERAŢII GENERALE ASUPRA ISTORIEI CÂMPULUNGULUI

ŞTEFAN TRÂMBACIU

Confirmat documentar ca cel mai vechi oraş medieval românesc format între Carpaţi şi Dunăre, la 1 300, Câmpulungul a atras de timpuriu atenţia unor cercetători dornici să pătrundă în această istorie seculară a aşezării, să-i dezvăluie şi să-i cerceteze rolul politic, economic, social şi cultural în diferitele perioade istorice ale Ţării Româneşti. Câmpulungul este una dintre localităţile ţării noastre care se poate mândri cu patru lucrări monografice, dintre care trei sunt scrise până în anul 1944. Cel care a scris prima monografie a fost C. D. Aricescu[1]. Originar din Câmpulung, C. D. Aricescu a folosit la întocmirea monografiei o documentaţie bogată. El ne dă informaţii despre obştea moşnenilor câmpulungeni şi acordă o însemnătate deosebită evenimentelor contemporane cu el, când de altfel a fost şi epitropul şi secretarul obştii, încercând s-o apere de acaparatori şi de tendinţele magistraturii de a-şi însuşii veniturile munţilor.

Cunoscutul folclorist Constantin Rădulescu-Codin[2] este autorul celei de a doua monografii despre Câmpulung. Ea este însoţită de un supliment intitulat „Călăuza vizitatorului celor mai de seamă locuri si monumente istorice din oras si din împrejurimi". Foloseste un interesant material informativ, însă informatiile certe despre oraş si obşte sunt foarte sumare. A treia monografie, având o temeinică documentaţie apare sub semnătura preotului Ion Răuţescu şi este intitulată „Câmpulung Muscel"[3]. Autorul îşi bazează lucrarea pe documente din arhiva protoeriei fostului judeţ Muscel şi din cea a obştii moşnenilor Câmpulungeni. El reproduce doar primele trei documente din „Pânza oraşului Câmpulung". Ultima monografie, elaborată de un colectiv coordonat de prof. dr. Gheorghe Pârnuţă[4], face şi ea referiri la unele documente din „Pânza oraşului Câmpulung", tratează pe larg istoria oraşului Câmpulung, cu toate aspectele ei, şi destul de sumar istoricul obştii moşnenilor câmpulungeni.

În ultimul timp au fost publicate studii şi articole în reviste şi colecţii de studii[5], de către cercetători în a căror preocupare a stat istoria Câmpulungului, punându-se în valoare date inedite despre dezvoltarea oraşului, dar şi a obstii moşnenilor câmpulungeni, în diferite etape istorice. Unele dintre ele se referă la comerţ, „Câteva date privind comertul dintre Câmpulung, Brasov si Sibiu în sec. al XIV-lei si al XV-lea"[6], sau la aspectele demografice ale orasului ca „Aşezările de „ungureni" pe pământul obstii Câmpulungenilor"[7], „Aspecte economice, sociale si demografice ale Câmpulungului oglindite în catagrafia din 1838 (I si II)"[8] si „Câteva mărturii documentare referitoare la

Câmpulung din prima jumătate a veacului trecut"[9], „Orașul Câmpulung Muscel oglindit în statistica din anul 1832"[10], „Imagini și fragmente documentare inedite despre Câmpulung"[11], „Pânza cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel (1215—1747)"[12], „O mărturie arheologică privind viața economică a Câmpulungului medieval"[13] și „Cercetările arheologice din zona fostei Curți Domnești din Câmpulung, jud. Argeș"[14]. De altfel, în ultima perioadă, s-au impus cercetările arheologice la monumentele de cult din oraș și la Complexul feudal Negru Vodă[15], fostă reședință voievodală în sec. al XIV-lea. Rezultatele cercetărilor arheologice întăresc cu dovezi peremptorii ceea ce se poate deduce din informațiile documentare și din alte izvoare care se referă la Câmpulung și la obștea moșnenilor câmpulungeni.

Lucrările speciale, au o mare importanță în tratarea unor probleme din istoria orașului Câmpulung Muscel în toate etapele sale de dezvoltare și în toate domeniile. Astfel, informații despre anumite probleme au apărut sub semnătura lui Paul Binder[16], Emil Lăzărescu[17], Heinz Stănescu[18].

Despre învățământul muscelean și câmpulungean au scris Nichita Adăniloaie[19], Gheorghe Pârnuță[20], Spiridon Cristocea[21], Ștefan Trâmbaciu[22]. Istoricul unui vechi cartier câmpulungean a constituit tema unui studiu apărut sub semnătura lui Flaminiu Mârțu[23]. Despre organizarea și monumentele orașului Câmpulung a scris Carmen Jinga Oprescu[24], iar despre sistematizarea lui, Andrei Căpușan[25]. Despre cum se reflectă orașul Câmpulung în cartea străină și românească au scris Constantin Șerban cu Mariana Mihăilescu[26] și Adrian Săvoiu[27]. Tot despre monumentele Câmpulungului a scris și Dumitru Băjan[28], iar Dumitru Baciu[29] a scris romantic și cu o duioasă aducere aminte despre amintirile sale din anii copilăriei și tinereții din orașul în care a copilărit și pe care îl vizita ori de câte ori avea ocazia.

Multe dintre lucrările speciale au fost dedicate unor personalități de cultură care s-au ridicat din Câmpulung Muscel și care s-au afirmat pe plan național și internațional. Astfel, prof. univ. dr. Dan Simonescu[30] a acordat o atenție deosebită culturii orașului, dar și unor personalități[31]. Dintre autorii care au scris despre aceste personalități putem aminti pe Aurică Smaranda[32], Radu Ionescu[33], Adrian Săvoiu[34], Bianca Bentoiu[35], Mircea Constantinescu[36], Lidia Mihăilescu[37], Corneliu Tamaș[38] și din nou Dan Simonescu[39], Radu Ionescu[40] și Lidia Mihăilescu[41].

Un capitol aparte l-au constituit lucrările despre obștea moșnenilor câmpulungeni publicate în ultimul timp. Astfel, sunt publicate lucrările „Raporturile dintre obștea Câmpulungului și administrația orașului până la jumătatea sec. al XIX-lea"[42], „Așezământul obștei moșnenilor câmpulungeni din 23 mai 1915"[43] și „Organizarea obștii moșnenilor câmpulungeni"[44].

În sfârșit, ca să închei tot cu o lucrare despre monografii, este publicată și lucrarea „Monagrafiile orașului Câmpulung și cele ale instituțiilor sale"[45]. După cum se vede, despre Câmpulung, despre cultura sa și despre unele aspecte sociale ale lui, s-a scris foarte mult. Se simte, însă, nevoia unei lucrări monografice care să surprindă evoluția istorică a orașului, fără părtinire si cu analiză critică a unui istoric detașat de interpretări politice.

NOTE

[1] C. D. Aricescu, **Istoria Campulungului**, v. 1—II, Buc. 1855—1856.

C. Rădulescu-Codin, **Câmpulungul istoric și legendar**, Câmpulung, 1926.

[3] I. Răuțescu, **Câmpulung Muscel**, Monografie istorica, Câmpulung Muscel, 1943.

[4] I. Hurdubețiu, Fl. Mârțu, N. Nicolescu, Gh. Pârnuță, I. Stănculescu, **Câmpulung Muscel ieri și azi**, 1974.

[5] Revista **„Studii și comunicări"** editată de Muzeul Câmpulung Muscel din care au apărut cinci volume, sub coordonarea prof. dr. Ștefan Trâmbaciu.

[6] Ștefan Trâmbaciu, în **„Studii și Comunicări"** vol. I, Câmpulung Muscel, p. 37—40, 1981.

[7] Ibidem, pag. 55—60.

[8] Th. Mavrodin, în **„Studii și Comunicări"**, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag 119—127.

[9] Vasile Novac, în **„Studii și Comunicări"**, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag 111—118.

[10] Mircea Gâlcă și Stefan Trâmbaciu, în **„Studii și Comunicări"**, vol. I, 1981, Câmpulung Muscel, pag. 67—75.

[11] Dan Simonescu, în **„Studii și Comunicări"**, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 85—91.

[12] Gh. Pârnuță, în **„Studii și Comunicări"** vol. I, Câmpulung Muscel, 1981, pag. 41—46.

[13] **Gh. Cantacuzino**, Sp. Cristocea, St. **Trâmbaciu, în „Studii și Comunicări"**, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 51—55.

[14] Gh. Cantacuzino, Sp. Cristocea, St. Trâmbaciuu, în **„Materiale si Cercetări Arheologice"**, a XVII-a sesiune anuală de rapoarte Ploiesti, 1983, Partea a II-a, Academia Română, Comisia natională de Arheologie, Bucuresti, pag. 517—524.

[15] Gh. Cantacuzino, Sp. Cristocea, Th. Mavrodin si St. Trâmbaciu, **„Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta Curte domnească din Câmpulung Muscel din anii 1975—1977"**, în „Studii si **Comunicări"**, vol. I, Câmpulung Muscel, 1981, pag. 23—31.

[16] Paul Binder, **Din nou despre „Comes Laurencius de Longo Campo"**, în „Studii si Comunicări de Istoria Artelor", tom. 22, 1975.

[17] E. Lăzărescu, **„Despre piatra de mormânt a comitelui Laurentiu și câteva posibile probleme arheologice și istorice în legătură cu ea"**, în SCIA, nr. 1—2, 1957.

[18] H. Stănescu, **„Contribuție în baza studierii vechilor monumente și așezăminte, la cunoașterea vieții la Câmpulung Muscel, în timpul orânduirii feudale"**, în SCIA, nr. 2, 1961.

[19] Nichita Adăniloaie, **„Învățământul muscelean între anii 1850—1877"**, în „Studii și Comunicări", vol. III, 1984, Câmpulung Muscel, pag. 161—177, și **„Învățământul muscelean între anii 1877—1900"** in „Studii și Comunicări", vol. IV, 1987, Câmpulung Muscel, pag. 171—190.

[20] Gh. Pârnuță, Ion P. Radu, Ion Lupu, **„Învățământul în Muscel în sec. al XVII—XIX-lei"**, București, 1968.

[21] **„Contribuții la cunoașterea învățământului public sătesc în județul Muscel între anii 1838—1848"**, în „Studii și Comunicări", Muzeul Pitești, 1980.

[22] Spiridon Cristocea, Ștefan Trâmbaciu, **„Aspecte ale învățământului public sătesc în fostul județ Muscel, între anii 1857—1864"**, în „Studii și Comunicări", Câmpulung Muscel, 1981.

[23] Fl. Mârțu, **„Mișeii Cîmpulungului medieval și biserica Sf. Gheorghe Olari"**, în B.O.R. XC, nr. 3—4, 1972.

[24] Carmen Jinga Oprescu, **„Considerații asupra organizării orașului medieval Câmpulung Muscel"**, în „Studii și Comunicări", vol. II, Muzeul Câmpulung Muscel, 1982, pag. 105—110; Carmen Jinga Oprescu, **„Monumente de arhitectură câmpulungene — expresie a ambianței cultural-istorice a anilor 1890—1910"**, în „Studii și Comunicări", vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 195—204.

[25] Andrei Căpușan, **„Sistematizarea urbană la Câmpulung la începutul veacului al XX-lea"**, în „Studii și Comunicări", vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 211—218.

[26] Constantin Serban, Mariana Mihăilescu **„Orașul Câmpulung și împrejurimile sale reflectat în cartea străină europeană din sec. al XVII-lea si al XVIII-lea"**, în „Studii si Comuunicări", vol. 4, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 199—204.

[27] Adrian Săvoiu, **„Câmpulungul si împrejurimile sale în «Impresii de călătorii in România» de Al. Pelimon"**, în „Studii si Comunicări", vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 205—210.

[28] Dumitru Băjan, **„Crucea Jurământului"**, studiu analitic și istoric, cu două gravuri pe zinc și o anexă, Câmpulung, 1929, pag. 10.

[29] Dumitru Baciu, **„Lumini Muscelene"**, Ed. Sport Turism, 1982.

[30] Dan Simonescu, **„Viața literară și culturală a Mânăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut"**, Câmpulung Muscel, 1926.

[31] Dan Simonescu, Petre Costinescu, **C.D. Aricescu, „Scrieri alese"**, Ed. Minerva, București, 1982.

[32] Aurică Smaranda, **„O sută douăzeci de ani de la nașterea sculptorului Dimitrie D. Mirea, 1864—1942"**, în „Studii și Comunicări", vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 245—250.

[33] Radu Ionescu, **„Un iubitor al Muscelului. La 100 de ani de la moartea lui Carol Popp de Szathmary"**, în „Studii și Comunicări", vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 181—184.

[34] Adrian Săvoiu, **„Ue pedagog enciclopedist al Câmpulungului Muscel: Gheorghe Șapcaliu"**, în „Studii și Comunicări", vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 185—188.

[35] Bianca Bentoiu, **„Dumitru Nanu, un câmpulungean traducător al lui Corneille și Racine"**, în „Studii și Comunicări", vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 189—194.

[36] Mircea Constantinescu, **„Profesorul dr. Nicolae Gheorghiu, 1864—1950"** în „Studii și Comunicări", vol. 2, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 241—244.

[37] Lidia Mihăilescu, **„C. D. Aricescu și pasiunea pentru istorie"**, în „Studii și Comunicări", vol. 2, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 237—240.

[38] Corneliu Tamaș, **„Un câmpulungean patriot: Grigore Procopiu"**, în „Studii și Comunicări", vol. 1, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 127—130.

[39] Dan Simonescu, **„Evocare. Profesorul Dumitru Baciu (1883—1946)"**, în „Studii și Comunicări", vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 257—262.

[40] Radu Ionescu, **„Implicații politice în bibliografia profesorului George Oprescu"**, în „Studii și Comunicări", vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 217—220.

[41] Lidia Mihăilescu, **„Dr. C. I. Parhon, om și patriot"**, în „Studii și Comunicări", vol. I, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 131—134.

[42] Șt. Trâmbaciu, **Op. cit.**, pag. 151—159.

[43] Mircea Gâlcă, Șt. Trâmbaciu, „Studii și Comunicări", vol. II, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 67—75.

[44] Șt. Trâmbaciu, în „Studii și Comunicări", vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 117—126.

[45] Silvestru Voinescu, în „Studi și Comunicări", vol. 1, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 143—148.

Abstract

Câmpulung is the oldest Romanian Medieval town. Hence, the biblography of its long existence will be a very rich one. The author has a very short look upon it, concluding whith the necesity of an exhaustive monography.

ZINCA GOLESCU

GRIGORE CONSTANTINESCU

„Sunt descendentă dintr-o viță de panduri și, poate, de aceea, inima mea a moștenit câte puțin din forța și curajul acestora", mărturisea cu mândrie craioveanca Zoe Farfara, devenită, după căsătoria prematură, la numai 12 ani, cu cărturarul Dinicu din Golești, Zinca Golescu.

De la Dinicu, va fi învățat — deși nu mai era alături de el din 1820 — ca „adunând binele, care din citiri de cărți bune și folositoare, care din călătorii, care din întâlniri și adunări cu oameni de neamuri luminate, să-l împărtășim compatrioților noștri și să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulțită", de vreme ce binele adunat și de ea rodise în Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru — pe care istoria pământului românesc îi pomenește cu cinste, reliefând coeziunea lor spirituală plămădită în lupta pentru eliberarea poporului, sub numele de „frații Golești".

Nu numai din fresca mizeriei birnicilor zugrăvită „în cartea de căință, de durere pentru suferința omenească, de rușine pentru barbaria românească — **Însemnare a călătoriei mele** — scrisă de marele boier Dinicu Golescu, va fi cunoscut Zinca „ticăloșia și sărăcia atât de mare", în care se zbătea poporul.

Anticipând programul umanitar al revoluției pașoptiste care prevedea desființarea robiei, Zinca Golescu, revoltată de regimul odios la care erau supuși robii, cere, în 1840, restituirea a 20 de familii de robi țigani.

Gestul de profundă semnificație socială însoțit de îndemnul adresat fiilor : „să nu fiți niciodată uitători de a ajuta pe cei sărmani !" nu putea rămâne fără ecou în inimile celor care aderaseră necondiționat la principiile revoluției viitoare.

Participarea la unul dintre momentele cruciale ale luptei poporului pentru „slobozenie socială și națională", în care s-a manifestat plenar spiritul avangardist, n-a fost, în ceea ce o privește, consemnată decât episodic de către Dumitru C. Brătianu, dar într-o atitudine încărcată de o exemplară abnegație pentru cauza fiilor și nepoților ei — revoluția.

Retrospectarea evenimentelor din vara fierbinte a anului 1848 făcută în singurătatea unei camere londoneze prilejuiește lui Dumitru C. Brătianu exprimarea unui entuziast sentiment de admirație față de „muma celor patru frați proscriși, frați de sânge, frați de inimă, frați de cruce și de sămânță". Zinca Golescu — „rumânca ce cu a ei mână a înfipt în pieptu-mi cea dintâi cocardă a mântuirii și a cărei mână va primi într-o zi din ochii-mi cea dintâi lacrimă de bucurie a biruinței".

Atașată idealurilor de libertate, Zinca împărțea, în toiul revoluției,

cocarde tricolore, mobilizând — alături de alte figuri feminine care s-au dăltuit în memoria istoriei —, cu propriul său exemplu, masele la luptă.

Nu numai originea ei oltenească, ci, mai ales, însuşirile morale ale luptătoarei determinaseră pe Ştefan şi Nicolae, fiii săi, s-o gratuleze ca „panduroaică". Zinca se dovedise, în situaţii excepţionale, un caracter ferm, integru, conştient de capacitatea sa : „dacă n-aş avea în mine un veritabil sentiment de forţă, chiar dacă-i doar mediocru, aş fi sfârşit ca broasca lui La Fontaine", scria în replică fiilor.

Evocând cele trei luni ale „sfintei noastre revoluţii", cum îi plăcea s-o definească, Zinca îşi dezvăluia pregnant patriotismul, izvorul vital al aderării sale efective la principiile înscrise în Constituţia revoluţionară : „O, nu, dragii mei copii, nu voi uita niciodată aceste trei luni de fericire şi bucurie generală care vor face cinste naţiei mele şi care trebuie s-o înalţe dintr-un veac de orbire şi supunere servilă în faţa voinţei despoţilor săi. Dar aceste luni, deşi o scurtă durată, au trecut ca un vis frumos a cărui dispariţie nu lasă decât regretul după ce te-ai trezit. Mă gândesc cu părere de rău, din adâncul sufletului, la zilele atât de fericite pe care le-am petrecut alături de voi patru, dragii mei copii".

Norii întunecaţi ai contrarevoluţiei externe acopereau, după apusul sângeros din 13 septembrie 1848, cerul patriei luminat de sfânta, dar efemera constituţie proclamată la Islaz.

Prin decretul din 25 septembrie 1848 subscris de Fuad Efendi şi caimacamul Constantin Cantacuzino, sub pretextul că „întărâtând tulburările al căror teatru a fost Ţara Românească în curgere de mai mult de trei luni, aflarea lor în ţară nu se mai poate împăca cu ordinea şi siguranţa publică", erau exilaţi, printre primii, Nicolae şi Ştefan Golescu. Îmbarcaţi pe ghimii, la Giurgiu, cu destinaţia Selim, sunt nevoiţi să suporte privaţiuni de tot soiul: ziua — soarele şi vântul necruţător, iar noaptea — rogojinile şi bezna temniţelor turceşti de pe malurile Dunării.

În octombrie 1848, în speranţa că va întâlni pe Ştefan şi Nicolae, Zinca Golescu pleacă împreună cu Radu Catinca Rosetti şi nepotul ei, Constantin Racoviţă, la Sibiu, cu intenţia de a ajunge la Selim.

În decembrie, când în clepsidra vieţii ei se scurg două luni ce i se par ani, „inima mamei, această întunecată pasăre de prevestiri rele" — cum mărturiseşte a fi şi inima sa — e măcinată de nelinişte, întrucât zvonurile despre intenţia puterilor invadatoare de a cere Austriei închiderea revoluţionarilor refugiaţi la Sibiu, se adaugă veştilor despre înăbuşirea răscoalelor ţărăneşti izbucnite în Oltenia, Prahova şi Teleorman şi despre destituirea lui Alexandru Racoviţă din postul de ispravnic, pentru că se prezentase consulului încins cu eşarfa tricoloră a revoluţiei.

Corespondenţa Zincăi reprezintă, pentru perioada postrevoluţionară, o cronică vie, punctată de demnitatea revoluţionarei, de mândria patriotei, de accentele dramatice ale înstrăinării de familie şi de ţară. Nu e o cronică de familie diluată de un subiectivism matern, ci una scrisă cu „tăria în credinţa" cauzei, cu conştiinţa împlinirii datoriei până la sacrificiu pe altarul slujirii patriei.

„La Bucureşti, informează Zinca, arestările se ţin lanţ. Se găsesc până la 300 de persoane închise la Mănăstirea Văcăreşti, toţi condamnaţi pentru că luaseră parte la sfânta noastră Constituţie. Aceleaşi persecuţii au loc în judeţe : preoţi, ţărani şi negustori sunt legaţi şi duşi cu zecile în căruţe la Bucureşti ; nu se ştie ce se va mai face cu atâta lume ţinută închisă. Re-

trași în umilele noastre locuințe din Sibiu, înconjurați de nefericiții noștri compatrioți, nădăjduim într-un viitor mai bun“.

E drept că un anume sentiment matern grefat pe vitraliul întunecos al scenei represiunilor de după revoluție colorează intens consemnările sale : „Bieți copii ! la ce încercare, soarta crudă a vrut să vă supună ! Nici chiar criminalii nu vor fi fost chinuiți cum ați fost voi, pentru că ați vrut să ajutați pe cel asuprit și să dați pâine săracilor", scrie, aflând de odiseea celor exilați la Selim.

Ideea slujirii cu devotament a patriei constituie laitmotivul corespondenței cu fiii săi aflați în exil. O proiectată întâlnire, la Sibiu, cu Ștefan și Nicolae, așteptată cu nedisimulată emoție, e amânată : „Ați făcut să-mi bată inima, bunii mei copii, la vestea că în curând o să ne întâlnim. Totuși, îmi spuneți că vreți să mergeți la Paris pentru a avea o legătură directă cu Constantinopolul. Rămâneți acolo unde sunteți, dacă e necesar. Regretul că-mi lipsiți acum va fi alinat de nădejdea că vă slujiți bine patria“.

Idealurile de libertate, egalitate, fraternitate ale revoluției franceze luminaseră căile de luptă pentru întronarea dreptății în țară, căi urmate cu încredere și devotament de „frații Golești“.

Împărtășind aspirațiile purtătorilor de stindard ai revoluției din Franța, Zinca își exprima sentimentul de fericire, pentru că îi știa pe Ștefan și Nicolae la Paris, în „Capitala libertății, unde gândirea și cuvântul dreptății și al libertății nu se tem să fie înăbușite de zbirii poliției. Fericită țară ! Fericiți cei ce se pot socoti fiii ei !".

Compararea realităților din țară cu situația din Franța luminilor prilejuiește româncei reflecții amare : „Lor le e dată plăcerea, bucuria de a fi liberi. Nouă — tristețea, descurajarea de a avea la doi pași de nefericita noastră țară, cnutul despotismului“.

Pentru a-și sluji patria, pleacă imediat după sosirea sa la Sibiu, ca să facă propagandă revoluționară împotriva cnutului despotismului“, fiul cel mai mic și cel mai consecvent principiilor sale, Alexandru — Albu. „Alexandru ne-a părăsit pentru a merge să facă propagandă în Bucovina — scria Zinca. E grozav cu propaganda sa. Sunt tare neliniștită până aflu unde este și dacă acolo e în siguranță“.

Propagandă în apărarea revoluției făceau, alături de ceilalți exilați la Paris, Ștefan și Nicolae Golescu. „Pledăm cauza noastră admirabil, îl informa, din Paris, pe Alexandru Racoviță, Nicolae Golescu. Nu e ziar care să nu ne apere. Guvernul francez, ca și cel englez, se interesează mai mult acum. Mișcăm pământul și cerul pentru a ne atinge scopul, dar ne lipsesc banii“.

Credința în dreptatea cauzei revoluției pe care au îmbrățișat-o cu atâta devotament fiii ei și ceilalți fruntași aflați în exil a înrâurit atașamentul Zincăi la idealurile nobile ale mișcării. Dovedind un spirit de sacrificiu exemplar, Zinca Golescu trimite, prin Alexandru Dimitrie Ghica, un substanțial ajutor bănesc exilaților (1 400 florini în argint), nu fără a remarca lui Ștefan că fusese refuzată de cei cărora le ceruse un împrumut, deși îl garantase cu actele pământului : „Tu trebuie să știi că te respectă, te apreciază sau nu, după cum norocul îți surâde sau te părăsește. Astfel, văzându-ne trecând, fără voia noastră, granițele țării, ne-au socotit ca pe niște nenorociți proscriși fugari cărora nu trebuie să le acorzi nici un credit„.

Deoarece Sibiul devenise între timp teatrul operațiunilor militare între revoluționarii maghiari conduși de generalul Iosif Bem și armatele con-

trarevoluţiei, Zinca se hotărăşte să revină în ţară : „După luarea Sibiului de către unguri, a trebuit să părăsesc acest oraş de teamă că austriecii vor relua luptele angajând o a doua bătălie cu Bem care, fără îndoială, s-ar fi închis pentru a se apăra între zidurile Sibiului. Era, prin urmare, teama de un spectacol al măcelului şi exterminării... Am plecat, aşadar, în ţara mea, crezând că găsesc liniştea în sânul micii mele familii şi aşteptând zile mai bune".

La Goleşti, unde revine la 12 martie 1849, nu găseşte liniştea râvnită, ci, dimpotrivă, întâlneşte brutalitatea „invadatorilor" care reintroduseseră vechea „ordine" regulamentară, măsurile samavolnice ale autorităţilor locale. Pentru a evita situaţia neplăcută de a i se perchiziţiona, în prezenţa sa, conacul, Zinca e nevoită să dea înscris administratorului de la Piteşti, Bellu, şi unui ofiţer din armata ţaristă sosiţi cu mandat de arestare împotriva lui Radu, că acesta rămăsese împreună cu Albu în Transilvania.

Fericirea regăsirii celor dragi de la Goleşti e întreruptă, după numai trei săptămâni, de ordinul caimacamului, prin care i se cerea ca, în termen de 6 zile, să părăsească ţara : „Acum, când mă ştiu izgonită din ţara mea, răzbunarea lor e satisfăcută", scrie, din Istanbul, unde sosise la 7/19 aprilie 1849, Zinca Golescu. Nădăjduia să-l întâlnească acolo pe Nicolae, dar acestuia i se interzisese debarcarea şi se înapoiase în Franţa.

La Brussa, în Asia Mică, unde erau în surghiun, printre alţii, Radu şi Alexandru-Albu, cărora turcii le fixaseră câte o pensie lunară de 1 000 de piaştri, Zinca observă, cu spiritul ei pătrunzător, că erau trataţi cum nu se poate mai bine, că se bucurau de deplină libertate, dar că turcii sunt, prin acest mod ciudat de comportare faţă de românii exilaţi, „răi comedieni", deoarece, încercând să le creeze acestora impresia că sunt priviţi ca drept-credincioşi supuşi ai sultanului, abia ştiu că facă să se mişte câteva marionete".

Evadarea celor doi fii aflaţi la Brussa cu intenţia de a se înrola în armata revoluţionară maghiară este amânată, prin sosirea Zincăi, întrucât aceasta se temea că Turcia, ca măsură represivă, va confisca averile exilaţilor. Pentru a nu risca să se vadă „sub zăvoarele închisorii" după plecarea fiilor ei, Zinca plănuieşte să părăsească Brussa.

Cât despre proiectata înrolare, sub stindardul lui Bem, a lui Radu şi Albu, Zinca, a cărei admiraţie pentru conducătorul militar al revoluţiei maghiare, nu are limite — crede că „intenţia lor e prea generoasă pentru a nu o aproba din adâncul inimii". Bem „face el singur cât 20 000 de soldaţi", proclamă, solemn, Zinca. Pentru ea, cauza ungurilor e „nobilă şi sfântă" şi doreşte unirea „inimilor celor două naţiuni, pentru ca împreună să înfăptuiască planul măreţ de egalitate şi fraternitate". În naivismul ei politic, Zinca nu-şi dă seama că anexarea Transilvaniei la noul stat maghiar proclamat independent sub conducerea lui Kossuth, făcută fără consultarea românilor, generase luptele sângeroase dintre români şi unguri care serveau cum nu se putea mai bine devizei adoptate şi de habsburgi : „divide et impera". Teroarea dezlănţuită din ordinul revoluţionarilor maghiari ce făceau jocul nobilimii (spânzurarea şi împuşcarea unor ţărani şi cărturari români) a împiedicat situarea dintru început, pe aceeaşi parte a baricadelor revoluţiei, a românilor şi a ungurilor. Bem cucerise o mare parte din Transilvania, dar Apusenii moţilor lui Avram Iancu, sub steagul căruia luptase „ca un viteaz" şi nepotul Zincăi, Constantin Racoviţă, nu !

Tributară crezului ei, Zinca se lamentează, la 3 septembrie 1849, după capitularea armatei maghiare de sub comanda generalului Gërgey Artur la Şiria, lângă Arad, în faţa generalului rus Paskevici : „Când te gândeşti că a fost lăsată să fie călcată in picioare şi măcelărită o naţiune vitează şi înzestrată cu simţămintele cele mai liberale şi mai generoase, o naţiune care avea un viitor aşa de strălucit, poate şi pentru naţionalităţile care o înconjoară... când vezi că totul s-a întâmplat în faţa unei întregi Europe civilizate şi progresiste, îţi vine să te îndoieşti de tot, să te dezguşti de tot, să urăşti tot neamul omenesc".

Europa „civilizată şi progresistă“ o decepţionase şi prin zdrobirea republicii romane. Complotând „împotriva dorinţei naţiunilor de a se ridica şi a se constitua" — după cum observa Nicolae Bălcescu în scrisoarea adresată lui Ion Ghica — „guvernele europene s-au înţeles să înfrâneze mişcările revoluţionare, iar diriguitorii destinelor popoarelor săltaţi la cârmă pe baricadele revoluţiei calcă in picioare principiile pentru care erau gata, nu demult, să se jertfească, înăbuşind ecoul lor cu armele contrarevoluţiei.

„Oamenii cari pot face binele şi da libertate lumii se coalizează între ei, pentru a o înăbuşi şi a o nimici de pe faţa pământului“, constata dezolată Zinca Golescu. Astfel, Ludovic Napoleon Bonaparte ordonă generalului Qudinot să treacă prin foc şi sabie republica mazziniană, pentru a-i da papei Pius al IX-lea puteri absolute la Roma.

Aflată în vâltoarea evenimentelor in care s-au stins flăcările revoluţiilor europene, Zinca e revoltată pe Republica franceză care „şi-a asasinat sora", pe „guvernul Franţei care îţi face milă şi a cărui politică îl acoperă de ruşine“. Considerând că „Franţa liberă şi progresistă dă prin înfrângerea republicii mazziniene cu un veac înapoi, Zinca conchide indignată : „Ruşine pururea Franţei şi reprezentanţilor ei !“.

Martoră, în inima Imperiului otoman, a creşterii tensiunii în relaţiile turco-ruse, Zinca speră că un eventual război între aceste două puteri poate schimba starea actuală a ţărilor noastre într-un viitor strălucit“.

Demersurile susţinute pentru eliberarea fiilor ei aflaţi la Brussa, ca şi pentru aprobarea de către turci a repatrierii sale din Istanbulul care i se pare o închisoare, îi macină nervii, dar nu-i frâng demnitatea. Refuză să se înjosească până-ntr-atât ca să scrie noului domn al Ţării Româneşti, Barbu Stirbey, iar, după ce obţine cu greu, prin intermediul lui Ion Ionescu de la Brad, o audienţă la marele vizir Reşid paşa, fără, însă, a-i putea vorbi, izbucneşte : „Să-i ia dracu' !", nădăjduind, totuşi, că va pleca „fără să facă temeneli în dreapta şi în stânga“.

Nu poate accepta condiţia impusă, aceea „de a adresa o petiţie domnului pentru a dezaproba formal sentimentele din trecut şi a se declara" supusă servitoare a celor doi comisari imperiali şi a alteţei sale, prinţul Ştirbey, pentru că numai aşa — scrie Zinca — te poţi întoarce în ţară cu fruntea sus... Dar cine va putea avea atât de puţină mândrie, atât de puţin respect faţă de sine însuşi pentru a se lăsa târât în noroiul acestei maniere — se întreba Zinca. Nimeni, fără îndoială, sau foarte puţine persoane... printre care eu nu mă voi număra“.

Se număra, în schimb, printre „persoanele periculoase“ de care turcii se întrebau „dacă se pot întoarce în ţara lor fără să izbucnească o revoluţie". „Am ajuns, în sfârşit, să smulg, din mâinile lui Aali paşa, învoirea de a mă întoarce în ţară“, scria Zinca. După carantina făcută la Brăila împre-

ună cu Catinca Rosetti, e nevoită să ocolească — din ordinul Vorniciei — Bucureştii şi, după 8 zile de călătorie extrem de obositoare, ajunge în Goleşti, la 8 noiembrie 1849. „Duşmanii noştri, de ciudă că mă revăd revenită în patria mea, fără să le fi cerut permisiunea, au vrut să-mi reamintească faptul că ei sunt totul în ţară". Deşi, mai târziu, i se permite de către Omer paşa să vină în Bucureşti, după numai 3 zile — timp în care se convinge de simpatia domnitorului, dar şi de antipatia „prietenilor" care o bârfesc că „poartă doliu după Constituţie" şi o ocolesc, părăseşte, din ordinul generalului Lüders, Capitala. Când i se oferă, însă, prilejul de a se răzbuna pe Lüders, care îşi anunţase vizita la conacul Goleşti, nu ezită s-o facă. Pentru a-l ţine în picioare pe musafirul nepoftit, Zinca goleşte salonul de mobilier, eprind, numai pentru ea, un jilţ.

În spiritul de frondă contra ocupaţiei, se scurg zilele „republicii de la Goleşti" în care „40 000 de baionete duşmane n-au putut să pună rânduială legală", bravează Catinca Rosetti. În iarna 1849—1850, Zinca citeşte gazeta L'Europe Démocratique, se interesează de „Les derniers moments de la Pologne" a lui Adam Mickiewicz, aşteaptă nerăbdătoare scrisori de la cei patru fii aflaţi în exil, vinde moşie după moşie, Hanul roşu de peste drum de conac şi bijuteriile, „dând exemplu — cum socotea Albu — de abnegaţie şi devotament pentru cauza instaurării unui regim al egalităţii şi fraternităţii printre români".

De aceea, respectul de care se bucura printre revoluţionarii exilaţi era imens. C. A. Rosetti şi-o imagina „modelul mumelor societăţii viitoare", iar actorul Costache Aristia, fost şef al Gărzii naţionale în timpul revoluţiei paşoptiste, o slăvea într-o patetică scrisoare în versuri adresată lui Ştefan Golescu :

„Trăiască nalta, scumpa fiinţă,
Quare produse frumos, prin tine,
Stimă, onoare, dulce dorinţă,
În România, speratul bine !

Trăiască, fie tot onorată,
Quât va fi, este şi fu iubită
Onoarea-a toată lumea cântată,
Şi libertatea sacră dorită !

Trăiască, fie a României,
a libertăţii tot româneasca
Maică ferice, şi a frăţiei,
Maica ta frate, Zinca Goleasca !".

În concertul de voci bărbăteşti de la 1848, s-a făcut auzit şi glasul „mumei" fiică demnă a României", care n-a cerut niciodată Providenţei, pentru copiii ei, „nici bogăţii, nici mărire, ci doar sănătate şi putinţa de a-şi sluji ţara !".

La Goleşti, anii de după înăbuşirea revoluţiei se scurg în nădejdea că „după ploaie, va veni timp frumos". Furată de grijile conacului, Zinca e preocupată de repararea atenanselor, de arături în vie, îşi regăseşte, o dată cu sosirea primăverii, vechea pasiune pentru sădirea florilor, care însoţesc adesea, cu mesajul lor de afectivitate, scrisorile către cei dragi aflaţi departe de patrie : „Lipsa voastră mă face să sufăr mult", li se destăinuie mama, mărturisindu-le că, în mica „republică de la Goleşti", singurătatea le e „înfrumuseţată de glasul lor", scrisorile de la ei fiind „armonia care încântă şi dă curaj, însufleţind încrederea că se vor strânge în curând laolaltă".

Spre apusul anului 1850, Zinca ridică vălul de întuneric abătut de vitregia vremurilor peste temelia de lumină a Şcolii slobode obşteşti ctitorite, la 1 mai 1826, de către Dinicu Golescu : „Mama a deschis şcoală la Goleşti, scrie Ana Racoviţă fraţilor săi aflaţi în exil. Până acum, sunt aproape 25 de copii ; la primăvară,

însă, ca va repara câteva odăi, fiindcă localul este mic şi, atunci, o să aducă şi un profesor care să ştie mai mult decât acesta pe care îl avem acum". Actul cărturăresc al Zincăi, izvorât dintr-un adânc simţământ umanitar, se izbeşte, însă, de spinoase dificultăţi financiare. „Nu poate să facă binele aşa cum îi cere inima", remarcă fiica sa, Ana, cunoscând greutăţile de la Goleşti.

Ţara geme sub cizma ocupaţiei străine. Mişună, peste tot, spionii. Se lansează zvonuri false despre o posibilă revoluţie, pentru a se pretexta, astfel, prelungirea ocupaţiei şi a se tergiversa amnistierea emigranţilor. În această atmosferă apăsătoare, Zinca se plânge că „trebuie să-şi ascundă cineva în fundul inimii taina preţioasă a iubirii sale patriotice, deoarece, astfel, poate compromite interesele cele mai scumpe ale patriei".

Măcinată de îndoieli, Zinca nădăjduieşte, totuşi, în biruinţa „democraţiei binefăcătoare", în vremea în care „oamenii se vor înfrăţi pentru a-şi realiza binele, fără să recurgă la războaie şi să se măcelărească unii pe alţii, ca fiarele sălbatice".

Bătrânul conac al Goleştilor întinereşte, când se încinge, în faţa foişorului, hora ţărănească, la nunta nepoatei Zincăi, Zoe Racoviţă, cu Effingham Grant — secretarul Consulatului britanic la Bucureşti — şi-şi coboară sfâşiat de durere, pe poarta de la intrare, zăbranic de doliu, când Alexandrina-Luţă Racoviţă se stinse din viaţă la numai 20 de ani, îmbolnăvindu-se de tifos, în timp ce îngrijea o bolnavă din sat. Inima încercată a Zincăi, adună, în pragul bătrâneţii, bucurii şi dureri neîmpărtăşite. I se pare că „viitorul este trist şi de temut pentru cei ce cutează să-l privească de aproape" şi simte că singura mângâiere care-i rămâne „este convingerea că a luptat pentru binele nefericitei ţări".

Tremură la gândul că fiii săi aflaţi la Paris fuseseră, precum se zvonea, ucişi în timpul loviturii de stat din 22 decembrie 1851 înfăptuite de „uzurpatorul" Ludovic Napoleon Bonaparte, prin care acesta îşi prelungea preşedinţia cu încă 10 ani. Zvonul fu, din fericire, lipsit de temei, nu însă şi cel despre starea îngrijorătoare a sănătăţii lui Nicolae Bălcescu. Zinca împărtăşeşte simţămintele mamei „aşa de nefericită, deoarece crede că boala fiului ei este incurabilă". Goleasca urma să-l caute pe Bălcescu în Italia, unde acesta se stabilise, la sfatul lui Arăpilă, revedere care „i-ar fi pricinuit o mare mângâiere Bălcescului". Făclia vieţii lui Bălcescu avea să se stingă departe de ţara mult iubită, dar făclia idealului său de libertate fu purtată cu devotament de tovarăşii săi de luptă şi de idealuri, printre care, la loc de cinste, se aflau „fraţii Goleşti".

Pe Zinca, o „mâhneşte şi revoltă" expulzarea colaboratorului lui C. A. Rosetti la ziarul revoluţiei „Pruncul Român", Enric Winterhalder, care fusese închis la Văcăreşti, ca element „primejdios".

E nevoită să plece la Viena, deoarece Catinca Rosetti, nepoata care o însoţise în exil, era bolnavă. La sosire, însă, o află sănătoasă şi fericită, în ajunul căsătoriei cu Radu G. Golescu. Călătoria avea să-i prilejuiască întâlnirea atât de mult dorită cu fiii săi. Au venit, de la Brussa la Genova, să vadă pe „nepreţuita lor mămicuţă", Radu şi Alexandru-Albu ; pe Ştefan, îl găseşte la Dresda, iar Nicolae Golescu soseşte din Atena.

În decembrie 1853, Zinca se întoarce în ţară împreună cu nepotul său, Constantin Racoviţă, dar nu-i este dat să guste încă din paharul bucuriei, pentru că, după numai 3 săptămâni, conacul fu scotocit şi Constantin Racoviţă — arestat şi deportat ca „indezirabil". Deprimarea prinde s-o

stăpânească. „Totul — scrie ea — e în voia soartei, în voia unei politici căreia nu-i pasă de cei care cer dreptate și ajutor pentru cei mai slabi". Și anii curg greu cu un întreg cortegiu de suferințe pentru cei rămași la Golești.

Se întâlnește iarăși cu fiii săi la Paris și Enghien. În octombrie 1856, aflându-se în Franța, regretă că nu poate reveni în țară „însoțită" de cei patru dragi copii".

Și când speranța devine, pentru „proscriși", certitudine, când, cu dorința de „a se înturna la vetre", exilații vin la Rusciuc, la un pas de pământul țării, când febra revederii celor rămași în țară îi cuprinde pe toți, după aproape 9 ani de pribegie, întrucât lui Dumitru Brătianu i se refuză viza de repatriere, Zinca Golescu, ca o adevărată „mamă a Grachilor", cu toată durerea de a nu-și revedea copiii decât peste 3 luni, le cere să nu se întoarcă nici ei acasă, pentru a protesta, astfel, împotriva actului arbitrar al Turciei. Grijulie, ca orice mamă, le trimite, însă, prin Felicia Racoviță, la Rusciuc, „tutun, dulcețuri, ceai, un joc de șah și perne, pe care dragii ei să-și poată odihni capul". I se par zilele — veacuri. Când află că au mai rămas zece zile până la sosirea lor acasă, după o atât de lungă despărțire, exclamă: „Sunt nebună de fericire să vă văd în scumpa noastră patrie".

Proscrișii s-au întors cu idealurile renașterii României mai înrădăcinate ca oricând în suflete. Prinși în vâltoarea evenimentelor premergătoare Unirii, Goleștii se află în avangarda propagandiștilor pentru unitate națională. Călăuzit de îndemnul tatălui său: „Pentru patrie, trebuie să ne sârguim, căci toată norocirea și toată slava cea adevărată a unui patriot aceasta este", Alexandru Golescu-Albu le replică demn scepticilor care-i prevesteau înfrângerea în alegerile pentru adunarea ad-hoc: „Oare, în 1848, încercările noastre nu au fost huiduite și ironizate de domnii reacționari... ? Dar care cauză sfântă a izbândit de la început? Și, apoi, a fi înfrânt pentru patrie este un privilegiu al inimilor nobile...".

Divanul ad-hoc al Țării Românești, format în urma alegerilor, are, ca secretar, pe Ștefan Golescu, cel mai mare dintre frați.

Nicolae Golescu pleacă împreună cu Dumitru Brătianu în Apus, pentru a face cunoscută marilor puteri europene dorința de unitate a românilor. După încheierea Conferinței reprezentanților celor 7 puteri privind organizarea Principatelor Române (Paris, 7/19 august 1858), întrucât, în calea Unirii Principatelor, mai stăruie încă piedici evidente, Zinca tună și fulgeră împotriva unor decizii ale acestor „messieurs les grands" de la Conferință, remarcând lui Ștefan: „Iată ce înseamnă să nu te poți sprijini pe propria ta putere și să fii silit să te miluiești la ajutorul străinilor, ca să rânduiești treburile propriei noastre patrii".

Rămâne, însă, cu credința nestinsă în înfăptuirea Unirii: „Izbânda cauzei naționale este tot așa de sigură ca aceea a fraților noștri moldoveni", fiind convinsă că „atunci, țara noastră va fi printre cele mai fericite de pe continent".

Intenția fiului său, Nicolae, de a face propagandă în Oltenia e privită cu destulă rezervă: „Nu știu, totuși, dacă prezența ta prin județe va fi de folos partidului național, dar ceea ce este sigur e că se va spune că te-ai dus pentru a câștiga spiritele alegătorilor și pentru a fi ales domn, lucru care m-ar jigni adânc dacă nu ți-aș cunoaște abnegația, atunci când este vorba de fericirea țării tale...". Îndoiala i-a fost spulberată de hotărârea lui Nicolae Golescu de „a renunța la candidatura pentru tronul

Țării Românești, numai ca principiul Unirii să triumfe".

La 24 ianuarie 1859, Unirea — ideal declarat al revoluționarilor de la 1848 — se înfăptuia prin confirmarea ca domn de către Adunarea Electivă a Țării Românești, a lui Alexandru Ioan Cuza, ales, la 5 ianuarie, în Moldova. Zinca Golescu consideră actul Unirii un eveniment de răscruce în viața poporului și, deși împovărată de ani, tinerețea ei spirituală se regăsește în rândurile adresate nepoatei, Felicia Racoviță : „să fiți cu toții în București, la serbările Unirii, căci trebuie să vă aflați printre cei care se bucură sincer de fericirea scumpei noastre patrii".

Când Ștefan Golescu a fost numit în Comisia centrală de la Focșani, Zinca socotește că domnitorul „a fost inspirat adresându-se oamenilor din partidul național pentru a-și forma ministerele". Deoarece, însă, în sânul Comisiei, apar disensiuni evidente în cursul lucrărilor pentru elaborarea legilor comune celor două principate, ea acuză cu vehemență pe „servilii și ambițioșii din comisie care vor să sacrifice tot ce e mai sfânt și mai scump pe lume : patria, pentru a reveni la vechiul sistem de guvernământ".

Speranța pe care și-o pune în noul domn de a face fericit „poporul care l-a înălțat pe tronul celor două Principate" e adânc înrădăcinată în credința că „nu se va mai putea ca cel slab să fie mereu asuprit și ca nedreptatea să domnească".

În decembrie 1861, după ce Unirea Principatelor fusese consacrată oficial prin recunoașterea ei de către Poarta otomană și puterile garante, iar Alexandru Ioan Cuza proclama : „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată", Zinca Golescu, ancorată puternic în prefacerile determinate de actul Unirii, exclamă cu satisfacție : „Iată îndeplinit unul dintre frumoasele noastre visuri !".

Un alt vis „frumos" avea să-l trăiască în primăvara anului 1877, când Mihail Kogălniceanu declara, în sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților : „Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare, suntem o națiune liberă și independentă !".

Octogenară, Zinca Golescu își păstrase exuberanța-i știută, „firea amabilă și spirituală ; în veci îmbrăcată cu foi învoalte de mătase, cu guler și manșete de dantelă, pe bandourile cărunte, cu o bonetă de horbotă neagră cu panglici asortate rochiei". Pe chipul său, timpul adâncise semnele senectuții încă din vremea când Barbu Iscovescu o creionase pe fosta „panduroaică" cu patima iubirii de neam nestinsă în ochii vioi și pătrunzători, martori ai unor evenimente memorabile din istoria poporului.

La începutul lunii februarie 1879, în viața vulcanică a Zincăi Golescu pâlpâiau ultimele scântei. „Scumpa noastră Gran maman — scria dr. Carol Davila — s-a stins ca o lampă, după o viață lungă. Tot orașul (București, n.n.) era la înmormântare. O deputăție a Camerei și a Senatului a condus pe ilustra moartă până la gară. La Golești, mii de țărani veniseră să salute pentru ultima oară pe aceea care a fost binefăcătoarea lor timp de aproape un veac". „Din puternica ramură a Goleștilor, consemna strănepotul ei, dramaturgul Alexandru Davila, a rămas singur acum nenea Radu".

Rând pe rând, se stinseseră din „această sfântă și patriarhală familie a Goleștilor", sub ochii mamei, mai întâi Alexandru-Albu, cel mai mic și cel mai îndrăgit dintre fii, apoi Ștefan, apoi Nicolae, apoi Ana...". Ilustra mamă a Grachilor români — se

scria în necrologul apărut în ziarul Românul — acea venerabilă matroană al cărei caracter şi întreaga viaţă erau imaginea vie a celor mai sublime virtuţi strămoşeşti : românca patriotă, mama model, cetăţeană prin excelenţă, care din cea mai fragedă vârstă până la nouăzeci de ani n-a încetat o zi de a împărţi sufletul său, munca sa, averea sa pentru patrie, pentru copiii săi, pentru tot ce avea trebuinţă de un ajutor, Zinca Golescu nu mai este... O stea pe cerul României a căzut, facă-se, pentru binele Patriei, ca din cariera luminoasă ce ea a parcurs, să iasă alte stele spre a ne mângâia de-a pururea".

Evocând, peste ani, figura Zincăi Golescu, excelentul biograf al Goleştilor, George Bengescu, îi contura trăsăturile diamantine ale personalităţii sale : „Femeie cultă şi energică, ea ştiu să urce, în toate împrejurările, la înălţimea marilor evenimente politice în care fiii săi fuseseră amestecaţi şi unde, conduşi de sfaturile sale şi susţinuţi de dragostea sa, au jucat, timp de aproape o jumătate de secol, un rol preponderent".

Prin generozitatea idealurilor îmbrăţişate, prin abnegaţia luptătoarei, s-a dăltuit pentru viitorime, în memoria pământului românesc, numele Zincăi Golescu.

Bibliografie selectivă

[1] Almaş, D. — **Neamul Goleştilor,** în Magazin istoric, an. V, nr. 6 (51).

[2] Bengesco, G. — **Les Golesco,** Paris, 1923.

[3] Cantacuzino, S. — **Din viaţa familiei I. C. Brătianu** (1821—1891), ed. II, 1934, Bucureşti.

[4] Fotino, G. — **Din vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti. Boierii Goleşti,** Bucureşti, 1939.

[5] Giurescu, C. C., Giurescu, Dinu — **Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi,** Bucureşti, 1971.

[6] Golescu, D. — **Însemnare a călătoriei mele,** Bucureşti, 1964.

[7] Golescu, V. — **1848. Zile revoluţionare.**

[8] Iorga, N. — **Oameni care au fost** Bucureşti, 1967.

[9] **Istoria României în date,** Bucureşti, 1971.

[10] Perticari-Davila, Elena — **Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila,** Bucureşti, 1935.

RÉSUMÉ

L'épouse de Dinicu Golesco (1777—1830), personnalité marcante de la vie culturelle roumaine, Zinca Golesco (1789—1879) — la mère des jeunes révolutionaires qui se sont inscrits dans l'histoire de la Roumanie sous le nom de „frères Golesco" par leur cohésion spirituelle prouvée pendant la lutte pour la liberté nationale et sociale du peuple — a partagé elle même les ideals patriotiques de sa famille. Elle a participé à la révolution de 1848, en mobilisant les masses par son exemple. A la suite de l'intervention de la contrarevolution externe, Zinca Golesco et son fils ont été exilés.

Zinca Golesco a prouvé un grand ésprit patriotique, une remarquable dignité révolutionnaire, une adhésion totale à l'oeuvre de la renaissance nationalle de la Roumanie.

CAROL DAVILA ȘI EXPOZIȚIA UNIVERSALĂ DE LA VIENA — 1873

FLORENTINA COJOCARU
NICOLINA COMAN

La împlinirea a 110 ani de la trecerea în neființă a doctorului Carol Davila, marele creator și organizator de școală medicală românească, patriot ardent, pe măsura apartenenței la marea familie a boierilor din Golești, ne-am propus să-i relevăm preocupările în cadrul Expoziției Universale de la Viena, unde a reprezentat pe cont propriu, Azilul de orfani și Azilul de surdo-muți din București, într-o confruntare europeană, dominată de interese, după propria-i mărturisire : „unde adevărul, frumosul, idealul sunt și aici date la coadă".[1]

Răspunzând „grandioasei invitații" adresate de guvernul austriac la 12 septembrie 1871, prin agentul diplomatic austriac din București, guvernantul român și-a anunțat participarea, considerând expoziția „o mare operă de pace și civilizațiune"[2], trecând imediat la pregătirea acestui eveniment, în premieră, în capitala Austriei.

Pe plan intern, pregătirea evenimentului viza activitatea diplomatică ce trebuia desfășurată de Agenția română din Viena, care, pe lângă problemele ridicate de expoziție, avea și misiunea delicată de a câștiga simpatia cercurilor austriece, privind recunoașterea independenței economice și apoi politice a statului român, un rol remarcabil în acest sens revenindu-i diplomatului Gh. Costaforu[3].

Preocupat de reușita acestor deziderate, guvernul a numit o comisie însărcinată cu adunarea, cumpărarea și selectarea obiectelor reprezentative care urmau a fi expuse la Viena, iar Camera a votat înscrierea în buget a sumei de 206 150 fr., sporită ulterior, prin credite suplimentare, la 331 092 lei.

Comisia românească de organizare avea în rândurile ei pe Cezar Bolliac, C. D. Athanasiu, Al. Odobescu, Petre Poenaru, Vasile Pogor, G. Sion, Grigore Bengescu — numit comisar general, înlocuit ulterior, cu Emanoil Cretzulescu, care, alături de Petre S. Aurelian au reprezentat oficial România, ultimul fiind și membru al juriului internațional.

Carol Davila, nefiind direct desemnat în jurizare de către domnitorul Carol I, avea să se deplaseze și să lucreze pe cont propriu, fapt ce i-a permis o atentă observare a mersului expoziției, precum și a felului în care România era privită în exterior.

Trecând la lucru, comisia românească a cerut Comisariatului din Viena să-i comunice planul spațiului de care dispunea pavilionul românesc și

nu mică i-a fost surpriza aflând hotărârea organizatorilor „ca productele României să figureze în acelaşi compartiment cu ale Turciei"[4].

Imediat s-a luat atitudine oficială, ministrul agriculturii, comerţului şi lucrărilor publice, D. N. Cretzulescu a protestat, anunţând agentul diplomatic român din Viena că „România nu va lua parte la Expoziţia Universală din Austria, decât în aceleaşi condiţii de independenţă în care a figurat la Expoziţia Universală de la Paris, organizată în anul 1867"[5].

O seamă de periodice ale vremii au luat atitudine fermă faţă de această hotărâre care ştirbea autoritatea statului român. În „Revista ştiinţifică" din 1872, aprilie 15, Petre S. Aurelian aprecia demersul ministrului Cretzulescu, arătând că : „tot asemenea s-a răspuns şi liberalei Englitera la 1862, care avea aceleaşi pretenţiuni absurde ca şi acelea ale Austriei. Cum — se întreba Petre S. Aurelian — marea Francie, Francia care cu toate nenorocirile sale, tot este cel dintâi stat civilizat în sensul omenesc al cuvântului, ne primeşte cu braţele deschise, calcă, aruncă toate protestaţiunile Turciei şi ne acordă loc în Expoziţia din 1867 pe seama noastră, ne pune în linie, după cum avem dreptul, cu toate statele idependente din lume, şi Austria care a văzut şi a ştiut toate acestea, ne invită, ne roagă să luom parte la Viena, fără ca să ne spună nimic şi când este să ne punem la lucru, ne comunică că ne-a invitat cu condiţiune ca să ne aşezăm productele în aceeaşi dugheană cu aşa zisa sublima Poartă ! Noi ştiam ce ne aşteaptă la Viena, însă gândeam că doar din omenie se va mai ascunde intenţiile ce se nutresc în privinţa noastră. Cât despre Turcia, bolnav incurabil şi capricios, îi permitem aceste divagaţiuni repetite, căci bun este Dzeu, boala are să ia sfârşit de o dată cu victima sa, însă nu-i permitem Austriei aceeaşi procedare, căci ca stat care se pretinde cult, buna cuviinţă nu-i îngăduia ca să invite un stat autonom să ia parte la Expoziţiune şi apoi să-i tăgăduiasă dreptul de autonomie"[6].

Până la urmă, României i s-a rezervat un spaţiu de 655 m², obiectele şi produsele româneşti, după o selectare atentă făcută în saloanele hotelului Herdan[7], au fost transportate la Viena şi apoi aranjate de arhitectul Anton Gruska şi inginerul Yorceanu, alături de pavilioanele Persiei şi Austriei, având privilegiul ca la deschidere să fie vizitate de toate capetele încoronate prezente în capitala Austriei.

Carol Davila s-a deplasat la Viena cu fiul său Alexandru, bucurându-se de compania familiei Fotino, desfăşurând, aşa cum reiese din numeroasele scrisori trimise soţiei, la Goleşti sau Bucureşti, o intensă activitate referitoare la Azil, Eforie, Crucea Roşie, Ambulanţe, Instrucţie publică, Ape minerale, ulterior fiind invitat să participe la întrunirile comisiilor, stabilind contacte cu persoane influente, benefice pentru ţară.

Nimic din detaliile organizării nu-i scapă ochiului atent şi critic, considerând întreaga experienţă acumulată la Viena : „proprietatea mea personală, pe care o s-o distribui celor care vor fi mai desmoşteniţi ca mine"[8].

Deşi, oficialii au considerat Expoziţia de la Viena un mare succes, având în vedere cele 237 recompense obţinute, Carol Davila şi-a exprimat în repetate rânduri nemulţumirea privind unele aspecte de organizare.

„Fiecare zi cu mizeriile şi decepţiile ei — scria soţiei la 2 iulie 1873. — România nu este reprezentată decât de Excelenţa sa dl. Make Kretzulescu şi de Aurelian în juriu pentru agricultură. Celelalte secţii nu au reprezentat român, deşi sunt în număr de 30. Suedia, Norvegia, Danemarca, Portugalia, Spania sunt reprezentate aproape în toate secţiuni-

le. Nici nu avem cuvânt, nu însemnăm nimic, suntem luați în batjocură. Ești înjosit în fiecare clipă, în fiecare minut. Sunt silit să înghit multe observații pentru România, căci, în sfârșit, nu e de iertat să fii reprezentată printr-un prea frumos tânăr ca dl. Cretzulescu. Noroc că am sprijinul întregului juriu francez, care și-a luat însărcinarea să apere România, pentru Azil și Eforie«[9].

Modul în care românii și-au organizat serviciul de propagandă la această expoziție a constituit pentru Carol Davila motivul redactării unor scrisori pline de indignare. Asemănătoare sunt și relatările referitoare la activitatea oficialilor : „în afară de dr. Bernath și Szatmary, care n-au nici-o indemnizație, restul trimișilor se distrează, se plimbă, hoinăresc, umblă după fete și nu apar la pavilioane, decât ca mostre de îngânfare, vrednice de a obține în această privință premiul cel mare. Nu mai rămâne nimic de adăugat — scria Anicăi Davila în 2 iulie 1873 — sunt foarte revoltat că tot personalul oficial nu pare să aibă alt scop, decât să facă România de râs. Despre partea mea o să fac ce voi putea pentru a da lucrurilor o întorsătură serioasă; din nenorocire, oficial nu sunt nimic"[10].

Împreună cu Szatmary și dr. Bernath încearcă să suplinească lipsurile de organizare informațională și documentară, întocmind cataloagele exponatelor care se cereau pe secțiuni, singurele existente fiind ale Eforiei și Azilului, dar și aici remarca lipsuri referitoare la conținutul informativ, lipsa prețurilor costumelor naționale, clasarea lor pe județe. Referitor la sectorul de ceramică și olărie de care a răspuns Cezar Bolliac, Carol Davila consemna : „nici catalog, nici deslușiri. Atunci glumele, ca în fiecare zi plouă asupra bietei țări. Comisarul mi-a atras atenția că olăria d-lui Bolliac de vânzare și că prețurile provoacă râsul celor de față".[11]

Cu toate acestea, contactele pe care le are cu reprezentanții Franței, Belgiei, Suediei și Danemarcei îi provoacă și clipe de satisfacție. „Sper să obțin recompense, pentru studii, pentru broderii și pentru Pantelimon. Mi s-au oferit recompense personale, dar le-am refuzat ; nu mi-ar aduce decât invidie. E mai bine să rămân în colectivitate și dacă e vre-un mijloc, aș dori să obțin diploma de onoare colectivă pentru Eforie".[12]

Împreună cu doctorul Bernath reorganizează cu multă dibăcie materialele Azilului, pregătindu-le pentru jurizare, folosind în acest sens spațiul pavilionului central, decorat cu ciucuri roșii, galbeni și albaștrii, atrăgând atenția asupra însemnelor națiunii române.

La secțiunea „Kinderarbeiten" — greu admisă de juriu, ia apărarea copiilor orfani din Azil, combătând ideile unui inspector belgian care considera : „că nu trebuiesc instruiți decât în raport cu averea, după poziția socială a părinților".[13]

Interesul pentru Azil a fost trezit mai cu seamă după prezentarea albumului voluminos care cuprindea izvoade românești din toată țara, având ca model iile și fotele vechi românești. Modelul catrințelor nu numai că stârnea strigăte de admirație, dar și dorința acută a unor vizitatori care-și doreau colecția de cusături naționale românești autentice, așa cum a fost înfățișată la Viena.

Pentru că Davila nu a fost adeptul vânzării obiectelor din expoziție, ci a schimburilor care se puteau face pentru constituirea unor colecții utile Azilului, a comandat insistent soției sale dubluri, care să se realizeze, atât de orfelinat, cât și în satul Golești.

Mulțumit de protecția delegației suedeze, dăruiește reginei Suediei, mătușa principesei Elisabeta, un frumos

costum național românesc, lucrat în culorile favorite ei, galben și albastru.

Cu sprijinul generalului Florescu, Davila pătrunde în comisia de jurizare pentru ambulanțe, domeniu mult dorit, unde se manifestă deosebit de activ și combativ, în discuții obositoare cu reprezentanții juriului care premeditat doreau să acorde premii de onoare tuturor „principeselor germane" și tuturor „capetelor încoronate", fără a se recompensa devotamentul unor femei, ci numai poziția lor socială.

Participând direct la campania din 1870 în calitate de medic al unei ambulanțe a Crucii Roșii franceze, Carol Davila a cunoscut direct activitatea desfășurată de femeile franceze și belgiene care au acționat ca infirmiere, organizând ajutorarea răniților, chiar pe câmpul de luptă, fapt ce l-a determinat să facă propuneri potrivnice celorlalți membrii ai juriului. „Am cerut să se adauge o serie de plebeiene — nota el —. Am vorbit de dreptate, egalitate femeilor, de meritul absolut fără distincție de poziționea socială. Am explicat că a recompensa numai capete încoronate nu este un act de dreptate, ci un act de lingușire. Iată-mă oaia râioasă a întregii secțiuni. Comisarul german mă privește de sus, mă măsoară cu ochii și trece fără să mă salute. Baronul Mundy mă tratează de socialist. În sfârșit, o scenă de consternație. Cum puteau toți acești delegați să înștiințeze guvernele lor de asemenea dezastru".[14]

Cum regulamentul prevedea acordarea a numai 2 diplome de onoare, cu un discurs bine pregătit, Carol Davila reușește să impună juriului două candidate pentru premiere: Contesa Flavigny și Împărăteasa Augusta a Germaniei, ambele votate în unanimitate de juriu.

Efortul constant depus în interesul Azilului, pregnant subliniat, are efect benefic pentru această instituție. Din cele 237 de recompense acordate României, două sunt primite de Azil „Diploma de onoare pentru Azil și protectoarea orfanelor — principesa Elisabeta" și „Medalia de merit" care însemna pentru Carol Davila terminarea construcției și un viitor asigurat orfelinelor.

Presa vieneză a consemnat laudativ succesul bucureștean, iar delegația Suediei care a înmânat reginei Sofia darul românesc, încântată peste măsură de frumusețea costumelor noastre populare îi scria din Stockholm „Găsesc că Azilul dumneavoastră e perfect, l-am lăudat și descris la toată lumea și toți se miră de asemenea progrese într-o țară aproape inculță",[15] o afirmație dură, rămasă însă fără replică.

Tot ca o recompensă, Eforia Spitalelor a numit la 25 august 1873 pe Anica Davila în funcția de directoare onorifică, prilej de enormă bucurie pentru Carol Davila, care-i scria din Viena: „În sfârșit, ești directoare! Era visul meu! Sunt fericit de a fi putut obține numirea ta, și mai cu seamă după Expoziția de la Viena... În ziua când voiu fi despărțit de Azil, sfârșitul meu se va apropia. În orice caz, existența mea activă va fi terminată atunci".[16]

NOTE

[1] **Elena Perticari Davila**, Din viața și corespondența lui Carol Davila, București, 1935, p. 336.

[2] Enciclopedia României vol. 4, București, 1938, p. 308.

[3] Reprezentanțele diplomatice ale României. București, 1967, p. 174.

[4] Revista științifică nr. 5 din 15 aprilie 1872. București, p. 65.

[5] Ibidem, p. 65.

[6] Ibidem, p. 66.

[7] **Dimitrie C. Ollănescu**. Raport general

asupra participării României la Expoziţia Universală din Paris. Bucureşti, 1901. p. 17.

[8] **Elena Perticari Davila.** Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila. Bucureşti, 1935, p. 331.

[9] Ibidem, p. 330.

[10] Ibidem, p. 329.

[11] Ibidem, p. 332—333.

[12] Ibidem, p. 334.

[13] Ibidem, p. 338.

[14] Ibidem, p. 338—339.

[15] Ibidem, p. 344.

[16] Ibidem, p. 348.

Abstract

An important event for the 1871 Romania was the exhibition in Wienna, af which Carol Davila took part. His notes are extremely interesting, regarding the wey in which the foreign looked upon the young Romanian state.

ARGEŞENII LA MOARTEA LUI VASILE ALECSANDRI

VASILE NOVAC

La trecerea în neființă a lui Vasile Alecsandri, „acel rege al poeziei", cum îl denumea Eminescu, unul din iluştri ctitori ai României moderne, cel care a fost un deschizător de drumuri în mai multe domenii ale limbii, literaturii şi culturii româneşti, s-au înregistrat numeroase semne de compasiune, atât în ţară, cât şi în străinătate.

Văduva poetului, Paulina Alecsandri şi fiica lor, Maria Bogdan, au primit numeroase telegrame, scrisori şi alte semne de durere sau condoleanţe din partea rudelor şi prietenilor, a instituţiilor de învăţământ şi cultură, a Casei Regale şi a guvernului, a judeţelor şi oraşelor, a numeroşilor iubitori de literatură, a unor oameni de stat şi diplomaţi străini, în sfârşit, a multor români din regat sau din provinciile româneşti aflate încă sub dominaţia marilor puteri străine.

Studiind dosarul întocmit de familia lui Vasile Alecsandri şi informaţiile din presa vremii referitoare la moartea bardului de la Mirceşti, constatăm că, din păcate, unele dintre aceste dovezi de compasiune au dispărut sau n-au fost puse în dosar, ca, de pildă, scrisoarea Luxiţei Florescu care, la 1890, era stareţă la un Institut al surorilor de caritate. Ştim acest lucru de la fiul său, Bonifaciu Florescu, pe atunci corespondent al ziarului **Bucarest**, care a consemnat, în numărul din 29 august/30 septembrie 1890, că a predat această scrisoare în mâna doamnei Bogdan[1]. Poate aşa să ne explicăm şi lipsa din bogatul dosar de la Biblioteca Academiei a unor dovezi de compasiune din partea judeţelor Argeş şi Muscel şi a oraşelor : Piteşti, Curtea de Argeş şi Câmpulung Muscel, ori din partea instituţiilor de învăţământ şi cultură sau a intelectualilor din aceste părţi de ţară. S-ar fi putut ca şi din aceste plaiuri să fi avut loc diverse manifestări de simpatie care să se fi pierdut, sau care să fie descoperite ulterior. În mod cert, însă, la înmormântarea care a avut loc la Mirceşti, duminică, 27 august 1890, ca reprezentanţi ai oraşelor au fost doar : col. Merişescu, pentru Galaţi, Calimah-Papadopol, pentru Bârlad, G. Drăghici, pentru Roman şi Pogor, pentru Iaşi[2]. Emanoil Culoglu, delegatul cotidianului **Românul** critică, cu multă îndreptăţire, lipsa multor oraşe la ceremonia funebră, dar n-avea deloc dreptate când acuza numai oraşele moldovene, uitând de celelalte şi, justificând tot aşa de îngust, că Vasile Alecsandri a fost poet moldovean. Iată vorbele sale : „Însă cu părere de rău constatăm că, atât Iaşul, cât şi celelalte oraşe de peste Milcov erau foarte puţin reprezentate. Din Capitala Moldovei, trebuia să asiste mii, iar nu 10—15 persoane, cu prefectul

său. Bacăul, locul naşterii sale, trebuia să vie in corpore. Cât pentru celelalte oraşe, cum e Piatra, Huşii, Fălticenii, Focşanii şi altele, care n-au trimis nici-un delegat, nu mai este nimic, căci ne este nouă ruşine de atâta indiferenţă culpabilă faţă de cel mai mare poet moldovean"[3]. Telegrame de condoleanţe păstrate în dosarul de la Biblioteca Academiei s-au înregistrat de la următoarele oraşe : Cernăuţi, Botoşani, Bârlad, Galaţi, Bucureşti, Sulina, Târgu Jiu, Bacău, Craiova, Dorohoi şi din alte oraşe, dar trimise de persoane particulare[4].

Onoarea judeţelor Argeş şi Muscel şi a oraşelor acestor judeţe a fost salvată de trei personalităţi argeşano-muscelene ale vremii : Ion C. Brătianu, Gh. Bengescu şi G. Ionescu Gion.

La 6 sept. 1890 st.n., ora 8, Ion C. Brătianu trimitea, din Piteşti, văduvei poetului, următoarea telegramă, ce ajungea la Mirceşti la ora 11 : „Doamnă Alecsandri, Dimpreună cu dumneata, naţiunea română varsă lacrimi de durere pentru pierderea la încetarea din viaţă a bardului ei. El a inspirat-o şi a îndrumat-o astfel cu gigantica operă a redeşteptării naţionale, că întru aşa scurt timp să dărâme tot şi să se reconstruiască un nou stat, nepătat de sângele războaielor civile. Geniul lui Alecsandri va fi, în viitor, farul României, rămânând simbolul frăţiei române"[5].

Paulina Alecsandri a apreciat gestul lui Ion C. Brătianu, aşezând telegrama acestuia după cea a Regelui Carol I, înaintea celor ale bunilor prieteni şi colegi : Ion Ghica şi Mihail Kogălniceanu. De altfel, telegrama lui I. C. Brătianu este printre puţinele reproduse în presa vremii[6].

Gh. Bengescu, ca subaltern al lui Alecsandri la Legaţia română din Paris, a fost unul dintre cei mai tineri colaboratori şi prieteni din ultimii ani de viaţă ai marelui dispărut. Ca prieten şi subaltern, şi-a făcut datoria din plin. După ce s-a asigurat că, de data aceasta, ştirea morţii ministrului român în capitala Franţei este adevărată, Gh. Bengescu transmitea, la 6 sept. 1890, ora 11,30, în numele personalului legaţiei, al său personal şi a întregii sale familii, „expresia profundei dureri" pentru „pierderea ireparabilă pe care o suferă România, în persoana celui mai mare poet al său". „Plâng cu durere — continua Bengescu — pe şeful care m-a onorat cu încrederea sa şi căruia îi voi păstra toată viaţa mea cea mai pioasă şi mai recunoscătoare amintire"[7].

În perioada concediilor şi a bolii, Bengescu, ca prim secretar al Legaţiei române din Paris, i-a ţinut locul lui Alecsandri. După moartea titularului, el a fost numit însărcinat cu afaceri. În această calitate, a organizat un serviciu divin în memoria ministrului român din capitala Franţei. Totodată, credem că a furnizat presei franceze date despre viaţa şi opera lui Alecsandri, căci altfel nu ne putem explica de ce informaţiile din presa franceză, de cele mai multe ori, sunt mai exacte decât cele din presa românească, în care au apărut uneori şi greşeli şi confuzii foarte grave. El a informat despre acest lucru pe Alecsandru Lahovari, ministrul român al afacerilor străine, care a trimis doamnei Paulina Alecsandri, la 10 sept. 1890, o copie după telegrama lui Bengescu. Din ea, aflăm ceea ce nu era şi nu putea fi consemnat în presa franceză, că prefectul poliţiei din Paris şi ministrul Belgiei, „fiind împiedicaţi de a lua parte la această ceremonie, s-au scuzat prin scrisori"[8].

Le Journal des Debats, din 20 sept., afirma că : „Legaţia Regală a României a făcut să se celebreze ieri, la ora 11, la Biserica Română din Paris, un serviciu divin pentru odihna su-

fletului lui Vasile Alecsandri..."[9]. Ştiri despre această ceremonie, mai mult sau mai puţin detaliate, au mai apărut în : **Le Figaro, Le Matin, Le Temps, L'Union Franco-Russe, La Republique Francaise, la Gazzete de France, La Memorial de la Somme d'Amiens, La Revue Diplomatique,** toate din 20 septembrie, **Le Gil Blas, Le Petit Moniteurs Universel, Le Soleil, L'Estafette, Le Paris, L'Evenement, Le Voltaire, La Souverainté Le Paris** şi **Le Parti National,** din 21 septembrie, şi **Le Petit journal,** din 19 septembrie 1890[10].

Întrucât relatările din ziarele de mai sus despre această ceremonie sunt, mai mult sau mai puţin asemănătoare, vom cita doar sfârşitul consemnării din **La Revue Diplomatique,** unde lista participanţilor este mai bine întocmită : „Col. Lichtenstantin, reprezentând pe preşedintele Republicii, d. Cogardan, reprezentând pe d. Ribot, d. Cpt. Elener, reprezentând pe general Saussier, ministrii Italiei, Serbiei, Venezuelei, Uruguaiului ; d. de Scohen, însărcinat cu afaceri al Germaniei ; Boucart, însărcinatul cu afaceri al Elveţiei ; general Tebeng-Ki-Tong, însărcinatul cu afaceri al Chinei ; Ohoyama, însărcinatul cu afaceri al Japoniei ; Boz, însărcinatul cu afaceri al Mexicului ; prinţul Hohenhote, consilier al legaţiei Austriei ; dnii. Lec şi Burisen de la ambasada Angliei ; ducele Almevera, prim-secretar al Ambasadei Spaniei ; consulul del Vaglio, de la Ambasada Italiei, Vignaud, prim-secretar al Legaţiei Statelor Unite, Criesis, prim-secretar al Legaţiei Greciei, Rene Gobli, fost ministru al afacerilor străine ; Clavery, director al Ministerului Afacerilor Străine ; Gerard de Riolle, directorul Arhivelor Ministerului Afacerilor Străine ; Mollard, subdirector la protocol. Gavany şi Delaincourt, de la Ministerul Afacerilor Străine ; Ducros-Aubert, fost ministru al Franţei la Bucureşti, Bauberg, consul general ; Got, decan al Comediei Franceze, col. Dally, ex. Sa d. Marghiloman, ministrul lucrărilor publice în România, baronul şi baroana Müllenhein, doamna Macheta, d. Grigore Lahovary, preşedintele Curţii de Casaţie a României, Emil Lahovari, deputat ; Georges de Ballio, Creţulescu şi o mare parte a coloniei române.

Legaţia, reprezentată prin d. Bengescu, însărcinat cu afaceri, d. Mavrocordat, primul secretar al Legaţiei, ataşat militar, dna Coandă, d. Florescu, ataşat civil şi dna Florescu etc. etc.

Pe catafalc, era pusă o cruce mare de flori naturale, acoperite de o pânză de doliu neagră, pe care se detaşau cu litere de aur : „Legaţia României — şefului său mult iubit, Vasile Alecsandri". Ziarele reprezentante erau : **Le Temps,** prin d. Dumont, **Le Matin,** prin d. Euler, **Les Debats,** prin baronul Salvador, **La Revue Diplomatique,** prin d. Meulennaus, **L'Agence Libre,** prin d. Aubery"[11].

Adevăratele sentimente ale lui Bengescu, faţă de V. Alecsandri, cât şi măsurile legale pe care le-a luat pentru păstrarea lucrurilor sale, dar şi ale s t a t u l u i r o m â n, le-a expus mai pe larg, pentru întâia oară, în scrisoarea din 28 august/9 sept. 1890, adresată doamnei Paulina Alecsandri. Durerea sa pentru moartea lui Alecsandri şi recunoştinţa pentru protecţia ce i-a fost oferită sunt exprimate astfel : „Vă scriu, cu ochii plini de lacrimi şi cu sufletul sdrobit, numai fiindcă mă gândesc la durerea şi la aflicţiunea dvs., care-l iubeaţi cu atâta dragoste, care-l admiraţi cu atâta mândrie, care l-aţi căutat cu atâta abnegaţiune şi devotament, dar fiindcă zilele care eu le-am trăit pe lângă dânsul au fost unele din cele mai dulci şi din cele mai plăcute ale vieţii mele şi că ele vor lăsa în inima mea un suvenir adânc şi

neşters de recunoştinţă către sfânta lui memorie.

El a fost totdeauna pentru mine un protector, un consilier, un amic. Îl admiram de când eram copil; când l-am cunoscut de mai aproape, l-am iubit cu afecţiunea cea mai vie şi l-am servit cu cel mai întreg devotament"[12]. Socotindu-se un om fericit, pentru că a avut privilegiul să fie prietenul unui om ilustru, Bengescu încearcă să consoleze pe soţia îndoliată, rugând divinitatea să le dea „puterea de a susţine această crudă şi nedreaptă lovitură a sorţii', sperând că vor găsi „oarecare îndulcire în aflicţiunea de care sunteţi cuprinsă, văzând că ţara întreagă împărtăşeşte doliul dvs. şi plânge, cu madam Bogdan şi cu d-ta, pe marele poet naţional, al căruia nume va străluci în etern, ca o stea dulce şi iubită, pe cerul istoriei noastre literare.

Dacă sufletul lui Alecsandri a sburat în leagănu-i ceresc, scrierile lui poetice, în care el a revărsat toate comorile unei imaginaţii fermecătoare, unei inimi pline de dragoste şi de iubire, unui suflet aprins de amorul patriei, al libertăţii şi al justiţiei, toate aceste minunate scrieri vor trăi veşnic transmiţând generaţiunilor celor mai depărtate, în eterna lor frumuseţe, numele nemuritor al marelui poet pe care-l plângem astăzi atât de amar.

Cu aceste gânduri — dacă însă mai este loc pentru gândire în inima dvs. zdrobită şi sfâşiată — veţi îndulci, poate mai târziu scumpă madame Alecsandri, amărăciunea nemărginitei dvs. dureri căutând şi găsind în asemenea mângâieri curajul necesar pentru a vă supune cu resingnaţiune voinţei lui Dumnezeu"[13].

Bengescu o mai informează pe Paulina Alecsandri că a comandat, în numele legaţiei, „O ramură de lauri de argint", pe care vrea s-a aducă el însuşi în ţară şi s-o depună la Mirceşti, pe mormântul „Iubitului nostru ministru"[14].

Exemplarul din **Ovidiu,** dat legătorului, după dorinţa autorului, de a-l pregăti pentru Maiestatea sa Regina, va fi gata peste câteva săptămâni.

Din cei 600 lei, trimişi la 30 iulie, a plătit săptămânal „pe Ana şi pe Maria şi pe George", continuând să-i plătească şi după terminarea banilor. Duminică a pus peceţile pe „apartamentul din Avenue Montaigne nr. 1, pe pivniţa cu vin, pe cele cinci camere din etajele de sus". A lăsat însă, la dispoziţia Mariei şi Anei „cele două odăi ocupate de dânsele, după ce am inventariat toate obiectele, atât ale d-voastră, cât şi ale guvernului, ce se află în ele, sigilându-le, totodată, un dulap... conţinând rochi (i) şi alte efecte ale d-voastră"[15]. Aşteptând-o la Paris, pentru desigilarea lucrurilor, G. Bengescu încheie epistola cu transmiterea de condoleanţe, din partea soţiei sale, a mamei, a surorilor, Maria şi Lentzi, şi a fetelor sale"[16].

Despre Vasile Alecsandri, a scris în ziare şi a vorbit, la catafalcul de la Mirceşti, G. Ionescu-Gion, dar în calitate de reprezentant al presei române.

În articolul său din **L'Indépendence roumaine,** din 5 sept. 1890, Ionescu Gion povesteşte cum l-a cunoscut, despre farmecul de povestitor al unor episoade din lupta generaţiei sale la care a fost participant activ, şi face aprecieri despre unele din operele sale. Din toate acestea, reţinem că l-a cunoscut, în 1883, la Paris, în salonul Elenei Cuza, care îi declara: „Îl iubesc pe Vasilică din toate puterile sufletului meu, ne zicea prinţesa, soţul meu îl iubea ca un frate"[17]. La cei 62 de ani, cât avea atunci poetul, era „totdeauna coseurul strălucitor şi spiritual pe care prietenii l-au admirat atât. El trăia tot ceea ce povestea; conversaţia, amintirile, anecdotele sale erau de domeniul istoriei...

Era un farmec, noi eram toţi răpiţi; se sorbeau cuvintele poetului. Pe măsură ce era ascultat, mai mult lui Alecsandri îi făcea o plăcere deosebită de a face mai vorbitoare portretele pe care le înfăţişa, mai emoţionante peripeţiile luptelor patriotice ale părinţilor noştri. Noi făceam eforturi extraordinare pentru a avea curajul să nu-l întrerupem şi să cerem câte o explicaţie..."[18].

Din amintirile lui Alecsandri, narate de Ionescu Gion, cităm ultima parte care reprezintă o adevărată profesiune de credinţă şi un model de conduită a generaţiei sale: „Niciodată disperarea n-a muşcat inimile noastre, niciodată indiferenţa — mai teribilă decât disperarea — n-a slăbit iluziile noastre. Şi vă asigur că aceasta n-a fost uşor. Exilul, arestările în masă, severităţile odioase ale poliţiei şi cenzura domnească, şi, ceea ce ne făcea să tremurăm de furie şi de turbare, privirile suspicioase ale consulilor străini, nu diminiau cu nimic entuziasmul nostru. Când se trimitea în exil, se cânta; când ni se ordona ironic să mergem să respirăm aerul proaspăt de la munte în celula unei mânăstiri, noi cântam; când eram arestat în casa unui prieten în care noi admiram într-o companie numeroasă, **Meditaţiile** lui Lamartine, noi cântam. În timpul acesta, vedeţi d-voastră, la noi, ca şi în Franţa, totul se termina prin cântec... Noi eram tineri!".

„A fost un om fericit"[19], conchide Ionescu Gion.

În continuare, se face o analiză a operei scriitorului, din care reţinem următoarele aprecieri pertinente, care rămân şi astăzi în actualitate: „**Pastelurile** sunt capodopere pure, bijuteriile cele mai bogate, poate, din coroana sa poetică. Dar ceea ce va rămânea, însă, ca unul din titlurile nepieritoare ale gloriei lui Alecsandri, ceea ce-i va asigura încă nemurirea în analele civilizaţiei noastre sunt dragostea şi geniul pe care el a ştiut să-l facă să strălucească, în faţa ochilor lumii întregi, frumuseţile fără seamăn ale poeziei noastre populare"[20].

Ionescu Gion a arătat că, deşi era poet de geniu, Alecsandri a fost obligat, ca toţi colegii săi de generaţie, să facă de toate în toate domeniile literaturii, culturii, politicii sau diplomaţiei. Articolul se încheie cu următoarea apreciere: „Celebru în străinătate, iubit şi venerat în ţara noastră ca una din gloriile cele mai pure, Alecsandri era intrat de viu în nemurire. Astăzi, când moartea l-a ridicat în respectuoasa noastră admiraţie, Alecsandri va trăi în memoria românilor care i-a iubit şi cântat prin urmaşii săi nepieritori, adorabilele sale poezii"[21].

Duminică, 2/14 sept. 1890, alături de Alexandru Lahovari, Dimitrie Sturdza şi alţii, a luat cuvântul şi G. Ionescu-Gion, ca reprezentant al presei române. El a susţinut că: „Negri, Alecsandri, Kogălniceanu în partea aceasta a Milcovului, Bălcescu, Rosetti, Ion Ghica în partea de dincolo a râului pe care Alecsandri l-a sorbit în „Hora Unirii", sunt luptătorii cari, în ţară şi în străinătate, la chemarea istoriei, vor deschide glorios primele pagini ale presei române"[22]. Ei au luptat pe viaţă şi pe moarte pentru **„recunoaşterea naţiunii române în afară; şi câştigarea libertăţilor necesare — înăuntru,** o întreagă epopee de luptă, strădanii şi zbuciumări"[23]. De aceea, Ionescu Gion cere respect şi admiraţie pentru această generaţie, „printre luceferii cărora va străluci veşnic Alecsandri, pentru că nicăieri în fastele istoriei universale, nu găsim o generaţiune şi nişte luptători cari, în mai puţin de o jumătate de secol, să fi pus în picioare un întreg popor şi să fi făcut să rodească, într-o ţară ca România,

o viaţă atât de liberă şi atât de conştientă în raport cu viaţa trecutului"[24].

Când ziariştii de azi se vor hotărî să-şi revigoreze iubirea de ţară pentru a pune umărul la înălţarea românismului, nu vor apela nici la cărţile străinilor, nici la exemplele oamenilor mari ai altor popoare, „ci, cetind scrierile voastre, îndreptându-ne, ca şi către nişte focare de divină inspiraţiune, spre mormintele din satele azi istorice, Goleştii, Mânjina, Mirceşti, vom găsi lumea cea adevărată, arătarea cea nemincinoasă a viitorului marii patrii române"[25].

Pentru că Alecsandri şi generaţia sa au semănat în ogoarele României roadele ce se culegeau atunci, G. Ionesiu Cion îşi termină discursul său, prin stabilirea axiomatică a nemuririi bardului de la Mirceşti : „Semănător de geniu, vei continua, o poete ! şi de-aci înainte şi în veşnicie, pentru toţi românii Daciei traiane, viaţa plină ce ai avut până acum" !

Coasa Timpului nu secera. Moartea nu atinge suflete şi inimi, ca sufletul şi inima lui Alecsandri"[26].

Până la dsecoperirea altor dovezi, considerăm că, prin Ion C. Brătianu, G. Bengescu şi G. Ionescu Gion şi argeşenii, alături de alţi români, şi-au adus prinosul lor de stimă şi compasiune la moartea unuia din marii ctitori ai României moderne, cel mai ilustru scriitor al generaţiei sale.

NOTE

[1] **Bucarest,** 29 august/30 sept. 1890, în **Bibil. Academiei, Fond Vasile Alecsandri,** s. 25—120/LX, f. 163.
[2] **Românul,** 28 auugst 1890.
[3] **Biblioteca Academiei, Fond V. Alecsandri,** s. 50—94/LX.
[4] **Ibidem,** s. 29/LX.
[5] **Ibidem.**
[6] **Ibidem.**
[7] **Ibidem,** 35/LX.
[8] **Ibidem,** s. 105/LX.
[9] **Ibidem.**
[10] **Ibidem,** p. 235.
[11] **Ibidem,** p. 236—249.
[12] **Ibidem,** s. 111/LX.
[13] **Ibidem.**
[14] **Ibidem.**
[15] **Ibidem.**
[16] **Ibidem.**
[17] **Ibidem,** p. 106—173.
[18] **Ibidem.**
[19] **Ibidem.**
[20] **Ibidem.**
[21] **Ibidem.**
[22] **Familia,** anul XXVI, 1890, 2/14 sept., Oradea Mare, p. 421.
[23] **Ibidem.**
[24] **Ibidem.**
[25] **Ibidem.**
[26] **Ibidem.**

Résumé

L'auteur évoque l'atmosphère de Roumanie à la mort du poète Vasile Alecsandri.

Les personalités d'Argeş rapprochées de la famille de poète ont été : I.C. Brătianu, qui envoye une télégrame ; Gh. Bengescu — qui a été subalterne du poète à la legation roumaine de Paris ; C. Ionescu Gion, journalist et historien ayant relations d'amitié avec le poète.

GEORGE STEPHĂNESCU — CÂTEVA DATE PRIVIND OPORTUNITATEA CREĂRII CASEI MEMORIALE DE LA CĂPĂŢÂNENI

MARGARETA TUDOR

În apropierea Cetăţii Poenari, la poalele Făgăraşilor, într-o zonă de un neasemuit pitoresc, se află localitatea Căpăţâneni, comuna Arefu. Atestată documentar la 23 ocombrie 1542, localitatea Căpăţâneni este una dintre cele mai vechi din Ţara Românească.

Acolo se află casa creatorului şcolii româneşti de cânt, întemeietorul Operei române, muzicianul George Stephănescu.

S-a născut la 13 decembrie 1843, la Bucureşti, în familia lui Mihai Hagi Stephănescu, preşedintele Camerei apelative de comerţ, şi a Marghioalei Creţescu, fiica logofătului Ion Creţescu din Târgu Jiu, un apropiat al lui Tudor Vladimirescu. Ion Creţescu a citit şi întocmit prima dintre proclamaţiile „Domnului Tudor" şi a compus poemul în 2 cânturi despre vitejia căpitanului de panduri de la Padeş.

În casa p ă r i n t e a s c ă, George Stephănescu a luat cunoştinţă cu muzica ; mama sa cânta la pian, micul George învăţând să cânte la acest instrument; luând lecţii, la început, cu neamţul Lorenz. La 8 ani, micul George a compus „Carolina Polka", iar la 10 ani „Marşul triumfal".

A urmat liceul la „Sf. Sava", luând lecţii de armonie şi contrapunct cu profesorul Weineter şi apoi cu renumitul pedagog Eduard Wachmann. A urmat Conservatorul din Bucureşti, absolvindu-l în 1864, cu Premiul I şi medalie. Între timp îşi continuă activitatea componistică cu numeroase creaţii : romanţe, lieduri, Sonata pentru violoncel şi pian şi Sonata în la major pentru pian.

După absolvire pleacă la Paris, unde-şi desăvârşeşte studiile cu renumiţi pedagogi (Henri Reber, Auber şi Thomas). În acelaşi timp, George Stephănescu a compus muzica simfonică pentru „Sentinela română" a lui Vasile Alecsandri, „Octetul în sol major", arii, coruri pentru operele preferate de el, chiar şi pentru zeci de lieduri.

În timpul evenimentelor dezbătute de Comuna din Paris, în anul 1871, se reîntoarce în ţară, ocupând, prin concurs, catedra de canto la Conservatorul din Bucureşti, dedicându-se total activităţii muzicale.

A întemeiat „Cercul artistic muzical", la care au aderat personalităţi ale vieţii cultural-artistice româneşti din acea vreme : V. Alecsandri, M. Eminescu, I.L. Caragiale, G. Coşbuc, Carol Davila, B.P. Haşdeu, Theodor Aman, G.D. Mirea şi alţii. Preluând bagheta orchestrei Teatrului Naţio-

nal din București, George Stephănescu devine creatorul repertoriului autentic românesc, pentru operete și chiar opere ușoare. Sub bagheta sa au cântat pe scena Naționalului mari interpreți ai vremii, în frunte cu Adelina Patti și au fost puse în scenă spectacole de operă și operetă de mare valoare.

George Stephănescu, îndrăgostit de folclor, s-a inspirat din acest nesecat izvor al muzicii românești, compunând opere nemuritoare.

După ce cunoaște urmările șicanelor adversarilor săi, invidioși pe succesul lui, George Stephănescu se retrage, în anul 1907, la Căpățâneni, într-o liniște dătătoare de speranțe pentru activitatea sa componistică. Aici, George Stephănescu a dăruit muzicii românești 6 miniaturi simfonice : În munți, În alte timpuri, Lacrimile, Intre flori, Visul, În crâng — piese de început, de formare a genului în muzica noastră simfonică. Aici, în „salonul cel mare", la pianul adus de la Viena (cumpărat de mama sa în 1848), George Stephănescu își petrecea zilele și nopțile „pentru a pune pe note" texte din clasicii noștri, compunând lieduri pe versuri de Mihai Eminescu : Lasă-ți lumea ta uitată, Pe lângă plopii fără soț, Somnoroase păsărele, La steaua care-a răsărit, O, rămâi, Și dacă ramuri bat în geam, De ce nu-mi vii ?, pe versuri de Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu, G. Coșbuc, Traian Demetrescu, Alexandru Vlahuță, Iulia Hașdeu.

În anul 1910, pe scena Teatrului Național din București, are loc premiera „Electra", cu muzica compusă și dirijată de însuși compozitorul George Stephănescu, iar în 1921 ia ființă Opera Română, unul din visurile sale.

S-a stins din viață la Căpățâneni — Argeș, la 25 aprilie 1925.

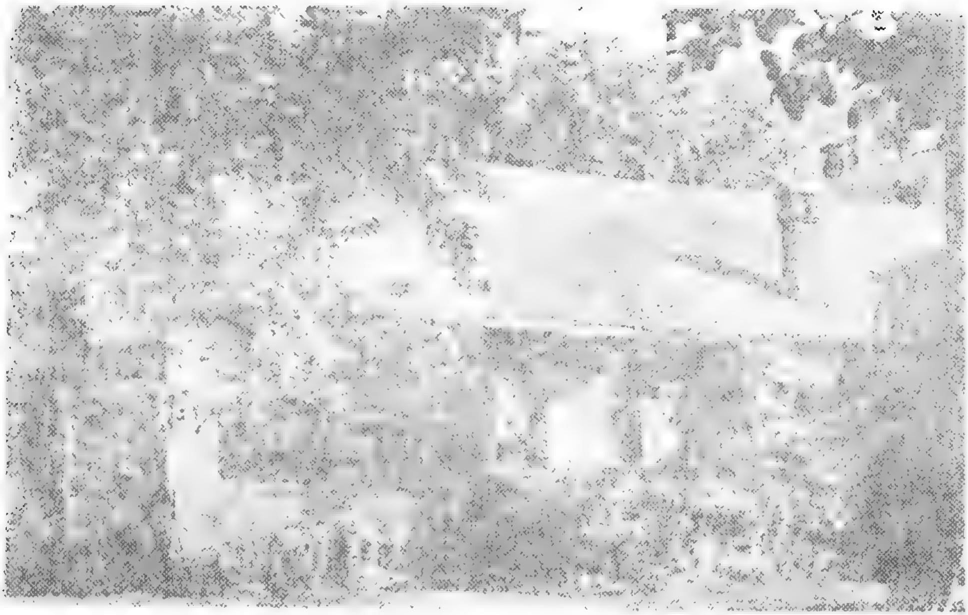
S-a scris atunci că „reprezintă în muzica noastră ceea ce alți 2 români de geniu, Vasile Alecsandri și Nicolae Grigorescu, sunt în domeniul poeziei și în cel al picturii". G. Stephănescu a creat în jurul lui un curent, o emulație și o școală a muzicii românești, grupând în jurul său, fără egoism, tot ceea ce țara avea mai bun în acele timpuri : Haricleea Darclée, Elena Teodorini, Adelina Patti, Constantin Cariotti, Ion Giovanni Dimitrescu, Ion Băjenaru, Demetru Teodorescu și mulți alții.

George Stephănescu a fost un deschizător de drumuri în muzica românească, fiind primul simfonist al țării și animatorul neobosit al vieții muzicale din ultimele trei decenii ale secolului trecut și din primele două decenii ale secolului al XX-lea. Așa cum, altădată, Gheorghe Lazăr demonstrase că și în limba română se poate preda la fel de bine ca în limbile greacă, slavonă sau franceză, tot așa și Georghe Stephănescu, la 6 mai 1885, în sala Teatrului Național din București, a făcut să răsune pentru prima dată în limba română opera „Linda de Chamonix" de Donizetti.

A trebuit să lupte mult timp pentru a demonstra tuturor că și limba română are putere de flexiune și modulație, pentru că mulți români și mai ales femeile din aristrocrație „nici nu prea știu bine românește, toată educația lor, tot sufletul lor era străin".

Casa de la Căpățâneni este construită în stil popular, o casă puternică, mare, care adăpostește un tezaur inestimabil de obiecte de artă plastică, artă populară, piese muzicale. Această casă, în care a trăit marele muzician George Stephănescu, a fost, la un moment dat, casă-muzeu, dar n-a fost în grija unui muzeu și nici n-a fost fixat un custode care să prezinte vizitatorilor lucru-

rile ce se pot vedea. Astăzi casa aparţine, de drept, moştenitorului lui George Ştephănescu, respectiv nepotului acestuia, care locuieşte la Bucureşti. Ea se prezintă în condiţii bune, cele 3 camere din stânga intrării fiind adevărate săli de muzeu, în care se găsesc piese valoroase, multe dintre ele din patrimoniul cultural trecut, de notiţe, partituri, scrisori ale muzicianului, însemnări, precum şi multe obiecte care i-au aparţinut. Foarte multe fotografii de familie, lucrări de artă populară, ţesături, cărţi, viori şi alte instrumente muzicale care i-au aparţinut sau care au fost folosite de muzician pot fi văzute aici.

Casa George Stephănescu — Căpăţâneni — Argeş

naţional. Cea mai valoroasă piesă rămâne pianul, vechi de peste 150 de ani. Alături de el se află o machetă de gips a Cetăţii Poenari, realizată acum 110 ani de chiar George Ştephănescu, (după care s-a construit, la începutul secolului, în Parcul Carol, o cetate în miniatură). Pereţii celor 3 camere sunt acoperiţi cu tablouri, multe dintre ele din secolul

Apreciind valoarea obiectelor aflate în casa Ştephănescu de la Căpăţâneni, cât şi contribuţia acestuia la dezvoltarea muzicii româneşti, precum şi faptul că aici şi-a petrecut o mare parte a vieţii, este necesară, credem, organizarea unei expoziţii memoriale, care s-ar încadra perfect în turismul cultural al zonei.

Bibliografie generală

1. Stephănescu Gabriel, George Stephănescu — viaţa în imagini, Ed. muzicală, 1961.

2. Stoianov Carmen — Antoaneta, George Stephănescu, Ed. muzicală, 1981.

RÉSUMÉ

George Stephănescu — grand compositeur et brillant organisateur de l'opera roumaine a une maison mémoriale à Căpăţâneni — Argeş où il a composé de nombreuses oeuvres.

PICTORI ARGEŞENI DIN NOU ACASĂ

GHEORGHE I. DEACONU

Este o trăsătură definitorie a acestor locuri ca Argeşul să scoată la lumină, să recunoască şi să cinstească după merit activitatea unor personalităţi, fii ai acestor meleaguri, care au trăit şi creat aici, sau în alte părţi şi care au făcut să crească şi mai mult faima acestui străvechi colţ de ţară românească.

O mărturie vie a unei intense, continue şi mereu ascendente activităţi neobosite, care se întinde pe lungimea a peste 120 de ani, o constituie creaţia desfăşurată de trei pictori, originari din Piteşti, aparţinând aceleiaşi familii : Petre Gheţulescu zugravul, Ilie Petrescu, fiul primului, şi Costin Petrescu nepotul, care nu numai că desăvârşeşte arta înaintaşilor săi, dar luptă cu patos, folosind penelul şi condeiul, în ţară şi străinătate, pentru apărarea şi reînvierea meşteşugului acestora.

Primul dintre cei trei, Petre Gheţulescu, sau Petre zugravul cum era mai bine cunoscut, îşi desfăşoară activitatea în prima jumătate a secolului trecut, ca pictor de biserici, în condiţiile când tradiţiile picturii noastre murale, al cărei renume atrage astăzi tot mai mult interesul lumii întregi, se aflau pe cale de dispariţie. Arta frescelor noastre istorice era treptat înlocuită cu pictura importată din occident, care rupea fundamentul cu trecutul atât ca stil cât şi ca tehnică de lucru. În ciuda acestei influenţe, pe alocuri, modeşti „zugravi" de frescă stăruiau încă în practicarea meşteşugului lor moştenit din bătrâni, transmiţându-l de la meşter la ucenic, din generaţie în generaţie. O astfel de şcoală a activat în zona Argeşului şi Vâlcii, de-a lungul secolului al XIX-lea, unde „zograful" Gheorghiţă, devenit mai târziu călugărul Gherontie de la Mănăstirea Horezu, cel care copiază de mână cu chirilice străvechea „Erminie"[2]), completând-o după trebuinţă, avea ca tovarăş de muncă în practicarea meşteşugului frescei, pe Petre zugravul şi pe Kir Voicu din Piteşti, căruia îi şi dăruieşte lucrarea sa în 1842 cu dedicaţia : „Această carte ce se numeşte Erminie, învăţătură pentru meşteşugul zugrăvii, a fost a mea Gheorghe zograf, şi am dăruit-o dumnealui Kir Voicului zograf din oraşul Piteşti"[3]). Împreună cu Gheorghe şi cu Voicu, Petre zugravul, a zugrăvit „pe verde" adică pe zidul crud, în frescă sau după „vechiul stil" aşa după cum rezultă din „Erminia" lui Gherontie mai multe biserici. Astfel spune Gherontie „La anul 1838 Fev. 23 am primit scrisoare de la Nicolae Cazan din Caracal, poftindu-mă să merg acolo să tocmesc Biserica Domnească, să o zugrăvesc. Tot la acest leat Martie 15, am încheiat contractul cu epi-

tropii Bisericii Domnești din Caracal, Kir Voicu și Kir Petre zugravi din Pitești, tovarăși"[4]). Același, mai departe arată „Tot la leatul 1838 Mai 1, am început a zugrăvi pe zidul verde mai întâi la Biserica Buda peste Olt a Cozianului Nectarie, fiind împreunat cu tovarășii aceștia Voicu și Petre din Pitești"[5]), iar ceva mai jos „La anul 1841 aprilie 26, am început lucrul Bisericii în monastirea dintr-un lemn, zugrăvind-o cu tovarășii mei Voicu și Petre din orașul Pitești"[6]).

În afară de acestea și altele „zugrăvite" în tovărășie cu Gheorghe și Voicu, Petre zugravul mai pictează în frescă biserica mănăstirii Vieroși, poate și paraclisul de sud al Mănăstirii Cozia, unde semnează însă „pentru pomenire" doar Kir Voicu și Apostol precum și numeroase icoane pe lemn răspândite în multe biserici din zonă și mai multe portrete, autoportrete, dovedind o deosebită sensibilitate artistică[7]).

Trăsătura dominantă a artei lui Petre și a tovarășilor săi este stăpânirea temeinică a meșteșugului frescei, perfecțiunea acestui meșteșug atât în direcția asigurării trăiniciei suprafeței pictate și a păstrării nealterate a culorilor, cât și în cea a inspirării din realitate chiar pentru pictura bisericească, fapt care dă chipurilor pe care le pictează trăsături de o veritabilă frumusețe umană, ei depășind astfel faza reprezentărilor ascetice, proprie frescei medievale[8]).

Și mai intensă, în același timp și mult mai cunoscută, este activitatea artistică a lui Ilie, fiul lui Petre, care continuă arta tatălui său, el fiind, după datina corporației, potrivit căreia un meșter lasă întotdeauna pe seama altui confrate pregătirea fiului, elev al lui Voicu zugravu, la care face ucenicia după care urmează studii de artă decorativă la Viena[9]).

Ilie Petrescu sau zugravul, cum îl găsim semnând cu modestie, pictează în frescă sau ulei, un număr impresionant de biserici, icoane, portrete, autoportrete de tinerețe și maturitate, precum și compoziții ca cea intitulată „Mihai Viteazul după lupta de la Călugăreni"[10]), creată la 1867, dovedind nu numai o cunoaștere profundă a stilului și tehnicii moștenite de la bătrâni, dar și un puternic simț al proporțiilor, un minunat dar al combinării culorilor și o puternică legătură cu realitatea din care se inspiră permanent. Cele peste 40 de contracte încheiate de Ilie Petrescu pentru a picta în frescă sau ulei biserici din Argeș, Olt, Vâlcea, Teleorman, stau mărturie unei munci deosebite de creație și în același timp dau posibilitatea specialiștilor de azi să studieze activitatea intens fecundă a acestui talentat artist, staroste al „zugravilor" din Pitești cum îl găsim la 1865[11]).

Cunoscut de contemporani pentru arta sa, Ilie Petrescu pictează împreună cu echipa pe care o conduce nu mai pe cuprinsul județului Argeș bisericile cu hramul „Maica Precista" la 1861 și „Sf. Nicolae" la 1867 în Pitești, iar apoi bisericile din Lucieni - Hârtiești la 1871, Ciești - Lunca Corbului la 1875, Oarja la 1875, Cerbu - Albota la 1876, Cireșu - Căteasca la 1878, Vlășcuța - Șerboieni la 1878, Mioveni la 1879, Ceaușești - Oarja la 1880, Bradu de Jos la 1881, Ceaurești - Poenari la 1884, Stănislăvești - Oarja la 1885, „Sf. Treime" din Pitești la 1885, Grădiștea - Mareș la 1886, Slătioare - Băbana la 1887, Titești - Săpata de Jos la 1888, ajungând în unii ani să picteze și câte două biserici[12]). Pe lângă acestea tot el pictează un număr de patru biserici în județul Olt ca cea din Vlaici la 1875, cea din Șuica - Scornicești la 1865, cea din Popești - Văleni la 1883 și cea din Buzești - Corbu la 1885[13]). Desfășoară, de asemenea, o

bogată activitate în judeţul Vâlcea unde pictează bisericile cu hramul „Sf. Gheorghe“ la 1861 împreună cu Kir Voicu, fostul său meşter, şi „Cuvioasa Paraschiva“ la 1879 în oraşul Rm. Vâlcea, precum şi pe cele din Urşi - Stoileşti la 1874, Luminile - Comana la 1873 şi Berislăveşti la 1878[14]) În sfârşit, pictează în judeţul Teleorman biserici ca „Sf. Teodor“ din Roşiorii de Vede la 1882, Bogdana la 1884, Zâmbreasca la 1869 şi Necşeşti la 1870[15]).

Adăugând la acestea sutele de icoane răspândite prin bisericile sau casele din zonă şi pe care le lucra mai mult iarna, de multe ori la lumina opaiţului, portretele care s-au răspândit şi ele pe ici pe colo, precum şi grija pentru transmiterea meşteşugului la urmaşi, constatăm o muncă de o intensitate rar întâlnită, ţinând seama şi de faptul că toate acestea s-au înfăptuit între anii 1861 şi 1888 dată la care pictorul s-a stins din viaţă, lăsând meşteşugul şi grija familiei pe umerii plăpânzi ai fiilor săi Gheorghe şi Constantin, dintre care primul cade şi el răpus de boală în anul 1896 în vârstă de numai 27 de ani.

Greaua sarcină, de a duce mai departe arta vechilor meşteri ai picturii argeşene, rămâne acum pe seama lui Constantin — Costin Petrescu — care nu numai că continuă meşteşugul transmis din familie, dar reuşeşte printr-o activitate de peste 60 de ani, să-l apere, să-l facă să reînvie, la noi şi în străinătate şi să lase posterităţii un lung şir de opere valoroase în domeniul frescei, ca şi în cel al picturii de şevalet.

Născut la Piteşti, la 10 mai 1872 ca cel de al doilea fiu al „zugravului" Ilie Petrescu, care era căsătorit cu Bălaşa Minescu, fiica protopopului Mihalache Minescu de la biserica „Mavrodolu“ din localitate[16]), Costin Petrescu urmează aici şcoala primară, precum şi cursurile secundare la liceul de băieţi de atunci, dovedind pasiune pentru învăţătură, dar mai ales pentru arta înaintaşilor săi căreia i se dedică din copilărie[17]). Rămas orfan de tată la vârsta de 16 ani, tânărul Costin Petrescu este nevoit să muncească din greu alături de fratele său Gheorghe, pentru a-şi putea întreţine familia lipsită de mijloace. El înţelege însă, că în noile condiţii, numai „ucenicia“ în arta căreia i s-a dedicat nu este suficientă şi de aceea, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea îl găsim concomitent student la Şcoala de Belle Arte din Bucureşti, ca elev al maestrului Mirea, la şcoala de Arhitectură, unde face parte din atelierul profesorului arhitect Sterian şi la Şcoala de ingineri hotarnici, căutând să înveţe cât mai mult[18]).

După terminarea studiilor, începând cu anii 1897 - 1898 îl aflăm pentru circa 3 ani, angajat ca arhitect la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, iar apoi, pe la 1900, reuşeşte să fie încadrat ca profesor de desen la Liceul „Mihai Viteazul“ din Bucureşti[19]), unde paralel cu activitatea didactică, munceşte neobosit reuşind să se prezinte cu câteva lucrări deosebite la Salonul din 1902 de la Ateneu, la cea de a VIII-a expoziţie a „Cercului artistic“, care fusese înfiinţat de sculptorul Ion Georgescu la 1890, bucurându-se de aprecierile entuziaste ale lui Ionescu - Gion, Teodor Speranţia, C. Stănescu şi altora pentru compoziţiile „Moartea Cleopatrei“, „Din ale haremului", precum şi pentru portrete ca cel al scriitoarei Zoe Bălcescu - Mandrea, nepoată de frate a lui Nicolae Bălcescu, al savantului arheolog Grigore Tocilescu şi pentru altele[20]).

Succesul obţinut la această expoziţie îi dă aripi, pictorul păşind şi afirmându-se de acum în cariera artistică atât ca decorator mural cât şi ca pictor de şevalet. Tot acum, prin intermediul „Salonului literar şi artistic“ înfiinţat de Zoe Bălcescu-Man-

dreà, la care luau parte mari personalități ale literaturii și artei din vremea aceea ca Titu Maiorescu, Ion Luca Caragiale și alții, artistul pătrunde în lumea artei din capitală, se afirmă tot mai mult și la un concurs de pictură din anul 1902 se clasează pe primul loc, obținând din partea statului o bursă pentru a putea să studieze în străinătate[21]).

Cu dorința de a învăța cât mai mult pleacă în anul 1903 la Viena și apoi la München, unde studiază artele decorative. De aici pleacă la Paris unde studiază la Academia „Julien" ca elev al lui Jean Paul Laurens, muncind fără preget[22]). Revenind temporar în țară execută în acest timp o serie de portrete ale unor personalități ale vremii iar în anul 1904 este trimis de Dimitrie Sturza la Viena să scoată o copie după tabloul lui Frantz Franken „Comorile lui Cresus" pictat pe la 1630 după o schiță autentică[23]), în care apare și Mihai Viteazul în suita împăratului Rudolf al Austriei, copie despre care marele savant Nicolae Iorga spunea în anul 1923 când se punea la noi problema achiziționării originalului că tabloul lui Franken „n-ar merita sacrificiu prea important căci avem o copie foarte bună a d-lui Costin Petrescu"[24]).

La Paris, remarcându-se în cercurile pictorilor francezi, Costin Petrescu este admis în anul 1905 să expună la Salonul permanent al acestora unde prezintă portretul în mărime naturală al lui Vasile Lascăr care-i aduce un succes demn de reliefat[25]).

Reîntors la București, cu bogate cunoștințe în domeniul artelor decorative și al picturii de șevalet, în anul 1908 pictorul participă la concursul pentru ocuparea unei catedre la Școala de Belle Arte și tot acum împreună cu C.C. Arion, Carol Stork și Pascali, participă la fondarea Societății artiștilor plastici din țară, expunând la Ateneu mai multe din lucrările sale, alături de Petrașcu, Băncilă și alți pictori de prestigiu, ocupând din acest an catedra de arte decorative pentru care a concurat, ca suplinitor, iar din 1912 ca titular și pe care o va conduce cu competență până la penisonare în 1938[26]).

Antrenat inițial de preferințele timpului său, Costin Petrescu, execută primele sale lucrări de artă monumentală în noua manieră și tehnica uzitate unanim acum în țara noastră. Dorința de a face să reînvie însă vechea frescă, sporită și justificată cu atât mai mult în urma cercetărilor întreprinse în apus în anii de pregătire academică, precum și studierea profundă a monumentelor noastre istorice, îl determină pe pictor ca în anul 1912 să reia genul de pictură moștenit de la înaintașii săi, remarcându-se în acest domeniu nu numai ca un mare talent ci și ca omul necesar pentru reînvierea frescei în țară și peste hotare.

Mica biserică de la Roznov din Moldova, pe care o pictează la 1912 în frescă, îi oferă primul prilej pentru a reveni la arta străbună, realizând aici o adevărată capodoperă spre marea surprindere a ctitorilor.

Începând de acum renumele artistului, atât în privința interpretării stilistice a vechii noastre picturi, cât și ca cercetători în tehnologia frescei, îi asigură o tot mai largă popularitate.

De la catedra de artă decorativă la Școala de Belle Arte, el trezește interesul elevilor săi pentru cercetarea și interpretarea decorației murale a monumentelor noastre istorice, trimițându-i să culeagă asemenea elemente în timpul vacanțelor prin toate colțurile țării[27]).

Remarcabila sa activitate în acest domeniu face ca la 1922 să i se încredințeze executarea picturii în frescă la Catedrala Unirii din Alba - Iulia care reprezintă o nouă reușită a artei sale. Cu aceasta devine și mai cunoscut nu numai în țară ci și peste ho-

tare fapt pentru care artistul este invitat în Franţa în anul 1925 pentru a ţine conferinţe şi a face demonstraţii experimentale asupra frescei, la Sorbona şi mai ales la Academia de Belle Arte din Lyon[28]). Aici, sub impulsul perspectivelor largi pe care arhitectura modernă le deschidea tuturor genurilor de decoraţie murală, artiştii şi cercetătorii din apus se străduiau să dezvăluie tainele frescei, pierdute acolo încă din secolul al XVII-lea. Texte puţin clare din tratatul lui Cennino Cennini şi Georgio Vasari insistau pe larg asupra unor particularităţi de amănunt, posibilităţi de retuşări ale frescei, omiţând să trateze tocmai principiile de bază ale acesteia, considerate a fi îndeobşte cunoscute.

Victor Mottez, eminent elev al lui Ingres, care l-a tradus în limba franceză pe Cennini, încercase cu mulţi ani înainte după reţetele din lucrare reluarea acestei tehnici dar fără succes. Frescele sale de la Biserica Saint Germain l'Auxerrais din Paris şi-au dovedit în scurt timp netrăinicia.

De mai mult succes se bucură mai apoi Paul Baudoin care urmând gândul neînfăptuit de o viaţă întreagă al maestrului său Puvis de Chavanne reuşeşte să dea o frescă durabilă, dar cu posibilităţi reduse şi deci nesatisfăcătoare de exprimare plastică, datorită necunoaşterii condiţiilor tehnologice de pregătirea surpafeţei şi de folosire a pastei de culoare, în special a albului de var, element de însemnătate vitală în frescă.

În aceste condiţii este chemat la Lyon Costin Petrescu în anii 1925-1926, unde, în faţa elevilor şi a profesorilor a cinci Academii de artă din Franţa, îşi ţine cursul său asupra frescelor din ţara noastră, expunând principiile de bază ale acesteia, împlinind lacunele şi dovedind teoretic şi practic posibilităţile largi ale frescei zugravilor noştri din trecut. În cadrul expunerilor execută în amfiteatrul numit „de L'Ecuson" din localul Şcolii naţionale de Belle Arte din Lyon fresca „În atelierul unui ţesător lyonez" care decorează şi astăzi acea sală[29]).

Presa franceză a vremii este unanimă în a recunoaşte meritele mari ale artistului român, contribuţia deosebită a acestuia la renaşterea artei murale franceze[30]).

Numit după această demonstraţie profesor de onoare în învăţământul superior artistic francez, Costin Petrescu publică în anul 1932 în Editura „Le Franc" din Paris tratatul „L'Art de la Fresque", prefaţat de cunoscutul istoric de artă Paul Leon, pe atunci director general al artelor din Franţa[31]). Prin această lucrare pictorul luminează şi mai puternic linia cercetărilor pentru dezvăluirea procedeelor de bază ale frescei, el deschide un nou şi larg teren de creaţie decoratorilor moderni.

După trei ani de la publicarea lucrării, tratând în revista pariziană de arhitectură „La Construction Moderne" Nr. 3, an 51 din 30 octombrie 1935, despre realizările freschiştilor francezi Emanuel Thubert, scria următoarele : „Vechi sau moderni ei au învăţat de la Cennini şi de la trei oameni al căror nume nu încetează să rămână pe zid : Mottez, Baudain, Petresco. Mottez, care a anunţat vestea cea bună, Baudain care a împrăştiat-o în şcoli, Petresco care ne-o aduce din Orient ; unul entuziast, celălalt prudent, al treilea cutezător"[32]).

În ţară, un deziderat ce se afla de multă vreme în atenţia cercurilor de artă, era înfăptuirea vastei compoziţii de pictură murală care să decoreze marea rotondă a Ateneului Român. Aşa cum fusese visată de generaţia lui C. Esarcu, marea frescă, trebuia să evoce „fazele principale ale istoriei românilor". Repetatele încercări făcute după înălţarea edificiului de a se încredinţa lucrarea unor artişti din ţară ori din străinătate nu dădu-

seră suficientă satisfacție.

Încă din anii primelor manifestări artistice, Costin Petrescu fusese animat de dorința de a prezenta cândva un asemenea proiect. Imboldul prevestitor al lui Ionescu - Gion, care încă de la începutul secolului nostru văzuse în tânărul artist pe viitorul autor al frescei, succesele obținute în țară și străinătate, precum și dorința unanimă ca vasta operă să fie o frescă în adevăratul înțeles al cuvântului, îl determină pe Costin Petrescu să se angajeze la elaborarea unui studiu de lungă durată și adâncă documentare.

După o muncă de creație tenace, de peste 10 ani, cu sprijinul de specialitate al lui Nicolae Iorga, proiectul definitiv primește în 1933 aprobarea Societății Ateneului Român. După alți 4 ani cât a durat execuția pe zid, în luna mai 1937, vasta compoziție murală, totalizând o suprafață de peste 200 m.p. a fost gata. Ea evidențiază posibilitățile multiple pe care le oferă tehnica frescelor noastre în pictura murală modernă, precum și consacrarea artistului ca unul dintre cei mai de seamă specialiști ai vremii în această tehnică[33]).

Între lucrurile de seamă executate ulterior celei de la Ateneu, primul loc îl ocupă panourile de la Casa Universitarilor din Cluj, având ca temă „Istoria culturală a românilor din Transilvania“[34]), precum și tabloul intitulat „Munca de editare a unui ziar“ din holul clădirii ziarului „Universul“[35]). De asemenea, alături de pictura murală cu temă laică, nu poate fi trecută cu vederea activitatea de decorare a unor clăidri de o deosebită însemnătate istorică pictate în frescă.

Astfel printre acestea găsim medalioanele de la biserica brâncovenească „Sf. Constantin“ din București pictate în 1921, biserica „Sf. Dumitru" din Colentina pictată în anii 1929—1930, biserica din Bicsadul Oltului pictată în 1937, biserica „Mihai Vodă“ din București pictată în 1940, biserica „Sf. Nicolae“ din Schei - Brașov, ctitorie a lui Neagoe Basarab, pictată în anii 1944 - 1945 și inaugurată de dr. Petru Groza, Capela Școlii normale din Sibiu pictată în anii 1937 - 1938, turlele bisericii „Antim" din București, restaurarea bisericii Stănislăvești - Oarja pictată inițial de tatăl său și Hollul de onoare al Palatului Patriarhiei din București pe care îl pictează în anii 1950 - 1951, unde se îmbolnăvește pe schelă și după mai bine de 2 ani de suferință moare în 1954, după o activitate extrem de rodnică întinsă de-a lungul a peste 60 de ani[36]).

Paralel cu activitatea în domeniul decorației murale monumentale, Costin Petrescu a depus de-a lungul vieții o intensă muncă de creație ca pictor de șevalet. Lungul șir de personalități din viața Bucureștiului de la începutul secolului nostru, care au defilat prin atelierul său i-au dat prilejul de a face din fiecare portret un pasionant studiu social și de expresie. Astfel, portrete ca cele ale lui Vasile Lascăr, Costică Arion, Grigore Cantacuzino, Spiru Haret, Mitropolitul Pimen, generalul Pilat, actrița Aristița Romanescu și multe altele, rămân pânze care pe lângă calitățile lor artistice, prezintă o incontestabilă valoare documentară.

Dintre portretele pictate în străinătate, cele pictate la Viena în anii 1904 - 1905, în cercurile Galeriei imperiale de artă, precum și după primul război mondial, portretul poetului american Edwin Markham pictat cu ocazia unei călătorii în anii 1920-1921, în America și care se află la Muzeul Brooklin din New - York, se numără printre cele mai de seamă.

Alături de această categorie, tipuri culese din cele mai variate medii ale societății, ca de pildă : „Jelbarul“, „Bătrânul Samsar", „Ruxandra Găi-

năreasa", „Moş Leiba", „Proprietăreasa" şi multe altele, contribuie la ilustrarea elocventă a climatului social din acea perioadă. Pe aceeaşi linie se situează şi portretistica prilejuită de evenimentele primului război mondial. Tipuri de ostaşi simpli, români şi ruşi, prinşi sub penelul artistului, exprimă eroismul modest şi anonim, alături de mizeria şi suferinţele celor mulţi. „Sergentul Tilică Alexandru", erou din Regimentul „4 Argeş" Piteşti, participant la 50 de asalturi, „Subofiţerul erou Siliştearu" „Tânărul bolşevic", „Doi militari", „Erou rus", „Marin artileristul", „Miliţianul Vraghie" etc. rămân mărturii grăitoare culese în vâltoarea tragică a evenimentelor[37]).

Marea compoziţie de şevalet se înscrie şi ea în creaţia pictorului cu teme inspirate din momentele trăite de acesta ca : „Exodul", „Mărăşti", „Conferinţa Păcii Balcanice de la Bucureşti din 1913", sau portretul simbolic „Dacia" care pe lângă valoarea lor artistică are şi una documentară la fel de însemnată.

Alături de acestea, deşi în proporţii reduse cantitativ, poate fi situată la egală valoare artistică activitatea de peisagist a lui Costin Petrescu, ea întregind personalitatea artistică a pictorului, activitate care alături de cea a ascendenţilor săi direcţi, a lăsat o dâră luminoasă în arta plastică românească, fapt care constituie un titlu de mândrie pentru plaiurile argeşene, pentru Piteştiul de unde au pornit aceşti creatori şi unde astăzi au trimis ca mesager al dorinţei de frumos, de înălţare sufletească, arta lor.

NOTE

[1] Comunicare susţinută la Simpozionul „Costin Petrescu şi ascendenţii" care a avut loc în ziua de 27 ianuarie 1974 la Secţia de artă a Muzeului judeţean Argeş.

[2] Originalul din Erminia lui Gherontie în manuscris se află în posesia arh. Radu Petrescu din Bucureşti, fiul pictorului Costin Petrescu.

[3] „Ramuri" an al XVIII-lea, Nr. 18—19, 15 septembrie — 1 octombrie 1924, pag. 21.

[4] Biblioteca Academiei R.S.R. — „Erminia" lui Gherontie editată de episcopul Râmnicului Ghenadie Enăceanu, aflată sub Nr. 2 151, pag. 41.

[5] Ibidem, pag. 42.

[6] Ibidem, pag. 43.

[7] De la pictorul Petre Gheţulescu au rămas mai multe crochiuri pentru pictură în frescă şi un autoportret de maturitate în ulei, toate aflându-se în proprietatea arh. Radu Petrescu.

[8] Dintr-o însemnare a lui Ilie Petrescu aflăm că Petre Gheţulescu a murit în anul 1858 şi „... la martie 9 s-au înmormântat la biserica Sf. Troiţă în Piteşti" (Vezi arhiva personală a arh. Radu Petrescu).

[9] Din datele cercetate până acum nu am reuşit să aflăm încă anul naşterii lui Ilie Petrescu — zugravul.

[10] Tabloul se află în colecţia personală a arh. Radu Petrescu, nepotul lui Ilie Petrescu.

[11] Vezi adresa Primăriei Piteşti din 30 martie 1865 cu Nr. 846 adresată lui Ilie Petrescu, aflată în arhiva arh. Radu Petrescu.

[12] Contractele originale se află în arhiva personală a arh. Radu Petrescu din Bucureşti.

[13] Ibidem.

[14] Ibidem.

[15] Ibidem.

[16] Actul original de căsătorie întocmit de Primăria Piteşti la 7 noiembrie 1868 şi înregistrată la Nr. 77 şi 78 din registrul de stare civilă, se află în arhiva personală a arh. Radu Petrescu.

[17] Ziarul „Secera şi ciocanul" Nr. 6 117 din 20.I.1974, articolul „Pictorul Costin Petrescu" de profesorul M. Bădescu.

[18] Arhiva personală a arh. Radu Petrescu din Bucureşti, caetul cu însemnări biografice.

[19] Ibidem.

[20] Menţiuni elogioase privind participarea pictorului Costin Petrescu la salonul din 1902 de la Ateneu se găsesc în publicaţiile : „L'Independence Roumaine" din 4/17 iunie 1902, 13/26 iunie 1902, 7/20 noiembrie 1902 ; „La Roumanie" din 15/28 iunie 1902 ; „Conservatorul" din 13/26 iunie 1902, 29 iunie/9 iulie 1902 ; „Secolul XX", an IV, Nr. 912 din 16 iunie 1902 ; „Epoca" an VIII, Nr. 2 050 din 4 iunie 1902 şi Nr. 2 060 din 14 iunie 1902 ; „Patria" an III, Nr. 348 din 4 iunie 1902 ; „Adevă-

rul" an XV, Nr. 4 614 din 4 iunie 1902 ; „Dorobanţul", an I, Nr. 88 din 12 iunie 1902 ; „Universul" an XX, Nr. 157 din 11 iunie 1902 : „Cronica" an II Nr. 328 din 14 iunie 1902, etc.

[21] Ibidem.

[22] Vezi publicaţiile : „Adevărul" din 13 februarie 1903 ; „Gazeta Artelor" an I, Nr. 17, februarie 1903 ; „Universul" din 13 februarie 1093 ; „Observatorul" din 13 februarie 1903 ; „Ilustraţiunea Română" din 15 februarie 1903 ; „Epoca" din 13 februarie 1903 ; „Gazeta Artelor" din 12 martie şi 1 octombrie 1903 ; „La Roumanie" din 17 septembrie 1903.

[23] Vezi publicaţiile : „Universul" din 3 iulie 1904 ; „L'Independence Roumanie" din 7 iulie 1904 ; „Secolul XX" din 7 iulie 1904 ; „Voinţa Naţională" din 4 august 1904.

[24] Arhiva Ministerului de Externe al României. Dosarul tratativelor dintre guvernul român şi austriac desfăşurate în perioada 15 mai 1920 — 13 iunie 1934 pentru restituirea materialului istoric, artistic şi cultural.

[25] Vezi „L'Independence Roumanie" din 4 mai 1905 ; „Adevărul" din 3 iulie 1905.

[26] Vezi „Voinţa Naţională" din 30 ianuarie 1903 : „La Roumanie" din 2 iulie 1908 şi din 12 septembrie 1908 ; „Ordinea" din 14 septembrie 1908 ; „Universul" din 15 septembrie 1908 ; „Conservatorul" din 14 septembrie 1908.

[27] Referatul lui Costin Petrescu înregistrat cu Nr. 23378/1907 trimis Ministrului Instrucţiunii şi Cultelor şi adresa de răspuns a Ministerului cu Nr. 32 007 Seria F din 20 septembrie 1910 aflate în arhiva personală Radu Petrescu.

[28] Adresa originală a Ministerului Cultelor şi Artelor Nr. 32 940 din 5 iulie 1924 prin care Costin Petrescu este anunţat că este invitat la Lyon pentru a face un curs despre frescă la Academia de Belle Arte de aici. Originalul în arhiva arh. Radu Petrescu.

[29] Reproducerea fotografică a frescei menţionate se află în colecţia arh. Radu Petrescu.

[30] Menţionăm câteva dintre publicaţiile franceze ale vremii care remarcă aportul artistului român la reînvierea frescei franceze : „Le Progres" Lyon, 17 ianuarie 1925, „Lyon Republicain" Lyon, 23 ianuarie 1925, „Le Salut Public" Lyon, 20 ianuarie 1925; „La vie Lyonnaise" Lyon, 24 ianuarie 1925; „L'art et les Artistes" Paris, martie 1925; „Art et Decoration" Paris, martie 1925 etc.

[31] Costin Petrescu, „**L'art de la Fresque**", Edit. Le Franc, Paris 1932.

[32] „La Construction Moderne" an 51, Nr. 3, 30 octombrie 1935.

[33] Ateneul Român din Bucureşti, pliantul intitulat „Marea Frescă" întocmit cu ocazia inaugurării frescei de la Ateneu care a avut loc la 26 mai 1938.

[34] În prezent nerestaurată în urma acoperirii ei de către hortişti în 1940.

[35] Se află şi azi în sala mare a clădirii ziarului „Informaţia Bucureştiului".

[36] Date furnizate de către arh. Radu Petrescu pe baza documentelor pe care le deţine în arhiva personală.

[37] Majoritatea picturilor menţionate se află în colecţia personală a arh. Radu Petrescu.

Résumé

On met en évidence la féconde activité, toujours ascendente, de trois générations de peintres d' Argeş, de la même famille, pendant plus de 120 années.

Le premier d'eux, Petre le „Zograf", contemporain et camarade de travail avec le moine Gherontie, l' auteur d' une version roumaine d' „Erminia", est connu comme peintre des eglises dans les districts d' Argeş, Vâlcea, Olt, où il a travaillé en fresque — sur la mur verte — c' est à dire sur une couche de mortier frais.

Son fils, Ilie Petrescu, apprenti de son père et de ses camarades, laisse des traces plus révélatrices dans la peinture des églises dont nous connaissons de quarante, réalisées en fresque ou à l' huile, dans les districts d' Argeş, Vâlcea, Olt, Teleorman. De même, il nous reste de lui, une série des portraits, autoportraits et des nombreuses icônes.

Ilie Petrescu et son equipe ont le grand mérite d' avoir gardé, transmis et dévelopé le métier de la fresque dans ce pays, où il était en décadence.

Encore plus complexe est l' activité de Costin Petrescu, le fils de Ilie, élève et puis professeur à l' école de

Beaux Arts de Bucarest, qui a travaillé à l' huile et en fresque pendant 60 années environs.

Son grand mérite est d' avoir réetabli les fondements théoriques et practiques de la fresque, tombés dans l' oubli jusqu' alors dans son pays comme dans l' étranger.

Par ses conférences à l' école des Beaux Arts de Lyon, par ses démonstrations pratiques, par son livre „L' Art de la Fresque", publiée en France (1934), il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles à ce metier presque quitté en France depuis XVII-éme siécle.

Dans son pays, Costin Petrescu est l' auteur des nombreuses peintures laiques, parmi lesquelles on apprécie notamment la fresque de l' Athénée Roumain, achevé en 1937.

ÎN MEMORIAM: COSTEL BADEA

AUGUSTIN LUCICI

Cum vedeam — cu un prilej similar — și azi, ca și altădată, orice obiect ceramic, conceput ca recipient, are de ales între profilele echidistante, racordate în alternanța convex-concav la roata olarului și conturul liber al ronde-basse-ului sculptural. Opțiunea e nu numai tehnologică, dacă vedem că invenția respectivei roți a deplasat, prin translație, evoluția vasului, de pe o direcție de dezvoltare sculpturală pe cea paralelă, a decorativului exprimat prin canoanele simetriei, alternanței etc. Și, cum remarcam, această acceptare a geometriei, nesemnificante în sine, a formelor coaxiale oferă, în compensație, suprafață, câmpurile circulare pe care se va desfășura mai apoi marea istorie a desenului, gravurii și picturii aplicate pereților vasului. Desigur, în ceramica contemporană, orice încercare de trimitere exclusivă la una dintre cele două atitudini «clasice» pomenite ar fi — având în vedere mobila complexitate a fenomenului ce interesează azi, tot mai mult, discipline și tehnologii vecine — restrictivă și inoperantă. Totuși, și la noi, ca și în alte părți, invențiuni zoo- și antropomorfe, ba chiar „sosii" la scară a obiectelor unei recuzite frecvente în cotidian în alte materiale, coexistă, în producția ceramicii artistice, ca și în a celei funcțional-utilitare, cu forme ce nu se pot aplica decât geometriei corpurilor fundamentale, văzute ca receptacole. Acest preambul nu și-ar avea acum rostul dacă n-am dori să circumscriem, de la bun început, întreaga operă a lui Costel Badea unei sfere de mișcare într-un spațiu exclusiv sculptural. Vocație virtuoz exersată, exprimată, cu mijloacele specifice ale disciplinei pe care o ilustrează, dar și constantă nostalgie parcă a unei identități artistice exilată în teritoriul unor arte a cărei fragilitate a substanței evocă perenitatea prin foc. Exil, oricum, nu numai voluntar, dar prin efectul căruia, arta sculptorului în cauză, precum și o bună parte din producția celor ce i-au fost învățăcei și i-au rămas discipoli, aduce în ceramica noastră contemporană o notă inconfundabilă. De altfel, sub o altă zodie stilistică, dar provocând la fel de temerar pariul sculpturii și «școala din Cluj», formată în preajma unuia ca Mircea Spătaru, produce porțelan, gresie ș.a.m.d., conjugate aceluiași efort de a transforma obiectul decorativ într-o prezență artistică autonomă (ce reclamă revizuirea unei anacronice clasificări pe genuri, după materiale și tehnici, practicată prin comisiile de jurizare ale expozițiilor). Se știe, Costel Badea a fost și este un artist care nu are nevoie de complimente avansate. O impresionantă fișă de creație, ornamentată cu nu-

meroase distincții, naționale și internaționale, îl numește printre decanii de prestigiu al genului, la noi ca și în alte părți (alte țări) cu o mai îndelungată tradiție a ceramicii culte. Dar, asemeni unui cunoscut personaj literar, împătimit după orătănii, într-o panică ce ignoră că — deși rata pieselor blocate în expoziții sau depozite aflate în magazine și colecții, distruse prin accidente de ardere sau prin manipulare, este constant, mare — depozitul din atelier conține, totuși, un îmbelșugat număr de lucrări, Costel Badea își numără și renumără, la infinit, „bobocii". Și, cum cârdul lor nu are cum să-i pară vreodată suficient de numeros, artistul nostru nu a așteptat toamna, pentru a-i mai socoti o dată, ci pune în operă, mereu, mereu noi și noi cicluri. Întâmplarea a făcut ca, în ultimele sale suite, să gloseze — confirmând, parcă, metafora zicalei invocate — chiar în marginea unei ornitologii fabuloase (prevedea ceva?). Astfel, după „păsările" de acum câțiva ani, bestiar ce anima, între humor și incisivă moralizare, caractere umane transferate unei lumi de palinaceea exotic-antedeluviene, iată, acum, parcă printr-un efect contrar dialecticii biologice (mă refer la ultimul număr de lucrări executate) și „ouăle", ovoizii în care se vor fi ecluzionat datele genetice ale acestei lumi.

De data aceasta însă, nota de maliție, fabula este mai temperată, proiectul artistic năzuind atunci, ca și acum, la o metamorfoză a biologicului în arhitectural. Așadar, edificii ovoidale, caracte de ouă gigantice, în fapt, dacă proporționăm după mărimea elementelor „martor" anexate, cochilii închise, sprijinite pe schelele unor piloni cilindrici, țevi ce evocă specialiștilor tubulatura care emerge dintr-un volum preparat pentru o turnare „în ceară pierdută". Și, dacă nu mă înșel, dincolo de sugerarea, astfel, a unui proces de „alimentare" a formei prin gonflare cu substanță, dincolo de serviciile de ancorare și asigurare în spațiu, în echilibre, altfel, imposibile, chiar rațiuni de protecție a tehnologiei arderii legitimează prezența la vedere a acestei, oricum insolite, suprastructuri a postamentelor. Deschise în gât de amforă sau de ulcior, la polul lor ascuțit, sau zoomorfizând, prin prelungire, într-un bici caudal, în direcția unei giganți batracieni monocelulari, aceste ovoide expulzează sau absorb — după o mecanică inventată, parcă, de Hyeronimus Bosch — fie o umanitate liliputană ce pare a le locui, fie forme din vecinătatea Universului ei de viziuni și parabole. Spre deosebire, însă, de maestrul grădinii deliciilor sau concertului în ou, Costel Badea anima carcasa acestui — să-i zicem — „container de viață și întâmplări" după o schemă a morfologiei submamiferelor. Într-o posibilă geneză pe direcția : Ulcior → ou → animal (balenă mitologică sau abdomen de cal troian) recipientul ceramic își modifică, astfel, funcționalitatea sa clasică și aici, pretextuală, devenind, dacă îmi este îngăduit să-l numesc astfel : **un vas care conține, păstrează, transportă și restituie o lume.** Transport și restituire petrecute în sustentația volumului, asemenea unui balon captiv sau dirijabil gata de decolare, dacă nu, mai adecvat prezentului, a unei nave spațiale aflate pe edificiul schelei sale de start. Reconfirmând și capacitatea de vedere monumentală a autorului lor, lucrările și opera lui Costel Badea pot oricând fi ridicate la scara sculpturii în aer liber și, desigur, prin desemnarea materialului și tehnologiei adecvate unei asemenea întreprinderi, și niște evenimente sculpturale de așteptat pentru viitorul de care nu a mai avut parte.

ASPECTE PRIVIND ÎNCEPUTURILE ŞI DEZVOLTAREA CINEMATOGRAFIEI LA PITEŞTI

SEBASTIAN TUDOR

Cinematografia se prezintă ca o formă a culturii, fiind condiţionată atât de cultură cât şi de industrie, intr-o măsură mai mare decât celelalte arte. Prin caracterul ei de mare popularitate, această a 7-a artă deţine o considerabilă putere de influenţare în rândurile maselor. Apărută relativ târziu, la 13 februarie 1895, când fraţii Auguste şi Louis Lumière au lansat aparatul lor care să slujească la „vizionarea probelor cronografice" în subsolul lui Grande Cafè din Bulevardul Capucine nr. 14 din Paris şi au prezentat pentru prima dată, la 22 martie 1895, filmul de 17 metri „Ieşirea muncitorilor de la uzina Lumière" şi alte scurte metraje, arta cinematografică a avut o evoluţie lentă.

În ţara noastră, primul spectacol cinematografic a avut loc la 27 mai 1896, în saloanele ziarului de limbă franceză din Bucureşti „L'Indépendance Roumanie", cu filmul documentar „Sosirea trenului"[1]. În anul următor, operatorul român Menu realizează primele pelicule româneşti : „Inundaţiile de la Galaţi", „Bâlciul Moşilor", „Terasa cafenelei Capşa", „Defilarea"[2]. Totuşi, la început, filmul a fost privit ca o distracţie de bâlci, numai categoriile sociale privilegiate putând privi la un asemenea spectacol, dar, în curând, cinematograful se va „democratiza", prin scăderea preţurilor şi mărirea timpului de proiecţie, aceasta şi datorită eforturilor depuse de unii dintre oamenii noştri de ştiinţă de la începutul secolului al XX-lea, care au susţinut această a 7-a artă.

Cunoscutul scriitor Victor Eftimiu rostea un adevărat crez artistic, la deschiderea unui cinematograf nou în Bucureşti, în anul 1912 :

„Eu ştiu c-ai să-ngrijeşti de repertoriu
Că n-o să te gândeşti numai la bani...
Să nu ne dai „Mireasa otrăvită"
Sau „Prinţul rătăcit printre ţigani"...

Ia ţara noastră marcăm o primă perioadă distinctă în istoria cinematografiei, cuprinsă între anii 1896—1909, când are loc introducerea spectacolului cinematografic (Braşov — 1901, Cluj — 1906, Oradea — 1906, Arad — 1907, Sibiu, Bistriţa şi Carei — 1910, Alba Iulia — 1911, Satu Mare, Lugoj, Hunedoara, Baia Mare — 1912, Tg. Mureş, Miercurea Ciuc — 1913[3]), înregistrându-se un avânt în acest sens în Europa centrală. Presa începe să susţină din ce în ce mai mult cinematografia. „Cinematograful a venit într-un mod firesc să înlesnească revoluţia culturală şi artistică" scria ziarul „Scena" în nr. 1 din anul 1910, iar „Universul" scria : „Spectatorii vor avea pri-

lejul să se convingă că suntem o specialitate unică în noua artă cinematografică", la 21 septembrie 1907.

La Pitești, prima reprezentare cinematografică ambulantă se pare că a avut loc în anul 1902, cu filmul „Panorama Eduard Braun". Primele mențiuni scrise datează totuși din anul 1908. Astfel, la 24 iunie 1908, antreprenorul Bros Lablanc solicita Primăriei orașului Pitești o autorizație, pentru „a da o serie de câteva reprezentațiuni de magie, spiritism, ilusionism și **cinematograf** în grădina „Dacia", începând cu 25 iunie"[5].

La 11 iulie 1908, lui Bros A. Saraida i se eliberează autorizația nr. 2371 pentru a „da o serie de reprezentațiuni în grădina Dacia cu programul următor : magie, iluzii, **cinematograf,** cu începere de vineri 11 iulie 1908. Program pentru familii"[6]. Aceste reprezentații erau completări ale programului de varieté al grădinii Dacia, proprietatea lui Nicolae Ionescu.

La 21 octombrie 1908, înregistrăm cererea lui Eduard Braun de a i se elibera o autorizație »pentru a putea instala pe Bulevard (n.n. Bulevard Elisabeta Doamna, actualul Bulevard al Republicii) vis-à-vis de Grădina publică, **cinematograf** având mașină electrică, pe timp de 2 luni"[7]. Acesta scria Primăriei că „instalând în acest oraș..., un cinematograf pentru distracția publicului piteștean, făcând cheltuieli mari zilnice cu vapor, lemne și altele plus cheltuieli ce suntem datori pentru transportul pe C.F.R.", încasările față de alți ani fiind mai mici (n.n. ceea ce denotă existența unui cinematograf ambulant și mai înainte), ceea ce a determinat ca nici jumătate din cheltuieli să nu fie scoase. De aceea, antreprenorul cerea Primăriei să i se aprobe o scădere a taxei comunale la 2,50 lei în zilele de lucru și 5 lei duminica[8].

Cu toate că pașii făcuți de cinematografie continuă să fie mici, se observă o creștere a concurenței pe care această nouă artă o face celorlalte manifestări cultural-artistice. Acest lucru îl va determina pe antreprenorul Café concert-ului de la Dacia, Nicolae Ionescu, să se adreseze Primăriei, solicitând scăderea taxei, deoarece „avem în vedere criza prin care trec, plus de asta, aicea în oraș sunt prea multe distracții și anume Teatru, Cinematograf etc"[9]. La 24 martie 1909, Nicolae Ionescu revine cu cererea, plângându-se din nou de cinematografe „care mi-au făcut concurență"[10].

La 24 iunie 1909, un alt antreprenor, Al Georgescu, solicita o autorizație pentru a prezenta în fața spectatorilor piteșteni mai multe reprezentații de **cinematograf,** cu începere de la 25 iunie, în grădina berăriei Buțănescu, din strada Șerban Vodă nr. 97[11] (n.n. actuala stradă a Victoriei).

Se cuvine să facem precizarea că aceste prime reprezentații de cinematograf s-au făcut în localuri improvizate, nespecializate, localuri care, prin însăși natura lor (berării, grădini de vară), atrăgeau spectatorii. Cinematograful nu s-a bucurat de prea multe înlesniri la început, nici din parte autorităților, fiind supus nu numai la impozitul pe venit și la cel pe bilete, ci a fost încărcat și cu mai multe alte greutăți : patronii cinematografelor au fost siliți să accepte serviciul de inspecție permanentă a poliției și a pompierilor. O mare problemă a fost în această perioadă pregătirea unor oameni corespunzători pentru a putea proiecta filmele.

Anton Kratlly se angaja, la 1 octombrie 1909, să instaleze din scânduri, pe locul aflat în Bulevardul Elisabeta Doamna, ca proprietate a Poștei, un **Circ-Cinematograf,** pe ter-

men de 3 luni, cu începere de la 1 noiembrie 1909, construind o instalație specială solidă din scânduri.[12].

Înclinăm să luăm ca punct de plecare, în stabilizarea cinematografului la Pitești, prin apariția unei anumite săli de acest gen, data de 25 decembrie 1909, când antreprenorul S. Fuchs deschidea, în seara acestei zile, „o instalație cinematografică", la care întrebuința un motor de 9 cai putere, cu benzină, în casa avocatului Fostiropol, din strada Șerban Vodă nr. 134/b[13] (n.n. actuala clădire a restaurantului Argeș)[14]. Autorizația Primăriei a fost eliberată la început pe 4 luni. Pentru prima lună (25 decembrie 1909 — 25 ianuarie 1910) s-a încasat drept taxă de cinematograf suma de 150 lei.

Se pare, deci, că, în anul 1989, cinematograful piteștean a împlinit venerabila vârstă de 80 de ani.

Același antreprenor, S. Fuchs, reînnoia cererea de a da „câteva reprezentații de cinematograf" în casele lui Fostiropol, la 2 februarie 1910, făcându-se cunoscute și câteva date tehnice. Astfel, la 5 metri de sala de spectacole se afla motorul de benzină, care nu consuma decât 15—20 litri pe zi. Primăria îi reamintea antreprenorului Fuchs, ca o condiție pentru funcționarea cinematografului, să se poarte cuviincios cu publicul[15].

Datorită condițiilor improprii în care se afla clădirea din scânduri a circului- cinematograf din Bulevardul Elisabeta Doamna, Primăria îi pune în vedere antreprenorului I.G. Buțănescu, la 8 martie 1910, să-l dărâme. Acesta, însă, arătând că a cheltuit suma de 4.500 lei pentru construcția lui și chiria locului respectiv, în schimbul căruia n-a scos nici jumătate din bani, se obligă să aducă unele îmbunătățiri clădirii : să dărâme grajdul pentru animalele circului, să nu mai țină animale, să vopsească gardul. I.G. Buțănescu cumpărase cinematograful de la Heinrich Ebel și închiriase locul de la Prefectura județului Argeș[15].

Același I.G. Buțănescu obține la 8 mai 1910 autorizația „ca pe locul ce am unde a fost circul la colțul Bulevardului, lângă Grădină să pot instala un motor de 7 cai putere cu benzină și un dinam de 10 amperi, cu care să dau reprezentații de cinematograf pe sezonul de vară, timp de 4 luni"[17].

La 14 mai 1910, Buțănescu se hotărăște să introducă la cinematograful său curent electric de la Banca populară. „Conducta aeriană va pleca de la uzină (electrică) la localul de Berărie al d-lui Buțănescu, lângă Biserica Sf. Nicolae, iar din curtea Berăriei va trece în colțul Grădinii publice în partea dinspre strada Plevnei și strada D-na Bălașa, iar al 3-lea stâlp în colțul Grădinii publice dinspre D-na Bălașa și strada Regele Carol I, de aici la cabina de reprezentații (n.n. cabina de proiecție a cinematografului) din Bulevardul Elisabeta Doamna, colț cu Bulevardul Carol nr. 7"[18].

Un alt antreprenor, Ferdinand Lemke, solicita autorizație pentru a da reprezentații de cinema la Grădina Dacia, începând cu 18 august 1910[19], iar la 28 septembrie solicita să i se aprobe cererea „pentru a instala un cinematograf în salonul lui Secărescu pentru sezonul de iarnă, începând cu luna octombrie 1910, până la sfârșitul lunii aprilie 1911, cu curent electric de la Banca Populară[20]. Salonul lui Secărescu se afla în localul în care mai târziu a funcționat cinematograful „Luceafărul", care s-a demolat în anul 1972, și se afla lângă actualul restaurant „Argeș" (fosta casă Fostiropol).

Antreprenorul Hotelului „Dacia" hotărăște să înființeze un cinematograf permanent în localul de Ca-

fé concert și Grădina de sub hotel, cinematograf ce se va alimenta cu curent electric de la Banca Populară. Cererea sa va fi inițial respinsă, la 2 octombrie 1910, din cauza unor modificări ce trebuiau aduse sălii de cinematograf. La 25 octombrie, Primăria va aproba instalarea cinematografului permanent, fixând o taxă de 150 lei lunar[21].

Această primă perioadă din istoria veche a cinematografiei se încheie la Pitești prin apariția primelor săli de cinematograf specializate. În această perioadă, pe ecranele cinematografelor piteștene au putut fi văzute filme ca : Sport în Indonezia, Jurnal Pathé, Fiica colonistului, Intriga femeii americane, Aida, Clopotarul de la Notre-Dame, Visul întunecat, Cei patru draci etc.[22].

Urmează o nouă perioadă în dezvoltarea cinematografiei românești vechi : începerea producției de filme autohtone, între anii 1910—1919, perioadă care se caracterizează și la Pitești prin instalarea mai multor cinematografe și alimentarea lor cu curent electric de la rețea. Înregistrăm, în continuare, aceleași cinematografe : pe Bulevardul Elisabeta Doamna (B-dul Republicii), pavilionul lui Braun, antreprenor Buțănescu, cinematograful de la parterul hotelului Dacia, al cărui antreprenor era Nicolae Ionescu, cinematograful din salonul Secărescu, condus de Lemke Ferdinand[23], precum și un cinematograf pe strada Gării nr. 21, unde se proiectau filme din când în când. Marian Dumitrescu și Victor Purcăreanu conduceau un cinematograf în localul Secărescu, după încetarea proiecțiilor lui Lemke Ferdinand.

În aceeași perioadă au putut fi urmărite primele filme românești : Independența României, Cetatea Neamțului, Amor fatal, Amor de prințesă, Bastardul, Detectivul, Spionul, Dragoste de marinar, filme realizate începând din anul 1911 de casa de producție „Traian“ și laboratorul „Carmen-Sylva“[24].

Cinematograful începe să înregistreze succes la public, ceea ce va determina înființarea unor noi cinematografe și în anii următori. Astfel, V. Purcăreanu solicită Primăriei, la 9 ianuarie 1914, o autorizație pentru „funcționarea cinematografului în strada Șerban Vodă, pe termen de cinci ani, având dreptul de a avea motor în curte a mă servi de lumină proprie și a avea dreptul de a mă servi de apă fără a mi se opri“, în localul propriu[25]. Iancu Conta dorea să redeschidă cinematograful „în localul vis-à-vis de Grădina publică, unde a fost circul, cu forță electrică de la Societatea de electricitate“[26], începând cu 17 ianuarie 1914. Această cerere va fi respinsă însă, deoarece „prin construcția de blăni a localului se primejduiește siguranța publică'

Continuă să funcționeze cinematograful fraților Vasile și Victor Purcăreanu, numit **„Cinema Pathe Frères“**, situat pe strada Șerban Vodă nr. 143. În 1912, acest cinematograf aparținuse lui Victor Purcăreanu și funcționase în cazinoul lui Marin Dumitrescu. La cinematograful „Pathe Frères“ s-au proiectat filme în zilele de 16 și 17 mai 1914, pentru a fi strânse fonduri în vederea ridicării unui monument în memoria eroilor din Regimentul 6 Artilerie, căzuți în campania din anul 1913[28].

Începând cu anul 1914, Primăria ridică taxa serală de la 2,50 franci la 5 franci, ceea ce provoacă nemulțumirea tuturor directorilor de cinematografe. Vasile Purcăreanu arată, într-un memoriu adresat Primăriei la 23 ianuarie 1914, că, pe lângă taxa serală, mai plătea „5% pentru timbrele teatrale, pe care le cumpărăm de la Primărie, deci un plus de 10—15 lei seral, 4% apă, 1,5% canal, a-

fară de dările către stat. Dacă se ridică taxa. serală de la 2,50 franci la 5 franci, Primăria ar avea de suferit, ar fi în deficit la bugetul spectacolelor"[29]. Cu toate nemulţumirile directorilor de cinematografie, Primăria hotărăşte în şedinţa extraordinară din 1 februarie 1914, să menţină taxa de 5 franci.

În perioada 1911—1914, cele mai reprezentative cinematografice ale Piteştiului sunt cele situate în localul hotelului Dacia, condus în continuare de Nicolae Ionescu, în casele Secărescu (cinematograful Pathé Frères al fraţilor Purcăreanu) şi Fostiropol (cinematograful condus de Lemke Ferdinand). Aceste trei cinematografe se pare că deţineau monopolul celei de-a 7-a arte la Piteşti, deoaorece nu doreau ca Primăria să mai aprobe autorizaţii şi altor impresari, aşa cum cerea Vasile Purcăreanu în această perioadă[30].

În perioada primului război mondial şi mai ales în timpul ocupaţiei germane (1916—1918), activitatea cinematografelor a fost redusă la Piteşti datorită restricţiilor şi taxelor impuse de autorităţile germane. Începând cu anul 1919, funcţionarea cinematografelor este reglementată prin Decretul regal nr. 4120, referitor la Legea Teatrelor. Cinematografele piteştene îşi reiau şi ele activitatea.

De abia la 19 iunie 1919, documentele încep să vorbească despre această activitate. Este vorba de o adresă a Prefecturii judeţului Argeş către Primăria oraşului Piteşti, prin care cerea să se vândă 400 bilete de 3 lei şi 100 bilete de 5 lei la reprezentaţiile cinematografice care vor avea loc în zilele de 23, 24, 25 şi 26 iunie „în folosul invalizilor de război, acei care s-au jertfit pentru noi şi ţară"[31]. Filmele au fost proiectate în sala Teatrului Aquila (strada Şerban Vodă) şi la Terasa „Oituz" (Berăria de pe strada D-na Bălaşa nr. 13)[32].

La 22 septembrie 1919, Dumitru B. Floros solicita Primăriei autorizaţie pentru a „deschide cafenea şi cinematograf în acest oraş în strada Şerban Vodă nr. 164, Casa Secărescu"[33]. Din această informaţie, aflăm că o anumită perioadă, din cauza războiului, cinematograful care funcţiona în casa Secărescu a fost închis.

La 8 noiembrie 1919, funcţionau în Piteşti, **cinematograful** lui Dumitru Floros, în casa Secărescu din strada Şerban Vodă şi **cinematograful** lui Victor Purcăreanu în strada Şerban Vodă, unde, din când în când, se jucau şi piese de teatru ale unor trupe din Capitală[34].

Ministerul de Interne atrăgea atenţia primăriilor, la 24 martie 1921, că la multe din cinematografele ţării se prezentau filme cu o influenţă „rău făcătoare asupra educării tineretului"[35]. La insistenţele antreprenorilor de cinematografe, Primăria Piteşti hotărăşte să reducă taxa serală comunală de la cinematografe, de la 30 la 20 de lei, începând cu 8 aprilie 1921[36].

Perioada cuprinsă între anii 1920—1929 reprezintă în cinematografia românească producerea unor filme proprii, unele dintre ele fiind proiectate şi pe ecranele piteştene : Păcat, Datorie şi sacrificiu, Iancu Jianu, Haiducii, Aşa e viaţa, Năpasta, Lache în harem, Iadeş, Lia şi filmele de desene animate D-ale zilei şi Păcală în lună. Printre filmele străine au rulat la cinematografele din Piteşti : Nevestele nebune şi Caruselul de Straheinn, Nibelungii de Lang, Naşterea unei naţiuni de Griffith, Piciul de Chaplin, Nanoux de Flaherty, Moartea obosită de Lang[37] etc.

În această perioadă, funcţionau la Piteşti **Cinematograful Aquila,** al cărui antreprenor era Gh. Gall, şi **cinematograful Lux,** atestat docu-

mentar la 4 februarie 1929 (dar, în mod sigur, mai vechi)[38], al cărui antreprenor era Dumitru B. Floros. Cinematograful Lux se afla tot pe strada Şerban Vodă. Sub impulsul concurenţei, antreprenorul cinematografului Aquila, Gh. Gall, cerea Primăriei Piteştiului să interzică proiecţiile de filme în cinematograful Lux, deoarece acesta „nu întruneşte nici una din vederile Regulamentului de funcţionare a cinematografelor din 30 Martie 1927"[39]. Cinematograful Lux se afla într-o clădire cu etaj, deasupra sălii de spectacole fiind o sală a cazărmii unde se dădeau reprezentaţii artistice, baluri, nunţi. Sala nu avea ieşiri suficiente şi comode, nici sală de aşteptare şi coridoare de trecere, deci o serie de deficienţe de ordin tehnic. În total, avea 181 de scaune[40].

Începând cu 18 martie 1929, rula pe ecranul cinematografului Aquila filmul românesc Iancu Jianu, iar în 1930, un alt film românesc, „Venea o moară pe Şiret", film inspirat din romanul cu acelaşi nume al lui Mihail Sadoveanu şi realizat de regizorul Martin Berger, cu actori străini, ceea ce a constituit o producţie denaturată şi o nefericită colaborare cu firmele străine[41]. Unele secvenţe au fost filmate la Florica, în comuna Ştefăneşti, judeţul Argeş[42].

Perioada 1930—1936 coincide cu începuturile sonorului şi aderarea fenomenului cinematografic la noile condiţii. În anul 1934, apare Legea fondului naţional al cinematografiei, care marchează intervenţia statului faţă de această artă, iar în anul 1937, se pun bazele existenţei unei producţii cinematografice de stat[43]. În aceste condiţii apar o serie de producţii autohtone, apreciate şi pe ecranele piteştene: Bing-Bang, Drama de la etajul II, Când se aprind făcliile, O noapte de pomină, Gogulică ceferist, ale căror regizori erau români: Jean Mihail, Jean Georgescu, Ion Şahighian şi Horia Igiroşeanu, nume de rezonanţă în istoria filmului românesc[44].

În anul 1936, la Piteşti funcţionau 3 cinematografe: Aquila, Lux şi Modern. **Cinematograful Aquila** era în proprietatea antreprenorului Constantin N. Mircea, **cinematograful Modern** în proprietatea antreprenorului Gh. Gall, iar **cinematograful Lux** în proprietatea lui Constantin N. Mircea şi Haralambie Floros (deasupra se afla Cercul ofiţerilor), proprietarul clădirii fiind colonelul Turlescu din Bucureşti[45]. **Cinematograful Modern** se afla pe strada Şerban Vodă („în dos se afla strada D-na Bălaşa") Datorită unor condiţii improprii, cinematograful Modern este închis temporar, începând cu luna iulie 1938, iar atelierul de vulcanizat de lângă el este evacuat. O interesantă situaţie statistică ne oferă documentele din anul 1938, cu privire la frecventarea spectacolelor de film. Astfel, cinematograful Modern vindea la un spectacol între 8 şi 210 bilete, cinematograful Aquila, între 9 şi 197, iar cinematograful Lux, între 3 şi 158, cel mai frecventat fiind în mod surprinzător, în acest an, cinematograful Modern[46].

În anul 1941, proprietari ai cinematografelor erau tot Constantin N Mircea la Aquila, Haralambie Floros la Lux şi Gh. Gall la Modern Cel mai mare cinematograf din Piteşti continuă să rămână Aquila, cu 300 de locuri (aflat în clădirea proprietate a Băncii Populare), Lux (situat în clădirea a cărui proprietar era moştenitorul lui Secărescu), cu câte 200 de locuri[47]. Începând cu 18 octombrie 1941, la cinematograful Aquila rula filmul „Proscrisul" (Finlanda sub teroare), în folosul răniţilor şi al familiilor celor căzuţi pe câmpul de luptă[48].

La 25 iulie 1945 se aprobă de că-

tre Ministerul Propagandei, Direcţia Cinematografiei, „deschiderea şi funcţionarea **cinematografului Select** din strada Doamna Bălaşa nr. 21, în antrepriza lui Saul Rosentweig şi Meier Marcus" [49] (care se pare că mai funcţionase o scurtă perioadă şi în anul 1939). Apare în acest fel un nou cinematograf în Piteşti.

Cinematografele funcţionau încă cu multe deficienţe, datorate mai ales slabei preocupări a proprietarilor pentru asigurarea securităţii clădirilor în care se aflau. Astfel, la 4 iulie 1947, cinematograful **Aquila**, aflat acum (după noua reorganizare a străzilor) pe strada Justiţiei nr. 2, îşi relua activitatea, sub conducerea lui Constantin N. Mircea, după câteva zile în care a fost închis din cauza unor deficienţe ale clădirii : focul în sobe se aprindea din sala de spectacol, instalaţia electrică nu era îngropată, ventilatoarele nu funcţionau. Cabina de proiecţie era de 2,50 metri lungime, 2,80 metri înălţime şi 2,20 metri lăţime. Începând cu 27 februarie 1947, cinematograful avea ca operator calificat pe Emil Neagu[50].

La 12 iulie 1947, funcţionau în Piteşti 4 cinematografe : **Aquila, Lux, Trianon** (un nume nou între cinematografe) şi **Select** (de la 6 august locul foştilor antreprenori fiind luat de Constanţa A. Nicolescu)[51], care îşi relua activitatea, începând cu 3 septembrie, după ce câteva zile a fost închis pentru remedierea deficienţelor. **Cinematograful Modern** se afla tot într-un local vechi, dar complet renovat, având o lungime de 19,30 metri, lăţimea de 7,20 metri şi înălţimea de 4,60 metri, cu o capacitate de 155 locuri, pe 16 rânduri, având scaune montate, confecţionate din lemn de stejar. Distanţa între rânduri era de 40 cm, iar cabina de proiecţie avea un cubaj de 18.480 metri cubi. Închis din nou, cinematograful Modern îşi reia activitatea, după câteva luni, în luna martie 1948[52].

În această perioadă, 1937—1948, cunoscută în istoria cinematografiei româneşti vechi ca perioada intervenţiei statului în această artă, apar noi producţii de filme româneşti : O noapte de pomină, O noapte furtunoasă, Visul unei nopţi de iarnă. Pădurea îndrăgostiţilor[53].

Începând cu noiembrie 1948, când are loc naţionalizarea întreprinderilor şi mijloacelor de producţie şi difuzare a filmului, se deschide o epocă nouă în istoria cinematografiei româneşti, la început cu realizări mai timide, iar după 1950, când are loc reorganizarea activităţii cu filmul, realizări importante. La 23 septembrie 1950 ia fiinţă **Întreprinderea Cinematografică Argeş.**

Din datele pe care le-am prezentat, reiese că perioada veche a cinematografiei româneşti a fost marcată şi la Piteşti prin înfiinţarea unor cinematografe, care, la început mai greu, dar pe urmă mai uşor, s-au integrat în atmosfera primei jumătăţi a secolului al XX-lea. La început apărute spontan, prin primele cinematografe ambulante din anii 1908—1909, din iniţiativa unor antreprenori străini şi români, cinematografele se integrează în viaţa cotidiană a Piteştiului, prin proiecţiile de filme în săli specializate, începând cu 25 decembrie 1909, dată care marchează apariţia primului cinematograf de sine stătător în oraşul nostru.

După o perioadă în care au apărut mai multe cinematografe, mai ales în grădini şi restaurante pentru delectarea consumatorilor, în anul 1919 ia fiinţă cinematograful Aquila, condus de Gheorghe Gall şi, mai târziu, cinematografele Lux şi Modern, toate aflate în plin centrul oraşului, cinematografe care au contribuit la recreerea populaţiei oraşului. După apariţia unor acte nor-

mative privind activitatea cu filmul, cinematografele au contribuit într-o oarecare măsură la înarmarea spectatorilor cu o serie de cunoştinţe tehnice, ştiinţifice, culturale şi sportive, mai ales prin jurnalele care se proiectau înaintea filmelor. Totuşi, în această primă epocă a cinematografiei româneşti, filmul n-a avut o contribuţie deosebită la educarea patriotică a spectatorilor, deoarece producţiile româneşti bune au fost destul de puţine la număr, iar sălile de cinematograf erau neîncăpătoare şi lipsite de condiţiile tehnice de astăzi. Trebuie să subliniem însă numărul mare al cinematografelor piteştene în perioada interbelică (4), faţă de numărul mai mic al locuitorilor oraşului, în raport cu alte oraşe ale României, ceea ce denotă preocuparea unor întreprinzători localnici pentru arta cinematografică.

NOTE

[1] Contribuţii la istoria cinematografiei în România 1896—1948, Bucureşti, 1971, p. 14.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, p. 197.

[4] Petre Popa, Memento, Piteşti, 1983, p. 61.

[5] Arhivele Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 3/1908, f. 52.

[6] Ibidem, f. 55.

[7] Ibidem, f. 72.

[8] Ibidem, f. 89.

[9] Ibidem, f. 86.

[10] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 4/1909, f. 23.

[11] Ibidem, f. 58.

[12] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 4/1909, f. 74.

[13] Ibidem, f. 95.

[14] Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru, Piteşti 600, Pagini de istorie.

[15] Arh. Stat, Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 2/1910.

[16] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 2/1910.

[17] Ibidem.

[18] Idem, dos. 13/1910.

[19] Idem, dos. 2/1910.

[21] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 2/1910.

[22] Contribuţii la istoria cinematografiei în România 1896—1948.

[23] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 2/1911—1912.

[24] Contribuţii la istoria cinematografiei în România.

[25] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 9/1914—1915.

[26] Ibidem.

[27] Ibidem.

[28] Ibidem.

[29] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos., 9/1914—1915.

[30] Ibidem.

[31] Idem, dos. 11/1919.

[32] Ibidem.

[33] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 11/1919, f. 137.

[34] Ibidem.

[35] Idem, dos. 9/1921.

[36] Ibidem.

[37] Contribuţii la istoria cinematografiei în România, op. cit.

[38] Ibidem.

[39] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 7/1929—1930.

[40] Ibidem.

[41] Contribuţii la istoria cinematografiei în România, op. cit.

[42] P. Popa, Memento, p. 79.

[43] Contribuţii la istoria cinematografiei în România, op. cit.

[44] Ibidem.

[45] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 57/1936—1938.

[46] Idem, dos. 7/1939.

[47] Idem, dos. 80/1941.

[84] Idem, dos. 12/1941.

[49] Idem, dos. 19/1945.

[05] Arh. Stat. Argeş, fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 19/1947.

[51] Ibidem., dos. 21/1947.

[52] Ibidem.

[33] Contribuţii la istoria cinematografiei în România, op. cit.

Résumé

L'auteur se propose de présenter les principales étapes de développement de la cinématographie à Piteşti.

Tout d'abord le cinématographe a eu le rôle d'amuser le public dans le cadre du spectacle de cirque, en devenant, vers l'année 1909, un établissement publique indépendent. Les premiers cinématografhes de Piteşti (Aquila, Modern et Trianon) ont contribué au développement et à l'éducation du public.

PE ARGEȘ ÎN SUS
— Momente istorice, legende —

OCTAVIAN UNGUREANU

Valea roditoare a Argeșului, cu pitorescul ei unic și cu rosturi istorice, unită cu cealaltă vale, a Câmpulungului, de sub geana Făgărașului, a format dintotdeauna o vatră întinsă de plămădire a românismului, cu dăinuire de secole, sub ocrotirea naturală a culmilor carpatine, dintre care se ridică semețe piscurile Negoiului, topic venind, credem, de la Neagoe Basarab. Spre Poenari, la nord, se arată Munții Cozia, peste cetatea lui Țepeș, umbrind malurile Oltului bătrân, și cu înălțimile nu prea mari ale Câmpulungului, se formează o panoramă splendidă, o coroană din stânci ca o îngrădire cu frumuseți încântătoare.

Toate aceste daruri ale pământului românesc deșteaptă amintirea marilor bătălii de peste vremuri crâncene, duse sub scutul lor, al munților, și faptele de arme, ale marilor noștri voievozi și domnitori, pentru apărarea și păstrarea gliei și neamului, a ființei românilor ca popor de gintă latină.

Pe locurile de aici, în luminișul pădurilor de pe malul stâng al Argeșului, Neagoe Basarab (1512—1521) și Doamna Milița-Despina au hotărât, în urmă cu 500 de ani, să clădească cea mai frumoasă biserică, cu destinație episcopală, între anii 1512 și 1517, aducând în vechea cetate de scaun a Argeșului, Mitropolia de la Târgoviște. Legenda spune că domnitorul, luminat de ideile generoase ale Renașterii, cu pregătirea lui în știința arhitecturii bizantine, dobândită la Istambul, unde fusese dat de mic ca ostatec, că i-ar fi fost încredințată de către sultanul Baiazid II, construirea unei moschei, cu 999 de ferestre și 366 de minarete. În această calitate de arhitect, el a întocmit planurile construcției de rar rafinament ale bisericii de la Argeș, pentru care ar fi adus un muncitor zidar italian sau spaniol — Manole —, în jurul căruia s-a țesut povestea zidirii propriei soții, Ana, în temeliile bisericii, spre a-i asigura durata peste veacuri. Aducerea meșterului Manole e posibilă, dacă ne gândim că și Kremlinul din Moscova a fost clădit tot de italieni.

Diplomat abil și om de înaltă ținută spirituală, scriitor în slavonă de recunoscută valoare literară, Neagoe, acest vlăstar al boierilor Craiovești, a asigurat în cei zece ani de domnie, o pace neamenințată și relații de bună vecinătate cu țările înconjurătoare ale Munteniei, și s-a bucurat de înaltă considerație din partea sultanului Selim I (1512 - 1520), fiul lui Baiazid al II-lea și înaintașul lui Soliman Magnificul (1520 - 1566). Cu acesta din urmă, ginerele lui Neagoe Basarab

— Radu de la Afumaţi (1522 - 1523, 1524 - 1525, 1525 - 1529) va duce lupte aprige de apărare a ţării, ameninţată de Semilună. El şi-a găsit însă răgaz şi pentru desăvârşirea lucrărilor de finisaj şi împodobire la biserică, care fusese sfinţită în pripă de Neagoe spre a-i deveni necropolă. Ca apoi, după o viaţă zbuciumată, viteazul domnitor Radu de la Afumaţi să moară prin tăierea capului pe pragul Bisericii Cetăţuia din apropiere de Râmnicu Vâlcea ; acelaşi sfârşit tragic l-a avut şi fiul, o dată cu tatăl, smulşi împreună de boieri, chiar de la sfânta slujbă din vinerea Paştelui, 1529. Boierii trădători îşi răzbunau veninurile pe domnitorul patriot şi curajos.

Biserica episcopală de la Argeş s-a făcut în forma arhitectonică a Răsăritului, bizantină, dar într-o nouă viziune, faţă de cea străveche, neschimbată, de la Iustinian încoace, adică în chip de cruce sau treflă. Decoraţia din afară, dăltuită în piatră de Albeşti de către meşteri din Gruzia şi alte părţi ale Orientului Mijlociu, cum şi de către pietrari români, dau farmecul de neimitat al edificiului ecleziastic, care a uimit şi uimeşte lumea.

Căzută în ruină, biserica s-a refăcut de câteva ori, dar la sfârşitul secolului XIX era ameninţată de năruire. S-a luat hotărârea restaurării, în 1873, de către ministrul de atunci al Cultelor şi Instrucţiunii Publice — Generalul Cristian Tell, gorjan după tată şi târgujian prin căsătoria cu Tarsiţa Ştefănescu. Cum ştim, Tell a fost unul din capii Revoluţiei de la 1848. Regele Carol a acceptat propunerea, revenind asupra hotărârii ce o luase mai înainte, de a dărâma monumentul. Au fost invitaţi la Bucureşti, spre consultare, asupra restaurării, doi renumiţi arhitecţi francezi : Violet - Le Duc şi Baudo, care au examinat construcţia în amănunt şi au înaintat forurilor de resort un raport detaliat ; tot ei au recomandat pentru lucrările de restaurare pe elevul lor Emil André Lecomte du Nouy (1844 - 1914) din Paris. El a sosit in ţară în 1875 şi s-a instalat la Curtea de Argeş, într-o casă modestă din satul apropiat de biserică — Flămânzeşti. A elaborat planurile şi a deschis şantierul, angajând printre alţi lucrători pe N. Gavrilescu şi Nae Zugravul. Episcop de Argeş era Iosif Naniescu, urmat în 1876 de Ghenadie II Petrescu, care a păstorit până în 1886, conducând din partea guvernului lucrările. În aceeaşi perioada construieşte şi clădirea Seminarului teologic. Pe urmă este promovat mitropolit primat al Ungro-Vlahiei. Ghenadie a fost prieten cu C. Dobrescu-Argeş şi a prezidat festivităţile de la Muşăteşti, de inaugurare a Tipografiei şi „Gazetei ţăranilor" (1894), iar deputatul de Argeş i-a luat apărarea în Parlament, când mitropolitul fusese caterisit din slujbă. Şi tot despre Ghenadie II Petrescu ar mai trebui spus că a fost un cărturar de seamă şi un talentat publicist. El a adus aici clopotele de la Cozia.

Cum, potrivit contractului cu guvernul român, Lecomte du Nouy nu locuia în ţară decât trei luni pe an, arhitectul a reuşit, în urma unor stăruitoare eforturi, să-l angajeze ca şef de şantier, la lucrările de restaurare a bisericii, pe inginerul Petrescu, mare capacitate tehnică. Petrescu devenise cunoscut după construirea podului de fier de peste Olt, la Râmnicu Vâlcea, şi realizase câteva construcţii de căi ferate din zona Regionalei C.F.R. Craiova, partea cea mai importantă a creaţiei sale fiind linia Piteşti - Slatina.

Lucrările de restaurare se desfăşoară neîntrerupt, chiar şi în anii Războiului de neatârnare (1877 - 1878), până în 1881. Târnosirea Bisericii episcopale din Curtea de Argeş, s-a făcut în 1886 cu mari festivităţi, şi zile în şir cu slujbe religioase şi ma-

nifestări artistice laice, cu discursuri şi parăzi militare, toate desfăşurându-se sub îndrumarea episcopului Ghenadie II Petrescu, iar din partea guvernului, de primul ministru I. C. Brătianu. S-au adus elogii monumentului, cu frumuseţea lui inegalabilă, iar garda de onoare din garnizoana Piteşti a dat onorurile militare suveranului şi guvernului, sub comanda colonelului, ulterior general, August Gorjan, scriitor şi autor de manuale de geografie. August Gorjan a fost întâiul comandant al Regimentului 4 Argeş, constituit în 1874 ca batalion şi acoperit de glorie la 1877.

Oratorii au vorbit câte-n lună şi-n stele, dar n-au rostit nici un cuvânt la adresa arhitectului Lecomte du Nouy, care se afla printre personalităţile de vază de la marea sărbătoare ; fusese uitat cu totul. Mai pe urmă, Titu Maiorescu, Dimitrie Sturza, l-au criticat pentru excesiva încărcătură arhitectonică a bisericii. Şi ne întrebăm noi, acum, şi credem că s-au întrebat şi alţii care au cât de cât cunoştinţe de artă, ce-or fi făcut în cei şapte ani, cât s-au desfăşurat lucrările de restaurare, miniştri Cultelor : Titu Maiorescu, V. Boerescu, G. Chiţu, P.S. Aurelian, V.A. Urechia şi Dimitrie Sturza, mai cu seamă Sturza care a urmărit în mod special lucrările, de n-au văzut „falsurile" francezului ? Şi de atunci încoace, în peste 100 de ani, milioanele de vizitatori de toate pregătirile intelectuale — români şi străini —, a fost vreunul să nu-şi fi exprimat admiraţia, unii chiar până la extaz, faţă de această mare şi unică bijuterie, pentru edificarea şi restaurarea căreia s-au depus osârdii şi suflet de-a lungul unor secole întregi, talent şi răbdare, ambiţie creatoare şi nesfârşită imaginaţie ? Tot Lecomte du Nouy a construit din temelie Capela şi Palatul Episcopal, pe locul caselor mănăstireşti arse, şi a Paraclisului care adăposteşte, în frescă, legenda meşterului Manole, făcută, ca şi pictura din interiorul mănăstirii, de Jan Lecomte du Nouy, fratele arhitectului.

Recunoaşterea valorii artistice a restauratorilor şi constructorilor lui Lecomte du Nouy şi-au găsit expresia cea mai concludentă în instituirea premiului academic „Lecomte du Nouy", ca înaltă distincţie ce se acordă artiştilor plastici pentru merite deosebite. Unul dintre laureaţii acestui premiu, pe care îl cunoaştem, este pictorul Iosif Keber din Târgu - Jiu. Şi n-am putea încheia această poveste a noastră despre Lecomte du Nouy, fără să amintim că el a salvat de la prăbuşire şi Biserica Domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeş, care urma să fie dărâmată tot din ordinul lui Carol I. Proptelele pentru susţinerea cupolelor şi zidurilor interioare puse de francez au ţinut în picioare edificiul până la începerea restaurării ce s-a făcut de arhitectul Cerchez, în anii 1914 - 1921. Emil André Lecomte du Nouy şi-a depus crucea, cum singur spune, în 1914, în cimitirul Bolniţa din Curtea de Argeş, atunci când dalta şi ciocanul, mistria şi pensula intraseră în acţiunea de salvare a monumentului medieval al Basarabilor. În interior, pictura bizantină era scoasă la lumină de sub straturi de picturi suprapuse, de eruditul pictor gorjan Dumitru Norocea din Bolbaş, şcolit în Italia şi la Muntele Athos.

Ecouri stinse, autorul acestei schiţe de tablou a mai auzit. La întâlnirea cu arhitectul - pictor Radu Costin Petrescu, fiul celebrului pictor şi profesor universitar Costin Petrescu, realizatorul „Marii fresce a neamului" de la Ateneul Român (1934—1938), ne-a spus: „Noi, artiştii plastici, nu-l agream pe Lecomte du Nouy, fiindcă a dat o viziune occidentală Mănăstirii Argeşului". Iar cu prilejul prezenţei noastre şi a pictorului Vasile Ivănescu, la cimitirul de la Bolniţa, ca să vedem mormântul mare-

lui arhitect francez şi prieten al românilor, un preot ne-a întristat prin vocea lui irascibilă şi ameninţătoare : „Ar trebui scos de aici Lecomte du Nouy ; el a stricat biserica lui Neagoe Basarab, zidind-o din nou după gusturile lui franţuzeşti, exaltate". „Cum vă explicaţi atunci, l-am interpelat noi, că atâta lume admiră de peste un veac acest măreţ monument". Preotul n-a dat un răspuns posibil de luat în consideraţie.

Am avut prilejul, acum vreo 25 de ani, să însoţesc o delegaţie de ziarişti latino-americani din Chile, Argentina şi Cuba, în vizita ce o făceau la Curtea de Argeş. Ne-a intrat os prin os, o zi întreagă cât s-au învârtit jurnaliştii pe lângă mânăstire, fotografiind-o din toate unghiurile şi ţinând-o tot în exclamaţii de mirare şi admirare, de încântare şi elogiere a acestei bijuterii de aur de pe pământul românesc.

Operă de mare artă, de la structura zidurilor până la superba bogăţie a dantelăriei în piatră, a brâurilor şi rozetelor, ancadramentelor ferestrelor, cupolelor şi turlelor, şi a altor elemente decorative, până la zestrea interioară atât de fascinantă.

Am dori să subliniem încă un moment din viaţa şi activitatea în România a lui Lecomte du Nouy, prin care să aducem încă o lumină asupra unui om de geniu : relaţiile cu personalităţi ale culturii de la noi. Astfel, în 1875, când parizianul descindea la Curtea de Argeş, îl întâlnea aici pe doctorul Nicolae Russel (1850-1930), venit din Statele Unite ale Americii. Era din Ucraina şi emigrase din pricina persecuţiilor Ohranei ţariste, pentru ideile lui socialiste. Găsise la noi pe alt ucrainean — Constantin Dobrogeanu - Gherea —, confrate de idei şi lupte pentru propagarea socialismului. Pe uşa cabinetului său medical, deschis la Curtea de Argeş, Nicolae Russel scrisese, ca să facă impresie : „Doctor american", sub numele său. Lecomte du Nouy, care nutrea şi el idei socialiste fourieriste sau saintsimoniste, se împrieteneşte repede cu „americanul" din Rusia, expulzat în 1871 şi ajuns în Hawai, ca pe urmă să peregrineze prin Japonia, ca să-şi sfârşească zbuciumata-i viaţă în China. S-a ataşat de Russel şi Lecomte du Nouy şi doctorul Nicolae Codreanu (1850—1878), zis şi Zubcu, basarabean de origine şi medic la plasa Costeşti de Argeş. Nucleul acestor tineri a încercat să răspândească teoria marxistă în Argeş, dar condiţiile de aici n-au îngăduit acţiunea, şi mai cu seamă prezenţa trupelor ruseşti în ţară, care participau la războiul din sudul Dunării, în anii 1877 - 1878, au anihilat eforturile celor trei. Doctorul Nicolae Codreanu era prea ocupat, ca medic voluntar la spitalul de campanie din Piteşti, cu îngrijirea răniţilor din luptele pentru independenţa ţării ; iar Nicolae Russel se temea de jandarmeria de front rusească, să nu-l prindă şi să-l deporteze în Siberia, cum a păţit C. Dobrogeanu - Gherea.

La activitatea secretă a cercului socialist de la Bucureşti, participa, alături de N. Russel, N. Codreanu, C. Dobrogeanu - Gherea şi alţi militanţi, precum inginerul Alexandru Silviu Truşcă, brigadier silvic la Gorj, venit de la Ploieşti în 1878. El, împreună cu profesorii de la şcoala normală din Târgu - Jiu şi cu participarea unor meseriaşi, pusese bazele cercului socialist „Progresul", din urbea de pe Malurile Jiului de sus, în vara sau în toamna aceluiaşi an, 1878. Purta o întinsă corespondenţă cu dr. Nicolae Codreanu în care-l informa asupra activităţii cercului şi-şi exprima dorinţa găsirii unor modalităţi pentru înfiinţarea unei biblioteci şi scoate-

rea unei gazete la Bucureşti, care să se intituleze „Economia" sau altfel.

Pe neaşteptate, însă, a survenit moartea tânărului doctor N. Codreanu, tot în 1878. Se îmbolnăvise de febră tifoidă şi zăcuse în locuinţa din Curtea de Argeş a dr. N. Russel, care îi acordase toate îngrijirile şi medicaţiile posibile pentru vremea aceea. N. Codreanu se stinsese la vârsta de 28 de ani, apucând totuşi să-şi exprime dorinţa de a nu fi îngropat cu slujbă religioasă, fiindcă nu crezuse în asemenea manifestări. Cu toate acestea, autorităţile argeşene n-au îngăduit înmormântarea laică, ci au obligat preoţii din localitate să-l ducă la locul de veci în cântări tânguitoare, încălcându-se dorinţa defunctului. Cortegiul a fost numeros, dar împrăştiat de forţele de ordine din pricina revoltei de protest a participanţilor. S-a dus vestea în toată ţara despre busculadele de la înmormântarea doctorului Codreanu ; înainte de a se pune în mişcare cortegiul, Emil André şi Jan Lecomte du Nouy i-au schiţat în câteva trăsături de creion chipul în profil, culcat. Tot ei l-au pictat într-un frumos tablou, fie înainte de moarte fie după ce a decedat, luând ca model vreo fotografie. Din aceste două lucrări publicate îl cunoaştem pe tânărul şi energicul medic socialist Nicolae Codreanu.

Îndrăgind locurile de legendă ale Argeşului, Emil André Lecomte du Nouy a continuat să lucreze în ţară şi să vieţuiască la Curtea de Argeş. Mai în tinereţe,când restaura mănăstirea, a intervenit în viaţa lui şi o idilă. Aleasa inimii fusese Elena Manolescu, fiica subchirurgului Manole, la rândul lui fiul lui Nicolae Popescu pitaru din Muşăteşti. Între timp, plecând la Paris pentru rezolvarea unor chestiuni personale, se întorsese repede, aducând cu el o valoroasă pictură, reprezentând-o pe zeiţa fecioară Diana, odihnindu-se după vânătoare, cu arcul slăbit şi tolba cu săgeţi alături, în supravegherea câinelui de vânătoare. I-a fost dăruit Elenei Manolescu în ziua nunţii ei, ca semn al iubirii francezului pentru românca argeşeană. La căsătoria Elenei cu Émil André se împotrivise tatăl ei şi o măritase cu sila cu Iliescu Costea. Dar francezul, cu sensibilitatea lui nativă şi cavalerismul său galic, îi prezentase Elenei, o dată cu tabloul şi omagiile sale, fără ca gestul să tulbure nunta, ci doar sufletul miresei. Ca să împiedice mariajul, tatăl Elenei şi sora ei Ecaterina, au oprit orice corespondenţă a celor doi printr-un aranjament la poştă, ceea ce a produs o duşmănie pe viaţă între cele două surori. Chiar Ecaterina se măritase şi ea la Târgovişte, Elena rămăsese la Curtea de Argeş, însă cele două inimi au tresărit necontenit la amintirea francezului, care-şi alesese România ca a doua patrie.

Elena şi Costea Iliescu au stăpânit casa de la Curtea de Argeş, în care se născuseră ca fiice ale lui Manole, doctorul fără diplomă,al cincilea copil al lui Manole Popescu pitarul din Muşăteşti. Casa fusese ridicată de N. Popescu, în tinereţea sa, aproape adolescentă, pe la 1818—1819. Venise la Curtea de Argeş de la Cerneţi-Mehedinţi, adus de Tudor Vladimirescu pentru a-i servi ca grămătic în cancelarie şi fecior în casă lui Ilarion episcopul. Tradiţia orală locală ne spune că în această casă ar fi poposit în două rânduri Tudor Vladimirescu, în 1819—1820, întâlnindu-se cu Ilarion. Casa lui N. Popescu a dăinuit până de curând, când din motive de sistematizare a fost demolată, pentru a face loc clădirii restaurantului „Capra", în acelaşi stil ţărănesc. Înainte însă de dispariţia casei vechi, cunoscutul pictor Vasile Ivănescu, care o privise din copilărie din prispa casei sale de pe dealul Sân Nicoară, peste Valea Doamnei, în jos, a imortalizat-o într-un reuşit tablou, cu grădina ei scăldată în verdeaţă şi soare.

Valoarea documentară a picturii este dată și de fotocopia mărită a tabloului, și pusă în vitrină dedicată Revoluției de la 1821, în Muzeul orășenesc Curtea de Argeș.

Dintre descendenții Elenei Manolescu, căsătorită Costea Iliescu, se află la Târgu-Jiu Ioan Iliescu, conductor arhitect și constructor, care prin admirabilă osârdie a realizat arborele genealogic al lui Nicolae Popescu, el însuși fiind o ramură în linie feminină a acestui oltean devenit argeșean. Dintr-o scrisoare a lui Ioan Iliescu spicuim câteva rânduri edificatoare : „Cadoul de nuntă (al bunicii) de la André Lecomte du Nouy, în anul 1886, (...) cu care urma să se căsătorească, dar părinții au forțat-o să se mărite cu Costea Iliescu, a rămas în familia noastră, ca un simbol de preț al unei idile de mare sensibilitate. Tabloul are 1,60 m lățime și 0,90 m înălțime. El a fost adus din Franța, unde Lecomte plecase pentru a-și lichida totul, în scopul stabilirii la Curtea de Argeș. Din cele spuse la înmormântarea lui, a reieșit că tabloul nu e făcut de el, dar ca este o lucrare de valoare. Am fost atenționat de pictorul Iosif Kebler că partea de jos a tabloului a fost tăiată (probabil semnătura). De cine, de când, de ce ? Am mai preciza, încă o dată, că bunicul Elenei Manolescu-Iliescu a fost Nicolae Popescu pitaru (1801—1876), grămăticul episcopului Ilarion al Argeșului, boier de condiție de mijloc. A participat la Revoluția de la 1821 ca scriitor de acte în Tabăra Adunării Norodului de la Cotroceni, la Tabără, pe boierul Nide Petrache Poenaru și episcopul Ilarion. A fost trimis de Tudor Vladimirescu într-o zi, cum singur povestește lui C. D. Aricescu, să invite la Cotroceni, la Tabără, pe boierul Nicolae Filipescu. Acesta, îngălbenit de frică, îi zise sugrumat lui N. Popescu : — Mă cheamă să mă taie. — Fii liniștit, boierule, îi răspunse N. Popescu, că dacă era să vă taie, vă tăia din capul locului". (Vezi nota 2 de la pag. 209, C. D. Aricescu : „Istoria revoluțiunii române de la 1821", Ed. Tipografiei române G. Chițu și I. Teodorian, Craiova, 1874, vol. 1, Biblioteca Academiei, II. 100243).

O dovadă concludentă asupra originii mehedințene a lui Nicolae Popescu ar fi și stabilirea la Mușătești, după bătălia de la Drăgășani din 29 mai — 7 iunie 1821, a celor trei panduri din Mehedinți : Grigore, Oprea și Zamfir, fiii lui Toader, care se aflaseră în timpul Revoluției în preajma grămăticului. Din Tabăra de la Cotroceni, Tudor Vladimirescu îl trimisese pe Ilarion la Congresul de la Laibach, spre a expune Sfintei Alianțe țelurile revoluției din Țara Românească și a obține de la împărății marilor puteri europene sprijin ; ceea ce nu este posibil, întrucât Sfânta Alianță își stabilise ca obiectiv esențial înăbușirea oricărei mișcări revoluționare. Pe lângă episcop fusese atașat și Nicolae Popescu. Cei doi împuterniciți au rămas însă la Brașov, unde abia ajunseseră, când au aflat despre asasinarea domnului Tudor de către eteriști și ocuparea țării de oștile otomane. Episcopul a rămas acolo, iar N. Popescu s-a întors în țară, stabilindu-se definitiv la Mușătești. A avut opt copii, din care sunt bine cunoscuți Popa Dincă, întemeietoul școlii din Mușătești la 1836 ; Toma, revoluționar de la 1848, împreună cu fratele său Popa Dincă ; Anastasia, Pătru, și cel mai mic, cum arătarăm înainte, Manole, cu studii în medicină la Viena. Acesta din urmă, neluându-și diploma de medic chirurg, la venirea acasă i-a pricinuit tatălui său o mare supărare, care a mers până la desmoștenire și interzicerea de a-i purta numele. Așa s-a făcut că subchirurgul de la Curtea

le Argeş din Manole, a devenit Manolescu. Din neamul Manolescu, Elena, fiica, devenită Iliescu prin căsătorie, s-a născut şi Anastasie Iliescu, profesor de caligrafie şi desen la Piteşti, pictor, grafician şi ilustrator de manuale şcolare. A murit tânăr, prin 1930, dar a lăsat câteva lucrări de valoare, unele dintre ele — 10 tablouri ale foştilor directori ai Liceului Brătianu — se află astăzi în muzeul şcolii.

Résumé

L'Argeş historique est évoqué avec ardeur par l'auteur. Depuis de célèbre monastère, aux pérsonalités — tout dans une description émouvante.

PREOCUPĂRI ALE UNOR INTELECTUALI MUSCELENI PRIVIND DEZVOLTAREA MUZEOGRAFIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

FLORENTINA COJOCARU
NICOLINA COMAN

Numeroase pagini de istoria culturii, întocmite pe plan local sau la scară națională, au relevat prezența intelectualilor musceleni în făurirea unor acte de certă valoare spirituală.

Cu toate acestea, preocupările locale de natură muzeistică nu au fost suficient integrate în câmpul cunoașterii, lipsind pe de o parte fenomenul cultural de un interesant aspect al activității desfășurate pe tărâmul unor așezăminte — cum le spune Nicolae Iorga — „de folos adevărat, instituții de solidaritate națională", iar pe de alta, istoria muzeografiei de unele detalii și concepții valoroase promovate aici, în perioada interbelică.

Socotim util, să amintim înainte de analiza unor mărturii noi ce scot din anonimat o meritorie strădanie culturală, prezența instituției muzeale într-o serie de studii sau referiri documentare.

Constantin Rădulescu - Codin menționa lapidar încă din 1925 în monografia „Câmpulungul Muscelului", existența unui muzeu la Biserica Fundeni „întocmit prin stăruința preotului Gh. Moisescu"[1]), iar preotul Ioan Răuțescu în capitolul VII „Învățământul" din monografia istorică „Câmpulungul-Muscel, releva muzeele orașului, vorbind de „cel dintâi muzeu întemeiat după 1920 în casele domnești de lângă Mănăstirea Negru Vodă", muzeu ce „avea un interesant număr de odoare, cărți vechi, acte și mobilier artistic sculptat, provenite nu numai de la mănăstire ci și de la alte biserici din oraș și județ"[2]). Tot în această monografie autorul mai menționa existența în Câmpulung-Muscel a unui mic muzeu la Biserica Fundeni, muzeul particular al doctorului dentist Gheorghe P. Macarovici, precum și colecțiile particulare ale judecătorului Dan Grigorescu, ale generalului Teodor Nicolau și ale arhitectului Dumitru Ionescu - Berechet. Capitolul respectiv se încheia cu o pledoarie pentru „un muzeu central la Prefectură sau în alt local, care să coprindă și numai o parte din obiectele din colecțiile de mai sus, ar fi de cel mai mare folos și un admirabil mijloc educativ, nu numai pentru orășeni, ci și pentru orice alt vizitator"[3]).

Ulterior, **Revista muzeelor** nr. 3, din 1964, publiia un articol sub titlul „Însemnări despre muzeele din regiunea Argeș", reliefând informativ că „din cele 12 unități muzeale existente, doar 3 își au începuturile dincolo de limitele celor 20 ani"[4]), Câmpulung-Muscel, Curtea de Argeș și Topoloveni, fără a fi menționat și cel din Pitești.

Problema datării muzeului din Câmpulung este lămurită în textele a două comunicări, prima semnată de Gheorghe Pîrnuță, „Preocupări muzeistice în secolul al XIX-lea în Câm-

pulung - Muscel", iar cea de a doua publicată de Octavian Onea în anul 1981 sub titlul „Un raport al lui Tocilescu privitor la înființarea muzeului din Câmpulung - Muscel"[5]) din care reiese cu certitudine funcționarea muzeului din anul 1889.

O serie de documente aflate în Fondul Prefecturii județului Muscel, ne-au permis relevarea unor aspecte privind interesul manifestat de o serie de intelectuali ce au activat în perioada interbelică, pentru închegarea muzeului mixt, de tip județean, văzut într-o concepție și astăzi demnă de actualizare.

Prin convocarea 7237, din 13 septembrie 1930, preotul Mănescu, președintele Delegației județene Muscel, invită la consfătuirea de la Prefectură, nominalizați, 30 intelectuali de seamă ai orașului, pentru „a îndeplini una din datoriile în calitate de musceleni, muzeul județului"[6]).

La consfătuirea care a avut loc în ziua de 23 septembrie, printre intelectualii convocați au fost prezenți : dr. Hariton Machelarie, dr. George Ulieru, farmacistul Gabriel Dimitriu, profesorul Dumitru Băjan, Sevasta Stavarache — directoarea Școlii de fete, profesorul I. Antonescu — directorul Liceului „Dinicu Golescu", profesorul N. Stroe — directorul Școlii miniere, profesorul Mitu, învățătorul Nicolae Sachelarie din Topoloveni, I. Nicolaescu - Mățău — inspector școlar, I. Vijelie — revizor școlar, Bucur Patraulea — prim procuror al județului, Dem. Vlădescu — prefectul județului, N. Angelescu — președintele Comisiei de agricultură, preoții Ioan Răuțescu și Alexandru Popescu, inginerul Matei Drăghiceanu, Nichita Dragomirescu, pictorul N. Grant, Maria Golescu și alții.

În cadrul primei consfătuiri s-a pregătit schema organizatorică a muzeului de tip județean, care avea ca fundament „conștiința trecutului istoric al județului și al orașului Câmpulung — prima capitală a Țărei, (cum și-o doreau muscelenii), poziția geografică cu frumoșii munți și coline, portul românesc păstrat mai bine ca oriunde, graiul dulce și obiceiurile frumoase străbune"[7]).

Pe acest fundament solid de patriotism, desprindem concepția muzeografică a grupului de intelectuali fondatori ai muzeului, diversificat în 9 secțiuni : I. — secția istorică națională, sub conducerea profesorului Șapcaliu, secondat de toți profesorii de istorie din localitate ; II — secția istorică - bisericească, condusă de preotul Ioan Răuțescu din Dragoslavele ; III — secția etnografică sub conducerea domnilor Mihail Ionescu, I. Nicolaescu - Bugheanu, D. Ionescu - Berechet și Alexandru Popescu ; IV — secția arheologică - numismatică condusă de profesorul Tache Băjan ; V — secția științelor naturale, cu subsecțiile de zoologie și botanică, având-u-i ca reprezentanți pe dr. P. Greculescu, dr. Gebeleanu, dr. Grigoriu, farmacistul Gabriel Dimitriu, I. C. Marinescu, secondați de profesorii de științele naturale din localitate ; VI — secția economică-industrială, sub conducerea domnilor I. Ghică Atanasiu, Andreescu și Dudău ; VII — secția militară, condusă de colonelul Grecescu și colonelul Angheleanu ; VIII — secția culturală, condusă de inspectorii școlari I. Nicolaescu - Mățău, Moise Marinescu și I. Vijelie, secondați de învățătorii din județ ; IX — secția medicală, condusă de medicii Hariton Machelarie și George Ulieru.

Tot acum se formează și comitetul de conducere al muzeului, din conducătorii secțiilor, subordonați președintelui Delegației județene Muscel, care elaborează statutul de funcționare, unde sunt menționați parametrii de bază privind existența instituției.

Conform aceluiași document se sta-

bileşte : înfiinţarea muzeului de tip judeţean cu sediul la Prefectură (până la terminarea palatului administrativ şi până la construirea unui local propriu), cu fonduri de la judeţ şi donaţii benevole.

Încă de la constituire, comitetul de conducere a acţionat concret pentru strângerea colecţiilor.

Ion Nicolaescu - Mătău, în calitate de membru în conducerea secţiei culturale, publică în revista „Muscelul nostru", din octombrie 1930, un impresionant articol de fond intitulat „Muzeul judeţului Muscel", prin care făcea un apel călduros la învăţători, preoţi, profesori, doctori, militari, magistraţi, de a trimite pentru muzeu obiecte, obligându-se pentru stimularea donatorilor, la popularizarea lunară a listelor de nume şi obiecte donate. În acelaşi timp, donatorii erau asiguraţi prin intermediul revistei că numele lor, veşnic vor rămâne înscrise în inventarele muzeului.

Membrii comitetului de conducere şi-au unit eforturile, coordonând cu pricepere acţiuni de colectare sistematică, popularizând prin toate mijloacele ideea muzeului, trezind orgoliul posesorilor de obiecte. În acest sens, Alexandru Popescu milita pentru înfiinţarea unei „cărţi de aur a donatorilor", popularizând ideea muzeului şi în cadrul serbărilor studenţeşti, iar profesorul Cristescu vedea ca metodă de lucru, asocierea la recensământul care se făcea anual la sate. În acest sens, propunea înregistrarea unor mărturii istorice şi etnografice în documentele de recensământ pentru a fi cunoscute şi ocrotite. O altă latură a concepţiei sale viza şi strângerea monografiilor comunelor din judeţ şi întocmirea grabnică a „unui ghid al Judeţului Muscel" care să poată aduce un venit real muzeului.

Este demn de remarcat şi faptul că în jurul acţiunii de colectare — aici fiind vorba de o colectare sistematică — ce urma să se desfăşoare în teren, în contact direct cu realitatea, iniţiatorii au cooptat în echipele de lucru şi fotografi amatori pentru filmarea jocurilor naţionale, a costumelor populare şi a altor materiale[8]).

În activitatea de depistare a obiectelor trebuincioase muzeului, reprezentanţii conducerii au solicitat sprijinul, la 15 martie 1933, unui alt fiu al judeţului, I.C. Petrescu din Rădeşti, solicitându-i 200 formulare pentru consemnarea unitară a datelor necesare pentru monografiile satelor şi comunelor.

Principala direcţie în care s-a acţionat şi în cadrul secţiei de istorie — considerată ramura cea mai importantă a muzeului, a fost sporirea patrimoniului.

Relevăm pe această linie o interesantă corespondenţă privind înaintarea către Prefectură a obiectelor descoperite în mormintele din satul Cetăţenii din Deal, pe locul numit „la Cruce", în grădina localnicului Iosif Hoinaru, o parte dintr-un maxilar şi o parte dintr-un craniu, descoperite în iunie 1930, un vas în formă de candelă, desenat cu linii în zigzaguri, lucrat din argilă nearsă, măseaua de cal descoperită în iunie 1929, precum şi fotografia mormântului făcută de I. Nicolaescu - Bugheanu[9]). Obiectele provenind din săpăturile de pământ efectuate în muchia dealului din Cetăţeni, făcând parte din inventarul a patru morminte îmbrăcate în lespezi, prezentând interes ştiinţific deosebit, au reclamat intervenţia urgentă a directorului Muzeului de antichităţi din Bucureşti, respectiv a profesorului I. Andrieşescu care a recomandat încetarea urgentă a lucrărilor, precum şi păstrarea şi conservarea obiectelor respective în conformitate cu prevederile legii, fapt decis pe plan local.

În acelaşi timp, se acorda atenţia cuvenită studierii documentelor, crucilor, costumelor şi stampelor ce se aflau răspândite prin judeţ. Preotul

N. Mănescu recomanda tuturor preoților din județ copierea inscripțiilor de pe cruci cu praf de cărbune, pentru a putea fi studiate și acasă.

Grija pentru sporirea colecțiilor muzeului s-a manifestat și în cadrul secțiunii bisericești. Preotul Ioan Răuțescu, în anul 1930, insista la Jrefectura Muscel pentru intervenția acesteia la Mitropolie „ca preoții bisericilor să poată avea încuviințarea de a încredința o parte din relicvele trecutului, secțiunii bisericești de pe lângă muzeu". Argumentele sale erau convingătoare în acest sens: „trecutul religios al județului nostru cu biserici, cruci și mănăstiri vechi, cu ierarhi distinși, ca episcopul de Buzău, Grigorie și mitropolitul Daniil al Ungro - Vlahiei, cu tipografia de pe lângă Mănăstirea Câmpulung și cu mili domnești din venitul vămii Rucăr și Dragoslavele pentru ortodoxii din Ardeal, merită cât mai mult cunoscut, atât de generația actuală, cât și de cele viitoare"[10]), fapt ce a determinat două intervenții ale prefectului la Mitropolie.

În urma acestor acțiuni stăruitoare, au fost certificate o serie întreagă de documnetații și donații.

Ln 9 decembrie 1930, Mihail Ionescu oferea muzeului o colecție de ouă încondeiate, iar profesorul Mitu, un tablou al erelor geologice, în care era încadrat și județul Muscel. Tot în acel an, la 8 decembrie, preotul Ioan Răuțescu depunea în urma deplasării la Mănăstirea Aninoasa, o arhivă fotografică reprezentând: clopotnița, pridvorul, pisania, bucătăria și fosta brutărie. La puțin timp, documentele de arhivă consemnau donația farmacistului Gabriel Dimitriu, constituită într-un „herbariu de 50 planșe cu specii de plante din județul Muscel, herborisate de mine".

Tot pentru creșterea colecțiilor, prefectul județului delega pe dascălii Klein, Baciu și Bărgăoanu de la Liceul „Dinicu Golescu", spre a face cercetări geologice, cu amendamentul ca „toate obiectele găsite să fie predate Prefecturii pentru inventarierea lor, la muzeul istorico-etnografic"[11])

Deși contextul spațial pentru expunere a fost creat în localul Prefecturii, (cabinetul prefectului servind acestui scop încă din 1930), problema spațiului căpăta dimensiuni noi, bucurându-se de cadrul juridic creat prin adoptarea legii din aprilie 1932, inițiată de Nicolae Iorga și Ștefan Meteș. Legea stipula înființarea muzeelor la nivel de reședință de județ, având ca organ de execuție Consiliul muzeelor.

În acest cadru creat, la 5 martie 1932, Prefectura înainta Comisiei Monumentelor Istorice un memoriu prin care se cerea aprobarea funcționării muzeului în „clădirea istorică a vechilor Basarabi, situată în curtea Mănăstirii Negru - Vodă"[12]). Totodată se exprima dorința muscelenilor ca muzeul să poarte numele „Profesor Nicolae Iorga", iar în funcția de director, să fie recunoscut preotul Gheorghe Moisescu care se remarcase și în cadrul muzeului de la Biserica Fundeni.

La data de 26 aprilie 1932[13]), Comisia Monumentelor Istorice emite actul de aprobare privind funcționarea muzeului în incinta Mănăstirii Negru - Vodă.

În cadrul acestui spațiu, muzeul se diversifica tematic în cadrul a numai 5 secțiuni: I — secția bisericească, care trebuia să cuprindă și odoarele muzeului de la Fundeni, II — secția istorică - arheologică, din obiectele răspândite pe la instituții sau persoane particulare, III — secția militară, din odoarele războiului pentru întregirea neamului, IV — secția etnografică, din obiectele trecutului național, V — biblioteca, care să cuprindă toate cărțile prețioase.

Dorința muscelenilor privind organizarea bibliotecii ca secție în cadrul muzeului, a fost exprimată și în de-

mersurile către Academia Română, din 13 aprilie 1932 şi 9 mai 1932, prin care solicitau „ca în cazul când Academia poseda mai multe exemplare din documentele şi obiectele privitoare la trecutul oraşului Câmpulung şi Judeţului Muscel, rugăm a destina şi pentru muzeul nostru câte un exemplar din publicaţiile Academiei Române, pentru biblioteca muzeului, care este în curs de organizare"[14]).

Cercetări interesante s-au făcut şi asupra depistării vechilor inventare ale mănăstirii, iar în urma unei intervenţii energice a profesorului Dumitru Băjan, au fost preluate la 4 iunie 1932 „cele 276 tablouri cu monumente istorice din judeţ precum şi 3 tablouri pictate reprezentând pe Adam şi Eva, cărţile şi portretele domnilor români"[15]), inventariate la Prefectură, înstrăinate între timp, pe la diverse instituţii sau persoane particulare.

Muzeul istorico - etnografic a funcţionat aici până la data de 8 mai 1934, când un năprasnic incendiu a distrus o parte considerabilă a colecţiilor. După cum informează Ioan Răuţescu, nu s-au putut lua măsuri eficiente pentru salvarea patrimoniului, preotul Gheorghe Moisescu aflându-se în momentul izbucnirii incendiului la preluarea jurământului recruţilor. „Cei care am vizitat acest muzeu nu putem uita ceace era expus acolo"[16]).

În anul 1936 muzeul îşi redeschide porţile în noul palat administrativ, unde i se rezervase o sală specială.

Prin adresa 5969, din 12 octombrie, 1936, Prefectura făcea cunoscută Comisiei Monumentelor Istorice dorinţa autorităţilor muscelene privind reorganizarea muzeului, încredinţând această misiune profesorului dr. Dumitru Tudor. După primirea aprobării, la 10 noiembrie 1936, se emite decizia de reînfiinţare a muzeului „regional - judeţean cu sediul în palatul administrativ, sub conducerea profesorului dr. Dumitru Tuor"[17]). „Muzeul va cuprinde în primul rând obiecte vechi ce s-au descoperit în acest judeţ, constând din vase, fragmente de vase, inscripţii şi sculpturi în piatră, lucruri din bronz, argint şi orice metal, monede şi cărţi vechi, acte, documente, manuscrise, odoare bisericeşti, sculpturi în lemn etc."[18]).

Începând din anul 1936, muzeul din Câmpulung intră într-o etapă nouă a dezvoltării sale, intelectualii judeţului fiind chemaţi din nou să-şi dea concursul la opera „menită să fie frumoasă icoană a trecutului ţinuturilor muscelene"[19]).

Fără a avea pretenţia epuizării problemelor legate de activitatea intelectualilor musceleni în domeniul muzeografiei, considerăm necesar să concluzionăm asupra meritelor acestor truditori în a reda Câmpulungului instituţia care să-i oglindească şi să-i ocrotească măreţia trecutului său istoric.

NOTE

[1] C. Rădulescu - Codin, **Câmpulungul Muscelului, Câmpulung**, 1925, p. 245.
[2] Ioan Răuţescu, **Câmpulung Muscel**, Câmpulung, 1943, p. 234 - 237.
[3] Ibidem.
[4] Revista Muzeelor nr. 3/1964, p. 279.
[5] Studii şi comunicări, Câmpulung Muscel, 1981, p. 183 - 189.
[6] Arh. St. Argeş — Piteşti, fond Prefectura Muscel, dos. 224/1930, f. 2.
[7] Ibidem, fila 8.
[8] Ibidem, fila 18.
[9] Ibidem, fila 17.
[10] Ibidem, fila 14.
[11] Ibidem, fila 16.
[12] Ibidem, dos. 147/1932 - 1933, fila 1.
[13] Ibidem, fila 5.
[14] Ibidem, fila 6.
[15] Ibidem, fila 7 - 8.
[16] Ioan Răuţescu, **Câmpulung Muscel**, Câmpulung, 1943, p. 235.
[17] Arh. St. Argeş — Piteşti, fond Prefectura Muscel, dos. 168/1936, f. 6.
[18] Ibidem, fila 7.
[19] Ibidem, fila 7.

UN HAN CU VÂLVĂ DAT UITĂRII : HANUL STANII

ION NANIA

Amintit deseori în cântele de pahar, trecut de mult în povestiri și legende, Hanul Stanii a rămas pomenire veșnică și în balada răzvrătitului și mult cântatului prădaș Radu lu' Anghel : „Prin Pădurea Bradului / Trece mama Radului / Din ochi negri lăcrimând / Și de Radu întrebând : / — N-ați văzut pe Radu mamii ? / L-am văzut la crâșma Stanii / Unde-și beau drumeții banii...".

Dacă principalele date ale faimosului haramin Radu lui Anghel din Greci ne sunt azi cunoscute[1]), nici un cercetător și nici un folclorist nu știe că a mai existat, în aceeași perioadă, încă un prădaș cu numele Radu lu' Anghel, iar Hanul Stanii mai dăinuie doar ca loc de legendă, un toponim în pragul uitării din amintirea bătrânilor câtorva sate argeșene, chiar dacă vestitul han și renumita crâșmăriță au constituit tema multor cântece de petrecere, cu o largă răspândire în secolul al XIX-lea. În 1866 se publica varianta cea mai cunoscută : „La bordeiu cu crucea naltă, / La Stăncuța sprâncenată / Gioacă hora încheiată, / Curge lumea fermecată. / Vinu-i bun, ocaua mare, / Beau voinicii pe secare, / Nu se-ndur ca să se ducă, / Noaptea la dânsa-i apucă. / Cine trece, se oprește, / Cât o vede nebunește, / Bea vin, punga-și cheltuiește / Și, zeu, că nu se căiește. / Cine vine-n patru boi / Se-ntoarnă numai cu doi ; / Cine vine de călare, / Pleacă cu șaoa-n spinare, / Ear pe gios ori cine vine / Își bea tot de lângă sine / Și se duce gol cu bine"[2]). Celebra hangiță era pomenită însă în cântecele poporane cu 28 de ani mai înainte, Nicolae Pauleti culegând din Roșia pe Secaș (azi județul Alba) în 1838, un cântec care începe astfel : „A, lele, bine era, / Când treceam prin Moldova, / Pe la Stanca văduva !"[3]) Din cele ce urmează vom vedea că este vorba de unul și același han.

În îndelungatele noastre cercetări am găsit trei variante ale cântecului „Stăncuța" publicat de Alecsandri. În prima, aflată în satele Leșile[4]) și Bârlogu[5]), întâlnim următoarele modificări : versul al treilea : „Joacă hora roată-roată" ; versul al șaptelea : „Nu se-ndură să se ducă" ; versul al doisprezecelea : zău în loc de zeu ; versul al 13-lea : „Cine vine cu patru boi" și versul al 14-lea : „Se-ntoarce" în loc de „Se-ntoarnă". A doua variantă, culeasă din satul Mozacu[6]), este identică, excepție făcând versul al treilea care sună : „Joacă hora închinată". Despre a treia variantă vom discuta în încheiere. Amintim că în nici o altă parte a țării nu am întâlnit cântându-se „Stăncuța" culeasă de Alecsandri cu mo-

dificări atât de neluat în seamă. Tot de la sursele din satele Leșile și Bârlogu, dar și din satul Teiu din Vale, am cules următorul cântec[7]:

„Frunză verde de drâmbovnic
Dodă, ia-mă de ibovnic
Că te duc la Hanul Stanii
Unde-și beau drumeții banii,
La Stăncuța sprâncenată
Unde joacă hora roată,
Curgând lume fermecată.
Vinu-i bun, ocaua mare,
Beau voinicii pe secare
Crișmărița-i ca o floare!
Călătorii, cum dejugă,
Nu se-ndură să se ducă
Noaptea la dânsa-i apucă;
Cine trece se oprește,
Toată punga-și cheltuiește,
Zău, că nu mi se căiește!
Vine-n car cu patru boi
La plecare-njugă doi,
Crâșmăriță, buze moi!
Dacă vii cu patru vaci
Două iei, două le lași,
Crâșmăriță buze dragi!
De vine flăcău călare
Pleacă cu șaoa-n spinare,
Crâșmărița-i mândră tare!
Iară pe jos cine vine
Își bea totul de pe sine
Și se duce gol cu bine!
Unu-n lume-i Hanul Stanii
Unde-și beau drumeții banii,
La răscruce-n Drumul Mare".

Această variantă dovedește fără putere de tăgadă că este vorba de una și aceeași „Stăncuță" care avea hanul în sudul județului Argeș, de-a lungul Drumului Mare. Un drum cu un astfel de nume a existat cândva, într-un timp îndepărtat, urmând, la distanță nu prea mare, dinspre vest spre est, Brazda lui Novac, confundându-se adeseori cu „drumuri ale sării". Informațiile confuze, cu tradiții care amintesc de „vremurile năvălirilor", denotă o vechime anterioară unui han și a unei crâșmărițe cântată în secolul al XIX-lea, astfel că ne-am îndreptat atenția asupra binecunoscutului Drum Mare care lega Turnu cu Piteștii și de aici cu Vâlcea și Curtea de Argeș.

Hanul este cunoscut de către toți locuitorii vârstnici din satele Bârlogu, Deagurile de Sus și Goleasca. Conform tradiției „Hanul a fost construit pe același loc unde se afla menzilul olacului care a fost ars de armata muscălească. Imediat după construire, hangiul a fost omorât de niște muscali beți și hangița, rămasă văduvă, a continuat să crâșmărească la Drumul Mare, păzită de furii pe care-i găzduia, către sfârșitul vieții de către ceata lui Radu lu' Anghel". Tot conform tradiției, „menzilul olacului se afla la încrucișarea Drumului Mare cu drumul care venea dinspre Craiova și mergea pe la nord de satele Cantacuzu-Adunați, Leșile, Morteni, Ionești, trecând prin Găești și Târgoviște și ajungând până în Moldova"[8]. Pentru identificarea exactă a locului, am efectuat o periegeză în ziua de miercuri 3 noiembrie 1965[9]. La aproximativ 300 m spre vest de punctul „La Observator" și la circa 30—40 m la nord de Drumul Mare din câmpul Goleasca, acolo unde altădată se afla o mare poiană care despărțea pădurea Braniștea-Năvrutul de pădurea Goleasca, se mențineau încă vizibile, urmele celebrului han, sub forma unei movile cu diametrul de cca 20 m și cu înălțimea maximă la centru de 0,50—0,60 m, cu mult mortar, resturi de cărămidă, fragmente ceramice și cioburi de sticlă. La nord-estul movilei exista o groapă adâncă de peste 1,20 m unde se spune că a fost puțul care aproviziona hanul cu apă, iar alături, pete mai închise, ridicate și ele cu 20—30 cm față de solul din jur, arătau urmele fostelor grajduri. Fragmentele ceramice indicau secolul al XIX-lea și proveneau din centrele nord-arge-

șene Curtea de Argeș, Coșești și Stroești. Cum legendele din satele amintite indică multe evenimente medievale[10]), am efectuat mai multe periegeze în anii 1967—1971 după arăturile și ploile de primăvară și toamnă. În urma acestor cercetări suntem în posesia câtorva dovezi numismatice care datează cu certitudine așezarea. Am descoperit trei monete din timpul împăratului Francisc I al Austriei (1792—1835). tipul 3391/a din **„Monede și bancnote românești"**[11]), de 1 crăițar, o a patra monetă din vremea aceluiași împărat, bătută în Banat, tot din 1816, de 1/2 crăițar, tipul 3587 din aceeași lucrare[12]), o monetă divizionară maghiară din cupru având pe av. 1/1861, iar pe rv. vulturul bicefal păstrat destul de vag. Alte două monete, bine conservate, sunt românești, de câte 10 bani, emise în 1867, tipul 7 Carol I (Domn)[13]) ; ultima monetă este de 5 bani, emisă în 1884. de tipul Carol I 32[14]).

Monetele dovedesc exactitatea tradiției populare, în primul rând valabilitatea existenței unui menzil de olac în care a existat un han, crâșmărița fiind pomenită în cântecul ardelenesc din 1838. Plasarea crâșmăriței Stanca (Stana) în Moldova este, în acest cântec, o simplă ficțiune necesitată de rima : Moldova — văduva, realitate confirmată de tradiția locală, sau poate chiar o amintire a intersectării Drumului Mare de către Drumul Moldovei, care lega Banatul și Oltenia cu sudul Moldovei. De altfel la peste 120 de ani de la culegerea cântecului, cu privire la Stana, Gligor Barboș (n. 1890, 4 clase primare) din Roșia de Secaș, declara convins : „Asta-i regățeană ! Stanca n-a fost pe-aici, pe la noi prin Ardeal"[15]). Pentru a înțelege cum a ajuns atât de iute cântecul cules de Pauleti la 1838 în zona Blajului, trebuie să ținem seama de faptul că Roșia de Secaș, aflată pe râul cu acest nume, afluent al Târnavei, la 18 km spre sud de Blaj, a fost în trecut un sat de oieri care pășunau turmele pe suhaturile dintre râușoarele Păuca, Gârdan, Ungurei și Valea lui Sân, afluenți pe stânga Secașului, între Dealul Ciuhii la est și Muchia Pășunilor la vest, imașuri pe care le împărțeau cu păstorii din satele Păuca și Ungurei, ambele aflate la 8 km de Roșia (primul spre sud, al doilea spre sud-vest). Cum pășunile erau neîndestulătoare pentru turmele mari și numeroase, oierii porneau într-o transhumanță îndelungată spre vastele pășuni ale Burnazului și Bărăganului, iernând adeseori în Lunca Dunării. Drumul parcurs era peste culmi, trecând peste Dealul Ciuhii, peste pârâul Trecătoarea, iar după ce treceau Măgura Copaciului, drumul apuca la sud-est de satul Alămor, pe la est de satul Topârcea și apoi peste Dealul Ricoteciu de la sud de Ocna Sibiului, pe Pârâul Strâmb, pe la est de Șura Mică, peste Dealul Sibiului, trecând prin marginea estică a Sibiului, urma pe la Mohu, Veștem, până la Turnu Roșu și apoi la Câineni, de unde o apuca peste Dealul Cerbului și străbătea Țara Loviștei spre Valea Topologului la Sălătruc, de unde o pornea pe Drumul Oii care trecea pe la Ciofrângeni — Cotmeana — Slătioarele — Ciocănăi, pe drumul numit Cumpăna Apelor — Pădurea Trivale, pe la vest de Papucești — Pitești, pe Dealul Cătunului, continuând pe Dealul Ciobanului de la est de Smeura, traversând pe la gura vâlcelei Părăsita, prin Pădurea Roșului și o apuca pe Drumul Mare prin Pădurea Bradului și așa, prin păduri și pe câmpuri până ajungea la Pădurea Braniștea-Năvrutul, poposind astfel la Hanul Stanii. Gligor Barboș cunoștea acest traseu cu o precizie uluitoare (1965), cu toate amănuntele ; el poposise de mai

multe ori la începutul secolului al XX-lea la Hanul Stanii, unde „era ţarină şi un puţ cu cumpănă, iar urmele hanului se vedeau bine pe la 1905 - 1910, sub forma unei măguri cu zidărie, înaltă de peste 1 metru şi a altor 3 - 4 movile mai mici, de 40 - 50 cm, pe care poposeau turmele în drum spre, sau dinspre Dunăre ; de la Hanul Stanii oierii care coborau dinspre Ardeal schimbau traseul mai spre est, pe drumul Giurgiului, atât Drumul Mare, cât şi Drumul Giurgiului fiind tăiate aici, dinspre vest spre est, de Drumul Moldovei", drum care ar putea explica şi versurile din cântecul ardelenesc.

Cercetările de arhivă atestă la 1838 un cârciumar în Negraşi, plasa Găleşeşti, judeţul Argeş, pe numele Constandină sină sină Mihalache, clăcaş birnic, în vârstă de 50 de ani, pe a cărui soţie, în vârstă de 43 ani, o chema Stanca[16]), dar nu aceasta a dat numele hanului. Tot în plasa Gălăşeşti, în satul Cacaleţii de Jos, „veche denumire a satului Gruiu, comuna Căteasca, judeţul Argeş"[17], aflăm la 1838 pe Gheorghe Başcău, de cetăţenie rumână, însurat, în vârstă de 35 ani, clăcaş, birnic, a cărui familie cuprindea următoarele persoane : Bica, soţia sa de 30 ani, fete : Zinca de 5 ani şi Mariea de 1 an, Stanca, muma lui, rumâncă văduvă de 80 ani şi Diana sora lui de 15 ani, a căror ocupaţie este „cârciumari şi pescari"[18]). Având în vedere vârsta lui Gheorghe Băşcău — 35 de ani — şi a surorii sale — 15 ani —, socotim că vârsta mamei, Stanca văduva, nu putea fi 80 ani, ci cel mult 50 - 55 ani, mai ales că după tradiţie se măritase foarte tânără, „o copilă". Bănuim că s-a declarat mai în vârstă cu 20 - 25 de ani spre a fi scutită de anumite obligaţii care decurgeau din „Regulamnetul organic". Că este vorba de această hangiţă, proprietară a Hanului Stanii, şi nu de alta, ne-o mărturiseşte cântecul cules în 1838 de Nicolae Pauleti din Roşia de Secaş — (amintim că în 1838 se aflau în Calcaleţii de Jos şi 10 sudiţi nemţeşti, familii fugare din zona Secaşului, cu care Gligor Barboş şi toţi oierii mai aveau încă legături strânse la începutul secolului la XX-lea) —, dar mai ales o variantă care începe astfel : „Crâşmăriţă-n lume nu-i / Cum e Stanca de pe Grui, / Nici pe-aici, nici prin Moldova / Nu-i ca Stanca văduva ! / Şi-unu-n lume-i Hanul Stanii / Unde-şi beau drumeţii banii / Şi prădaşii gologanii, / La răscruci în Drumul Mare"[19]), după care cântecul continuă cu versurile variantei culeasă de Alecsandri, cu modificările variantei a doua dată de noi la început. Cum Cacaleţii de Jos erau aşezaţi pe Grui, la est de Gruieşte, azi numele satului fiind Grui, iar hanul „La răscruci în Drumul Mare", chiar dacă se afla la o distanţă de aproximativ 20 km de Cacaleţii de Jos, nu încape îndoială că Stanca, numită adeseori şi Stana, mai ales de consumatori şi satele învecinate hanului, este faimoasa hangiţă care la adânci bătrâneţe, pe la 75 - 77 de ani, îl ascundea pe prădaşul Radu lu' Anghel din Tufeni, care venea de la Urlueni, prin păduri, pe Drumul Slatinii, drept la Hanul Stanii. Pe de altă parte răspândirea şi frecvenţa cântecului, cu multe variante, este explicată prin trei aspecte : mai întâi faima hanului şi a curajoasei şi frumoasei hangiţe care, la 75 de ani, îl prinsese în mreajă pe cumplitul prădaş Radu (Radu din Tufeni avea, prin 1861, în jur de 40 de ani ; Radu din Greci avea 38 de ani ; să nu uităm că Gheorghe, fiul hangiţei, avea în 1865 vârsta de 62 ani) ; în al doilea, existenţa în zonă, la mică distanţă — în Negraşi, la 4 - 5 km sud - est de Hanul Stanii, a unei alte cârciumi, pe a cărei crâşmăriţă o chema Stana, cârciumile fiind astfel într-o vădită concurenţă, mai ales că în Negraşi se mai afla încă un cârciumar : Lazăr sin Cons-

tandin ; în al treilea rând, frecvenţa în satele din jur a numelui feminin Stanca şi Stana, ceea ce solicita şi frecvenţa pomenire în cântecele de petrecere. Bunăoară, în satul Calcaleţii de Jos, printre cele 555 femei şi fete (273) din cele 275 familii, existau 34 cu numele Stana, 28 Stanca şi 7 Stancea, deci 69 în total, adică 12,43% din numele feminine. În satul Bârlogu, cu 163 familii, din cele 338 femei şi fete (180), 17 se numeau Stana, 11 Stanca şi una era botezată Stancea, deci 29 purtătoare ale numelui în temă, adică 8,58% din numărul femeilor şi fetelor. În Negraşi, din cele 205 femei şi fete existente în cele 103 case, 9 erau botezate Stana şi 8 Stanca, deci 17 în total, adică 8,29%. Interesant este şi faptul că în acest sat existau şi 3 bărbaţi botezaţi Stană (în loc de Stan) şi altul botezat Stancă[20]. Deşi numele nu este atât de numeros ca Maria, bunăoară, este totuşi frecvent, iar sub influenţa crâşmăriţelor Stana şi Stanca, va fi atât de des pomenit în cântecele de pahar din secolul al XIX-lea şi chiar din prima parte a secolului al XX-lea.

Lipsa celebrului han de pe harta ridicată între anii 1828 - 1831 şi tipărită în 1835[21]) (noi nu am cercetat această hartă), este expilcată de tradiţia care aminteşte că menzilul olacului a fost ars de ocupanţi, în locul lui ridicându-se hanul ; probabil că ocupanţii nu au vrut să consemneze un han al cărui proprietar fusese asasinat de ei, rămânând pe seama văduvei. Hanul Stanii a fost şi a rămas un han celebru nu numai prin frumuseţea hangiţei, dar şi prin curajul ei, de a-l reface după incendierea muscalilor, şi mai ales prin prinderea în mrejele sale a prădaşului Radu lu' Anghel din Tufeni, pe care îl ascundea de poteră. Faptul că este vorba de doi furi cu acelaşi nume ne este consemnat şi păstrat de documente, nu numai de tradiţia locală. În „Registrul alfabetic de învinovăţiri în pricini criminale pe anul 1861" al Tribunalului Muşcel, pe fila 89, la No. 86, apare Radu Anghelu, din satul Greci, judeţul Dâmboviţa, cu numărul poruncii Departamentului 584, furu I-iu, condamnat la un an, iar mai jos, la No. 106, este trecut Radu Anghelu din satul Tufeni, judeţul Teleorman, care prin porunca nr. 6230 a Departamentului este considerat tot furu I-iu şi condamnat la 7 luni[22]). Existenţa a doi prădaşi cu acelaşi nume a determinat adăugarea la numele unuia (a celui împuşcat de poteră în 1865), a satului de baştină: Radu lu' Anghel din Greci, tocmai pentru a-i deosebi. „Cântecul lui Radu lu' Anghel", fără determinativul „din Greci", care începe cu versul „Prin Pădurea Bradului", pădure aflată pe Drumul Mare, la nord de Hanul Stanii, spre Piteşti, se referă la prădaşul din Tufenii Teleormanului. De altfel, rapsodul Cimpoacă Ionel (de 56 de ani în 1994) din satul Văcăreşti, comuna Drăgăneşti de Vede, de pe Valea Burdea, la nord-est de Roşiori de Vede, ştie două balade : „Cântecul lui Radu" şi „Radu lu' Anghel din Greci"[23]), ceea ce arată chiar din titlul cântecului că primul nu era „din Greci", find urmărit de „poteră de Olt", „poteră de luncă", sau chiar „poteră de baltă"[24], ceea ce nu ni se spune în cântecele despre Radu lui Anghel din Greci. Confuzia între cei doi furi s-a accentuat ulterior şi datorită faptului că au existat şi două hanuri cu acelaşi nume : Hanul Stanii de pe Drumul Mare, din nord-vestul zonei istorice Vlaşca, faimos şi prin aşezarea sa la intersecţia celor mai vechi şi mai importante drumuri ale Ţării Româneşti, şi alt han, al lui Duţă din Negreşti — Muşcel, pe a cărui fiică o chema Stana şi care apare ca tăinuitoare de hoţi în 1861 cu ocazia judecării furtului din Greci[25]). De la Stana, fiica lui Duţă, va căpăta şi hanul din Negreşti numele „Hanul Stanii",

dar acesta nu va intra în legende şi tradiţii decât în legătură cu furul din Greci. Hanul Stanii, de la Deagurile, a fost mult mai cunoscut şi datorită intensei transhumanţe a păstorilor transilvăneni.

Existenţa a doi furi, cu acelaşi nume, în acelaşi timp, explică şi puternica tradiţie, moştenită pe o arie atât de vastă. Finalul cântecului amintit de noi : „Dă-te Radule legat
Ca să scapi nespânzurat !
— Nă mă dau de bună samă,
Nu-s femeie cu năframă,
Sunt voinic cu fruntea lată
Şi nu mă dau niciodată",
prin care voinicul prădaş sfidează potera şi moartea, este o caracteristică a ambilor furi, a ţăranului de altădată, care-şi făcea singur dreptate, întâmpinând cu sfidare gloanţele urmăritorilor. Oricum, vâlva despre Hanul Stanii, pentru a cărei readucere în memorie am ostenit la această izvodire, a rămas în memoria posterităţii şi datorită acestor doi prădaşi, ajunşi legendari, chiar dacă nu se dovedeşte a fi fost atât de darnici cu prăzile lor pentru cei sărmani, aşa cum s-a tot spus în cei 50 de ani de dictatură bolşevică.

N O T E

[1] **MIHAIL ROBEA, 140 de ani de la naşterea haiducului Radu Anghel**, „Secera şi ciocanul", Anul XVIII, Nr. 4260, duminică 21 ianuarie 1968, p. 3 ; **V. TAMAŞ, M. GALCA, Istoria unui tablou**, „Secera şi ciocanul", Anul XVIII, Nr. 4302, duminică 10 martie 1968, p. 2 ; **MIRCEA GALCA, Radu Anghel — Date inedite**, „Secera şi ciocanul", Anul XXIII, Nr. 6071, duminică 25 noiembrie 1973, p. 2. Acestea sunt cele mai corecte şi complete articole despre Radu lu' Anghel ; a se mai vedea : **AUGUSTIN Z. N. POP, Din istoria culturii argeşene**, Piteşti, 1965, pp. 17—18 ; **T. IOSIF, O dată uitată**, „Argeş", Anul II, Nr. 10 (17), octombrie 1967, p. 18 ; **DINU VASIU, Idealul de libertate şi unitate naţională manifestat în arta pictorilor braşoveni Constantin Lecca şi Mişu Popp**, Culegere de studii şi cercetări, Muzeul Braşov, I, 1967, p. 242, datând moartea haiducului în 1860 (!) ; **DORU MOŢOC, „O samă de cuvinte" despre legende şi locuri legendare din Argeş**, „Argeş", Anul II, Nr. 11 (18), noiembrie 1967, p. 20, dă câteva date legendare, greşind denumirea şi localizarea „Dealului Cârtienilor de lângă Câmpulung" (sic !) ; **V. T. IONESCU**, (scrisoare) în „Argeş", Anul III, Nr. 4 (23), aprilie 1968, p. 18, în care contestă că Radu ar fi fost haiduc, lucru de apreciat pentru curajul său pe vremea respectivă ; **MIHAIL ANDREESCU**, elev, tot scrisoare, în „Argeş", Anul IV, Nr. 5 (36), mai 1969, p. 2, crede că au fost doi Radu Anghel — unul din Greci şi altul din Săpata ; elevul dă o serie de inexactităţi şi confuzii ; „Tribuna şcolii argeşene", Nr. 2, Piteşti, 1970, p. 93, cântec şi note muzicale ; „Argeş", Anul VI, Nr. 8 (63) august 1971, p. 7, **Cântecul lui Radu lu' Anghel**, Cules de la **NIŢĂ SPANU** de 68 de ani din satul Rădeşti ; ION TALOŞ, **Folclorul Văii Gurghiului (III) — Balada**, „Marisia", VIII, Muzeul Judeţean Mureş, Târgu Mureş, 1978, p. 689 (Radu este cântat în toate satele din zonă) **IACOV CĂRCIUMĂRESCU** (n. 30 aprilie 1912) în Topoloveni, judeţul Muşcel, a cercetat în amănunţime toate arhivele, precum şi toate tradiţiile satelor din zona Muşcel şi Dâmboviţa, realizând un volum **„Viaţa haiducului Radu Anghel"**, manuscris de 710 pagini dactilografiate, un adevărat exemplu de cercetare arhivistică. La munca lui, patronii comunişti ai culturii au rămas surzi ; nu le convenea „dosarul" autorului. Amintim că şi noi am încercat de multe ori să publicăm măcar o notă în presa comunistă a Argeşului, dar ne aflam pe lista neagră a celor interzişi de a publica.

[2] **VASILE ALECSANDRI, Poesii populare ale Românilor**, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, Bucureşci, MDCCCLXVI, p. 347.

[3] **Cântări şi strigături româneşti de cari cântă fetele şi ficiorii jucând**, scrise de **NICOLAE PAULETI** în Roşia, în anul 1838, Editura Academiei, (Bucureşti, 1962), p. 101.

[4] Inf. **PETRE B. NANIA**, (n. 22 mai 1913), Leşile, 1956.

[5] Dintr-un carnet care a aparţinut eroului **GHIŢĂ ŞT. RARD**. Despre acest erou vezi : **ION NANIA, Eroi argeşeni pe frontul antifascist**, „Argeş", Anul IV, Nr. 8 (39), August 1969, pp. 4—5.

[6] Inf. **MANEA F. ION** (n. 1931), Mozacu, 1967.

[7] Inf. rapsodul popular **COSTICĂ TOMESCU**, Teiu Vale, mai 1960.

[8] Inf. **GHIŢĂ ŞTEFAN poreclit ŞTEFAN AL BABIŢOII, Bârlogu,** 1965 şi **RĂDULESCU IONEL (IONIŢĂ),** Bârlogu, 1965.

[9] Am fost însoţit de **RĂDULESCU IONEL** din Bârlogu şi de **ROŞIORU BOGDAN** din Leşile, buni cunoscători ai locurilor respective.

[10] **ION NANIA, Iulie 1534 — Episcopul Aloisio Gritti,** Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung-Muşcel, V, 1989, pp. 17—27.

[11] **OCTAVIAN LUCHIAN, GEORGE BUZDUGAN, CONSTANTIN C. OPRESCU, Monede şi bacnote româneşti,** Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1977, p. 244.

[12] **IBIDEM,** p. 248.

[13] **IBIDEM,** p. 256.

[14] **IBIDEM,** p. 259.

[15] Vezi trim. 3.

[16] Arh. St. Piteşti, Catagrafia de la 1838, transcriere pentru plasa Găleşeşti, satul Negraşi, nr. 2.

[17] **ION IORDAN, PETRE GASTESCU, D. I. OANCEA, Indicatorul localităţilor din România,** Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 96.

[18] Arh. Piteşti, loc. cit., satul Cacaleţii de Jos, nr. 247.

[19] Variantă frecvent cântată de taraful Onel din Teiu din Vale şi de taraful Pelească din Rociu până la începutul anilor '50.

[20] Arh. St. Piteşti, loc. cit., plasa Găleşeşti.

[21] **CONSTANTIN C. GIURESCU, Principatele române la începutul secolului XIX,** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, pp. 19—27.

[22] Arh. St. Piteşti, Fond Tribunalul Muşcel, Reg. nr. 5/1861, f. 89.

[23] **IULIAN CHIVU, Folclor din satele de pe Burdea,** (Lucrare apărută cu sprijinul Inspectoratului pentru Cultură Teleorman, Bucureşti), 1994, pp. 95—100.

[24] **IBIDEM,** pp. 95—96.

[25] **IACOV CĂRCIUMĂRESCU, manuscrisul cit.,** a studiat în amănunţime şi familia cârciumarului Duţă. În mod greşit consideră că faimosul han, cunoscut în toată ţara, este cel din Negreşti. Autorul nu cunoştea faimosul han incendiat de hoardele muscăleşti şi care a fost renovat de Stanca, rămasă văduvă de la acea incendiere, împreună cu fiul său Gheorghe Başcău.

HANURI PITEȘTENE

ION CRUCEANĂ

Puținele hanuri piteștene care au fost și din care unele mai înfruntă vremile actuale au avut rațiunea de a fi fost necesare comerțului și mișcării populației și a călătorilor interni sau străini la o anumită dată a evoluției societății românești.

Hanul a avut folosință multă în secolul trecut, fiind căutat de negustori pentru depozitarea mărfurilor și pentru odihnă.

Modernizarea și îmbunătățirea drumurilor, apariția automobilului și a căilor ferate au dus la scurtarea timpului de călătorie, iar mărfurile nu a mai fost nevoie să fie depozitate undeva, în pivnițele vreunui han până vor fi ridicate de negustorii cu amănuntul și au fost trimise direct la destinație.

În acest caz, funcția hanului a fost preluată de : hotel, de cârciumă, de bufet, de dejugătoare, sau de restaurant. Este cazul să menționăm că pentru servirea populației în asemenea unități comerciale nu mai are nevoie de o construcție specială, ca o cetate, cu ziduri înalte, cu o singură poartă de intrare și de ieșire și întinsă pe o suprafață pătrată, sau dreptunghiulară, de câteva sute de metri pătrați, ci, de o construcție simplă, modestă și restrânsă ca suprafață la cîteva zeci de metri pătrați.

Totuși, timpul a mai păstrat câteva relicve, din care, unele sunt folosite azi ca muzee în aer liber, cum este cazul Hanului Manuc din București, căruia însă, în urma restaurării și pentru întreținere, i s-a redat funcționalitatea trecută, dar numai ca restaurant, nu și aceea de depozitat mărfuri, de dormit sau de odihnit animalele de tracțiune.

1. Orașul Pitești nu a excelat în multe hanuri, dar unul din ele, considerat a fi cel mai vechi a fost hanul „Buliga", care a aparținut bisericii Buliga, zidită în anul 1741 de „jupân Martin cupeț (negustor) și de jupân Petru Buliga cu jupâneasa lui Neacșa, în zilele lui Constantin Nicolae Mavrocordat" (Ioan Răuțescu, monografia mănăstirii Aninoasa, tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1933.

Ca avere schitul avea : „locul (terenul) pe care era așezat hanul și care loc ținea din poarta schitului până în ulița cea mare (fosta stradă Șerban Vodă, azi Victoriei) și alături un teren de casă pe care se făcea târg vinerea. Aceste bunuri se găseau situate, atunci, pe terenul-parc din fața muzeului județean de azi, statuia 1907, peste bulevard, atunci nu exista și peste Casa Armatei, care de asemenea nu exista și până în Ulița Mare. Atunci terenul era liber, era traversat de pârâul Scorobaia, care curgea din platoul stadionului 1 Mai de azi, pe valea actualei străzi — Dea-

lurilor — şi prin mijlocul pieţii comunale aşezată atunci pe terenul de mai sus al schitului Buliga şi cotind (Scorobaia) pe actuala str. Doamna Bălaşa, prin piaţa azi Milea — cobora pe str. Râurilor şi se vărsa în Argeş. Hanul Buliga era folosit de negustorii care veneau cu mărfuri spre vânzare în piaţa de aici, piaţă care a fost mutată în centrul oraşului — după demolarea Hanului Episcopiei — pe la 1863—1865, după secularizarea averilor mănăstireşti.

2. **Hanul Gabroveni** sau **Hotelul Gabroveni,** cum i s-a zis mai târziu, după 1900, a fost construit în anul 1877, data construirii fiind săpată în relief pe cadrul uneia din ferestrele pivniţei şi care poate fi văzută şi citită şi azi. El se datorează bogatului negustor piteştean Hagi Cristea Vasiliu, cunoscut de localnici şi sub numele de Cuţitaru, care era originar din Gaberova, Bulgaria.

Primăria urbei Piteşti. i-a eliberat pentru această construcţie, autorizaţia nr. 1768, din 15 aprilie 1877, obligându-l să pună „temelia binalei pe punctele însemnate de arhitectul comunal“, iar aceasta să fie din „zid solid“.

Se mai precizează ca înălţimea clădirii să fie de „patru stânjeni şi două palme din (de la) suprafaţa pământului“, dacă binaua este „în două etaje“, iar dacă este numai parter, să aibă înălţimea de „doi stânjeni“, adică, 4,40 m. Coşurile să fie mult scoase deasupra învelişului, care şi acesta trebuie să fie, din „fier sau tinichea, ori olane (ţiglă)“. După cum se vede obligaţiile aveau în vedere securitatea imobilului ce se va construi şi în general, a tuturor celor vecine, contra incendiilor. Împărţirea interioară şi arhitectura construcţiei îl privea pe proprietar. Având în vedere scopul şi utilitatea ce se vor da specificului local, observăm, că el se încadrează complet, construcţiei tipice de han. În formă de U, Hanul Gabroveni. are faţada principală spre str. Sf. Vineri, străjuită de o poartă mare, dealtfel, singura poartă prin care se intra şi se ieşea din curtea hanului şi care atunci, ca şi acum, da într-un gang ce despărţea parterul în două aripi, în două laturi.

Pe latura din dreapta, dinspre răsărit, se afla un grajd cu două despărţituri pentru adăpostit animalele călătorilor, prevăzut deasupra cu „pod pentru nutreţ“ şi un şopron din lemn, pentru adăpostirea căruţelor încărcate, iar pe latura stângă, un zid înalt mai mult de doi metri şi o magazie „servind pentru depozitat cereale“ şi în fund, încheind patrulaterul, construit din zid — grajdul cu fânar şi multe despărţituri, pentru adăpostirea şi îngrijirea cailor călătorilor. Se înţelege, că toate serviciile făcute de oamenii hanului, erau plătite şi de asemenea şi grăunţele şi nutreţurile erau plătite de chiriaşii călători. Toate aceste dependinţe, închideau o curte mare, în care trăgeau carele, briştile, sau trăsurile negustorilor, ori ale cetăţenilor veniţi la oraş cu diferite treburi personale. Acum, în aceeaşi curte, se parchează mijloacele de transport ale Intreprinderii comerciale de alimentaţie publică, iar în anexele care se menţin intacte, se depozitează diferite produse alimentare.

Clădirea propriu-zisă, are trei nivele : pivniţă, parter şi etaj.

Potrivit procesului verbal de adjudecare nr. 1310/908, al Tribunalului Argeş, investit cu formula executorie nr. 161/908, imobilul a fost scos în vânzare prin licitaţie publică în vederea ieşirii din indiviziune a moştenitorilor. lui Hagi Cristea Vasiliu şi s-a adjudecat definitiv lui Raiciu Vasiliu. Din acest act, aflăm că parterul avea următoarea componenţă :

a. latura din dreapta, dinspre biserica, Sf. Vineri : o prăvălie la stradă cu trei camere anexe pentru păstrat mărfurile şi trei camere libere de închiriat călătorilor, plus camerele pentru nevoi sanitare ;

b. latura din stânga, dinspre centrul oraşului, avea o prăvălie la stradă, cu două camere anexe, trei camere pentru pasageri, şi anexele sanitare.

Etajul, la care accesul se făcea şi se face şi acum prin două scări în spirală, este împărţit ca şi parterul în două laturi, cu un coridor larg la mijloc, prin care se făcea circulaţia, fiecare latură fiind flancată de un geamlâc din scândură frumos stilizată şi traforată, coridor dispus în consolă, în jurul curţii interioare, care serveşte şi ca verandă şi ca spaţiu de circulaţie. Utilitatea :

a. latura din dreapta, era împărţită atunci, acum s-a modificat, în nouă camere pentru pasageri şi un grup sanitar ;

b. latura din stânga, avea opt camere de locuit şi la nevoie de închiriat, plus cabinele — două — pentru latrină.

La subsol se află două pivniţe spaţioase.

Întreg imobilul a fost folosit în ultima parte a secolului trecut, mixt: şi ca han, scop pentru care a fost construit, concurând în bună parte, cu hanul Gabroveni din Bucureşti şi ca hotel, nouă funcţionalitate, adaptată comerţului modern. Aşa a continuat să fiinţeze până ce a fost naţionalizat şi a trecut în proprietatea statului, adăpostind, înainte de a fi atribuit actualei Întreprinderi alimentare, de mai mulţi chiriaşi, precum şi de birourile Întreprinderii Combustibilul.

Arhitectura este tipic urbană cu faţa de la stradă frumos împodobită în stilul construcţiilor orăşeneşti, din ultimile decenii ale veacului trecut.

3. **Hanul Episcopiei** era situat pe locul unde acum este piaţa civică a oraşului şi era format dintr-o construcţie dreptunghiulară lungă de 20 stânjeni (39,20 m), lată de 8 stânjeni (16,68 m) şi înaltă, parter şi etaj de 6 stânjeni (11,76 m). La un loc se închidea o suprafaţă de circa 300—315 m.p. Etajul nu era terminat.

În curtea interioară era şi un paraclis.

În 1848, etajul a ars şi nu a mai fost refăcut, iar întreg imobilul, în urma degradării ca urmare a lipsei de venituri survenită după secularizare, a fost demolat. În locul lui a fost mutată piaţa centrală comercială a oraşului, care a funcţionat până la acea dată pe terenul schitului Buliga, în locul ei organizându-se grădina publică ce se întinde acum de la Casa Armatei, până în faţa Muzeului Judeţean.

Hanul a fost construit de episcopul Ilarion al Argeşului, pe terenul piteştean, proprietatea mănăstirii Curtea de Argeş.

Era folosit de călătorii cu venituri modeste, mai mult de cei din partea de sud a judeţului, pe câtă vreme cei cu bani mulţi, trăgeau la Hanul Gabroveni.

4. **Hanul Popescu,** cunoscut sub numele de „Giubegoaia“, era situat în partea de nord a oraşului, la bariera cu Găvana, cam pe locul unde acum se află secţia de oftalmologie a spitalului judeţean. El era folosit cu precădere de călătorii din nordul judeţului. Propriu-zis, era mai mult o dejugătoare, o cârciumă — han. Cu timpul a fost demolat.

5. **Hanul Babic,** zis şi „Bizbik“, era situat în str. Sf. Vineri, colţ cu Mihail Kogălniceanu, acum fostele case Balotă-Şerbănescu. Se mai păstrează, în str. Mihail Kogălniceanu nr.

16 fațada, dar mult transformată. Era folosit ca o cârciumă — han.

6. **Hanul Spirea Manulea,** situat pe strada Sf. Vineri nr. 59, vizavi de biserica Sf. Vineri. Clădirea principală se mai păstrează, dar mult deteriorată. Avea parter și etaj și o curte imensă. Era folosit de călătorii care veneau de peste Argeș, din Muscel.

7. **Hanul Spirescu,** cunoscut în cele din urmă, sub numele de **hanul-cârciumă Ștefan Hogea,** era situat pe strada Șerban Vodă, azi Victoriei nr. 131. În construcția lui inițială a rezistat până la cutremurul de la 4 martie 1977, în urma căruia, suferind numeroase avarii, a fost demolat în vara anului 1977 și acum pe locul lui, s-a amenajat, desigur temporar, un spațiu de parcare a autovehiculelor personalului de la Inspectoratul județean al Ministerului de Interne.

Clădirea avea pivnițe, parter și etaj, dar spre deosebire de stilul clasic al hanurilor, el era construit pe trei laturi perpendiculare, două la stradă cu prăvălii la parter, iar cea de a treia latură, limita proprietatea spre nord. Latura care ar fi trebuit să închidă patrulaterul nu a existat de la construcție. În felul acesta curtea se mărea și da posibilitate. la găzduirea, dejugarea, a cât mai multor mijloace de circulație (căruțe, briște, trăsuri). La etaj, pe cele trei laturi, erau camere de închiriat.

În curte exista și o fântână din care se scotea apă, pentru băut și adăpatul animalelor, precum și magazii și adăposturi pentru călătorii în trecere. Înainte de naționalizare, hanul Spirescu, a servit în principal ca loc de popas și cârciumă. Servea mai mult pentru populația din nordul județului. Pe lângă acestea, mai erau multe întreprinderi comerciale — cârciumi, birturi, bufete, chiar restaurante, situate la întretăieri de drumuri, în special la bariere care, pe lângă masa ce o serveau călătorilor, aveau curți spațioase pe care le transformau în „dejugători“, unde cetățenii, contra unei plăți modeste, își lăsau carele, briștele, gabrioletele, sau alte mijloace de transport, împreună cu animalele de tracțiune și ei mergeau după cumpărături, sau alte treburi personale. Se cunosc asemenea întreprinderi în Pitești, ca :

Ion Popescu-Berbec, situat în partea de sud-vest a pieții „Episcopiei“ ; Paraschiv Bărbulescu, zis „Curcan“, pe strada Craiovei, cam acolo unde se termină aripa de sud a magazinului „Mobilux“ ; Ion Țuluce. și Vasile Pralea pe strada Mare, azi Victoriei, unde acum se înalță blocul, care la parter adăpostește Farmacia nr. 4 și „Cofetăria București“ ; Mișu Mițariu, pe strada Negru Vodă, vizavi de Avuzul de apă ; Gheorghe Apati, pe fosta stradă Viilor ; Radu Paraschiv, pe strada Craiovei, mai sus de actualul cinematograf „Dacia“; Bălășcan Ștefănescu, pe strada Matei Basarab ; Vasile Voiculescu, pe strada Craiovei, mai jos de cinematograful „Dacia“ și multe altele.

De aici rezultă, că orice întreprindere speculativă, trăiește atât timp, cât societatea are nevoie de serviciile ei. Când este depășită, dispare ca formă de organizare și locul este luat de o nouă, sau de un nou sistem de întreprindere, cu scop comercial.

Résumé

L'auteur évoque l'atmosphére de la periode entre le deux guerres mondiales des auberges et des autres places de loisir pour les voyageurs. Le plus célèbre était l'auberge Gabroveni, construit en 1877.

CÂTEVA DATE DESPRE ŞCOALA DIN SATUL DOBREŞTI-MUSCEL, JUDEŢUL ARGEŞ, ÎNTRE ANII 1839 ŞI 1864

SPIRIDON CRISTOCEA

În multe sate din judeţul Muscel[1] au funcţionat şcoli înainte de înfiinţarea lor din iniţiativa statului[2]. Deşi în Dobreşti n-a funcţionat o asemenea şcoală, ştiinţa de carte era răspândită în acest sat cu multe secole înainte de înfiinţarea primei şcoli (1839). Desigur că la răspândirea ştiinţei de carte în Dobreşti, o contribuţie de seamă a avut-o schitul Dobreşti care exista pe vremea lui Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti (1632—1654)[3]. Probabil că dobreştenii care se judecau în divanul lui Alexandru Iliaş, domnul Ţării Româneşti (1616—1618, 1627—1629), cu logofătul Stan din Poeniţa pentru unele locuri de pământ sau care primeau de la acelaşi domn hrisoave de întărire pentru stăpânirea unor locuri cumpărate de ei, aveau o oarecare ştiinţă de carte[4]. În 1676—1677, călugărul Theodosie, ctitorul unui schit din judeţul Dâmboviţa, lasă printr-o diată, după moarte, averea sa din Dobreşti (casă, moară, heleşteu, vii etc.) Mitropoliei din Bucureşti. Nemaivăzând să scrie din cauza bătrâneţii, diata este scrisă de nepotul său Păun. Acest Theodosie, al cărui prenume de mirean nu-l cunoaştem, era din Dobreşti şi se trăgea din neamul Cerceleştilor (Cercel). Diata sa din 1676—1677 este cel mai vechi document, cunoscut până în prezent, scris de un dobreştean[5]. În secolul al XVIII-lea, documentele scrise de dobreşteni se înmulţesc considerabil. Deschiderea şcolii din Dobreşti în 1839 găsea în acest sat foarte mulţi ştiutori de carte, care înţelegând menirea şcolii, o vor sprijini.

Punctul de plecare în instituirea învăţământului public la sate în Ţara Românescă l-a constituit circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru (în continuare : Departamentul), din 14 ianuarie 1838, prin care se poruncea ocârmuirilor judeţelor să înfiinţeze şcoli săteşti[6]. Ocârmuirea Muscel raporta Departamentului, la 20 ianuarie 1838, că va lua măsuri pentru înfiinţarea şcolilor săteşti[7]. Măsurile luate nu au fost prea energice, pentru că în judeţul Muscel şcolile săteşti s-au deschis de-abia la începutul anului 1839.

O primă condiţie pentru deschiderea şcolilor săteşti a fost recrutarea cadrelor şi pregătirea lor în vederea desfăşurării muncii didactice. Aleşi dintre ţârcovnici sau dintre cei ce ştiau să scrie şi să citească, tinerii candidaţi de învăţători, ce urmau să deschidă şcolile săteşti, au fost trimişi la pregătire la Şcoala Normală din Câmpulung. Pentru şcoala din Dobreşti este ales candidat de învă-

țător, la 15 septembrie 1838, Dimitrie Andrei, fiul unui preot din Dobrești. În 1843 el era însurat și avea 23 de ani[8]. Între 1 octombrie și 20 decembrie 1838 Dimitrie Andrei a participat, alături de alți 98 candidați de învățători din Muscel, la pregătire la Școala Normală din Câmpulung în vederea deschiderii școlii sătești[9]. Întors în sat, el a deschis la începutul anului 1839, nu știm luna și ziua, școala din Dobresti. La 2 aprilie 1839, Ocârmuirea Muscel raporta Departamentului că cele 88 școli sătești deschise în Muscel erau frecventate de 1 863 copii din 108 sate, iar numărul candidaților de învățători care funcționau la aceste școli era de 94. Școala din Dobrești, care se număra printre aceste școli, avea un candidat de învățător și era frecventată de 19 elevi[10].

Întrucât aspectele generale ale învățământului public sătesc între anii 1838 și 1864 (condițiile materiale ale școlii, slujitorii școlii, organizarea și conținutul învățământului etc.) au format obiectul unor cercetări mai vechi sau mai noi[11], comunicarea de față nu se ocupă decât de învățătorii care au funcționat la școala din Dobrești și de localul acestei școli.

Candidații de învățători erau obligați ca timp de 3—4 ani, între 26 aprilie — 1 iulie și 15 august — 26 octombrie, să participe la cursurile de pregătire la școala normală din capitala județului. În urma unui examen, candidatul de învățător, dacă poseda cunoștințele necesare, primea titlul de învățător, dându-i-se atestat. Dimitrie Andrei se numără printre cei 40 candidați de învățători care obțin pentru prima dată titlul de învățător în Muscel și pentru care Ion Brezoianu cerea Eforiei, la 1 noiembrie 1844, atestatele necesare[12].

Din documentele cercetate rezultă că Dimitrie Andrei a funcționat ca învățător la școala din Dobrești până la 1848, când în urma evenimentelor revoluționare din acel an, școlile sătești din Țara Românească au fost închise. Din situația trimisă Eforiei în 1846, de către Ion Brezoianu, profesor la Școala Normală din Câmpulung, aflăm că Dimitrie Andrei trebuia să primească cei 2 lei, ce i se cuveneau, de la 55 familii din Dobrești și de la 20 familii din Furești[13], iar pe trimestrul ianuarie 1848, trebuia să primească de la cele 84 de familii din Dobrești și Furești, 37 lei și 32 parale[14]. La școala din Dobrești au învățat în această perioadă și copiii din satul Furești, care, având sub 50 de familii, n-a putut deschide singur școală. Locuitorii din Furești au contribuit la construirea localului de școală din Dobrești. De altfel, satul Furești era unit și din punct de vedere administrativ la satul Dobrești.

Sătenilor le-a revenit, nu numai sarcina de a-i plăti pe candidați și învățători, dar și de a construi localurile de școală. Până la construirea localului de școală din Dobrești, cursurile s-au ținut în vreo casă particulară sau în Casa de sfat. La 9 ianuarie 1841 localul școlii din Dobrești era aproape gata[15], iar la 9 mai 1842 în acest local învățau 10 elevi din Dobrești și 3 din Furești[16].

Sătenii din Dobreșit, ca de altfel toți din Muscel, au construit localul de școală după posibilitățile lor materiale și nu potrivit planului trimis de Eforie. Școala din Dobrești, lungă de 6 stânjeni și 4 palme și lată de 4 stânjeni și o palmă, avea 2 camere[17], și era construită din nuiele[18].

Deși la 9 mai 1842 se învăța în localul școlii din Dobrești, acesta prezenta multe lipsuri, care, fără îndoială, au prejudiciat buna desfășurare a procesului de învățământ. Astfel, la 1 aprilie 1844, într-o situație trimisă Departamentului de către Ocârmuirea Muscel, se scria despre localul școlii din Dobrești : „lipsesc 10 simicercuri, 4 bănci, sala, odăile nepardosite, (lipsesc) 8 geamuri, 2 ta-

ble, 12 table mici, fără porţi şi obloane. S-au adunat lei 1 397, s-au întrebuinţat în lucru lei 1 295, şi mai rămâne lei 102 asupra Oprii, alesul al satului Dobreşti. Spre săvârşire mai trebuie lei 80"[19]. La 16 decembrie 1844, Cârmuirea Muscel raporta Departamentului că pentru înlăturarea lipsurilor existente la localul de şcoală din Dobreşti sunt necesari 151 lei şi 5 parale, care trebuiau folosiţi după cum urmează : „12 lei — 8 geamuri, câte parale 60; 13,20 — 18 scânduri pentru 6 bănci, câte parale 30 ; 1,20 — 60 ţinte, câte o para ; 10 — lucrul dulgherilor ; 21 — 12 oca her pentru simicercuri ; 6 — lucrul ţiganului ; 20 — 2 000 cărămidă de pardoseală ; 5 — 500 cărămidă pentru sobe ; 30 — lucrul zidarilor la pardosit şi sobile ; 6,30 — 9 niduri pentru uşi ; 1,35 — 5 tinichele pentru pervazuri ; 2,10 — 90 ţinte, câte o para ; 1,30 — 1 oca her pentru table ; 6 — lucrul dulgherilor ; 8,10 — 22 tinichele pentru obloane ; 5,10 — 3 oca pentru obloane"[20]. Nici la 30 decembrie 1846, sălile şcolii din Dobreşti nu erau pardosite. Trebuiau pentru acest lucru 60 de lei.[21]

În urma evenimentelor revoluţionare de la 1848, şcolile comunale din întreaga ţară au fost închise. De-abia în toamna anului 1857 ele vor fi redeschise. Prin ofisul 12/11 ianuarie 1857 caimacamul Al. D. Ghica a hotărât redeschiderea şcolilor săteşti. În vederea redeschiderii acestor şcoli au fost recrutaţi candidaţi şi trimişi la pregătire la Şcoala Normală din Câmpulung.

La 26 mai 1857 Sfatul sătesc din Dobreşti-Fureşti dă un act lui Stancu, fiul preotului Dimitrie, cunoscut „de obştia satului că are cunoştinţe de învăţături, că ieste cu bune purtări, şi că se mulţumesc pe leafa ce s-a hotărât de stăpânire a i să slobozi", pentru a fi primit la Şcoala Normală din Câmpulung pentru pregătire[22]. La 15 iulie 1857, Procopie Constandinescu, institutorul clasei a III-a şi a IV-a primară de la Şcoala Normală din Câmpulung, trimitea Eforiei lista cu rezultatele examenului celei de a doua serii de candidaţi de învăţători. Stancu Dumitrescu, candidatul satului Dorbeşti, care se număra printre aceştia, avea 23 de ani şi fusese notat după cum urmează : citirea — binişor, scrierea — binişor, catehismul — binişor, aritmetica — binişor[23].

Inspecţiile efectuate de revizorul şcolar şi examenele pe care le-a susţinut până la 1864, anul până când se ocupă comunicarea de faţă, arată felul cum şi-a îndeplinit Stancu Dumitrescu munca de învăţător. În raportul întocmit de Marin Florentie, revizorul şcolar din Muscel, la 9 februarie 1859, în urma inspecţiilor făcute la şcolile din Muscel în trim. I al anului şcolar 1858 - 1859, se nota cu „binişor — progresul şcolarilor" din Dobreşti, cu „bine — datoriile învăţătorului", şi cu „binişor — intelectul învăţătorului" Stancu Dumitrescu[24]. Raportul lui Marin Florentie, din 18 februarie 1860, nota cu „bine — datoriile învăţătorului" Stancu Dumitrescu şi cu „bun — progresul şcolarilor". Şcoala din Dobreşti era frecventată de 21 de elevi[25]. La 27 februarie 1861, Procopie Constandinescu, trimite Eforiei rezultatul reviziilor făcute de către subinspectorii de plăşi în lunile noiembrie, decembrie şi ianuarie, anul şcolar 1860-1861. Cu „bine" se aprecia progresul şcolarilor şi felul cum Stancu Dumitrescu îşi îndeplinise datoriile. Şcoala era frecventată de 16 elevi. Starea materială a şcolii era apreciată ca bună. Trebuiau, totuşi, reparate nişte bănci[26]. La 1 mai 1862, Procopie Constandinescu trimite Eforiei rezultatul inspecţiilor efectuate la şcolile din Muscel în anul şcolar 1861 - 1862. Şcoala din Dobreşti fusese frecventată de 21 de băieţi, însă alţi 11 băieţi şi 26 fete n-au urmat şcoala. Cu

„binişor" fusese notat progresul şcolarilor şi felul cum îşi îndeplinise Stancu Dumitrescu sarcinile[27].

În octombrie 1862, în urma unui examen, 40 de învăţători din judeţul Muscel obţin titlul de învăţători definitivi. Stancu Dumitrescu, care s-a prezentat şi el la examen, nu obţinuse numirea de învăţător definitiv[28]. De altfel, el este trecut, la 27 iunie 1863, pe lista învăţătorilor mai slabi din judeţ care trebuiau să meargă la Târgovişte pentru pregătire[29].

Privitor la locul din sat unde a fost construită şcoala, documentele ce se păstrează în arhive nu informează. Vasile T. Ionescu, care poate a aflat de la bătrânii din sat, localizează localul „între casele de azi ale lui Gh. Şetraru şi Elisabeta Oprescu, cam pe unde se află podul de azi peste vâlcea"[30].

Deschiderea şcolii publice din Dobreşti, la începutul anului 1839, a contribuit din plin la instruirea şi educarea copiilor sătenilor. Plătind pe învăţător şi construind localul de şcoală, sătenii din Dobreşti,ca şi ceilalţi din ţară, au suportat tot greul în deschiderea şi funcţionarea şcolii. Efortul lor nu a fost zadarnic, pentru că în decursul anilor şcoala din Dobreşti a dat ţării cadre bine pregătite care prin munca lor au răsplătit pe aceşti deschizători de drum.

NOTE:

* Comunicare prezentată la a V-a Sesiune de comunicări ştiinţifice a Muzeului judeţean Argeş, din 21 - 22 decembrie 1974.

[1] De la începutul secolului al XVI-lea, probabil şi mai dinainte, când este atestat documentar pentru prima dată, şi până în 1950, când în urma împărţirii administrative au fost desfiinţate judeţele şi s-au format regiunile şi raioanele, satul Dobreşti a făcut parte din judeţul Muscel.

[2] In capitolul al doilea al lucrării „Învăţământul în Muscel în secolele XVII-XIX", Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1968, autorii Gh. Pîrnuţă, Ion T. Radu şi Ion Lupu tratează problema şcolilor săteşti în Muscel înainte de 1838, între 1838 şi 1848, şi între 1848 şi 1864.

[3] Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Nămăieşti, pach. II, doc. 30.

[4] D.I.R., XVII, B, III, nr. 171, pp. 196-197, nr. 184, pp. 209 - 210, IV, nr. 581, pp. 566 - 567 ; D.R.H., B, XXIII, nr. 172, p. 346 şi nr. 207, p. 412.

[5] Spiridon Cristocea, **Un schit din judeţul Dâmboviţa mai puţin cunoscut : schitul călugărului Theodosie,** în Biblioteca Valahica, Târgovişte, 1975, pag. 319 - 326.

[6] Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăuntru (în continuare : Vornicia...), dos. 5390 I A/1838, f. 3.

[7] Ibidem, f. 11.

[8] Idem, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice (în continuare : M. C. I. P.), dos. 6699/1837, f. 94.

[9] Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 I B/1838, f. 170 - 172.

[10] Idem, fond M.C.I.P., dos. 3392/1840, f. 198 - 199.

[11] Gh. Pîrnuţă, Ion T. Radu, Ion Lupu, op. cit., şi G. D. Iscru, **Contribuţii privind învăţământul la sate în Ţara Românească până la jumătatea secolului al XIX-lea,** 1975 ; Spiriton Cristocea, **Contribuţii la cunoaşterea învăţământului public sătesc în judeţul Muscel între anii 1838 şi 1848,** în Studii şi comunicări, Muzeul Piteşti, 1980, pag. 276—302 ; Spiridon Cristocea, Ştefan Trâmbaciu, **Aspecte ale învăţământului public sătesc în fostul judeţ Muscel între anii 1857 şi 1864**, în Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, pag. 101—120.

[12] Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 1778/1844, f. 80 - 81.

[13] Ibidem, dos. 1708/1845, f. 150 - 152.

[14] Ibidem, dos. 2581/1849, f. 46 - 47.

[15] Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 II/ 1838, vol. II, f. 51 - 52.

[16] Ibidem, dos. 5390 III A/1838, f. 100—104.

[17] Idem, fond M.C.I.P., dos. 1778/1844, f. 4 - 5 şi 12.

[18] Ibidem, dos. 3392/1840, f. 126 - 128.

[19] Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 IV A/1838, f. 294 - 303.

[20] Ibidem, dos. 5390 IV B/1838, f. 909 - 911.

[21] Ibidem, dos. 797 I A/1847, f. 12 - 19.

[22] Idem, fond M.C.I.P., dos. 3896/1857, f. 102.
[23] Ibidem, dos. 3831/1857, f. 48.
[24] Ibidem, f. 231 - 233 şi 244 - 245.
[25] Ibidem, dos. 305/1860, f. 2 - 7.
[26] Ibidem, f. 120 - 128.
[27] Ibidem, f. 283 - 284.
[28] Ibidem, dos. 429/1862, f. 27, 28 - 29 şi 32 - 33.
[29] Ibidem, f. 927.
[30] Vasile T. Ionescu, **Monografia comunei Dobreşti Muscel, jud. Argeş**, manuscris dactilografiat, pag. 46.

Résumé

Après une courte présentation de la diffusion de l'enseignement à Dobreşti avant de la fondation de la première école (1839), l'auteur nous présente les circonstances dont a été fondée cette école, les instituteurs qui ont enseigné dans cette école et le logis.

Dans cette période y ont enseigné comme instituteurs : Dimitrie Andrei entre 1839 - 1848 et Stancu Dumitrescu entre 1857 - 1864. Entre 1848-1857 l'école n'a pas fonctionné.

Quant au logis, celui-ci a été bati par les villageois et était formé de deux pièces.

CONTRIBUŢII PRIVIND ÎNVĂŢĂMÂNTUL PITEŞTEAN ÎNTRE ANII 1918—1928

ELEODOR ACHIMESCU

Perioada primului război mondial s-a răsfrânt negativ asupra activităţii instituţiilor de învăţământ piteştene, multe din localurile şcolilor au fost folosite pentru nevoile armatei, parte din profesori au fost înrolaţi în armată.

Între anii 1918—1928, învăţământul piteştean înregistrează o diversificare şi creştere a numărului de şcoli, sporire a numărului de elevi şi cadre didactice, perfecţionare a programelor şcolare şi creare a comitetelor şcolare (din anul 1919), precum şi îmbunătăţirea legislaţiei şcolare la nivelul întregii şcoli, ceea ce permitea o mai bună organizare şi funcţionare a învăţământului local.

Şcolile de copii mici (grădinile de copii) se aflau încă la început de drum. În anul 1919 se deschidea Grădina de copii a Societăţii clerului „Frăţia"[1]), care ocupa o sală din imobilul societăţii din strada Brătianu. Societatea „Îndrumarea" anunţa deschiderea în ziua de 1 mai 1922 a unei grădini de copii în strada Craiovei[2]). Prezenţă stabilă din anul 1923, Grădina de copii a Societăţii „Îndrumarea" solicita să fie trecută în bugetul Comitetului şcolar comunal Piteşti, lucru obţinut de la 1 februarie 1925, când Ministerul Instrucţiunii aproba să se ia pe seama statului această grădină[3]). Despre activitatea desfăşurată aici, revizorul şcolar aflat în inspecţie consemna : „Am asistat la mai multe jocuri frobeliene, combinate cu mişcări şi cântece, executate de copii în strâmta grădiniţă de lângă şcoală. Modul de executare a fost satisfăcător"[4]). La 10 octombrie 1926, parohul şi directorul şcolii romano-catolice, solicita aprobare pentru înfiinţarea unei grădini de copii în casa parohială[5]).

Şcoala primară era împărţită potrivit legii din iulie 1919 în cursul elementar şi cursul complimentar[6]), urmând ca în anul 1924 o nouă lege să prevadă pentru şcoala primară şapte clase de câte un an fiecare, la sfârşitul acestora urmând a se susţine un examen de absolvire a învăţământului primar[7]). Certificatul de absolvire al şcolii primare se putea echivala cu certificatul de absolvire al şcolii primare se putea echivala cu certificatul de absolvire al şcolii secundare — curs inferior, în urma unui examen de diferenţă.

Învăţământul primar era reprezentat în principal prin cele şase şcoli : trei de băieţi şi trei de fete.

În localul Şcolii primare de băieţi nr. 1 situat în strada Brătianu nr. 37 au funcţionat de la 1920 şi până la 12 noiembrie 1931 toate şcolile primare de băieţi din Piteşti[8]), desfăşurându-se cursuri pe jumătăţi de zile, aceasta deoarece localul şcolilor de băieţi nr. 2 şi 3 era ocupat de Şcoala normală de fete. Creşterea populaţiei şcolare a impus luarea ho-

tărârii de a se înfiinţa o şcoală primară în cartierul gării. S-a solicitat în acest sens terenul din faţa staţiei C.F.R. Piteşti[9]), dar Direcţiunea Generală a Căilor Ferate Române nu a satisfăcut această cerere[10]). Şcoala primară mixtă în această zonă a oraşului urma să fie înfiinţată abia în anul 1933.

Consiliul comunal având în vedere numărul de copii din cătunele Turceşti şi Papuceşti[11]), în şedinţa din 22 ianuarie 1928 a decis să se înfiinţeze un post de învăţător tip rural în cătunul Turceşti[12]).

La şcolile primare enumerate, ce funcţionau în oraşul Piteşti, se mai pot aminti şi Şcoala primară mixtă a obştei evreilor români, precum şi şcoala romano-catolică.

Învăţământul secundar era reglementat prin legea pentru modificarea legii asupra învăţământului secundar din 8 martie 1925. Potrivit acestei legi promovarea dintr-o clasă în alta a şcolarilor din gimnazii, şcoli secundare de fete gradul I şi din primele 4 clase (cursul inferior) al liceelor se făcea pe baza notelor obţinute la toate obiectele. Pentru elevii ultimelor 4 clase de liceu şi pentru elevele şcolilor secundare de fete erau de-II-lea, promovarea se făcea după normele arătate mai sus, precum şi după rezultatele examenului anual de fiecare clasă. Elevii care promovau clasa a IV-a a gimnaziilor, liceelor sau şcolilor secundare de efte erau declaraţi absolvenţi ai gimnaziului, cursului liceal inferior, sau ai şcolii secundare de fete gradul I. Înscrierea în clasa a V-a a liceului sau şcolii secundare de fete gradul al II-lea, se făcea numai în urma susţinerii unui examen de admitere. După promovarea din ultima clasă a liceelor sau şcolilor secundare de fete de gradul al II-lea, elevii susţineau un examen de bacalaureat[13].

Potrivit legii pentru învăţământul secundar din 15 mai 1928, învăţământul secundar se împărţea în două cicluri : inferior, cu durată de trei ani şi superior, cu durata de patru ani.

Atunci când şcoala secundară funcţiona numai cu ciclul inferior se numea gimnaziu, iar atunci când ea funcţiona numai cu ciclul superior sau cu amândouă ciclurile unite, se numea liceu[14].

Profesorii şcolilor secundare erau datori să efectueze un minimum de 15 ore de curs pe săptămână, urmând ca după 20 de ani de serviciu efectiv la catedră, obligaţiunea săptămânală a profesorului titular să se reducă la 12 ore[15].

Liceul de băieţi „I.C. Brătianu", a continuat să fie instituţia cea mai importantă a învăţămnâtului piteştean. Secţiile cu care a funcţionat liceul de băieţi au fost : real, modern şi clasic. Liceul abia în anul 1919 a funcţionat cu toate clasele I – VIII, intrând în normal[16]. Cum localul temporar al liceului (casa Teodoreanu) trebuia să fie cedat cu începere de la 1 octombrie 1918, regiunii silvice cu care proprietarul avea contract, se solicita de către Liceul „I.C. Brătianu" punerea la dispoziţie a două săli în localul şcolilor primare nr. 2 şi nr. 3 băieţi[17]. Astfel că, în anul şcolar 1918 - 1919, cursurile liceului s-au ţinut în localurile şcolilor primare nr. 2 şi 3 băieţi şi nr. 1 de fete „Nicopol", care i-au fost puse la dispoziţie numai dimineaţa. Între anii 1924 - 1925 s-a construit internatul liceului amplasat spre turnul pompierilor[18].

Aprobarea unei şcoli secundare de fete în oraşul Piteşti se făcea prin decretul-lege din 5 septembrie 1919[19]. Ordinul din 6 iulie 1921, prin care se aducea la cunoştinţă aprobarea înfiinţării şcolii secundare de fete cu clasele I, II şi V, era de fapt actul de naştere propriu zis al şcolii secundare de fete gradul II[20]. Inau-

gurarea şcolii avea loc la data de 11 septembrie 1921, iar începerea propriu zisă a cursurilor la data de 12 septembrie[21]. Dacă în primii ani şcolari de funcţionare, clasele au existat toate ca extrabugetare, începând cu anul şcolar 1923—1924 situaţia se schimba, anul 1924—1925 fiind anul ce marca trecerea tutror claselor în bugetul statului[22]. Şcoala secundară de fete gradul II, a funcţionat la început într-o clădire improprie, închiriată în fosta stradă Brătianu nr. 64 (actualmente str. 1 Mai nr. 56)[23]. Simţindu-se nevoia unui local corespunzător, s-a pornit o campanie de strângere a fondurilor necesare, prin apeluri la subvenţii publice. La aceasta se adăuga şi existenţa unei donaţii testamentare a Sevastiţei Vasilescu[24]. Suma strânsă a fost folosită la construirea noului local a cărui construcţie a început în anul 1925 şi s-a prelungit până în anul 1928, când ia sfârşit prima etapă de construcţie[25].

La începutul anului şcolar 1919—1920, Ministerul Instrucţiunii Publice înfiinţa la Piteşti două şcoli normale : Şcoala normală de învăţătoare şi Şcoala normală de învăţători, care relua activitatea fostei secţii pedagogice înfiinţate pe lângă Liceul de băieţi din localitate[26]. În 1920 Şcoala normală de învăţători funcţiona în localul Şcolii primare de băieţi nr. 1 şi se solicita localul părăsit în care a funcţionat spitalul judeţean[27]. Aceeaşi şcoală solicită să i se acorde pentru practica agricolă un teren de cultură în apropierea străzii I.C. Brătianu, unde avea internatul[28]. În conferinţa profesorală din 3 februarie 1920, s-a hotărât ca şcoala să poarte numele de „Alexandru Odobescu“, aceasta datorită strânselor legături ale scriitorului cu judeţul Argeş[29]. În anul şcolar 1920—1921, se cedează cazărmile Regimentului 28 infanteriei „Radu Negru“, şcolii normale de băieţi[30]. Se solicita în 1923 în scopul construirii unui local, terenul de la cimitirul armenesc, care se întindea deasupra gării, sub formă de platou şi trecea dincolo de valea Geamăna, în întindere 25 ha[31].

Şcoala normală de fete a funcţionat în localul Şcolii primare nr. 1 de fete „Nicolopol“ şi localul şcolilor nr. 2 şi 3 de băieţi. Referitor la acesta din urmă se menţiona că era foarte rău întreţinut „tabla fiind spartă în timpul ploilor apa pică înăuntru făcând să cadă tavanele şi să putrezească scândurile“[32]. Şcoala normală de fete informa pe primar în anul 1921, că Ministerul Instrucţiunii Publice a hotărât să clădească pentru şcoală un local propriu, cerându-se să se găsească un loc potrivit în acest scop. Astfel încât se solicita ajutorul primăriei la găsirea unui teren[33]. La 6 noiembrie 1928, Şcoala de aplicaţie de pe lângă Şcoala normală de fete se adresa astfel primarului : „Avem onoare a vă comunica următoarele : la şcoala noastră avem copii adunaţi de pe la celelalte şcoli primare din acest oraş. Majoritatea elevilor sunt săraci : n-au cărţi, umblă desculţi şi cu îmbrăcămintea zdrenţuită“[34].

Învăţământul profesional continua prin şcolile înfiinţate înainte de primul război mondial, la care se adaugă altele noi. În anul 1927 s-a înfiinţat Şcoala superioară de comerţ. Camera de comerţ şi industrie din Piteşti într-o invitaţie trimisă primarului la 2 noiembrie 1927 arăta : „În ziua de duminică 13 noiembrie 1927, ora 10 a.m. urmează să aibă loc în prezenţa d-lor miniştri ai Instrucţiunii Publice şi al Industriei şi Comerţului, inaugurarea localului destinat Şcolii Superioare de Comerţ din Piteşti construit de instituţia noastră“[35].

Şcoala profesională de fete „Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu“ şi-a

redeschis porţile în toamna anului 1918 în localul său, care în curând a devenit neîncăpător. C. Dobrescu, comisar în poliţia oraşului Piteşti în timpul unei cercetări întreprinse în urma unei sesizări a Şcolii profesionale de fete cum „că are informaţiuni că în imobilul fost d-nei Mihalcea situat vis-a-vis de şcoală, s-ar intenţiona a se instala un local de petreceri, hotel cu cafée chantant, local dăunător bunei educaţiuni a copilelor şcoalei..." informa că „am stabilit că localul se deschide de d-l Radu Ionescu comersant, căruia punându-i în vedere adresele nr. 399/925 a şcolii profesionale şi nr. 4648/925 a Primăriei Piteşti, d-sa ne-a făcut o declaraţie separată care se anexează la acest act, arătând că, deschide un local pentru comerţul de băuturi şi restaurant, local serios iar nu un hotel şi cafée-chantant"[36]. Aceeaşi Şcoală profesională „Teiuleanu" se adresa la 16 decembrie 1926, primăriei: „Am onoarea a vă ruga în interesul bunelor moravuri şi al unei educaţiuni sănătoase a elevelor să binevoiţi a da ordine severe, să nu se mai permită sub nici un motiv staţionarea camioanelor în faţa şcoalei, cari pe lângă că fac murdărie care infectează aerul, dar stăpânii lor grupaţi câte 2—3 la ferestrele şcoalei sau cancelariei, debitează în gura mare tot felul de trivialităţi cari numai în interesul educaţiunii bunelor moravuri nu sunt"[37].

Şcoala elementară de meserii (Şcoala inferioară de meserii) din anul înfiinţării, 1902, funcţiona într-un local închiriat, neîncăpător şi impropriu[38], desfăşurându-şi activitatea cu cele trei secţii: lăcătuşerie-fierărie, tâmplărie de mobilă şi tinichigerie-alămărie. Ca urmare a donaţiunilor făcute şcolii, în anul 1925 începe construirea unui local propriu şi a atelierelor care au intrat în funcţiune începând cu toamna anului şcolar 1927/1928[39]. În subsolul Şcolii primare nr. 1 de băieţi, a fost de la 1921 şi până în septembrie 1934, căminul şi cantina Şcolii de meserii[40]. Şcoala inferioară de meserii din Piteşti solicita, la 6 iulie 1921, pentru a se pune în perfectă stare de funcţionare, următoarele: un local de şcoală, instalarea unui motor, maşini unelte şi întregul utilaj necesar bunei funcţionări a unei şcoli de meserii[41].

Inaugurarea Şcolii de ucenici s-a făcut duminică 29 octombrie 1920, orele 3½ p.m. la Şcoala nr. 1 de băieţi (str. Brătianu nr. 37). Cursurile au început la 1 noiembrie[42]. Prin aceste şcoli industriale pentru ucenici, se urmărea să se dea „industriei elemente capabile iar ţării cetăţeni luminaţi şi cu suflet"[43]. D. Constantinescu, director al Şcolii primare nr. 1 de băieţi, menţiona în scris: „Şcoala industrială de ucenici din Piteşti şi-a început cursurile la 1 octombrie a.c." 1924 (n.n.) „tot în localul şcolii de băieţi nr. 1 Piteşti, cu următorul orar: elevii care urmează cursul primar, de la orele 18—20, lunea, marţea şi miercurea; elevii din cursul industrial şi comercial de la orele 18—21 aceleaşi zile precum şi joia de la orele 18—20"[44].

Pe lângă şcolile publice secundare au funcţionat în această perioadă şi şcoli particulare; se pot menţiona institutele: „Lăzăreanu", „Elena Batist", „Tomescu", precum şi Liceul de fete „I. Apostolescu".

O deosebită importanţă o are şi funcţionarea pe lângă diferitele şcoli din oraşul Piteşti, a unor instituţii de cultură: societăţi muzee, atenee populare, etc.

Societatea „Casa de citire a Corpului didactic" din Piteşti, la 31 mai 1923 era amintită ca fiind recunoscută de însuşi parlamentul ţării ca persoană juridică. Prin conferinţele şi şezătorile artistice şi literare pe

care le desfăşura se urmărea îndeplinirea unor scopuri de crdin moral și cultural[45].

Societatea coralo-culturală „Doina Argeşului" a membrilor corpului didactic din Argeș, hotăra ca prim debut să dea o serbare populară în sala Teatrului Comunal din Piteştit, în seara zilei de 17 mai 1924, la orele 21,00[46].

O altă societate „Crucea Roșie a tinerimii din Pitești" cursul primar, era constituită din luna martie 1928, și-și propunea scopuri pentru educarea și dezvoltarea armonioasă a copiilor din cursul primar[47].

Ședința Delegației Permanente din 12 martie 1928, aproba a se pune la dispoziția Tatianei N. Bobancu institutoare din Pitești, delegată de către Ministerul Instrucțiunii cu organizarea școlilor complimentare și propagandă culturală, suma de 5 000 lei, pentru înființarea pe lângă școlile primare din Pitești a unui muzeu general și a unei biblioteci[48]. Muzeul popular „Ionescu-Gion", funcționa încă de la început în localul Școlii primare nr. 1 de băieți.

Pentru activitatea depusă, pentru răspândirea științei de carte și a culturii româneşti, unii din slujitorii învățământului argeșean au fost recompensați. Astfel medalia „Răsplata muncii pentru învățământ" conferită prin decretul regal nr. 2249 din 14 mai 1926, se acorda următoarelor cadre didactice : Zoe Mincu de la Școala de fete nr. 3 Pitești, Elena Trandafirescu de la Școala de fete nr. 1 Pitești, D. Lăzărescu de la Școala de băieți nr. 2 Pitești, Ion Gheorghițoiu de la Școala de băieți nr. 2 Pitești și G. M. Franțescu de la Școala de băieți Curtea de Argeș. Decretele cu încunoștiințarea trebuiau „să fie încredințate celor în drept cu toată cinstea ce li se cuvine pentru serviciile aduse învățământului[50].

Concluzionând, putem spune că dezvoltarea învățământului în perioada 1918—1928, a dus implicit la creșterea numărului știutorilor de carte din rândul populației orașului Pitești. În anul 1930, în Pitești erau 13 172 de știutori de carte, dintr-un număr de 17 139 locuitori de la 7 ani în sus[51].

NOTE

[1] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 21/1919, nefoliat.

[2] Ibidem, dos. 1/1922, f. 12.

[3] Ibidem, dos. 11/1925, f. 2.

[4] Ibidem, dos. 11/1926, f. 4.

[5] Ibidem, f. 55.

[6] C. Hamangiu, **Codul general al României, vol. IX—X (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare). 1856—1922. Întocmai după textele oficiale. Legi uzuale,** București, Editura librăriei „Viața românească", 1922, p. 148.

[7] Ibidem, vol. XI—XII, p. 533—534.

[8] Gh. M. Franțescu, **Câteva pagini din trecutul școalei primare domnești azi. Școala primară de băieți nr. 1 Nicolae Simonide din Pitești cu ocazia împlinirii a 103 ani de la înființare 1833—1936.** Tipografie „Artistica", P. Mitu — Pitești, 1936, p. 91.

[9] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 1/1922, f. 14.

[10] Ibidem, p. 29.

[11] Ibidem, dos. 5/1928, f. 15.

[12] Ibidem, f. 2.

[13] C. Hamangiu, **Op. cit.,** vol. XI—XII, p. 567—568.

[14] Ibidem, vol. XV—XVI, p. 1064.

[15] Ibidem, p. 1073.

[16] Nicolae Vlad, Tudor Popescu, **Monografia liceului „Nicolae Bălcescu" din Pitești, 100 de ani de la înființare (1866—1966).** Pitești, Editată de Liceul „Nicolae Bălcescu", (1966), p. 36.

[17] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 23/1918, nefoliat.

[19] Cecilia Petrescu, Emil Răcilă, **Monografia liceului „Zinca Golescu", Pitești, 1921—1971, p. 17.**

[20] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 3/1921, nefoliat.
[21] Cecilia Petrescu, Emil Răcilă, **Op. cit.**, p. 20.
[22] Ibidem, p. 21.
[23] Ibidem, p. 35.
[24] Ibidem, p. 36.
[25] Ibidem, p. 38.
[26] Ion M. Dinu, **Monografia școlii normale și a Liceului Alexandru Odobescu Pitești. 50 de ani de la înființare 1919—1969.** Pitești (f.e.), 1969, p. 7.
[27] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 14/1920, nefoliat.
[28] Ibidem.
[29] Ion M. Dinu, **Op. cit.**, p. 13.
[30] Ibidem, p. 15—16.
[31] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1923, f. 33.
[32] Ibidem, dos. 1/1922, f. 33.
[33] Ibidem, dos. 18/1921, f. 86.
[34] Ibidem, dos. 5/1928, f. 83.
[35] Ibidem, dos. 22/1927, f. 60.
[36] Ibidem, dos. 11/1925, f. 15.
[37] Ibidem, dos. 11/1926, f. 65.
[38] Ibidem, dos. 44/1924—1926, f. 1.
[39] Filip B. Stănescu, **Monografia Liceului industrial „Textila" din municipiul Pitești. 100 de ani 1882—1982.** Pitești, Tipografia „Argeș", 1982, p. 19.
[40] Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 18/1921, f. 33 și 35.
[41] Ibidem, dos. 18/1921, f. 98.
[42] Ibidem, dos. 1/1922, f. 61.
[43] Ibidem, dos. 14/1920, nefoliat.
[44] Ibidem, dos. 21/1924, f. 24.
[45] Ibidem, dos. 17/1923, f. 1 și 3.
[46] Ibidem, dos. 21/1924, f. 9.
[47] Ibidem, dos. 5/1928, f. 44.
[48] Ibidem, dos. 5/1928, f. 20 și 21.
[49] Ibidem, f. 89.
[50] Idem, fond Revizoratul (inspectoratul) școlar al județului Argeș, dos. 5/1926—1927, nefoliat.
[51] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, **Istoria municipiului Pitești**, Editura Academiei Române, București, 1988, p. 245.

CONTRIBUTIONS CONCERNANT L'ENSEIGNEMENT DE LA VILLE DE PITEȘTI ENTRE 1918—1928

Résumé

Dans cet ouvrage ont présente les principales institutions d'enseignement de Pitești existentes : la maternelle, l'enseignement de premier degré, l'enseignement secondaire et lyceal.

La legislation scolaire, l'unités d'enseignement, le nombre des classes, la base materielle, les institutions de culture qui fonctionnaient à coté des unités scolaires, constituent les aspects les plus importants de cet ouvrage.

AUTOGRAFE ŞI ÎNSEMNĂRI MANUSCRISE DIN SECOLUL AL XIX-LEA PE CĂRŢI DIN COLECŢIILE BIBLIOTECII JUDEŢENE ARGEŞ

SILVESTRU D. VOINESCU

Despre autografe valoroase existente în colecţiile Bibliotecii judeţene Argeş am vorbit şi cu alte prilejuri. Am semnat astfel 23 de autografe din biblioteca istoricului Gheorghe Ionescu-Gion, autografele unui mare număr de scriitori cnotemporani şi, într-un referat care a văzut, de asemenea, lumina tiparului, intitulat „Bibliofilie la Piteşti", am semnalat o carte care a aparţinut bibliotecii lui Ion Ghica şi care poartă semnătura autorului ei, lexicograful francez Alfred de Wailli (1800—1869), semnătura amiralului şi diplomatului francez Benjamin Jaurès (1823—1889) şi semnătura lui Dumitru Brătianu, precedată de o dedicaţie datată la 3 iulie 1838 cu care îi dăruieşte cartea lui Ghica, prieten şi tovarăş de idealuri. Tot în acelaşi referat am semnalat şi semnătura contesei Marie d'Agoult care şi-a semnat opera cu pseudonimul Daniel Stern pe o carte pe care i-o trimitea cu dedicaţie de la Paris doctorului Carol Davila.

În rândurile care urmează voi semnala câteva autografe şi însemnări manuscrise cu valoare de excepţie, din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe volumul „Histoire politique et sociale des principautés Danubiennes" apărut la Paris în 1855, al cunoscutului publicist şi istoric francez Élias Regnault (1801—1868) prieten al unora dintre revoluţionarii paşoptişti români, se află o dedicaţie semnată de autor : „A monsieur Ravenel conservateur à la bibliothèque peuple, hommage de l'auteur". Cartea istoricului francez, care a făcut la vremea ei o pledoarie strălucită în favoarea Unirii Principatelor Române şi care a stat la baza însemnărilor şi cunoştinţelor lui Marx despre români, este foarte valoroasă prin ea însăşi şi a devenit astăzi destul de rară. Exemplarul pe care îl avem noi a fost oferit de autor lui Jules Amédée Désiré Ravenel (1801—1885) „erudit francez", aşa cum este apreciat în Nouveau Larousse Illustré, şi care a fost pe rând subbibliotecar între 1830 şi 1848, conservator adjunct între 1848 şi 1859 la Biblioteca populară din Paris, iar între 1859 şi 1879 subdirector la Biblioteca Naţională. Cunoştinţă apropiată a lui Regnault care era om de bibliotecă, Ravenel trebuie să fi primit această carte între 1855 când apare şi 1859 când acesta trece de la Biblioteca populară din Paris la Biblioteca Naţională. Volumul a fost adus de la Paris la Nae Dumitrescu care făcuse studii de geografie la

Sorbona şi care a fost strălucit profesor şi director al Liceului „I.C. Brătianu“ din Piteşti şi primar al oraşului înaintea primului război mondial. Biblioteca sa (cărţi şi mobilier), a fost donată Bibliotecii Judeţene în anul 1983 de către fiica şi ginerele său Constanţa şi respectiv Petrişor Vişoianu.

Pe pagina de titlu a unui volum conţinând operele complete ale contelui Xavier de Mestre apărut în anul 1858 la Paris, se află semnată, cu cerneală neagră şi cu scris subţire, „Anica Racovitză“. Semnătura este nedatată ; ea trebuie fixată însă între 1858 anul de apariţie a cărţii şi 1861 anul când semnatara devine soţia doctorului Carol Davila. Anica Racoviţă (1836—1874) este nepoata de fiică a lui Dinicu Golescu şi a Zincăi Golescu şi nepoata de soră a fraţilor Goleşti, Ştefan, Nicolae, Alexandru şi Radu, cunoscuţii revoluţionari de la 1848. Devenind soţia doctorului Carol Davila se va dărui ca o adevărată mamă conducerii Azilului Elena Doamna, fapt care i-a atras preţuirea şi prietenia Doamnei Elena Cuza. Anica Racoviţă este de asemenea mama cunoscutului dramaturg şi om de teatru Alexandru Davila, născut la Goleşti în anul 1862 şi a Elenei Davila Perticari, cea care a publicat în anul 1930 corespondenţa tatălui său în limba franceză, iar în 1935, în limba română volumul „Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila“. Anica Racoviţă Davila s-a stins din viaţă în anul 1874 în vârstă de numai 38 de ani. Volumul care poartă semnătura sa a ajuns în biblioteca noastră prin donaţia Elenei Perticari Davila.

Volumul „Misiunea Căilor Ferate Române“ apărut la Paris în anul 1870 şi existent în biblioteca noastră încă de la sfârşitul secolului trecut, după cum ne indică primul număr de inventar pe care îl poartă, are pe foaia de gardă următoarea dedicaţie semnată de autor : „Amatului meu Grigore Brătiano suvenir d'afecţiune. C.I. Brătiano“. Autorul cărţii şi al dedicaţiei este viitorul general Constantin I. Brătianu (1844—1910), membru corespondent al Academiei Române din anul 1889, directorul Institutului geografic al Armatei, autorul unui număr important de scrieri cu profil geografic şi militar, cunoscut mai ales prin „Marele dicţionar geografic al României“ lucrare monumentală care îşi păstrează şi astăzi valoarea, la a cărei întocmire a lucrat alături de Alexandru Lahovari şi Grigore Tocilescu. Volumul despre care este vorba, 304 + XXII pagini, şi care poartă autograful de care ne ocupăm, este prima din şirul numeroaselor scrieri ale lui Constantin I. Brătianu. Fără să fie datat, autograful poate fi chiar din anul apariţiei cărţii, 1870 când autorul se afla la Paris şi când tot la Paris se afla şi Grigore Brătianu care urma aici cursurile Facultăţii de Drept. Generalul Constantin Brătianu a fost văr primar cu paşoptiştii Dumitru şi Ion Brătianu şi cu fratele lor mai mare Teodor. Grigore Brătianu, a fost fiul lui Teodor şi deci nepotul de văr al lui Constantin I. Brătianu, autorul cărţii noastre cu autograf. Întors de la Paris, Grigore Brătianu a ocupat diferite funcţii în justiţie până la acea de consilier la Curtea de Apel. A fost un neobosit militant pentru drepturile românilor din Transilvania şi pentru unirea acesteia cu România. Se numără printre membrii fondatori ai „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor“, 1890. şi preşedintele ei între 1892 şi 1893 când încetează din viaţă. (Grigore Brătianu care este înmormântat la Tigveni în Argeş, a condus „Liga“ după arhitectul Alexandru Orăscu şi înaintea istoricului V.A. Urechea).

Pentru biblioteca noastră, volumul cu autograful amintit are o semnificaţie aparte ţinând cont mai ales de originile argeşene ale Brătienilor.

Pe un volum intitulat „Încercările pentru dezvoltarea ştiinţelor naturale în România" şi care este discursul de recepţie al doctorului Anastasie Fătu, universitarul ieşean, la intrarea sa în Academia Română, volum în care este publicat şi răspunsul pe care l-a dat V. A. Urechea, tipărit la Bucureşti în 1874 se află următoarea dedicaţie autografă: „Prea onoratului domn George Brătiano, deputat în Camera legislativă a României, etc., etc., etc., omagiu de înaltă stimă din partea autorului Dr. A. Fătu, Iaşi, 1 ianuarie 1875". Acest George Brătianu a fost frate cu Grigore T. Brătianu despre care am vorbit mai sus. Fără să-i cunoaştem activitatea ştim despre el că a murit la Geneva. Volumul se află în biblioteca noastră tot de la sfârşitul secolului trecut.

Pe o altă carte, făcând parte din aceeaşi donaţie, a Elenei Perticari, intitulată „Nos contemporains" tipărită la Paris în 1883, autorul ei, Louis Ulbach, scrie următoarea dedicaţie pe care o semnează: „A Carmen Sylva, humble hommage d'un confrer a Sa Majeste Elisabette de Roumanie. Souvenir respectueux d'un ami veritable". Louis Ulbach (1822—1889) a fost un scriitor fecund şi un cunoscut gazetar. El este unul dintre biografii lui Victor Hugo. În anul 1878 a devenit „bibliotecarul" Arsenalului. Carmen Sylva, care era la rândul ei o cunoscută scriitoare, va fi avut desigur multe cărţi cu autografele unor scriitori contemporani. Volumul acesta a fost, fără îndoială, dăruit de regina Elisabeta, Elenei Davila care a făcut parte ca domnişoară şi ca doamnă dintre apropiatele sale. Soţul Elenei Davila generalul Perticari, a fost unul dintre aghiotanţii regelui Carol pentru probleme de artilerie. Dedicaţia şi autograful trebuie datat între 1883 când apare cartea şi 1889 când încetează din viaţă autorul. Legătura a fost făcută în acelaşi atelier în care au fost legate şi celelalte cărţi din biblioteca Perticari.

Recent am descoperit în colecţiile noastre încă două cărţi care au aparţinut bibliotecii lui Gion, bibliotecă primită prin testament în anul 1904, când s-a stins prematur din viaţă distinsul istoric şi om de cultură piteştean.

Prima dintre aceste cărţi este „Tetravanghelul diaconului Coresi" ediţia Dr. Gherasim Timuş Piteşteanu, din 1889. Prefaţa acestei cărţi este scrisă de profesorul Constantin Erbiceanu, membru corespondent al Academiei Române care îi scrie lui Gion următoarea dedicaţie „Domniei sale D-lui G. I. Ionescu-Gion în semn de amintire".

Cea de a doua carte „Mişcări culturale şi literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504—1714" scrisă de dr. I. G. Sbierea, membru al Academiei Române şi profesor la Universitatea din Cernăuţi. Apărută la Cernăuţi în 1897, cartea este dată lui Gion cu dedicaţia autorului: „Distinsului membru corespondent al Academiei Române D-lui G. I. Ionescu-Gion spre amintire". Cele două cărţi măresc valoarea donaţiei lui Gion care ocupă un loc de cinste între colecţiile noastre.

În sfârşit, ultima carte de care se ocupă comunicarea de faţă este intitulată „Bibliografia Daciei". Indice de scrieri atingătoare direct sau indirect de vechii locuitori ai Daciei". Bucureşti, 1872. Această bibliografie are următorul istoric: În anul 1871 Alexandru Odobescu a oferit Academiei Române suma de 1 000 lei drept premiu pentru acela care va prezenta o carte care să conţină „Cer-

cetări asupra popoarelor care au locuit în ţările române de la stânga Dunării, mai înainte de cucerirea acestei ţări de către împăratul Traian" şi care să îndeplinească anumite exigenţe. Bibliografia a fost făcută de Odobescu pentru a uşura cercetarea cu tema dată. Ea a fost publicată iniţial în paginile revistei Columna Traiană a lui B. P. Hasdeu care a şi completat-o „...pe alocurea cu titluri de scrieri ce-i erau cunoscute". În a doua parte a anului 1872 bibliografia a fost publicată în volum (62 + IX pag.). Exemplarului din colecţia bibliotecii noastre atunci când a fost dat la legat, i s-a adăugat după fiecare literă (bibliografia este orddonată alfabetic) câte 3 file albe şi mai multe la sfârşit. pentru a se putea completa bibliografia la fiecare literă în parte. Acest exemplar a aparţinut profesorului Louis Basset, elveţian de origină, născut în 1846 şi stabilit la noi imediat după terminarea studiilor. Din anul 1869 a fost secretar particular al regelui Carol, administratorul curţii regale şi bibliotecar. Louis Basset a adăugat cu cerneală neagră şi cu un scris mărunt pe filele albe un număr de încă 77 titluri în perioada de la apariţia cărţii şi până în 1874 când apăruse printre altele „Credinţe, datini şi moravuri ale Poporului Român" a lui G. Dem. Theodorescu, şi care se află în bibliografie. După numărul mare de titluri adăugate şi după descrierea sumară a fiecărui titlu, se vede că Louis Basset era om de bibliotecă şi mai ales că, ideea completării bibliografiei amintite l-a încălzit şi antrenat. Volumul are o frumoasă legătură cu cotor de piele şi îl socotim printre valorile noastre bibliofile.

Résumé

L'auteur décrit quelques livres appartenants, au fond de la Bibliotheque départementale d'Argeş, provenants des personalités de la culture, littérature et d'aut roumaine, avec les autographes des auteurs ou des leur posesseurs. Aussi, la Bibliotheque devient une des institutions culturelles importantes du départament d'Argeş.

CĂRȚI AUTOGRAFE ÎN BIBLIOTECA DE LA VALEA MARE

ELENA ROTARU

Despre Liviu Rebreanu s-au scris de-a lungul timpului lucrări numeroase, în care ne este prezentat atât creatorul literar de valoare universală, cât și omul care a fost Liviu Rebreanu.

Toate aceste lucrări, bazate pe o documentație științifică dintre cele mai serioase, contribuie la spulberarea multor mistere, destăinuindu-ne secretele măreției sale.

Romancierul ardelean a lăsat posterității o operă a cărei amplitudine se dezvăluie tot mai mult, pe măsura cercetărilor. Alături de opera literară propriu-zisă, s-au păstrat aproape 10 000 de piese (scrisori, cărți de vizită, invitații etc.) din corespondența sa. Dintre acestea, fondul cel mai important de scrisori primite sau trimise de L. Rebreanu se găsește la Biblioteca Academiei, multe dintre ele văzând lumina tiparului, parțial sau total, în presa din București sau provincie. O altă parte din această corespondență se află în alte colecții publice sau private.

În colecția Casei memoriale „Liviu Rebreanu" din Valea Mare, se află, de asemenea, câteva exemplare din corespondența lui L. Rebreanu ; cărți de vizită, invitații etc. Este adevărat că valoarea informațională a acestei corespondențe este de mai **mică** importanță, comparativ cu materialele similare aflate la Biblioteca Academiei de exemplu, dar, în cazul personalităților excepționale, orice document își păstrează puterea de iradiere peste timp impunând cercetarea și păstrarea lui cu sfințenie[1]).

Un loc aparte în colecția de la Valea Mare, îl au cărțile autografe. Unele dintre ele sunt trimise scriitorului în anul apariției lor, multe fiind volume de debut, timpul transformând numele necunoscute, poate atunci, în nume de referință ale literaturii române. Altele au aparținut fiicei scriitorului, Puia Florica Rebreanu. Aceste autografe scot în evidență relațiile dintre Liviu Rebreanu și scriitorii contemporani, unii aflați în culmea gloriei, alții bătând timid la porțile literaturii. Din toate reiese admirația, aprecierea și prestanța de care se bucura Liviu Rebreanu în rândul confraților săi. Desigur, ea, nu era unanimă. O personalitate atât de puternică, precum cea a lui Liviu Rebreanu, nu putea să nu stârnească controverse. Lucrul acesta reiese și dintr-o lucrare recent apărută, dedicată lui Lucian Blaga. Este vorba de lucrarea lui Ion Oprișan „Lucian Blaga. Printre contemporani. Dialoguri adnotate". (Editura Minerva, București, 1987). Din dialogul stabilit de Ion Oprișan cu mari personalități ale vieții literare care l-au cunoscut

pe Lucian Blaga, mulţi fac paralele între acesta din urmă şi Liviu Rebreanu. Este cazul lui Şerban Cioculescu, Vasile Netea etc.

Disputa dintre Tudor Arghezi şi Liviu Rebreanu nu mai constituie o taină pentru nimeni dintre cei preocupaţi şi de culisele vieţii literare. Vasile Netea arată în cartea mai sus amintită că disputa se reeditează şi în cazul „acestui cuplu de oameni mari Blaga - Rebreanu". Deşi amândoi şi-au ales subiecte întrucâtva similare în discursurile de recepţie la Academia Română şi anume Blaga — Elogiul satului românesc, iar Rebreanu — Lauda ţăranului român — „raporturile dintre cei doi nu au fost deloc exemplare". Şi, spune mai departe Vasile Netea : „Fiindcă pe Rebreanu l-a afectat faptul că Blaga a fost ales înaintea lui membru al Academiei. Iar, pe de alta, pe Blaga l-a afectat faptul că Rebreanu, ca director al Teatrului Naţional „nu s-a grăbit să-i joace piesele". Dar, aşa cum sublinia şi V. Netea, „acestea-s chestiuni care aparţin pitorescului vieţii literare, dar nu sunt fapte care să aibă vreo importanţă deosebită".

Între cărţile autografe de la Valea Mare care subliniază aprecierea şi admiraţia autorilor respectivi, aş menţiona câteva, prezentate la întâmplare, fără a fi grupate după anumite criterii :

„Jupânul care făcea aur", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930. Autograful este dedicat : „Scriitorului Liviu Rebreanu în amintirea marelui său roman Pădurea spânzuraţilor, această carte mică de la Adrian Maniu".

Tudor Vianu este prezent cu „Arta actorului" cu următoarea dedicaţie : „Domnului Liviu Rebreanu cu grelele amintiri, ale unui lung trecut, cu iubire şi admiraţie — 27 mai 1942, T. Vianu".

Un alt nume este cel al poetului Mihai Beniuc. Autograful scris pe pagina de titlu al volumului „Cântece noi" este : „Maestrului Liviu Rebreanu în semn de admiraţie".

Profesorul Universităţii din Iaşi, Iorgu Iordan, scria pe „Gramatica limbii române", apărută în Editura „Cartea Românească", Bucureşti : „Domnului Liviu Rebreanu omagiu cordial".

I. A. Bassarabescu îi oferă lui Liviu Rebreanu, în 1923, volumul apărut în acelaşi an la Editura literară a Casei şcoalelor, Bucureşti, intitulat „Schiţe şi nuvele". Iată şi autograful : „Domnului Liviu Rebreanu cu sinceră şi prietenească admiraţie".

Agatha Grigorescu — soţia lui George Bacovia, ea însăşi poetă, îi oferă în anul 1926 volumul „Muguri cenuşii", cu următorul autograf : „Domnului Liviu Rebreanu aleasă preţuire literară".

Autografele prezentate — dincolo de respectul şi admiraţia pentru personalitatea şi opera marelui romancier, lasă să se întrevadă şi relaţiile pur omeneşti stabilite între Liviu Rebreanu şi autorii respectivi : sunt printre ei prieteni intimi, bune cunoştinţe, simple cunoştinţe, colaboratori etc.

Biblioteca de la Valea Mare conţine şi un număr însemnat de lucrări din literatura universală, traduse în româneşte de diferiţi scriitori români. Ele au fost oferite lui Liviu Rebreanu de traducătorii respectivi şi păstrează pe pagina de gardă, autograful lor. Aşa este, de pildă un volum de poezii aparţinând lui Victor Hugo, Albert Samain, Charles Guérin, Henri Bataille, Henri de Regnier, tălmăciţi în limba românească de Dimitrie Anghel şi Ion Minulescu şi apărut în 1937 la Bucureşti, Tipografia „Luceafărul". Iată şi autograful : „Lui L. Rebreanu omagiul postum al unui poet defunct şi prietenia veche a unui alt poet în viaţă", Ion Minulescu, 1937.

Sunt cunoscute în epocă relațiile de strânsă prietenie dintre L. Rebreanu și I. Minulescu, cimentate și de prietenia stabilită între familiile lor. De altfel, au locuit în același imobil din cartierul Cotroceni, pe bulevardul Gh. Marinescu.

Celălalt autor al traducerii, poetul Dimitrie Anghel, nu mai trăia, la data apariției volumului de versuri. Dar, viața acestuia și mai ales episodul final impresionase în chip cu totul special pe L. Rebreanu, încercând să-l transpună chiar într-un roman intitulat „Șarpele", din care nu va scrie decât primul capitol. Romanul se baza pe drama căsniciei poetului Șt. O. Iosif și, apoi, a căsniciei poetului Dimitrie Anghel cu scriitoarea Natalia Negru, dramă izbucnită în epoca în care Liviu Rebreanu se stabilea la București și încheiată prin moartea timpurie a doi dintre cei mai de seamă scriitori ai vremii.

Căsătorită la început cu Șt. O. Iosif, care nutrise pentru ea o pasiune mistuitoare, Natalia Negru îl părăsise în 1910 pentru prietenul și colaboratorul soțului, Dimitrie Anghel. Părăsit, resemnat și bolnav, Șt. O. Iosif mai publică un ultim volum în 1913 — versuri de iubire — și moare în spital. Copilul lor moare și el, în 1915.

Cel de-al doilea soț, Dimitrie Anghel, fire violentă, într-un acces de gelozie trage un foc de revolver asupra soției sale, în toamna anului 1914 și crezând că a ucis-o, se sinucide. De fapt, Natalia Negru nu fusese decât ușor rănită. Din această dramă reală, L. Rebreanu a scris un capitol, așa cum spuneam mai înainte. Romanul n-a fost continuat, fie datorită exigenței romancierului, fie datorită apariției romanțate a aceleiași drame sentimentale : „Helianta. Două vieți stinse", de Natalia Negru.

Pe Dimitrie Anghel, ca de altfel și pe Șt. O. Iosif, L. Rebreanu îi cunoscuse încă de la stabilirea la București, participând împreună la ședințele cenaclului din casa lui Mihail Dragomirescu, sau la cele ale Societății Scriitorilor Români, unde D. Anghel era vicepreședinte în perioada respectivă.

Biblioteca de la Valea Mare mai conține și operele lui L. Rebreanu, traduse în diverse limbi străine — foarte multe purtând autograful traducătorului respectiv. Acest fond continuă să se îmbogățească permanent, pe măsura aparițiilor de noi traduceri ale operei rebreniene, peste hotarele țării.

Cea mai recentă traducere, intrată în patrimoniul Casei memoriale de la Valea Mare este cea a romanului „Ion", apărută în limba japoneză, la Tokyo, în anul 1985. Cartea a fost oferită Casei memoriale de însuși traducătorul ei, profesorul Sumya

Coperta ediției japoneze a romanului „Ion"

Haruya, cu prilejul vizitei pe care domnia sa a făcut-o în ianuarie 1989 la Valea Mare. Versiunea japoneză a romanului „Ion“ a apărut, deci, la Tokyo, în anul sărbătoririi centenarului „Liviu Rebreanu“, și trebuie menționat că i s-a decernat „Premiul Asociației Traducătorilor din Japonia", pentru cea mai bună traducere făcută în anul respectiv.

Folosim acest prilej, de a-i mulțumi profesorului Sumya Haruya și sperăm că domnia sa va recepționa mesajul, întrucât desfășoară și activitate didactică, în prezent, în cadrul Universității București, la catedra de limbă japoneză.

Ne oprim aici, deocamdată, cu prezentarea autografelor din biblioteca de la Valea Mare, considerând că indiscreția de a le citi și prezenta publicului a fost iertată de cititor, din moment ce însuși scriitorul, încă din timpul vieții, a acceptat-o, socotind-o inevitabilă. Avem în vedere o ciornă a sa, aflată la Biblioteca Academiei Române și cercetată de Niculae Gheran, autorul multor lucrări de referință despre viața și opera lui Liviu Rebreanu. Iată conținutul acesteia: „Scriitorul trebuie să știe că viața lui întreagă nu poate avea ascunzișuri, nici taine, nici menajamente. Mai curând sau mai târziu, toate se vor da pe față, toate secretele. Prin hârtiile lui vor scotoci oameni diferiți, indiscreți. Discreția scriitorului în viață e inutilă“[2]).

NOTE

[1]) Nicolae Liu, **Destăinuirile și mesajul corespondenței**, ROMÂNIA LITERARĂ nr. 47, joi, 20 nov. 1975.

[2]) Niculae Gheran, **Tânărul Rebreanu**, Editura Albatros, București, 1986, pag. 8.

DES LIVRES AUTOGRAPHES DE LA BIBLIOTHEQUE DE VALEA MARE

Resumé

Cet ouvrage remarque quelques oeuvres de la bibliotheque de la demeure historique classée monument national „L. Rebreanu“ du village Valea Mare, commune Ștefănești, département d'Argeș. Pour la plupart de ces livres ont appartenu à l'ecrivain et portent les autographes des auteurs respectifs.

De plus, sont présentées quelques traductions des oeuvres de Rebreanu qui portent aussi les autographes des traducteurs respectifs. La lecture des autographes prouve le respect et l'admiration pour la personalité et l'oeuvre du grand romancier et de même les relations d'amitié et purement humaines établies entre L. Rebreanu et les autres ecrivains.

SCRIITORUL ION IONESCU BOTENI

ION CHELCEA

Ion Ionescu Boteni — pe numele său adevărat Ion Croitoru — s-a născut în ziua de 12 iulie 1881. Anul morții : 15 iunie 1949. A trăit deci 68 de ani. Face partea dintr-o familie de moșneni scăpătați din satul ce-i poartă numele.

Școala și-o începe în satul său, care pe atunci era „peste gârlă" și în care se putea număra doar două fete... Anica și Filofteia Popii[1]. „N-aveam clădire. Țineam iarna copii într-o cociobă cu pereții desgărdinați. Soba scotea fum. Acoperișul era rupt și pomesteala de jos se făcea noroi, când se porneau ploi mari stăruitoare".

În sat învață 5 ani și când să treacă în cl. VI-a, într-o zi caldă de august a trebuit să plece. Unde? la București, unde se pare că avea o rudă. Dar nu stă mult. Doar două luni, după care se întoarce ca să învețe carte mai departe la școala din oraș... unde a lăsat pe mulți târgoveți în urmă „și opinca lui sta cu cinste în băncile frumoase, alături de ghetele lustruite ale băieților de boier"[3].

Înzestrat cu calități la învățătură, băiatul lui Niță Croitoru din Boteni — Muscel, în cele din urmă-și ia licența în litere și drept la București și ajunge profesor în orașul Câmpulung Muscel.

Ion Ionescu Boteni, care mai târziu își zice doar „Ion Boteni", colaborează la „Sămănătorul" lui N. Iorga, și rândurile acestuia elogioase la adresa scriitorului, se explică, în parte, poate și din acest motiv. Pentru că Titu Maiorescu era puțin... de altă părere în privința scrisului său si „dintele vremii" i-a dat dreptate acestuia. Titu Maiorescu îi scoate în lumină „stilul îngrijit, limba corectă, dar că „nici un conflict sufletesc mai adânc nu întrerupe lâncezeala unei idei, după tipic"... figuri de convenientă cu vorbe la fel"... „o idilă de la oraș, precum cea dintâi fusese de la țară scrise în același stil dulceag"[4].

Ceea ce denotă că nu e ușor să te lansezi nici în literatură. Ne gândim însă că Ion Ionescu Boteni a fost acela care pentru prima dată a scos din anonimat satul Boteni și Muscelul chiar. În ce fel este o altă problemă. Adevărul e că Ion Ionescu Boteni în anul 1907 scoate la Câmpulung, capitala județului său „Muscelul", prima revistă literară care apare pe plaiurile sale natale, pân-aici existând doar gazete de partid — revistă la care colaborează și Topârceanu. Aici proza era reprezentată de Ion Ionescu Boteni și M. Lungeanu, poezia de D. Nanu[5].

De semnalat însă că Ion Ionescu Boteni mutat în București (1910) lucra la o altă revistă literară, „Că-

minul nostru", revistă săptămânală pusă „sub îngrijirea lui".

În această revistă şi publică scriitorul, încă din primul număr, parte din schiţele sale şi lucrări mai întinse, ca spre exemplu „Florica Mantului", aceasta în numere succesive. Una dintre cele mai izbutite dintre scrierile sale „Tata" se află publicată în nr. 7 din 24 dec. 1910.

Prin urmare, pe lângă „Muscelul", va trebui să alipim activităţii sale literare-culturale şi munca depusă la „Căminul nostru".

Ion Ionescu Boteni are publicate 8 volumaşe de scrieri literare (nuvele şi schiţe) şi un roman „Moara din Vârtop". Dar el a excelat, dacă se poate întrebuinţa acest cuvânt — nici pe departe în genul romanului, cât al nuvelei, dar mai ales al schiţei. A publicat (în colaborare) şi un manual de limba franceză, el predând această materie la unele licee din Bucureşti.

N-am vrea să fim lipsiţi de consideraţie faţă de înaintaşi. Adevărul e că pe acea vreme, pe firmamentul cultural muscelean nu străluceau decât puţine stele: era C. Rădulescu Codin, care venea din sud, din Valea Mare Podgoria şi care se ocupa mai mult cu folclorul, Mihail Lungeanu, care făcea literatură pe teme — şi folclorice, apoi venea Dumitru Băjan, dar acesta era istoric, iar Ionescu Boteni se ocupa numai de literatură.

Apariţia sa, cu prima scriere editată în volum, „Casa din Muscel. Nuvele şi Schiţe"[6], a stârnit aprecieri pozitive din partea lui N. Iorga. Zicea acesta; „pe câtă vreme literatura noastră dădea numai chipuri de ţărani ideali, care erau din toate ţinuturile şi din nici unul"... „ţăranul muscelean, o mândrie a neamului zăcea uitat în acele frumoase clădiri albe din curţile cu belşug"... „astăzi el iese la iveală, uimind prin noutatea şi prin frumuseţea lui"... „Trebuea un fiu al Muscelului, un fiu de la ţară, din marile sate luminoase, cu aerul tare, care ridică în obraji acel sânge mult şi pune flacăre tare, pentru a vorbi după cuvinţă despre „Casa din Muscel"... „El s-a găsit. E un flăcău din Boteni"... „băiat de moşnean" — şi invită la lectura cărţii sale: „Poftiţi cu Boteni la drum şi ce-ţi vedea, mi-ţi spune. Da rău n-o să vă pară că aţi plecat cu dânsul"...[7].

Ar fi cazul, cred, selecţionat, să i se editeze din lucrări. Scriitorul Ion Ionescu Boteni, om cu înfăţişare aleasă, îşi doarme somnul de veci în cimitirul Sf. Vineri din Bucureşti, pe a cărui lespede aşezată orizontal stă scris: „prof. I. Boteni. Scriitor-Avocat".

BIBLIOGRAFIA SCRIERILOR LUI ION IONESCU-BOTENI

În afară de revista literară „Muscelul", care apare la Câmpulung Muscel (1907) — el fiind „director" — e de amintit şi rev. „Căminul nostru", revistă săptămânală, care apare la Bucureşti (1910—1911) sub „îngrijirea lui".

1. Ion Boteni. **Casa din Muscel. Nuvele şi schiţe**, un vol. în 8° de 132 p. Câmpulung. Tip. G.N. Vlădescu. 1907.

2. Ion Ionescu Boteni. **Din satul nostru. Nuvele şi schiţe.** Ed. „Minerva". Bucureşti. 1908, 275 p.

3. I. Boteni. **Drumuri.** Biblioteca „Minervei". Bucureşti. 1910. 119 p.

4. I. Boteni. **În zile de vacanţă.** Bucureşti. 1910, 113 p. (Biblioteca „Minervei". Nr. 76).

6. I. Ionescu Boteni. **Scrisoare către alegătorii colegiului al 3-lea de Cameră din judeţul Muscel.** Câmpulung. 1914. 7 p.

7. I. Ionescu Boteni. **Incidente electorale. Discurs rostit la 3 iulie 1926 în adunarea deputaţilor.** Bucureşti. 1926, 26 p.

8. I. Ionescu Boteni. **Scrisoarea din Cogealac şi alte nuvele.** Edit. ziarului „Universul", 162 p.

9. I. Ionescu Boteni. **Pe Argeşel.** Bucureşti. 1933, 192 p.

10. I. Ionescu Boteni. **Florica Mantului.** Bucureşti, 149 p.

11. I(onescu) Boteni. Jules Berbier. **Livre de francais à l'usage des èlèves I-re année des écoles comerciales (gymnases et lycées) de garçons et jeunes filles,** Bucarest. 1938, 163 p. — apoi şi pentru cl. II—VIII.

12. I. Boteni. **Moara din Vârtop. Roman.** Bucureşti, 1943, 288 p. + erată.

NOTE

[1] Din satul Nostru, p. 80.
[2] În zile de vacanţă, p. 98.
[3] Din satul nostru, p. 88.
[4] V. Convorbiri Literare" XLII (1902), p. 377—379.
[5] 1873—1943. Poet sămănătorist şi traducător din Corneille şi Racine.
[6] Tip. C.N. Vlădescu. Câmpulung. 1907, 132 p.

Abstract

The author presents the writer I. Ionescu Boteni, who gave literature a few volumes of short prose and a novel. The writer was appreciated by Nicolae Iorga whose magazines he collaborated with.

REVISTA „KALENDE" — TIPĂRITĂ LA PITEŞTI

DUMITRU ANGHEL

Între cele aproximativ 300 de titluri de reviste literare, consemnate între 1918 - 1944, se numără şi „Kalende", o revistă lunară, literară şi ştiinţifică, având în comitetul de direcţie pe: Tudor Şoimaru, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu ; redacţia şi administraţia : în Bucureşti, Calea Victoriei, Hotel Continental, camera 39, tipărită de „Artistica P. Mitu", la Piteşti. Deşi periodicul a avut o existenţă efemeră, locul lui nu e însă deloc neglijabil în istoria frământărilor ideologice ale vremii.

Revista „Kalende" este menţionată în dicţionarele şi tratatele literare, dar şi în **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti 1971. La pag. 241, nota 3, **Istoria teatrului în România**, volumul al III-lea (Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973) evidenţiază campania publicaţiei menţionate în titlul lucrării noastre împotriva orientării unor numeroşi tineri către misticism şi polarizarea lor în jurul „Gândirii" şi a ideologiei ortodoxiste: „A se vedea campania de lungă durată deschisă prin manifestul primului număr al revistei **Kalende** (1928) de către grupul tinerilor critici Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu şi Şerban Cioculescu, aliniaţi punctului de vedere raţionalist al lui E. Lovinescu, împotriva ortodoxismului de emisiune postbelică ce tinde a obtura europenizarea conştiinţei româneşti".

Circumstanţele apariţiei periodicului sunt legate de ideea unanimă a fondatorilor că, în acel moment, primejdia nr. 1 a culturii româneşti era orientarea spre misticism. Punctul lor de vedere intelectualist şi laic s-a concretizat printr-un manifest redactat colectiv, de cei trei critici (P. Constantinescu, Vl. Streinu şi Ş. Cioculescu), cât şi prin hotărârea deschiderii unei anchete pe tema opţiunii între soluţiile intelectului şi acelea ale credinţei cu „predicarea ortodoxiei ca punct de vedere cordial al culturii noastre".

Revista **Kalende,** care n-a durat decât din noiembrie 1928 până în martie 1929 „prin contribuţia financiară a membrilor fondatori (câte 1500 lei lunar), s-a tipărit la Piteşti, unde Vl. Streinu preda, în acel moment, româna la Liceul „I. C. Brătianu", asigurând şi acurateţea formală (corectura), pe lângă prezenţa lui ubicuă în toate rubricile.

De ce a încetat însă revista **Kalende,** după numai cinci numere ? Să-l cităm pe Şerban Cioculescu : „Ne-au nemulţumit corecturile defectuoase ale mult lăudatei tipografii a lui P. Mitu, de care s-a dezgustat şi Streinu. În căutarea alteia, am re-

nunțat cu totul la apariția organului nostru, fără să-i bănuim însă „istoricitatea" (**Amintiri**, Ed. Eminescu, 1975, pag. 190).

Vom reveni asupra problemei, după ce vom urmări activitatea lui Vl. Streinu la „Kalende".

Răsfoind cele 5 numere se poate ușor observa că Streinu s-a dovedit destul de activ. După mărturia lui Șerban Cioculescu, aflăm că el redactase (stilizare) acel **Cuvânt înainte** același număr, **Revista faptelor literare** (pag. 30 - 31) și rubrica cu titlul „Cărți (streine)", ambele semnate „K". Curioase ni se par reflecțiile din nr. 1. Tot de el sunt scrise în stârnite de cele **Trei Metropole** ale lui Rebreanu care afirmase „cultul naturii e o măscărie orășenească, destul de recentă". Vl. Streinu nu a văzut în acesta „un semn de estetism și o poziție intelectualistă pe care suntem datori a o păstra". Adică l-a apropiat pe Rebreanu spre estetism, și nu numai spre acesta, ci și spre Oscar Wilde (ca estetismul prin definiție). Tot atât de curioasă, dar și interesantă, ca și precedenta, ni se pare aserțiunea despre Caragiale că ar fi conceput „literatura ca un **supranaturalism**" (formula este a lui Gerard de Nerval).

O altă notă, din revista faptelor literare, consemna „cinquentenerul fondării grupului Hydrapoților", iar ultima, faptul că Academia Franceză găsise formule pentru noțiunea literară „naturalism" și că Marinetti inaugurase la Peruggia un curs de futurism. Cu ironie, Vl. Streinu nota despre poetul aliniat fascismului: „Se înțelege oarecum greu faptul că Marinetti va trebui să adopte pentru **cuvintele** sale **în libertate** disciplina căprăriilor fasciste — dar ce înseamnă aceasta ? **Evoiva la catedră**".

La „Cărți (streine)", Streinu recenzează cartea Rachildei : **Alfred Jarry on le Surich des lether**, cu concluzie: „cartea acestei vieți este încă de scris".

În nr. 2, **Revista faptelor literare, la noi și in străinătate** e semnată Vladimir Streinu, „K" și Vl. Str., de unul și același, așadar, ca și „Cărți (streine)" Vl. Str.

Citim în patru pagini (36 - 39) răspunsul dat lui Călinescu pe teme „Modernism-tradiționalism". Mai e de menționat opinia lui Streinu — asupra căreia în urmă avea să revină — cum că formula de „geniu verbal" e insuficientă pentru a defini personalitatea politică a lui Tudor Arghezi (pag. 40). La „Cărți (streine)", aflăm concentratele sale note despre o versiune rilkeană franceză a lui Bet, și despre **Aspects de la biographie** ale lui André Maurois.

În nr. 3 - 4, Vl. Streinu consemnează cu umor, sub titlul **Sculptorul Brâncuși contrabandist**, aventura genialului artist, nu încă universal cunoscut, căruia autoritățile vamale americane i-au intentat proces de contrabandă, pe considerentul că operele lui în bronz n-ar fi decât... materie brută, sustrasă taxelor. Din fericire, marele artist a câștigat procesul, iar poetul din Vl. Streinu încheie : „Astfel arta care, în zborul fix al **Păsării** d-lui Brâncuși, își trece nostalgia migratorie în ficțiune și așa, se vede juridic recunoscută și își erige liberul arbitru în fața naturii. Colivia a fost oficial deschisă (pag. 113).

În nr. 5 al revistei „Kalende", unde Vl. Streinu și-a demonstrat virtuțiile de polemist, apare un interesant comentariu al ideilor unui aliat străin al gândirii omului, filozoful german Hermann Kayserling, la „Revista faptelor literare", sub titlul : **La noi.**

Demn de menționat e și faptul că Streinu, în primul număr al **Kalendelor**, publică poezia programatică **Predică.**

Referitor la încetarea apariției revistei opiniem noi, nu **corecturile defectuoase** ale tipografiei piteștene au determinat eșuarea ei, ci mai degrabă faptul că Vl. Streinu — devenit **spiritus rector** al **Kalendelor,** revine în Franța, la Nancy, pentru studii.

Résumé

Les cinq numéros de la publication „Kalende“, éditée à Pitești en 1928 représentent un moment important dans l'histoire de la presse culturalle rouamaine. La publication a eu en Vladimir Streinu, à cette epoque professeur au Lycée „I.C. Brătianu“, un vrai **spiritus rector,** en annonceant un grand critique des décennies suivantes.

CENACLUL LITERAR „LIVIU REBREANU"

CORINA MURARIU-BUDESCU

Mă aplec cu inima și gândul asupra unei perioade din viața mea, perioadă care a fost legată și de Cenaclul literar „Liviu Rebreanu" din Pitești.

Vorbind de începuturile lui, din documentele găsite pe parcursul a mai bine de 20 de ani, am reușit să aflu câte ceva din atmosfera literară a Piteștiului anului 1947.

Cei care aveau ceva de spus pe tărâmul literelor erau polarizați, în acea perioadă, în jurul presei locale, a Ateneului „Ionescu-Gion" și a bibliotecii particulare Bobancu, pusă cu generozitate la dispoziția publicului.

Scriitorii locali se întâlneau, la început, ocazional, apoi din ce în ce mai regulat. Începând cu anul 1947, s-au pus bazele unui cenaclu literar care a avut ca sediu de început locuința din str. Șerban Vodă 138. În anul 1948, prin dispoziția forurilor locale de atunci, în prezența Consilierului cultural al Ministerului Artelor și Informațiilor, s-a primit un alt sediu într-o clădire (care nu mai există de mult) unde a funcționat mai mulți ani.

La început, cenaclul literar s-a numit „Orizonturi noi", apoi „Alexandru Sahia", iar, din 1956, „Liviu Rebreanu"" — cinstind astfel memoria celui care a locuit la Valea Mare.

Ca membri fondatori, pot fi amintiți : Ludmila Ghițescu — poetă, Maria Constantinescu-Pitești — poetă, Dimitrie Albota — prozator, Ion Cruceană — publicist, Floru Mihăescu — poet, Ion N. Voiculescu — eseist și poet, Vera Hudici — prozatoare, Vasile Nicău — eseist, Octav Pârvulescu — poet, Drăghici Mărgineanu — eseist, Mihail Ilovici, critic literar și alții.

De atunci, anii s-au așternut unii peste alții și — muzele au ademenit prin semne, de puțini înțelese, noi generații care au bătut la porțile veșniciei prin litera tipărită.

Se împlinesc în curând 5 decenii de când acest cenaclu s-a înfiripat în urbea de pe Argeș, mulți dintre începători devenind amintiri, dar lăsându-și și semnătura pe câte o carte. Ceea ce rămâne, însă, peste ani, cu toate necazurile, răutățile, calomniile și neîmplinirile este unitatea care s-a creat în acest cenaclu, dorința de a păstra neîntinat numele lui Rebreanu și de a-l cinsti așa cum se cuvine.

Câteva picături de frumos care să înviorează sufletele oamenilor au fost dăruite poate și de creatorii din acest cenaclu care a fost o prezență permanentă în mișcarea culturală a Argeșului.

„Cum o parte din ucenicia mea literară se leagă în chip direct de orașul Pitești și de Cenaclul „Liviu Rebreanu" de care-mi amintesc cu plă-

cere scria Cezar Baltag la aniversarea a 35 de ani de existență a cenaclului). Îmi amintesc cu nostalgie și dragoste și acum, după 27 de ani de la absolvirea liceului, mă gândesc cu emoție câți poeți tineri, de frumos viitor s-au născut și s-au format în acești ani de ființare a cenaclului amintit, pe meleagurile de neuitat ale Argeșului".

Au mai trecut prin acest cenaclu : Horia Zilieru, Ileana Mălăncioiu, Nicolae Ioana, Ioana Bantaș, Dumitru M. Ion, Otilia Nicolescu, Vera Hudici și alții, acum consacrați, plecați din Pitești.

Nu pot să nu menționez pe cei care și-au pus pe hârtie „lumina gândului" și au rămas aici fiind mereu o „prezență" : Nicolae Petrescu, Elisaveta Novac, Marin Ioniță, Toma Biolan, Octav Pârvulescu, Corneliu Marcu, Ion Lică-Vulpești, Narcis Zărnescu, Marin Radu Enc, Ion Cruceană, Traian Gărduș, Mona Vâlceanu etc. etc.

Din conducerea cenaclului au făcut parte oameni de suflet și de valoare în anii care au trecut : Ludmila Ghițescu, Flocu Mihăescu, Drăghici Mărgineanu, Ion Dinu, Tudor Diaconu, Octav Pârvulescu, Constantin Miu-Lerca, Dan Rotaru, Ion Lică-Vulpești, Sergiu Nicolaescu, Mihail Diaconescu.

Sigur, cenaclul nu naște scriitori, dar poate defini o atmosferă, poate întrona respect pentru litera scrisă, poate șlefui și, eventual, ușura afirmarea tinerelor talente.

În acest sens, au contribuit mult legăturile cu scriitori consacrați din țară și alte cenacluri literare. Astfel, au fost prezenți la multe din reuniunile Cenaclului „Liviu Rebreanu", ca invitați : Zaharia Stancu, Victor Eftimiu, Nicolae Labiș, Mihai Beniuc, Mihu Dragomir, Ion Bănuță, Dumitru Corbea, Victor Tulbure, Alexandru Andrițoiu, Nicolae Velea, Gheorghe Tomozei, Fănuș Neagu, Mircea Micu, Ion Potopin, Aghata Grigorescu-Bacovia etc.

Aș vrea, cu toate că sunt încă foarte multe de spus, pentru cei aproape 50 de ani de existență, să închei cu ceea ce Ion Bănuță (președinte de onoare al cenaclului) scria la împlinirea a 35 de ani de activitate a Cenaclului „Liviu Rebreanu" : „Mă uit cu tulburare la munca din acest cenaclu. Mă uit cu iubire la creațiile confraților mei argeșeni, la cărțile lor frumoase — cele care au fost, dar, mai ales, la cele ce au să vină".

Résumé

L'auteur essaye une reconstitution de l'activité du Cénacle „Liviu Rebreanu" de Pitești, le plus vieux groupement littèraire avec une activité pérmanente.

ÎNTÂIUL ÎNALT SCAUN VLĂDICESC DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ

+P.S. CALINIC ARGATU
GRIGORE CONSTANTINESCU

„Istoria noastră — consemna eruditul desţelenitor al trecutului neamului românesc, Mihail Kogălniceanu — este în tradiţia poporului, în movilele nenumărate ce împestriţează întinsele noastre câmpii, în mănăstirile ce cuvioşii noştri domni le-au zidit în aducerea aminte a biruinţelor câştigate, în hrisoave şi în cronicile atâtor bărbaţi, care, într-o mână ţineau sabia, spre apărarea patriei şi într-alta, condeiul, spre a scrie măreţele lor fapte."

Scânteietoare file de istorie aveau să se scrie şi aici, la Argeş, cu sufletul purificat la focul sacru al biruinţelor trecutului, înmiresmat de măreţia prezentului şi pururea deschis la plăsmuirea viitorului, în această vatră sfântă a temeiniciei neamului nostru, unde s-a durat pentru eternitate capodopera arhitecturii medievale româneşti, aureolată de mitul creaţiei prin jertfă din nemuritoarea baladă a meşterului Manole, Biserica mănăstirii Curtea de Argeş, întemeiată — precum glăsuieşte pisania redactată de însuşi marele voievod cărturar Neagoe Basarab — pe fundaţia vechiului sediu mitropolitan al Ţării Româneşti „pe care am găsit-o domnia mea dărâmată şi neîntărită, şi deschizându-se ochii inimii noastre, am hotărât să zidim, să înălţăm şi să întărim acest mai sus-pomenit lăcaş de la temelie".

...Argeşului i-a fost dat să stea la temelia organizării vieţii religioase din Ţara Românească.

Hotărârea sinodală din mai 1359 confirma decizia marelui voievod Alexandru Basarab de a cere Patriarhiei din Constantinopol ca mitropolitul Iachint din Vicina — care „rătăcea prin enoria sa, pentru că tătarii îl alungaseră din oraşul de reşedinţă, prădat şi dat uitării" — să fie strămutat «ca păstor şi arhiereu legiuit a toată Ungrovlahia", în cetatea voievodală de la Curtea de Argeş.

„Astfel, întâiul scaun al mitropoliei ţării a fost la Argeş şi Argeşul a rămas apoi scaunul mitropolitului întâistătător". ...Argeşul este un ţinut simbolic românesc în care se cumpănesc firea poporului nostru şi credincioşia sa. Legenda Mănăstirii Argeşului este una din marile capodopere ale culturii naţionale.

Ea nu reprezintă un simplu mit, inegalabil sub raport artistic, ci reflectarea unei realităţi : ethosul profund creştin, în interpretarea dată de Părintele Stăniloae, Legendei Mânăstirii Argeşului : «Avem în ea o străvezie aluzie la Hristos care îşi inte-

meiază Biserica Sa pe jertfa de pe Golgota şi pe prelungirea ei euharistică, la care se adaugă, ca o rodire, jertfa mucenicilor şi a tuturor credincioşilor care contribuie la întreţinerea ei ca locaş şi comuniune prin depăşirea egoismului lor. Fundamentul continuu al Bisericii, ca realitate văzută şi spiritual-comunitară, este jertfa lui Emanuel, devenit, în formă populară, Manole».

Fosta cetate de scaun în perioada de întemeiere şi consolidare a Ţării Româneşti, Curtea de Argeş, a intrat de timpuriu în sfera de interes a istoriografiei noastre naţionale. Oraşul — atestat documentar încă din anul 1336 —, monumentele sale şi, îndeosebi, magnifica biserică înălţată de Neagoe Basarab în secolul al XVI-lea, au fost adesea pomenite elogios, atât în Evul Mediu, cât şi în epoca modernă, de numeroşi călători străini. Nu lipsesc nici mărturiile unor înalţi ierarhi ortodocşi care au admirat ctitoria lui Neagoe şi biserica Sf. Nicolae. Cu vremea, cercetarea şi-a delimitat domeniile, separând reşedinţa voievodală de restul vestigiilor şi monumentelor existente aici. Acestei reşedinţe, arheologul N. Constantinescu i-a consacrat o lucrare intitulată «Curtea de Argeş, 1200—1400, Asupra începuturilor Ţării Româneşti». Una dintre concluziile cercetărilor arheologice dintre anii 1967—1973 priveşte unitatea de loc şi de timp: «Curtea veche a Argeşului îşi trage începuturile din perioada de după 1150, posibil în jurul anului 1180». Autorul insistă asupra faptului că între anii 1200—1400 au existat la Argeş «două curţi — două epoci în strânsă legătură, dovadă efortul de a zidi şi adăuga». La fel de peremptoric ni se pare şi constatarea: «până la cumpăna dintre veacurile XIV şi XVI, deci până la apariţia reşedinţei voievodale de la Târgovişte, Curtea de Argeş a fost singura vrednică de acest nume, unicul scaun de domnie din ţară».

Deci, la venirea Mitropolitului Iachint, aici exista deja capitala ţării, exista o curte domnească de la care şi-a luat numele, ulterior, oraşul. Exista un puternic centru, un focar de cultură şi creştinism românesc. Dimensiunile sale ne sunt sugerate de catedrala domnească Sf. Nicolae, ridicată pe temeliile altei biserici în jurul căreia gravita o obşte monahală. În secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab va construi celebra mânăstire ce va intra în legendă. Voievodul nu s-a limitat numai la zidirea exterioară magnifică. El, ucenicul Patriarhului Nifon, principele care avea să fie supranumit «ctitor a toată Sfetagora», scrie «Învăţăturile» sale, carte de zidire lăuntrică, adevărat tratat de dogmatică şi morală ortodoxă. Întocmai ca în Bizanţ, Neagoe Basarab este conducător al Statului şi teologhisitor. El este un voievod ortodox, în deplin acord cu tradiţia noastră strămoşească.

* * *

Flacăra veşnic vie a ortodoxismului autohton a fost întreţinută în toată strălucirea ei, la Argeş, după ce scaunul mitropolitan l-a însoţit pe cel domnesc în alte reşedinţe voievodale, mai ales, în urma ctitoririi acestei inconfundabile doine în piatră a plaiurilor româneşti, Mănăstirea Curtea de Argeş.

Vatra de credinţă a Argeşului istoric avea să renască în deplina ei splendoare prin întemeierea, la 18 octombrie 1793, a „celei mai noi dintre episcopiile Ţării Româneşti — la propunerea Mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei Filitti —, ocârmuirea bisericească găsind cu cale — potrivit menţiunii din anaforaua divanului către domnul Alexandru C. Moruzzi —

de a mai adăuga o episcopie sfintei noastre mitropolii, la care să dea două județe : Argeșul și Oltul, pentru a putea fi păstorite, astfel, după cuviință, urmând ca episcopia să aibă scaunul la sfânta mănăstire a Argeșului".

La cârma noii episcopii — sufragană a Mitropoliei Ungrovlahiei —, întâiul stătător, **Iosif Sevastis**, avea să deschidă calea unui șir neîntrerupt de ierarhi care sfințeau locul, prin osârdia lor necurmată spre luminarea sufletelor și minților credincioșilor din Eparhia Argeșului. Socotit de către mitropolit „destoinic ca să se încarce cu această păstorească oblăduire", episcopul Iosif (13 decembrie 1793 — 27 octombrie 1820) se dovedi domnului țării „obraz bisericesc cu bună politie și ipolipsis", iar clerului unul dintre cărturarii vestiți care a scos de sub teascurile tiparniței din Buda, marea ediție a Mineielor (1804—1805) și Octoihul din 1811, Chiriacodromionul (în limba bulgară) de la Râmnic, precum și Slujba sfântului Nifon (Sibiu, 1806).

Ctitor de sfinte locașuri, episcopul Iosif dură paraclisul de la Argeș, biserica din Valea Danului și meremetisi Mănăstirea Curtea de Argeș și Bătușari, precum și bisericile Stănișoara și Antim. I-a urmat în scaun, episcopul **Ilarion Gheorghiadis** (20 noiembrie 1820 — 1 februarie 1823), „împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și dăstoinic", patriot înflăcărat, sfetnic influent al lui Tudor Vladimirescu, coautor al unora dintre fulminantele proclamații ale domnului poporului către popor.

Temându-se de reprimarea mișcării, „s-au dus în țară străină" (la Brașov !) și cu toate insistențele noului domnitor pământean, Grigore Ghica, de a reveni în scaunul episcopal, rămase în surghiun „năpăstuind fără de nici o dorire" vreme de doi ani Eparhia Argeșului. În scaunul văduvitei episcopii, fu întronat, la 13 februarie 1823, fostul egumen al Mănăstirii Vieroși, **Grigorie Râmniceanul**, „ipochimen cuvios și destoinic dintre pământenii părinți diortositor, copist și autor de cărți". (Logica Sf. Ioan Damaschin, București, 1826).

După trecerea acestuia la cele veșnice, în toamna anului 1828, este reașezat în scaun **Ilarion Gheorghiadis**, care ocârmui eparhia aproape 17 ani, remarcându-se prin talent oratoric și „osârdia spre buna păstrare a sfintelor lăcașuri".

Deși „se afla neputincios la trup", starețul de la Vieroși, **Samuil Tărtășescu Sinadon**, devenit locotenent de episcop la 13 ianuarie 1845, reorganizează cancelaria episcopală de la Pitești, revigoră Seminarul din Curtea de Argeș și fu prins de suflul înnoitor al ideilor pașoptiste, reședința sa de la Schitul Buliga fiind deschisă larg revoluționarilor din Pitești.

Orânduit, la 15 septembrie 1850, „vremelnic cârmuitor al Sfintei Episcopii a Argeșului" de către Vodă Știrbei, **Climent Găiseanu** „s-a arătat grijuliu față de starea dărăpănată a bisericii lui Neagoe", fiind urmat, în ziua de 30 octombrie 1862, de **Neofit Scriban**, remarcabil cărturar moldovean, partizan fervent al actului Unirii Țărilor Române, ca reprezentant al clerului în Divanul Ad-hoc. În șirul continuu al ocârmuitorilor Episcopiei, se înscriu : **Ghenadie Țeposul**, devenit „Argeșiu" (31 mai 1865 — 19 iulie 1868), iarăși **Neofit Scriban** (19 iulie 1868 — 18 ianuarie 1873), „veghetor pentru apărarea prestigiului bisericii și al preoților săi", apoi **Iosif Naniescu** (18 ianuarie 1873 — 10 iunie 1875), călugărit, sub acest nume, de către Chesarie, în amintirea „învățătorului și modelului acestuia, Iosif de Argeș" ; el însuși un cărturar, membru onorar al Academiei Române, căreia îi lăsase, prin diată o vastă bibliotecă. După strămutarea sa la Iași, ca mitropolit al Moldovei, avea să ocupe locul vacant

Ghenadie Petrescu (14 februarie 1876 — 18 mai 1893), în timpul păstoriei sale, înălţându-se şi preînnoindu-se circa 380 de biserici din eparhie, între care şi măiastra ctitorie a voievodului Neagoe Basarab.

Pleiada vrednicilor de amintire ierarhi de la Argeş din veacul al XX-lea începe cu **Gherasim Timuş Piteşteanul** (14 martie 1894 — 22 decembrie 1911), profesor de ebraică şi studiul bibliei la Institutul teologic din Bucureşti, autor de cărţi şi traducător (Dicţionar aghiografic — 1896, Tetraevanghelul diaconului Coresi. 1899, Călătorie la locurile sfinte, 1896), continuă cu episcopul **Calist Ialomiţeanul** (4 februarie 1912 — 18 mai 1917) care înfiinţează un orfelinat şi reorganizează Societatea „Frăţia" a clerului din eparhie, lucrând pe linia înaintaşilor săi şi în tărâmul literar bisericesc, apoi cu locotenentul de episcop **Evghenie Humulescu-Piteşteanul** (18 mai 1917 — 3 iulie 1918), originar din leagănul copilăriei marelui povestitor naţional. Acestora, le urmează, pentru perioade relativ reduse, la cârmuirea Episcopiei de Argeş, arhiereii : **Teofil Mihăilescu** (3 iulie 1918 — 1 noiembrie 1918). **Vartolomeu** (1 ianuarie 1919 — 1 aprilie 1920), **Evghenie** (1 aprilie 1920 — 17 martie 1921) **Visarion** (17 martie — 3 iunie 1923). Episcopul **Nichita Duma** (5 iunie 1923 — 16 aprilie 1936), curmând seria fulgerătoarelor. dar nu lipsite de împliniri, treceri prin acest sfânt scaun de la Argeş, şi-a legat numele de aşezămintele de la : Văleni — unde a organizat un atelier de ţesătorie —, Robaia, Turnu şi Bascovele, de Seminarul de la Curtea de Argeş.

Grigore Botoşeneanul (30 aprilie 1936 — 11 iunie 1940) înscăunat, la Argeş, ca episcop, a fost un consecvent „apreţuitor" al monumentelor religioase din cuprinsul eparhiei, cărora le-a sporit temeinic zestrea şi le-a înfăţişat, în alese scrieri, frumuseţile tăinuite.

Locotenenţii de episcop, **Dionisie** (16 iulie 1940 — 11 iulie 1941) şi **Emilian Târgovişteanul** (11 iulie 1941 — 15 ianuarie 1944) păstoresc în vremuri tulburi ale războiului, pentru ca, începând cu 15 ianuarie 1944, destinul Eparhiei Argeşului să fie legat de numele unui mare episcop, **Iosif Gafton,** sub care aveau să se unească cele două eparhii ale Argeşului şi Vâlcii, nu din vrerea sa, la 5 februarie 1949.

Iosif Gafton a rămas un simbol al unităţii întru credinţă dintre străvechea cetate de scaun voievodal de la Argeş şi vatra de cultură românească a Râmnicului, înnobilată de cugetul şi osârdia unor ierarhi truditori pe ogorul dătător de sfântă învăţătură al literelor străbune...

Deşi am trecut cu neiertată grăbire peste vieţile şi lucrarea acestor vrednici înaintaşi care au luminat prin veacuri mersul necurmat al Eparhiei Argeşului, i-am pomenit cu evlavie şi adâncă cinstire pe toţi, simţindu-i părtaşi la bucuria reînvierii aşezământului de la Curtea de Argeş, pe care l-au slujit cu devoţiune, în vremi nu întotdeauna senine.

*
* *

Reînfiinţarea, prin Decret - Lege, a Episcopiei Argeşului în ziua de 21 februarie 1990, ceremonia de întronizare în scaunul episcopal al Argeşului — oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist împreună cu un înalt sobor de arhierei şi preoţi, la 8 noiembrie 1990 — reprezintă momente istorice de referinţă în reaşezarea firească a străvechiului scaun mitropolitan la Curtea de Argeş.

THE FIRST METROPOLITAN CHURCH IN WALLACHIA
Abstract

The authors present the historical circumstances of the first Metropolitan Church founding in Wallachia in 1359, led by the bishop Iachint of Vicina, the religious evolution of life in this ancient capital of the country, the crucial moment being the famous Argeş Monastery-s founding by the learned prince Neagoe Basarab, between 1512—1517.

The establishement of the Argeş Bishop Church in 1793, led by the Bishop Iosif I, the mention of the bishop who determined the religious life awakening in the area, the abusive decision of unifying it with the Vâlcea Bishop Church, are presented — largely (in extenso) — by the authors.

The re-estabilishement of the Argeş Bishopry, on the 21-st February 1990 stands for a legitimate issue about the re-estabilishment of the Metropolitan Church at Curtea de Argeş.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

* * * Eparhia Râmnicului şi Argeşului, vol. 1, Rm. Vâlcea, 1976.

* * * Istoria României în date, Bucureşti, 1971.

Sacerdoţeanu, A. — Începuturile mitropoliei Ţării Româneşti, în „Glasul Bisericii", XXVI (1967).

Sacerdoţeanu, A. — Argeş — cea mai veche reşedinţă a Ţării Româneşti, în „Studii şi comunicări", vol. I, Muzeul Piteşti, 1968.

Şerbănescu, Nicolae — Episcopii Argeşului, în rev. „Mitropolia Olteniei", 1975, nr. 7—8.

GESTICA ICOANEI

VICTOR ANTIPA

Când pictorului îi este hărăzită vocația teologică devine iconar, „zugrav de subțire", investit cu capacitatea de a-și dona mâna drept vehicul al epifaniei Adevărului Unic.

Încorsetat de formele imperfecte ale propriei existențe, lui îi va fi, totuși, dat să depășească folositorul, plăcutul ori paradoxalul care decurg din ele. Zugravul izbutește să se elibereze de sub presiunea aporetică a formelor întâmplării, ale unei mișcări gratuite, utile sau eronate. El nu lucrează cu inspirația, evoluând în miezul lumii aparente, maculate de păcat, ci își livrează căutarea, harului, care îi revelează realitatea esențială la modul epifanic.

El nu inventează, ci ascultă și execută poruncile adânci și blânde ale tainelor ultime.

Într-o zonă în care lumea virtuală se comportă precum o perdea ce împiedică accesul omului la sacru, ispitindu-l cu faustice, precare demiurgii, orice contact cu acesta din urmă se stochează în memoria colectivă, insinuându-se, cu pertinență, drept riguroasă tradiție, rigidă stipulație erminică. Și totuși, disciplina fermă nu împinge actul pictural în evanescențe sterile, în iluzorii reiterării devenite, inevitabil, la un moment dat, neingurgitabile. El are puterea de a fascina perpetuu.

Acestor exigențe li se supune și scenografia iconică, gestica personajelor zugrăvite, fiind circumscrisă unor norme apodictice. Gesticulația anarhică a mundanității este epurată de tensiunile-i centrifuge, prin înscrierea lor în rigorile canonului iconografic. Întâmplătorul se îmblânzește, astfel, și, prin aderarea la dogmă, este eliberat de propria-i lipsă de consistență. Gesturile spațiului sacru sunt simple, directe, neechivoce și elocvente, dispunând de abilitatea de a exprima inefabilul, de a-l prelua într-o manieră sensibilă.

De aceea atitudinile sfinților sunt reduse ca număr, frizând acele stereotipii care sublimează profanul, îl purifică, „lămurindu-l", până ce, acesta, atinge consistența divinului.

Gestul este, pentru sfânt, legătura pe care o poate el instaura între două nivele ontice : acela al stării impure, minore și acela al transcendenței strălucitoare, excelență quasiintangibilă.

Dar gestul icoanei ortodoxe nu este simpla subiacență a unei coregrafii sacre. Nu este o detaliere expresivă a teofaniilor.

El mijlocește, exprimând miracolul Întrupării. Atrage atenția asupra mântuirii carnalului, prin focalizarea interesului divin pe condiția trecătoare, împlinind-o, epuizân-

du-i, fertil, menirea. De aceea gestul are ceva eschatologic, amintindu-ne, fără odihnă, de sensul adânc al trecerii noastre.

În omenesc, sacrul se mişcă cu disponibilităţile acestuia, se adaptează lui fără a-şi minimaliza potenţele. Dimpotrivă. Gestul său va fi acela al umanităţii la un moment dat, o umanitate plenară pe cale de a se ataşa definitiv trancendenţei.

Este în icoană un hiatus imobil, o captare sincronică a diacroniei neîncetate. Căci icoana surprinde divinul în ipostaza atitudinii omeneşti, coborât în lumesc, stare ce receptează, ce se umple, se impregnează până la saturaţie de sacru, astfel încât devenirea sa nu mai este proprie sieşi, ci deţine acele virtuţi care o pot lansa către o tainică, dar revelabilă transcendenţă. Fortificat în condiţia umană până la ultimele consecinţe, divinul rămâne, însă, activ, salvând continuu, dezafectând detracantele înclinaţii ale stării postedentice.

Întâlnim următoarele gesturi mai mult sau mai puţin standardizate : **in fletus, in lamentatio, in alocutio, in suplicatio, in intercesio, in veneratio, in benedictio, in submissio, in proskynesis.**

Primul, **in fletus,** cel mai terestru, o variantă, de fapt, a atitudinii in lamentatio, indică durerea pământească, prin mâna dusă la ochi. Suferinţa este, aici, o prezenţă deosebit de incisivă şi împinge în prim plan condiţia omenească pentru a ilustra traiectoria naturii terestre în curs de reabilitare. Îl întâlnim în special, în icoanele care s-au consolidat pe aspectul trecerii de la o natură inferioară la una superioară, pe reminiscenţele nostalgice ale unei perisabilităţi obligată la a-şi urma algoritmul devenirii sale pentru a accede la superioritatea ipostazei mântuite. Este o diegetică cu virtuţi iniţiatice, care ne învaţă să ne asumăm benefic, condiţia prezentă.

Astfel, regăsim **in fletus** în icoana Adormirii Maicii Domnului ca unul dintre gesturile apostolilor aduşi în mod minunat din cele patru zări la catafalcul Sfintei Fecioare. Slujba de înmormântare, oficiată de către apostolii Petru şi Pavel, este asistată de ceilalţi, care îşi exteriorizează starea de spirit prin gesturile banale ale aceloraşi ocazii pământeşti Icoana Adormirii Maicii Domnului imortalizează derularea unui miracol hărăzit a deveni lumesc fără a se devitaliza. De aceea ea operează cu arhetipuri, pe care le propune ca soluţii existenţiale cu valoare soteriologică.

Puternică este legătura dintre terestru şi extramundan şi în cazul celor aflaţi **in lamentatio.** Frângându-şi mâinile în urma traversării unei teribile încercări, a unei imense dureri aceştia îşi suportă imperfecţiunea condiţiei prihănite ca pe o incintă carcerală, ca pe o evanescenţă. torţionară de tip procrustian. Astfel se întâmplă cu Maica Domnului în scena Răstignirii, în scena Plângerii, în cea a Îngropării ori în icoanele de tip Ahtârskiia sau Mater Dolorosa cum mai este cunoscută aşa-numita Maică a Plângerii, precum şi cu unii din apostolii icoanei Adormirii Maicii Domnului. Pe toţi, suferinţa îi acaparează şi îi domină în aşa măsură încât îi adoptă gesticulaţia specifică. Este stadiul în care spiritul se ascute, însuşirile-i suprafireşti devenind efective, active, transferând sensul dramelor ce se desfăşoară în faţa noastră către spaţiul purităţii, perfecţiunii, al esenţelor.

Atitudinea discursivă, retorică, numită **in alocuito** se referă la gestul celui ce îşi etalează opinia, încercând să o transforme în certitudine, convingere inatacabilă, străduindu-se să-şi depăşească stadiul incertitudi-

nii dubitative nefericite, contorsionante și să se amenajeze într-un receptacol al Sf. Duh, întotdeauna mângâietor, alinător.

Este o gesticulație des întâlnită în ciclurile iconografice, precum și în derularea sinaxarului caracteristic fiind personajele care predică, cuvântă sau discută.

Decurgând din alocuție **in suplicatio** este gestul care se asociază convorbirii credinciosului cu divinitatea, o divinitate tăcută dar nu retractilă, o divinitate mereu implicată salvific în demersul suplicantului. În felul acesta, devotul reușește să o cunoască, izbutind, în ultimă instanță, să coabiteze cu Ea, să participe la demersul ei ființial.

Este gestul rugăciunii, un gest frecvent întâlnit în majoritatae imaginilor reprezentând sfinți martiri sau cuvioși. De asemenea îl aflăm în scenele ciclurilor iconografice : ciclul cristic, ciclul marial, ciclul baptimal, ciclul Sf. Nicolae, ciclul Sf Gheorghe etc.

De aceeași specie cu in suplicatio, deci tot o rugăciune, este situarea **in intercesio.** Aceasta este asimilabilă, cu predilecție, prezenței principalilor intercesori, intercesorilor prin excelență ai creștinismului : Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Scena specifică mijlocirii în favoarea omenirii în curs de recuperare este „Deisis"-ul (Rugăciunea). Iisus Hristos ca Mare Judecător este flancat de „Cea mai strălucitoare dintre sfinți", prototipul sfințeniei, Maica Domnului (Theothokos) și de Sf. Ioan Botezătorul, ultimul profet și primul martir, de tăcerea ce întrupează și de vocea care strigă în pustie, de Theotokos și de cel ce a recunoscut și arătat pe Mielul care a luat asupra Sa păcatele lumii, de Mireasa și de Prietenul Mirelui, cum mai sunt numiți cei doi campioni ai creștinismului.

De asemenea **in intercesio** apar și sfinții care susțin ofranda ctitorilor în tablourile votive ale iconografiei ce împodobește bisericile, intervenind, de astă dată, în sensul acceptării ei și, în consecință, a obținerii degrevării de resturile păcatului originar ce mai sunt resimțite și după episodul cristic, precum și a răscumpărării greșelilor personale.

Intercesia este, de fapt, o suplicație de un tip special, o suplicație pe tema optimizării relației om-Dumnezeu. Intercesorul are capacitatea de a transla între două lumi la fel de reale, dar aflate într-un clivaj dureros după sincopa insubordonării adamice. Într-un anume sens el anesteziază, face suportabilă conștientizarea căderii noastre, adică întemeiază debutul reabilitării.

Mâinile încrucișate la piept sau mâna dusă la inimă sunt caracteristice atitudinii **in veneratio.** Dumnezeirea acceptată, slăvită și devenită partener al unui dialog fundamental este, acum, venerată. Gestul sugerează abandonul voinței proprii în favoarea celei superioare, incomprehensibile în ordinea omenească a sacrului. Scenele de martirii sunt pline de astfel de secvențe, ele explicând într-un mod indirect performanța prodigioasă a muceniciei, apoi iconografia Bunei Vestiri redă „fiat"-ul Fecioarei („Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău !", (Luca 1, 38), de cele mai multe ori tot printr-o veneratio și este firesc să fie așa deoarece întreaga sfințenie veterotestamentară condensată în Fecioară se prezintă în fața unei divinități, care nu poate participa la intrarea în istorie a celei de a treia persoane a Treimii decât, dispunând de consimțământul omenesc liber, de acceptarea Mariei de a mijloci cu propriul trup evoluția veșniciei în temporalitate și a timpului în veșnicie. Întâmpinarea Domnului o află pe

Maica Domnului în aceeași ipostază asimilabilă, de altfel, și Intrării în Biserică a Maicii Domnului sau, câteodată, Botezului Domnului.

Cel aflat in veneratio este, deja, depozitar al harului divin, reușind să își depășească condiția pasageră și să acceadă la perfecțiune.

Această caracteristică este, potrivit Sf. Apostol Pavel, simptomatică tuturor celor care „n-avem în vedere cele ce se văd, dar cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sunt vremelnice pe când cele ce nu se văd sunt veșnice". (a doua Epistolă către corinteni, cap. 4). Și tot Sf. Apostol Pavel ne atrage atenția în scrisoarea I-a către corinteni, în capitolul 13, că : „Acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură...", handicap pe care îl putem anihila doar renunțând la prezumțioasele noastre veleități demiurgice.

Semn al deținerii Sf. Duh este, în iconografia ortodoxă, și reprezentarea personajelor **in submissio** așanumita atitudine de orant, executând în fapt, gestul harismaticilor. Palmele sunt îndreptate spre privitor în virtutea perspectivei inverse exersate de iconografia bizantină, cu interiorul în față. Este un gest acroșabil Maicii Domnului cu Pruncul de tip Orantă, sau de tipul Vlahernitissa, cunoscut și sub numele de Znamenie (a Semnului), Maica Domnului a Încarnării, Marea Panaghie ori Platytera. Îl mai regăsim tot la Maica Domnului în episoadele Înălțării, și al Pogorârii Sf. Duh (Glossololia, Rusallile), ca și în anumite portrete de sfinți (în special Cuvioasa Paraschiva).

Semn al transcendării unei imanențe coruptibile, gestul **in submissio** accentuează aspectul livrării integrale, a personajului avut în vedere, rațiunilor de sorginte divină, acesta având ocazia de a-și abandona inevitabilul și lamentabilul eșec mascat de exercițiul voinței proprii.

Pe aceleași coordonate se înscrie și situarea **in proskyinesis**. Nu este un gest propriu zis, ci o atitudine ce angajează plenar, modificând întreaga ființă, aducând-o într-o stare amorfă din care reconstrucția purificatoare este nu numai dezirabilă ci și posibilă. În proskyinesis semnifică o atitudine de riguroasă influență răsăriteană, atitudine în care iconografia ortodoxă îi surprinde pe îngerii din Botezul Domnului, sau din icoanele împărătești ale Maicii Domnului cu Pruncul ori pe apostolii martori ai Schimbării la față a Mântuitorului (Petru, Ioan, Iacov). Se are în vedere exteriorizarea, vizualizarea metanoiei, a transformării înnoitoare. Devotul se smerește, dezbrăcându-se de veleitățile-i deliberative, interzicându-și judecățile elective și participă la divinitate împlinind destinul real al omenescului — îndumnezeirea. Proskyneza reprezintă, fără îndoială, un exod către Dumnezeu, un exod ce deschide perspectivele iminente ale existenței de tip divin.

Având și o valoare expiatoare proskyneza rectifică alcătuirea labirintică a omului mânat de inegale cucernicii, consolidând o luciditate soporifică ale cărui începuturi, libertatea obligată de atâtea ori la banalitate, acum, este în stare, a le instaura. Este acesta un pas ferm, suveran, prin ingeniozitatea simplicității sale fervente, spre mântuire.

Gestul binecuvântării (in benedictio) indentifică momentul în care divinul comunică efectiv cu profanul, mediindu-i recuperarea. Și acesta este un soi de regresie spre primordii, dar din perspectiva comandamentelor genezice, care reiau, apoi, actul creației epurat de riscul eșecului, al păcatului. Defecțiunea adamică este, astfel, anulată, iar devenirii i

se propune o traiectorie redempţioasă întemeiată cristic. Atenţia divină se centrează pe privitor. Capacitatea acestui gest o au doar cei investiţi în mod special : Iisus, sfinţii ierarhi, mai rar Maica Domnului.

Binecuvântarea, înfăptuită cu mâna dreaptă sau cu ambele mâini în cazul lui Iisus Emanoil, are virtuţi ontogenetice, reiterând, cum s-a spus, geneza ca urmare a unei ubicuităţi spaţio-temporale. Cel asupra căruia se îndreaptă binecuvântarea este cuprins în articulaţiile protectoare ale Logosului care zideşte necontenit. Un cumul de soartă bună se produce în jurul său, armonizându-l cu universul pe care îl străbate de-a lungul existenţei sale terestre.

Un gest aparte este cel al Maicii Domnului care îl arată, îl prezintă pe pruncul Iisus din braţele sale. Este vorba despre tipul iconografic Hodighitria (Îndrumătoarea), datorat harismei evanghelistului Luca, cel care îl zugrăveşte pentru prima dată. Maica Domnului îşi ţine Pruncul de partea stângă, indicându-l cu braţul drept. Ipostazele atitudinale ale acestei scheme reprezintă tot atâtea variante iconografice : Eleusa (Umilenie) — Milostiva Glikofilousa — Iubind cu dulceaţă, Surăzătoare, Episkepsis — A Conjurării, Zastupniţa — Ocrotitoarea, Vzigranie — Maica Domnului jucându-se cu Pruncul, Vimatarissa — Fecioara in allocutio, Uteşenie (Mângâierea) — Maica Domnului sărutând mâna Pruncului, Aniketos — Neânvinsa.

În fond, Hodighitria reprezintă, la modul emblematic, Noua Lege, gestul îndrumării fiind omologabil celui al ghidării pe calea credinţei creştine spre realizarea plenarei împliniri omeneşti — theosis-ul.

Fisurile subversive ale celor ce se văd asupra cărora atrăgea atenţia Sf. Apostol Pavel în scrisoarea întâia către corinteni sunt salvate de la evoluţia spre superficiale efervescenţe de suprafaţă, prin intervenţia icoanei. Ea domesticeşte căderea postedenică, ajustează o temporalitate macerantă, astfel încât să devină inofensivă.

În registrul sacerdotal icoana certifică certitudinile vizuale, abdicând de la orice vanitoasă astuţie imagistică ce ar duce, inevitabil, la angoasante aporii cu pretenţii salvifice. Ea ataşează ochiului eternitatea ca pe o experienţă personală care trebuie transgresată, cu necesitate, de cel ce aspiră la regăsirea autenticităţii primordiale, la escaladarea intimă, constructivă a perisabilităţii ce-l incorsetează irevocabil.

Icoana nu este un simplu prilej, element al unui înveliş de ritualisme, mai mult sau mai puţin sterile. Ea se eliberează de aparenţa devoţiunilor de circumstanţă, ipocrite şi lipsite de consistenţă, reuşind să scoată din starea de vestigiu, timpuri şi gesturi arhetipale, făcându-le tonifiante şi perpetuu contemporane. Ca şi întreaga imagistică iconică, gestica, în calitatea ei de sistem de semne, se defineşte drept un limbaj. Este un limbaj sacru, sacerdotal, care procedează nu mistagogic, ci comunică ritualic Absolutul relevat, oficiază nu iniţiază în misterele sacre. Aici, precaritatea, inaugurând un parcurs anagogic face ca gestionarea eşecului să nu mai fie alienantă, nereuşind să rămână în siajul eternităţii şi debilitând la modul absolut în urma damnării cu care este penalizată.

Credinciosul este emancipat de sub tirania constatărilor şi opţiunilor mai mult sau mai puţin contingente, evitând, în acelaşi timp, formalismul uscat al limbajelor profane. Conţinutul evocator al gestemelor îndepărtează de o simplă, banală morfologie

grafică, de o simplă incantație, frizând sonorități cultice. De aceea gestica este standardizată, supusă unor exigențe aparte ce depășesc proteismul echivoc al terestrului. Ele nu se manifestă introductiv, ci au forța unor mecanisme de fascinare purificate de ademenirea iluzoriului, rezidind, în fapt, fără odihnă, o lume doar astfel vizibilă, aici și acum.

Résumé

L'auteur éffectue une analyse approfondie de la signification des gestes dans l'icône. La manière de peindre les figures structurantes de la religion orthodoxe — Jésus Christ, la Sainte Vierge, la Saint-Esprit dénote une profonde connaissance des textes sacrées.

BISERICILE — MONUMENTE ISTORICE DIN PROTOPOPIATUL CURTEA DE ARGEŞ. REALIZĂRI ŞI PERSPECTIVE ÎN RESTAURAREA ACESTORA

ILIE GHIŢA

Cu reşedinţa în cetatea de scaun a primilor întemeietori de ţară, Protopopiatul Curtea de Argeş se întinde teritorial pe o distanţă de aproximativ 95 de km. nord-sud şi 70 km est-vest, pe un ţinut plin de istorie şi binecuvântat de Dumnezeu, cu oameni harnici şi binecredincioşi, aşezaţi din timpuri străvechi pe cele patru văi : Valea Topologului, Valea Argeşului, Valea Vâlsanului şi Valea Râului Doamnei, udate de apele cu acelaşi nume, ce îşi urcă unda cristalină până în piatra munţilor care cu fruntea albă ori ochi înseninat le străjuiesc de veacuri.

Plămădită o dată cu neamul din care face parte şi despre care deţine nenumărate mărturii, Biserica ortodocşilor români din ţinuturile Protopopiatului Curtea de Argeş s-a străduit şi a depus eforturi pentru valorificarea urmelor atestând dăinuirea noastră neîntreruptă pe pământul scump strămoşesc, precum şi pentru valorificarea creaţiilor lăsate moştenire de înaintaşi. În acest sens, în urmă cu mai bine de un deceniu, conducerea protopopiatului a iniţiat organizarea unei colecţii de carte veche, ce se află adăpostită în muzeul de la mânăstirea Văleni, comuna Sălătruc, alături de alte obiecte de valoare : icoane, uşi împărăteşti, părţi de catapeteasmă etc., mărturii ale geniului creator al unui popor ce şi-a câştigat, prin munca lui, preţuire şi stimă.

Şi dacă ne gândim sau privim la bisericile-monument din acest protopopiat şi la valoarea lor artistică, înţelegem că locaşurile noastre de cult sunt mărturii puternice şi vii despre modul de gândire şi de acţiune a credincioşilor strâns uniţi în jurul preotului lor, de simţ pentru frumos şi armonie.

Fie că este vorba de biserici din lemn — în rândul cărora le enumerăm pe cele două strămtuate în incinta Mânăstirii Curtea de Argeş, fie despre bisericile din cărămidă şi piatră — Sfântul Nicolae Domnesc, Drujeştii-Vechi, Tutâna, Stăneşti, Bolniţa, Sf. Îngeri, Olari, Vâlsăneşti, Valea Faurului, Bădiceni şi Valea Danului, fie că e vorba de lucrări de restaurare şi consolidare ori de conservare a picturii, fie că e vorba de biserici de la oraş ori biserici de la ţară, pretutindeni şi în permanenţă, a existat şi există o susţinută preocupare pentru păstrarea acestor valori nepreţuite, în mijlocul cărora străluceş-

te, prin măreție și frumos, biserica Mânăstirii Curtea de Argeș.

De altfel, trebuie spus că, prin grija preoților și a credincioșilor față de locașurile de cult — monumente istorice, din cadrul protopopiatului și în ciuda multor obstacole ce erau întâmpinate la acordarea vizelor și a aprobărilor, în această parte s-a lucrat și se lucrează însă, lucrările fiind multiple și variate.

La unele monumente, s-au cerut intervenții rapide — Biserica Domnească, — la altele, s-a lucrat în etape — Mânăstirea Tutana. La unele, s-a cerut multă experiență; la altele, frământări deosebite. Când a fost vorba, de pildă, de lucrări de la Biserica Domnească, unde se cereau intervenții rapide, episcopul locului, P. S. Calinic Argeșeanul, și-a asumat răspunderea și finanțarea acestor lucrări, din fondurile Mânăstirii Curtea de Argeș, la care s-au adăugat apoi contribuțiile preoților din protopopiat.

Dar strădania pentru păstrarea, conservarea și înfrumusețarea locașurilor de cult — în primul rând, ca locaș sfânt în care credinciosul intră în comuniune cu Dumnezeu și trăiește din plin Jertfa Euharistică, păstrând nealterată predania moșilor și strămoșilor săi, credința cea dreaptă (ortodoxă) și, în al doilea rând, ca monument care atestă existența unui neam cu afinitate pentru frumos și durabil — s-a manifestat în mod vădit în tot protopopiatul și i-a preocupat și îi preocupă în permanență pe preoții și credincioșii din zonă.

Iată doar — pe scurt — prezentarea câtorva monumente istorice la care s-au făcut lucrări mari, fără să mai vorbim de cele la care s-au făcut lucrări de întreținere, zugrăviri exterioare, vopsiri de acoperiș sau înlocuiri de șiță — Biserica Olari din Curtea de Argeș. Și vom începe această prezentare cu biserica Drujeștii Vechi, din orașul Curtea de Argeș, ctitorie a fraților Druja, așezată în imediata apropiere a drumului ce leagă orașul de municipiul Pitești. Din lipsă de documente, nu s-a putut stabili încă data exactă a zidirii, mulți dintre cei care s-au ocupat de istoricul monumentului fixând data zidirii acestuia înainte de anul 1790. Oricum, în urma săpăturilor arheologice efectuate, atât în interior, cât și în afara locașului, s-a constatat că actuala biserică a fost ridicată peste temelia alteia mai vechi, iar obiectele descoperite aici (morminte, monede etc.) ne îndreptățesc să afirmăm că vechimea sfântului lăcaș este cu mult mai mare.

Lucrările efectuate au avut ca obiectiv consolidarea și restaurarea bisericii și ele au cerut eforturi mari și multă răbdare și migală, acestea desfășurându-se sub directa supraveghere a vrednicului preot paroh Vasile Chițu, înconjurat și sprijinit de Consiliul parohial și credincioșii parohiei. Dacă amintim faptul că, în tot timpul lucrărilor, casa și bucătăria preotului au fost casă și bucătărie a șantierului — și acest lucru s-a întâmplat la multe din șantierele parohiale — nu facem altceva decât să subliniem încă odată că preotul și credincioșii noștri trăiesc din plin cuvintele psalmistului: „Râvna casei Tale m-a mâncat" și nu-și găsesc liniște decât atunci când biserica lor arată ca o floare răsădită lângă izvoarele apelor.

Biserica Sfinții Îngeri, cunoscută și sub numele de „Biserica de sub coastă", așezată la intrarea în Valea Târgului, cartier ce amintește de inima veche a Cetății Argeșului, zidită în anul 1717, ctitorie a ieromonahului Damaschin, se numără în rândul monumentelor la care s-au făcut lucrări de conservare și restaurare. S-a consolidat turla puternic fisurată în urma cutremurului din anul 1986 și s-a refăcut acoperișul prin care pătrundea apa.

Situată în imediata apropeire a Mânăstirii Curtea de Argeş, biserica parohială cu hramul Sfinţii Voievozi, cunoscută sub denumirea de „Bolniţa", ctitorie a lui Cozma Arhiereul — mitropolit al Ungro-Vlahiei (1790-1792) — a cunoscut din plin viaţa de şantier. Printre alte lucrări — scoaterea igrasiei, consolidare, refacerea acoperişului — ca o lucrare de seamă se înscrie restaurarea picturii şi împodobirea bisericii cu mobilier sculptat.

Coborând pe valea Argeşului, la o distanţă de aproximativ 5-6 km lateral de drumul ce leagă oraşul voievodal cu oraşul Piteşti, călătorul poate admira biserica Mânăstirii Tutana, atestată documentar într-un act dat de Radu cel Mare la data de 1 aprilie 1497. Şi la acest monument, s-au făcut lucrări mari, ce au necesitat eforturi şi cheltuieli enorme. S-a început, în prima etapă, cu realizarea subzidiri. S-a făcut apoi o consolidare generală, cu refacerea bolţilor şi a turlelor, inclusiv a şarpantei. Prin grija preotului paroh Bărănescu Gheorghe care s-a dedicat cu trup şi suflet acestei lucrări, credincioşii parohiei au efectuat mii de ore de muncă benevolă contribuind în felul acesta la reducerea cheltuielilor şi grăbind ritmul lucrărilor.

Dragostea şi grija pentaru restaurarea şi păstrarea locaşurilor de cult — monumente — s-au manifestat şi prin lucrările de consolidare ce s-au făcut la biserica parohiei Stăneşti din comuna Corbi, judeţul Argeş, zidită între anii 1831-1834, ori prin cele de la biserica filială Neagoş din comuna Cepari, zidită în anul 1820.

Trebuie spus că în ceea ce priveşte lucrările efectuate, s-a pus accentul pe menţinerea formelor originale şi s-a lucrat cu documentaţie (devize, analize, săpături arheologice etc.).

Totalizând cheltuielile ce s-au efectuat prin lucrările executate la bisericile monumente, acestea se ridică, numai în ultimii trei ani, la multe zeci de milioane de lei, 90% din sumă fiind suportată de credincioşi şi din fondurile proprii ale parohiilor.

Făcând o scurtă privire asupra agendei de lucru cu referire la perspectivele viitoare în restaurare şi conservarea monumentelor, observăm că se înscrie ca prioritară terminarea lucrărilor de la Biserica Domnească, a celor de la mânăstirea Tutana şi inceperea lucrărilor de pictură la Tutana. Tot în acest an, vor începe lucrările de pictură la biserica Valea Faurului, construită în anul 1727 şi de consolidare la biserica parohială Vâlsăneşti, zidită în anul 1838, ambele din comuna Muşeteşti.

În rândul bisericilor-monumente care vor mai deschide şantiere în vara acestui an, se numără şi biserica parohială Bădiceni, din comuna Mălureni şi biserica parohială Valea Danului din comuna cu acelaşi nume, cu şantiere de pictură.

Desigur, am enumerat numai acele biserici-monumente care au, la ora actuală, documentaţiile şi pot începe lucrul o dată cu sosirea timpului favorabil. Preocuparea pentru păstrarea acestor valori se extinde însă şi la alte monumente, din alte parohii, unde preoţii parohi împreună cu organele parohiale şi cu buni credincioşi au hotărât să întocmească documentaţiile necesare şi să se treacă la lucru. Amintim, în acest sens, biserica Drujeştii Vechi, unde urmează să se facă restaurarea picturii; biserica parohiei Caloteşti, comuna Budeasa — lucrări de restaurare a picturii; biserica veche din parohia Corbi — lucrări de consolidare şi restaurare; biserica Bătuşari — lucrări de consolidare etc.

Preocuparea pentru păstrarea şi conservarea bisericilor-monumente nu s-a limitat numai la cele amintite, ci s-a extins şi la acelea care nu au avut şantiere sau nu au nevoie de lucrări speciale ci numai de întreţi-

nere și atentă supraveghere. Din rândul acestora, enumerăm : biserica Jgheaburi din comuna Corbi, săpată în stâncă ; biserica parohiei Brădet, comuna Brăduleț ; biserica parohiei Cepari, comuna Cepari, biserica parohiei Oiești, comuna Corbeni etc.

Dacă, la toate acestea, adăugăm și lucrările — mult mai vaste — ce s-au făcut la bisericile neînscrise în lista monumentelor, precum și bisericile noi ce s-au făcut în protopopiat — Sălătruc — 1977 ; Oancea - Dobroț — 1985 ; Noapteș — 1989 și Cicănești II la care se lucrează, se poate crea o imagine clară a energiilor creatoare ale preoțimii și credincioșilor ortodocși români din Protopopiatul Curtea de Argeș.

De multe ori, această muncă a fost legată sau nu de persoana unuia sau a altuia, dar ea este — și se cere a fi — un smerit prinos adus lui Dumnezeu de preoți și credincioși rămași de multe ori anonimi, dar care sunt scriși în „cartea vieții“ și pe care urmașii îi vor pomeni, chiar dacă nu le știu numele.

Résumé

Dans le protopopiat (unité administrative) d'Argeș sont de nombreuces èglises — au surplus de „Biserica Domnească“ et la Monastére d'Argeș — qui sont des vrais monuments d'art et arhitecture. L'auteur montre que par le soin des prêtres et avec le soutien des chrétiens, cettes église sont aussi en fonction aujourd' hui.

UN MONUMENT RELIGIOS REFĂCUT DIN CENUŞĂ — BISERICA DE LA COSTEŞTI

AUREL DEDU

Oraşul Costeşti este situat pe albia Teleormanului, teritoriul său fiind anterior structurat în sectoare diferenţiate pe baza grupărilor tradiţionale, de neam, în : Chiriţeşti — pe malul drept al râului Teleorman — ; Necşuleşti — în zona centrală a localităţii ; Vasileşti — în zona nordică a aşezării, de maximă concentrare a gospodăriilor — ; Şerboieni — spre sud — ; Sub coastă — în zona estică.

S-au împlinit, recent, **65 de ani** de când, în oraşul Costeşti. un groaznic incendiu declanşat în bisericuţa de lemn a aşezării mistuia, în noaptea din Vinerea Sfintelor Patimi ale Domnului, vieţile a 114 credincioşi.

Tragedia din 18 aprilie 1930 de la Costeşti a stârnit, în presa vremii, un ecou considerabil.

„Cumplita fatalitate de la Costeşti ne sângerează inimile şi ne copleşeşte mintea" — consemna, în zilele următoare, cotidianul „Universul" —, iar directorul ministerial al Munteniei, Ion Cămărăşescu, în relatarea sa despre „Valea plângerii din marginea Costeştilor", fixa perimetrul în care avusese loc „una dintre grozăviile demonice ale destinului" :

„Locul dezastrului — pe şoseaua comunală Piteşti — Roşiorii de Vede, 25 kilometri sud de Piteşti... La cincizeci de metri de şosea. pe creştetul malului drept al râului, un soclu îngust de piatră, ca o bordură de trotuar. Atât a rămas din bisericuţa de lemn. La unul din capete, două pietre suprapuse : masa altarului. Pe jos, puţin scrum şi cenuşă. Un fragment din clopotul de bronz şi o bucată de lanţ. Două balamale şi ciocănaşul de fier pentru toacă. Cărţile de rugăciuni arse, dar cu foile şi cu textul intacte. Altceva nimic".

Biserica cu pereţii din bârne de lemn era prevăzută cu tindă interioară de 4 metri pe 4 şi avea o uşă exterioară, pe unde au scăpat neatinşi sau uşor răniţi cei aflaţi în tindă.

Un perete de scânduri despărţea tinda de biserica propriu-zisă. În biserică, n-a fost nici o uşă, ci „numai un toc având 60 centimentri lumină şi trecere de-abia pentru un om", iar ferestrele erau mici şi zăvorâte.

Incendiul a fost provocat, se pare, de la lumânările din sfeşnice, care au aprins zecile de coroane din celuloid agăţate pe pereţi sau depozitate în pod.

Bilanţul a fost tragic. Credincioşii aflaţi în biserică „au murit toţi asfixiaţi în picioare şi în urmă, de-abia au fost arşi. Carbonizarea s-a făcut cel mult până la brâu... În special, capetele au fost arse...".

Vestea cumplitei nenorociri de la Costeşti a cuprins toată ţara, atât din Pravoslavnică, cum şi pe cea din depărtate ţări —, toţi văzând în aceas-

tă întâmplare — precum glăsuiește pisania — mustrarea lui Dumnezeu și un aspru îndemn pentru noi ca să ne îndeplinim cele ce sunt de a noastră datorie.

P.F. Patriarh al României, Dr. Miron Cristea a făcut o călduroasă rugare către fii săi duhovnicești, arătând durerea sa și a noastră a tuturora și dând înțeleptești învățături pentru o mai bună pază viitoare în bisericile mici și cinstite cu lumânări aprinse. I.P.S.S. a îndemnat toată oastea dreptcredincioasă să pună mână de la mână obolul său ca să se poată ridica în satul Costești o largă biserică de pomenire atât pentru cei 114 grabnic chemați la Domnul în Vinerea cea Mare, cât și pentru cei rămași în viață și înțelepțiți pentru o mai sârguincioasă îndeplinire a datoriilor lor creștinești.

În sprijinul acestei chemări, domnul Stelian Popescu, directorul gazetei „Universul" care s-a dovedit de atâtea ori deosebit de râvnitor întru a sprijini treburile și nevoile obștei noastre creștinești — după cum se menționează în pisanie — a poftit pe cetitorii săi ca să dea fiecare cât îi lasă inima și să sporească astfel puterile zidirii bisericii celei din nou dorite".

Sfântul locaș cu hramurile : „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul" a fost ridicat între anii 1930—1933, prin donații din toată lumea creștină de pe tărâmurile românești cât și de peste granițe. Nu s-a ridicat pe fostul loc al bisericuței din lemn, unde s-au mistuit în foc atâtea suflete, de la elevi, învățători, copii și bătrâni, până la preotul slujitor Dumitru Vișinescu.

Biserica este construită în formă de cruce, cu două turle, din cărămidă și piatră de Albești, cheltuielile fiind acoperite din cele 10 milioane lei colectați prin grija P.F. Patriarh Miron Cristea, a Înaltei ocârmuiri a țării și a P.S. Episcop Nichita Duma al Argeșului, cu concursul determinant al ziarului „Universul".

Arhitectul acestei monumentale biserici a fost D. Ionescu-Berechet, iar coordonator de lucrări, ing. Emil Prager.

Pictura în frescă, în interiorul și exteriorul bisericii s-a executat de pictorul Dimitrie Belizarie, originar din comuna Domnești, județul Muscel.

În aceeași perioadă, a fost edificată locuința pentru preotul slujitor, precum și paraclisul de la cimitir, zidit pe locul „unde au pătimit, arzând de vii și s-au săvârșit cele 114 suflete".

Târnosirea bisericii — monument din Costești a avut loc la 21 iulie 1933, slujba de sfințire fiind oficiată de către Episcopul Eparhiei Argeșului, P.S. Nichita Duma.

Degradându-se cu vremea, pictura a fost restaurată în anii 1974—1975, prin grija preotului paroh Ion Albulescu, de către pictorița Virginia Videa din București.

Amplasată în zona centrală a orașului, monumentala biserică din Costești reprezintă o mărturie concludentă a harului artistic al constructorilor români, dar și a unității în vremi de restriște a oamenilor din popor.

Din durerea pentru suferința semenilor și din dragostea nețărmurită pentru frumos, s-a născut această capodoperă a arhitecturii ecleziastice argeșene din perioada interbelică.

Rememorând jertfa întru credința străbună a sufletelor mistuite în flăcări, ne exprimăm, în același timp, admirația pentru solidaritatea umană și pentru creațiile întru eternitate ale poporului român.

GRIJA PENTRU MONUMENTELE ISTORICE, OBIECTIV PRIORITAR AL PREOȚILOR DIN PROTOPOPIATUL CÂMPULUNG-MUSCEL

DĂNUȚ I. MANU

Istoria a dovedit și viața a confirmat că poporul român în bimilenara sa istorie a purtat de grijă monumentelor pe care le-a ridicat pe diferite locuri de adâncă reverberație istorică și care au însemnat tot atâtea momente cruciale ale sale. Asemenea tuturor popoarelor planetei albastre, poporul român și-a identificat istoria cu ceea ce au produs mințile luminate ale lui și care au rămas, peste veacuri, mărturii grăitoare ale culturii și spiritualității.

Poporul român, născut deodată „român și creștin", a ridicat locașuri de cult, unele adevărate capodopere ale genului, altele neimpresionante prin proporție, dar respirând peste veacuri izul românesc, chintesența acestui popor trăitor în spațiul carpato-danubiano-pontic. Față de aceste locașuri, românul a avut totdeauna o grijă deosebită, dată fiind, pe de o parte credința în Dumnezeu, iar, pe de altă parte, înclinarea sa spre frumos. Românul nu a ignorat niciodată nici munca neobosită și stăruitoare a înaintașilor, conștient fiind că totul s-a făcut cu sudoare și cu nenumărate privațiuni. În mirosul de tămâie și în fredonarea imnelor de cult, românul s-a simțit mereu minunat și pentru locașul care-i oferea această oază de liniște sufletească a pus totdeauna ceea ce a avut mai bun și mai sfânt.

Aceste monumente aflate permanent în purtarea de grijă a creștinului sunt pentru noi adevărate certificate de naștere și dovezi grăitoare despre continuitatea pe aceste minunate guri de rai.

Protoieria Câmpulung - Muscel care se întinde pe vechile granițe ale fostului dar doritului județ Muscel cuprinde 105 parohii. În fiecare parohie, așa cum este firesc, se află o biserică, făcând parte din lista monumentelor unele mai noi, dar altele mai vechi istorice și luate în grija Oficiului județean al patrimoniului cultural național. Aceasta nu înseamnă că slujitorii sfintelor altare nu se preocupă în mod deosebit de conservarea lor, grija este permanentă și o descindere la fața locului poate confirma oricând munca cu timp și fără timp a celor ce și-au închinat viața și activitatea slujirii lui Dumnezeu și a semenilor lor. În cele ce urmează, vom prezenta numai câteva parohii în care dorința credincioșilor de a păstra zestrea spirituală lăsată de strămoșii lor s-a împletit în mod fericit cu munca neo-

bosită a preoților. Pentru rațiuni de metodă și pentru o mai bună imagine a cititorului, vom prezenta și câteva date istorice care se vor un rezumat al celor mai importante momente din existența monumentului.

BISERICA SFÂNTA MUCENIȚĂ MARINA

După părerea istoricului Aricescu, biserica ar exista din secolul al XII-lea, dar, neavând dovezi, nu se poate susține. Ceea ce este sigur este faptul că, la săpăturile arheologice efectuate în 1966 sub conducerea eminentului istoric muscelean Flaminiu Mîrțu, au fost descoperite relicve datând din secolele XV - XVI, ceea ce dovedește că biserica datează din acea vreme. Între anii 1897 - 1899, biserica a suferit o reparație capitală, adăugându-i-se turla Pantocrator și pictându-se din nou de pictorul Gheorghe Popescu din Lerești.

În decursul anilor, s-au făcut unele mici reparații de întreținere, ca tencuieli exterioare și acoperirea întregului corp.

Începând cu 1986, prin grija preotului paroh Vasile Grigorescu, biserica a devenit un adevărat șantier, făcându-se lucrări de consolidare a temeliei, de subzidire și aerisire, iar, în momentul de față, se restaurează pictura afectată în mare proporție. Restaurarea se face de pictorul Tecuci - Păltineanu și lucrările se află într-un stadiu avansat.

BISERICA LĂICĂI

Așezată pe valea Dâmboviței, pe ambele maluri ale râului, parohia Lăicăi posedă o biserică zidită în anul 1797. Ea a fost construită de enoriașii satului la îndemnul preotului Ivan și a diaconului Șerb de la Schitul Cetățuia. Pisania aflată deasupra ușii, cu toate că nu se mai păstrează în întregime, atestă anul construcției ca fiind 1797, dar menționează și anul 1846, când, prin osteneala și cheltuiala lui Gheorghe Isbășescu și a soției sale, Frusina, i s-au adus unele reparații care au înfrumusețat-o.

Biserica a fost pictată imediat după construire, în tehnica tempera de pictori necunoscuți ca nume, dar care s-au recomandat prin ceea ce au lăsat, pictura lor fiind foarte frumoasă. În 1846, s-a adăugat al doilea strat de pictură de zugravii : „Hagi Avram, Sachelarie, Anghel, Iane“, din Târgoviște, inferioară primului strat, dar s-a păstrat foarte bine, semn că autorii au folosit culori bune. Nu s-a păstrat registrul iconografic anterior, dar dispunerea icoanelor este după erminia bizantină, dovadă că autorii au învățat arta picturii la școlile organizate în chiliile mânăstirilor.

Anii, intemperiile și-au pus amprenta și pe Sfântul locaș care a fost renovat în nenumărate rânduri. Lucrările executate în anii 1927 - 1945 au avut rostul să înlăture degradările existente. Se simțea nevoia unor reparații capitale, care să redea biserica în forma ei originară, nevoie pe care a adus-o la bun sfârșit actualul preot paroh Duțulescu Dumitru. Vrednicul păstor a inițiat lucrări de tencuieli exterioare, de înlocuire a acoperișului și restaurare a picturii. Munca nu a fost zadarnică, astăzi, biserica arătând foarte frumos, fiind o mândrie a satului și a văii râului Dâmbovița.

BISERICA RUCĂRUL DE MIJLOC

Într-un cadru deosebit de pitoresc, la poale de Carpați, se întinde comuna turistică Rucăr. Localitatea are trei biserici, din care două parohiale, iar una, biserică de cimitir.

Biserica din Rucărul de Mijloc este construită de locuitorii satului în 1900, pe locul fostei biserici zidite la 1744, de boierul Drăghici Lupoianu, fost vameș la schela Dragoslavele. Ac

tuala biserică a fost pictată de pictorul polonez Wienawa Bledovski în anul 1902, cum se vede în scena ce reprezintă primul sinod ecumenic (Niceea, 325).

Cutremurele din : 1940, 1977, 1986 au fisurat această biserică, adevărată catedrală, și, după părerea tuturor, cea mai mare din județ. Se impuneau lucrări imediate pentru consolidarea monumentului, obiectiv pe care și l-a fixat actualul preot Libianu Ion. După ce a consolidat cele trei turle ce amenințau să cadă, a purces la renovarea picturii interioare. Această lucrarea a necesitat mai întâi pregătirea pereților, care s-a făcut în cele mai bune condiții pentru a oferi un teren propice picturii. Lucrările de pictură sunt efectuate de pictorul Căpușe Ilie și au debutat minunat ; după părerile specialiștilor care au vizitat șantierul, biserica va arăta ca o adevărată capodoperă. Un loc deosebit îl ocupă, în preocupările preotului, catapeteasma bisericii care este de o remarcabilă valoare artistică, ea provenind de la fosta biserică Sărindar din București, ctitoria marelui Matei Basarab. Aceasta va trebui să fie restaurată și, după ce i se vor face toate cele necesare, va fi una dintre cele mai valoroase tâmple — mărturie a epocii marelui Basarab.

Paralel cu lucrările de reparații de la biserica nouă, preotul Libianu Ion a inițiat lucrări la biserica veche, ctitoria din 1780 a „dumnealui Jupan Gheorghe Nicola Smerna Linotopitu, eparhia Castaria", așa cum reiese din pisania aflată deasupra ușii de la intrare. Biserica a suferit mult la cutremure și munca neobosită a preotului a făcut ca ea să-și continue existența, în prezent, fiind în afara oricărui pericol. Posedă o pictură post-brâncovenească care s-a păstrat foarte bine.

BISERICA GLÂMBOCATA

În comuna Glâmbocata, se află satul Călugărița, numit așa după un schit de călugărițe ce ar fi existat aici. Monumentul care polarizează atenția vizitatorului este biserica de lemn cu hramul Sf. Ierarh Nicolae, ridicată în 1746, în zilele domnitorului Ion Constantin Nicolae voevod de „robul lui Dumnezeu Nicodin eromonahul-egumenul Sfintei mânăstiri Dolgopol". Biserica se află în stare bună, fiind conservată de actualul preot Stroescu Nicolae. Pictura exterioară s-a păstrat foarte bine și prezintă unele particularități, în sensul că sunt intercalați, printre sfinții bisericii creștine, și personaje din Vechiul Testament.

BISERICA SCHITU-GOLEȘTI

De o parte și de alta a șoselei principale ce leagă orașele Câmpulung și Pitești, se întinde comuna Schitu Golești. Biserica parohială se află în cătunul Valea Pechii și a fost zidită între anii 1670—1676, de episcopul Grigorie al Buzăului, ca schit de călugări. Ctitorul a împodobit-o cu pictură în frescă. Devenind biserică de mir, începând cu 1802, i s-au făcut unele adausuri, în prezent, fiind mai mare decât în forma originală. În decursul anilor, i s-au făcut dese reparații, dar lucrarea de căpetenie este aceea care se săvârșește, în momentul de față, restaurarea picturii. Vrednicul preot Olteanu Corneliu, care poate fi considerat ca un al doilea ctitor, a purces la redescoperirea picturii cu ajutorul pictorului Dumitru Tecuci-Păltineanu. Din restaurarea Sfântului Altar și a turlei Pantocrator, ne întâmpină o minunată pictură din secolul al XVII-lea, cu un registru iconografic bine dispus. La Proscominiar, s-a descoperit și numele picto-

rului, acesta fiind „Gheorghe monahul".

La încheierea acestor rânduri, trebuie să menționăm că zestrea Protoieriei Câmpulung este mult mai bogată. Ceea ce este de remarcat este faptul că preoții parohiilor se străduiesc pentru conservarea monumentelor cu conștiința că fac o faptă bineplăcută, atât lui Dumnezeu, cât și oamenilor și că apără trecutul cultural și spiritual al poporului român.

Abstract

The author presents some churches in Muscel County underlying the priests' and the Christians' effort to preserve these historical monuments.

MĂRTURII ALE ISTORIEI ŞI CREDINŢEI NOASTRE ÎN CAPITALA JUDEŢULUI ARGEŞ

VALERIU DRĂGUŞIN

1. Biserica Domnească „Sf. Gheorghe" din Piteşti — ctitorie a voievodului Constantin Şerban şi a soţiei sale, Doamna Bălaşa, — a fost înălţată în 1656 în curtea veche domnească, reşedinţă folosită temporar de domintorul ţării.

Biserica este un monument reprezentativ pentru arhitectura epocii lui Matei Basarab, individualizându-se prin pridvorul supraînălţat şi cu clopotniţa ce-i conferă monumentalitate. În decursul existenţei sale multiseculare, a suferit numeroase transformări. Fiind afectată de incendiul din 1848, restaurarea întreprinsă de Direcţia Monumentelor Istorice în perioada anilor 1966—1968 a implicat realizarea unei documentaţii vaste ce-a urmărit ca monumentul să fie readus la forma originară. În cadrul ambiental al centrului modern al municipiului Piteşti, Biserica Domnească constituie o mărturie elocventă a artei meşterilor români ai vremii. Menţinerea ei într-un stadiu corespunzător de conservare şi ocrotirea ei reprezintă o îndatorire de conştiinţă patriotică.

2. În fostul centru comercial al oraşului, se înalţă maiestuoasă Biserica „Adormirea Maicii Domnului" — ctitoria din 1818 a marelui căminar Ion Mavrodolu — distrusă de acelaşi groaznic incendiu din 1848. Biserica a fost refăcută în anul următor, adăugându-i-se, cu această ocazie, un pridvor subdimensionat, în latura vestică. Seismele succesive au slăbit structura de rezistenţă a lăcaşului de cult într-atât, încât turlele aveau o înclinaţie de 12°, fiind în pericol iminent de prăbuşire.

Se impunea, deci, întreprinderea unor acţiuni urgente de cercetare şi programare a lucrărilor menite să salveze acest important obiectiv cu personalitatea sa. S-a întocmit proiectul pentru această lucrare de d-l arh. Nicolae Ernst în colaborare cu d-na ing. Ana Maria Marinescu, urmărindu-se readucerea acestui sfânt lăcaş la forma iniţială, precum şi consolidarea sa pentru dăinuirea în timp.

Meritorie fiind strădania actualului paroh, Pr. Gheorghe Calapod, în coordonarea acestor mari şi costisitoare lucrări, sperăm într-o finalizare corespunzătoare a lor, cât mai curând, deşi parohia se confruntă cu probleme financiare destul de serioase. Apelăm, şi cu acest prilej, la toţi factorii de decizie, la o continuă şi insistentă atenţie, la colaborare şi sprijin efectiv.

3. Un monument de excepţie al Piteştiului este Biserica „Sfânta Treime" - Beştelei, ctitorită în perioada cea mai fecundă de revigorare culturală, a lui Matei Basarab — monu-

ment databil ante 1654 — care este, se pare, opera meşterului zidar Stoica, cel care a înălţat şi biserica-monument din Goleşti.

Biserica „Sfânta Treime" a fost restaurată recent — pe baza unui studiu aprofundat şi materializat în proiectul întocmit de arhitecţii Maria şi Alexandru Mulţescu, arhitecţi merituoşi în această măreaţă operă de redare a strălucirii de odinioară unor vechi monumente de cult din această urbe.

Lucrările de restaurare începute de fosta Direcţie a Monumentelor Istorice au fost continuate prin grija preotului paroh Ion Teodorescu şi desăvârşite prin eforturi considerabile de conducerea parohiei. Monumentul se înscrie azi printre cele mai mari realizări care au drept scop păstrarea patrimoniului arhitectural ecleziastic din zonă. Ulterior consolidării structurii, s-a procedat la restaurarea picturii, completându-se zonele lacunare cu o pictură cât mai apropiată ca stil şi cromatică cu vechea pictură — realizată de Prof. Nicolae Sava.

4. Amplasată în renumitul parc natural Trivale din Piteşti, vechea ctitorie a Mitropolitului cărturar Varlaam — Schitul Trivale — şi-a recăpătat, în ultimul deceniu, o nouă viaţă, prin refacerea integrală şi prin grija Sfintei Episcopii, a ierarhilor săi P. S. GHERASIM şi P. S. CALINIC şi a neobositului stareţ actual, Ciprian.

Monumentalitatea artistică i-a fost redată acestui aşezământ monastic de pictura specific ortodoxă, caldă şi intimă a zugravului Ion Savu din Săpata — Argeş, cel care a dat strălucire picturii Bisericii din Valea Mare — Ştefăneşti.

5. Constant, s-a manifestat o preocupare susţinută a tuturor cucernicilor pr. parohi de pe raza municipiului Piteşti pentru buna întreţinere a locaşurilor de cult din grija lor. Astfel, la Biserica „Buna Vestire" — Greci, preotul paroh Gheorghe Chiriţescu are meritul de-a fi cercetat monumentul cu ochii unui istoric, descoperind, în diaconicon, pictura iniţială de-o importanţă evidentă, ce se adaugă celei din sec. al XVIII-lea.

Şi la „Buna Vestire" — Greci s-a împrospătat vechea pictură semnată de renumitul zugrav de biserici, Gh. Belizarie, restaurarea picturii fiind făcută de d-l Vasile Ivănescu din Curtea de Argeş.

În atenţia credincioşilor şi cucernicilor preoţi stă şi restaurarea picturii la Biserica „Sfântul Ilie", biserică de breaslă a cojocarilor — ctitorită în 1828 de starostele amintitei bresle — Pantelimon, precum şi la Găvana II — Biserica Sfinţii Voievozi — Meculeşti — ctitorită, în 1752, de către boierii Pârvu şi Şerban Lerescu. Există încă aici fragmente dintr-o valoroasă pictură datată 1845 cu interesante tablouri votive.

Relevând grija constantă a clericilor acestor aşezăminte - pentru tezaurul ce le-a fost încredinţat de înaintaşi — Protoieria Piteşti îşi exprimă încrederea că toţi preoţii se vor dovedi straşnici păzitori ai valorilor culturale moştenite şi vor face ca, prin chivernisita gospodărire a locaşurilor de cult, să perpetueze tradiţia de a conserva şi îngriji aceste mari valori care sunt mărturii şi de credinţă şi de istorie naţională.

Abstract

The author reminds us the main churches in Piteşti and insists upon the effort that the priests and the Christians made to take care of them.

SCURT ISTORIC AL BISERICII „BUNA VESTIRE" — PITEŞTI

GHEORGHE CHIRIŢESCU

Biserica „BUNA VESTIRE" — PITEŞTI, str. Justiţiei nr. 3, numită înainte „biserica GRECI", cu hramurile secundare SF. ÎMPĂRAŢI CONSTANTIN şi ELENA şi SF. MINA, zidită de Logofătul IOAN NOROCEA, în anul 1564, cu o singură turlă, a Pantocratorului, la care în 1712 i s-a adăugat turla - Clopotniţă, de către Logofătul RIZEA cu jupâneasa sa ILINCA —, este actualmente o biserică triconc, cu două turle şi un pridvor, cu ziduri de cărămidă şi bolovani şi învelită cu tablă galvanizată. Sub actuala tencuială s-a păstrat, pe anumite suprafeţe, aspectul exterior iniţial : cărămidă aparentă alternată cu asize de mortar imitând dalele de piatră. Soclul întregii biserici, inclusiv al pridvorului, este placat cu piatră de talie cu faţa exterioară buciardată, pe înălţime de 80 cm. Acest sfânt lăcaş este cel mai vechi MONUMENT ISTORIC din cele ce s-au păstrat în municipiul Piteşti.

În decursul celor peste 4 secole, această biserică a suferit numeroase reparaţii şi modificări, unele radicale, de pildă : între anii 1868 - 1870, i s-a demolat tâmpla de zid şi i s-a înlocuit cu alta de lemn, iar pardoseala din lespezi de piatră a fost înlocuită cu „parchet de duşumea cu flisurile de stejar", iar ALTARUL s-a pardosit „cu lespezi de piatră din cea veche în fiinţă". Tot atunci s-au făcut reparaţii de zidărie exterioară, s-a înlocuit „tencuiala burduşită", s-a refăcut un tavan interior, căzut, s-au făcut din nou uşile şi ferestrele bisericii, s-au consolidat cele două turle şi s-a făcut din nou pictura bisericii, de către pictorul IOSIF MATERNA, din Piteşti. În contractul din 26 aprilie 1869, se stipula : „Toţi sânţii precum şi istoria sacră să fie în tablouri zugrăvite cu vopsele bune şi cu oleiu, iar afară de tablouri se va efectua toată arhitectura şi ornamentele cu văpsele bune, însă cu oleiu şi cu lapte, spre a nu se şterge..." (din arhiva bisericii).

Între anii 1910 - 1914, s-au făcut lucrări de reparaţii radicale : s-a demolat tot adaosul din 1712, fiind prea şubred şi s-a refăcut complet, împreună cu turla - clopotniţă care s-a aşezat pe temelie solidă (beton şi şine de cale ferată). S-a făcut din nou actualul pridvor („perestil") ornamentat cu stâlpi de marmoră - mozaic de Rucăr ; restului bisericii şi s-au făcut pe alocuri subzidiri, folosindu-se şi şine de fier şi s-au reparat pereţii care prezentau crăpături. Turla Pantocratorului s-a demolat şi s-a rezidit cu cărămidă eficientă, spre a fi mai uşoară, — cum s-a procedat şi cu turla - Clopotniţă — punându-se pe temelii la care s-au folosit şi traverse

de fier ; „s-au îngroşat" cele două ziduri longitudinale de la Nartex. S-au folosit atât cimentul, cât şi varul hidraulic. S-au refăcut tencuielile interioare şi exterioare, cele vechi fiind cojite până la cărămdiă. (Din fericire, DIACONICONUL a fost cruţat, numai că, nu se ştie când, peste pictura lui, s-a aşternut un strat de var, care, precum vom vedea, a fost providenţial...). S-a refăcut, modificat şi montat tâmpla de lemn a bisericii, s-au făcut uşile împărăteşti şi diaconeşti, jeţul arhieresc şi strănile, cum şi uşa masivă de stejar sculptat, de la intrare etc. S-a învelit din nou biserica, cu tablă de zinc. Aceste lucrări s-au făcut fiind paroh preotul iconom - stavrofor Ioan Panţurescu, fost şi protoiereu de Argeş, având ca arhitect pe Bacria - Tutănescu, iar ca antreprenor pe Alex. Zoltan.

În 1913, pictorul GOGU BELIZARIE a început pictura bisericii, pe tencuială nouă, în ulei, pictură care se păstrează şi astăzi. După cum am amintit, de DIACONICON nu s-a atins, salvându-se astfel cele două straturi de pictură murală, frescă, despre care se va vorbi mai departe.

În anul 1949, s-au înlocuit toate ferestrele bisericii, cu tocuri cu tot, pe aceleaşi dimensiuni.

În anul 1956 s-a restaurat şi spălat pictura în ulei a bisericii, de către pictorul Vasile IVĂNESCU din Curtea - de - Argeş, iar în jurul bisericii s-a făcut trotuar cu dale de ciment, nesclivisite.

În anul 1957 s-a învelit din nou biserica, cu tablă galvanizată, şi tot atunci s-a introdus în biserică, încălzirea cu gaze de sondă.

În anul 1968 s-a împrejmuit curtea bisericii, pe o lungime de 45 m.l. cu gard cu stâlpi de ţeavă şi plasă de sârmă, pe soclu de beton.

În anul 1980 s-a consolidat biserica după urmările seismului din 1977, încingându-se cu centură de beton armat şi cu tiranţi groşi, de fier, turla Pantacratorului consolidându-se cu centuri şi stâlpi de beton armat.

În anul 1983 s-a restaurat pentru a doua oară pictura în ulei a bisericii, de către acelaşi pictor Vasile Ivănescu şi în acelaşi an s-au înlocuit strănile vechi ale bisericii, cu altele noi, de stejar sculptat, opera sculptorului Petre Donescu.

În anul 1984, pictorul profesor DAN MOHANU a restaurat, complet, pictura murală din DIACONICON, găsindu-se pe boltă şi pe portativul de dedesubt, fresca originală din 1564, iar pe portativul de mai jos, altă frescă suprapusă peste cea originală, presupusă a fi din sec. al 18-lea. Aşadar, DIACONICONUL existent este ca un certificat de naştere a bisericii noastre, iar fresca existentă trebuie socotită ca o adevărată comoară a PATRIMONIULUI CULTURAL NAŢIONAL, care merită atenţie şi studiu. Menţionăm că pe bolta Diaconiconului, MÂNTUITORUL este înfăţişat ca „ÎNGER DE MARE SFAT“ (Isaia), cu aripi, deasupra cu serafimi şi împrejur, pe portativul de jos, cu „îngeri domnii“... identificările fiind, fireşte, cu slove slavoneşti. Pe porţiunea de jos, spre pardoseaua de piatră, mult sub nivelul Altarului, sunt multe grafite care aşteaptă interes şi competenţă în descifrare... Nădăjduim şi aşteptăm vizitatori bineveniţi...

Résumé

L'église „Buna Vestire“ (L'Annonciation“), de Piteşti est le plus ancien monument historique.

L'auteur fait une rétrospective des reconstruction de ce monument aux cours des années.

BISERICA ŞUBEŞTI — CTITORIE A BRESLEI „ŞUBARILOR" DIN CÂMPULUNG - MUSCEL

EUGEN MATEI
MIHAIL BECUŢ

Situată în partea sudică a municipiului Câmpulung - Muscel, în mahalaua „Şubarilor" — meşterii care confecţionau şube ; de unde şi numele de „Biserica Şubeşti" — locaşul a fost zidit în secolul al XVI-lea. între 1552—1560, din piatră şi cărămidă, de către Oprea şi Stanciul Boja cu fiii lor : Stanciul, Voica, Marin, Neniul, Dobra, Marin, Elina, Dragomir, având hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului".

O altă inscripţie mai nouă glăsuieşte : „Această sfântă şi dumnezeiască biserică Văvidenie Bogorodiţe zidit-o-au din temelie judeţul Gherghi" — fost ocârmuitor al Câmpulungului, în vremea lui Matei Basarab (1632—1654). El a zidit vechea biserică Şubeşti, care, în cursul vremii, iarăşi se strică şi se ruinează şi, din nou, evlavia altor binecredincioşi o reînnoiesc precum se vede, în anul 1779, ctitori fiind : Dosithei arhimandritul, egumen al Mânăstirii Câmpulung, şi Trandafir logofătul, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti.

Pisania de deasupra uşii de la intrare spune : „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin. Din râvnă dumnezeiască · îndemnat fiind eu, robul lui Dumnezeu, Dosithei arhimandrit, năstavnicul Sfintei Mânăstiri Câmpulung, cu Trandafir împreună, logofăt al Sfintei Mânăstiri, am început şi am zidit această sfântă biserică din temelie, întru cinstea şi prăznuirea Intrării în biserică a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare şi Pururea Fecioarei Maria şi a Sfântului Părintelui Nostru Spiridon şi a Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena, pentru că, fiind altă biserică aproape de aceasta făcută de un Oprea Stanciu Boja den leat 7060 şi foarte se învechise şi se stricase de tot, s-au făcut şi s-au înfrumuseţat aceasta cum se vede, în zilele Prea Înălţatului Domn Ion Ipsilanti Voevod, cu blagoslovenia Prea Sfinţiei Sale Părintele Mitropolit Grigorie la leat 1779, luna noiembrie, 21".

Arhitectura bisericii este caracteristică epocii lui Matei Basarab, având colonadele pridvorului cu arcuri strâmte, sprijinite pe cuzinete de piatră.

Naosul este despărţit de pronaos prin doi stâlpi rotunzi. Catapeteasma este din zid cu o cruce deasupra. Catapeteasma prezintă, deasupra uşilor împărăteşti şi diaconeşti, brâie florale sculptate.

Pictura bisericii în frescă este de-

o importanţă deosebită şi aparţine secolului al XVIII-lea, având o mare bogăţie de scene şi ornamentaţii caracteristice epocii lui Brâncoveanu, asemănătoare bisericii de la Hurez — Vâlcea.

Ctitorul Dosithei este pictat în haină neagră monahală, iar Trandafir Logofătul purtând haine de negustor, apropiate de cele ale boierilor.

Biserica este construită în formă de cruce având două turle cu brâuri de cărămizi în zig-zag. Locaşul şi pictura s-au păstrat în starea de la început.

Biserica suferă de pe urma incendiului din 8 mai 1934, care, în interior, a afectat pictura şi aşa degradată de-a lungul anilor.

Pentru frumuseţea arhitecturală cât şi pentru vechimea picturii, Biserica a fost declarată monument istoric.

Considerând-o „una dintre cele mai interesante biserici din Câmpulung-Muscel", arhitectul N. Ghika - Budeşti releva, în studiul său consacrat evoluţiei arhitecturii religioase în Ţara Românească, că „forma planului se deosebeşte prin pronaosul care nu este mai larg ca naosul ; din centră — observă ilustrul arhitect — biserica are absidele laterale diferite de cele obişnuite, căci ele au, în exterior, numai trei laturi în loc de cinci şi că aceste laturi sunt aplicate pe o primă ieşitură a zidului". Observând că „execuţia este destul de neregulată", N. Ghika - Budeşti remarcă „forma interioară a absidelor" asemănătoare „unui fragment de cerc turtit".

Nominalizarea elementelor de plan constituente impune autorului precizarea că „altarul are o formă eliptică adâncă", iar pronaosul pătrat e boltit cu o calotă între arcuri răzimate pe console de colţ ; pe latura de nord, o uşă mică duce la scara clopotniţei, care este într-un turn alipit de zid". Sub raport constructiv, „pridvorul pe arcade în semicerc se reazimă pe coloane cilindrice bogat zugrăvite, iar bolta e o calotă centrală între arcuri care se reazimă pe console".

Tratarea decorului arhitectural exterior i se pare „simplă şi rustică", constatând lipsa panourilor şi arcaturilor, arhitectura exterioară rezumându-se la „soclul simplu profilat, un brâu larg, compus din trei toruri alăturate şi o cornişă clasică, cu zimţi, peste care s-a adăugit o altă cornişă nouă, modernă, de formă greoaie".

Analiza intervenţiilor efectuate în timp asupra edificiului religios poate fi sesizată şi în cazul „ferestrelor care au fost lărgite şi chenarele lor au dispărut".

Nu numai caracteristicile arhitecturale ale acestui important lăcaş de cult fac obiectul studiului menţionat, ci şi pictura : „faţada principală — observă N. Ghika - Budeşti — este în întregime împodobită cu o frumoasă zugrăveală de curând restaurată ; unele dintre faţadele laterale şi brâul sunt, de asemenea, zugrăvite în mod rustic, iar interiorul a conservat o frumoasă podoabă de zugrăveli". Tendinţa „înnoirii" picturii — a cărei valoare este incontestabilă — se manifestă în cursul lucrărilor efectuate de către pictorul restaurator I. Mihail, în perioada august-noiembrie 1926.

Incendiul devastator din 8 mai 1934 a mistuit, din păcate, o mare parte din cartierul Şubeşti, afectând considerabil pictura interioară a monumentului. Numele autorilor originalei picturi, ai cărei program iconografic din interior este dominat de scene evocatoare din viaţa Maicii Domnului — motivate, se pare, prin hramul bisericii — nu au putut fi determinate. Este, însă, neîndoielnic — potrivit aprecierii preotului cărturar Ioan Răuţescu — că „zugravi au fost mai mulţi, deoarece se obser-

vă scene mai slab lucrate, denotând lucru de ucenic".

Stilistic, pictura Bisericii Şubeşti se încadrează, prin caracteristicile ei evidente, în arta bisericească de influenţă brâncovenească.

Cumulând şi funcţia de necropolă, Biserica Şubeşti, a conservat, în partea de sud a pridvorului, piatra tombală a unuia dintre ctitori : inscripţia, parţial, lizibilă facilitând determinarea acestuia şi anul săvârşirii sale din viaţă : „logofăt Trandafir, în zilele luminatului domn Io Mihai Şuţu v(oe)v(o)d, oct(ombrie) 11, 1791". Un alt mormânt — amplasat în zona nordică a pridvorului — este datat : „1724".

În patrimoniul bisericii, se tezaurizează valoroase cărţi bisericeşti : Tipic (1816), Minee din 1852, Ceaslov (1854), Octoih (1890). Evhologhion (1896), Cazanie (1898) ş.a., precum şi icoane pictate pe lemn : „Învierea Domnului", „Sf. Nicolae", „Sf. Filofteia" — semnate de Petrescu — şi icoane prăznicare cu două feţe datând din ultimul pătrar al secolului al XIX-lea.

Grupate, în incintă, cruci vechi de piatră pomenesc numele unor preoţi sau enoriaşi care au contribuit la restaurarea sau împodobirea acestui sfânt lăcaş aparţinând renumitei bresle a „şubarilor" câmpulungeni ; o cruce datată 2 mai 1845 are următoarea inscripţie : „Pomeneşte, Doamne, Gheorghie Buncă", iar alta — din 1850 — aminteşte pe „preotu(l) Ioan Săraru şi soţiea sa. Platonida monahia, fii(i) preotului N. şi soţia sa, Zmaranda eriţa".

O cruce monumentală, de piatră — amplasată la nord-est de altarul bisericii — prezintă, pe faţa principală, un text excizat în limba slavonă : „S-a ridicat această cinstită cruce întru ruga şi întru lauda celui întru sfinţi părintelui nostru, arhiereului şi făcătorului de minuni, Nicolae al Mira Lichiei, în zilele lui Ion Mihail voevod" (1593—1601). Reproducerea textului incizat pe latura posterioară a acestui important monument epigrafic contribuie la stabilirea amplasamentului anterior : „Această sfântă cruce s-a găsit în zidu(l) pavajului cel veici (sic !) la an 1887 şi am găsit de cuviinţă a o pune aici, în zilele alesului nostru primar Istrate Rize al urbei Câmpulung şi cu cheltuiala d-lui Costaiche Chirca".

* * *

Evocând, prin numele său, renumita breaslă a şubarilor, în cei aproape 450 de ani de la atestarea documentară iniţială, BISERICA ŞUBEŞTI este un preţios mărgăritar în şiragul de perle arhitecturale medievale din străvechea cetate de scaun a Ţării Româneşti. Câmpulung-Muscel.

Bibliografie selectivă

Ghika - Budeşti, N. — L'ancienne architecture religieuse de la Valachie, în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice (BCMI), 1942.

Ionescu, Grigore — Istoria arhitecturii româneşti din cele mai vechi timpuri până la 1900, Bucureşti, 1937.

Iorga, Nicolae — Istoria românilor în chipuri şi icoane.

Mihail, I. — Pictura Bisericii Şubeşti din Câmpulung, în BCMI, XX, 1927.

Răuţescu, Ioan — Câmpulung-Muscel — monografie istorică, Câmpulung, 1943.

DOUĂ MONUMENTE RELIGIOASE DIN TOPOLOVENI

VALENTIN LUPU - TĂNĂSESCU
DUMITRU CĂPITANU

Despre **Topoloveni,** ca parte de moșie a jupânesei Neaga, soția lui Gherghina pârcălabul[1]), aflăm din hrisovul de la 1501 decembrie 15, dat mănăstirii Nucet[2]). Mănăstirea dâmbovițeană care le-a stăpânit— împărțindu-le într-o vreme și cu „barații" din Câmpulung[3]) — a avut și un schit „în dealul Topolovenilor[4]), pe locul căruia — ajuns în stare rea — ieromonahul Dionisie, egumenul de la Nucet, a zidit la 1745 biserica despre care se va vorbi, numită Nuceteanca, iar mai târziu Goleștii - Badii.

Până atunci, la cel mult doi kilometri din șoseaua națională — pe drumul Priboienilor — o uliță, la dreapta — te-ndeamnă peste apa Cârcinovului, în cătunul Inuri. Pe malul stâng, într-un petic de luncă, înconjurată de crucile cimitirului, e biserica, înălțată în 1706 de Gheorghe negustorul din Ianina, după cum atestă pisania dăltuită cu litere chirilice românești, mărginită pe trei părți cu chenar ornamental : „Această sfântă și dumnezeiască biserică, ce iaste hramul svinților îngeri Mihail i Gavriil, iaste zidită din temelie de robul lui Dumnezeu jupân Gheorghe de la Ianina și jupâneasa dum(nea)lui Marica și cuconii dum(nea)lor Istrate, Marica și Radu, ca să fie dum(nea)lor pomeană în veaci, în zilele luminatului domn Io Costandin Basarab voevod, luna iunie 24, leat 7214" (1706).

Cu temelia și zidurile din piatră și cărămidă, construcția e frumos proporționată, în formă de corabie și absida altarului, puțin retrasă, în cinci laturi, cu o învelitoare înaltă de șindrilă, în patru ape repezi aliniate spre streașina lată, ce înconjoară pereții tencuiți.

Biserica are, împreună cu pridvorul o lungime de circa 19 metri, lățimea de 6 metri la pronaos și doar 4 metri la pridvor, cu o înălțime de 10 metri la coama acoperișului. Cel al pridvorului, de același aspect și formă, e însă mai scund.

Meșterul constructor e identificat din inscripția de afară, sub streașina peretelui de miazăzi, cu numele Sava, care a trecut și data de 24 iunie 7214 (1706), probabil când s-a sfârșit înălțarea lăcașului.

Biserica e tencuită, decorația constând din cornișa cu trei rânduri zimțate, despărțite și alternate de alte trei rânduri de cărămizi așezate orizontal. Zimții continuă și la pridvor, deasupra coloanelor și sub calotă unde sunt colorați și dispuși în cerc. În jurul cercului de zimți e altul decorat cu zig-zaguri colorate, deasupra celor patru pandantivi de susținere, în care sunt zugrăvite simbolurile evangheliștilor. Ca decorație de piatră e cadrul ușii de la intrare, cu ornamente florale, chenarul fiind marcat prin două rozete și acolada

tăiată în partea superioară. Deasupra ușii e pisania dreptunghiulară, de care s-a vorbit, încadrată de un chenar în linii curbe.

Biserica are cele patru încăperi tradiționale ale lăcașurilor de cult ale veacului brâncovenesc. Pridvorul deschis, sprijinit pe șase stâlpi prismatici și alți doi angajați peretelui pronaosului, legați prin arcuri simple din capitelele în patru laturi, cu coarde de stejar, cioplite în opt muchii.

Pronaosul e despărțit de naos prin patru coloane de piatră, cu capitele, legate prin arcuri — rezemate pe un parapet de zid. Deasupra coloanelor e un timpan, în care se află o a doua pisanie de piatră, cu text apropiat celui din pridvor, pusă tot de ctitorul întemeietor : „Cu vrerea Tatălui i ajutoriul Fiului și cu săvârșirea sfântului Duh, ridicatu-s-au această cinstită și dumnezeiască biserică den temelia ei de robul lui Dumnezeu Gheorghe și Marica întru cinstea și lauda sfântului și slăvitului al puterilor cerești voivod arhistrateg Mihail ,în zilele luminatului domn Io Constantin Basarabul m(esi)ța..., leat 7214“ (1706). Pronaosul e dreptunghiular (4x6 m).

Naosul e aproape pătrat (6,5x6 m) și despărțit de altarul rotund în interior, adânc de circa 3,50 m, printr-o tâmplă de lemn, sculptată, care constituie o veritabilă podoabă a bisericii. Pronaosul e acoperit de o calotă sferică, naosul de alta, dar mai largă, iar altarul de o boltă mai scundă. Biserica e luminată de 4 ferestre înalte (1x0,20 m) în laturile pronaosului și naosului și de încă una în axul altarului, la care se adaugă o ferestruică la proscomidie, toate arcuite sus și în ancadramente de piatră, fără decorații.

Dacă prin liniile sale armonios proporționate, biserica din Inuri e un modest, dar veritabil monument de arhitectură de la începutul secolului al XVIII-lea, pictura ei originală îi sporește valoarea, prin îmbinarea de tonuri calde și reci și a decorației liniare și florale, care susține pictura figurală. Zugrăveala împodobește nu mai interiorul bisericii, începând cu pridvorul și datează din a doua jumătate a secolului în care a fost zidită. O inscripție zugrăvită sub pisania de piatră de la intrare în naos ne păstrează și numele meșterilor care au realizat-o : „Zugravii Mihaiu, Iordache, leat 7274“ (1766).

Începând din pridvor, pe care vremea și-a pus amprenta ei, fără a reuși totuși să o distrugă, pictura a rezistat în calotă, unde e înfățișat „IS. HS. Emanoil“, înconjurat de o inscripție în cerc. În jurul lui, în medalioane, sunt cei doisprezece apostoli. Spațiile dintre medalioane sunt decorate cu motive florale și dungi despărțitoare roșii, negre și galbene. Urmează apoi rândul de zimți, de care s-a vorbit, colorați ca și dungile despărțitoare și banda în zig-zag, în spațiile căreia sunt înscrise triunghiuri negre. Din cele patru zugrăveli din pandantivi (simbolurile celor patru evangheliști), cel din colțul de sud-est e șters. De asemenea, pe zidul de sud pictura e ștearsă, dar rezistă cea dinspre vest, unde sunt desenate scenele zidirii Evei din coasta lui Adam și a înșelării ei de către șarpe, având în luneta de deasupra scena cu Isus între apostoli, la masă, cu inscripție. Scenele biblice ale „Facerii“ continuă pe peretele de nord, cu cea a izgonirii din Rai și cea cu Adam lucrând la câmp.

Deosebit de interesantă și variată în scene e pictura peretelui dinspre răsărit a pridvorului. În luneta de deasupra intrării e „Judecata lui Hr“, avându-l pe Isus în centru, cu Maica Domnului și Ioan Botezătorul, de-o parte și de alta. Adam și Eva încadrează biserica. În registrul inferior, spre miazănoapte, e scena explicată

de inscripţia : „Când s-au arătat Arhanghelul Mihail lui Avraam li Lot la pustiire(a) şi pierzare(a) Sodomului". Alta dedesubt, e ştearsă. În dreapta, spre miazăzi, sunt surprinse scenele cu inscripţiile : „Arătatu-s-au arh. Mihail lui Iacov când fugea de frate-său" şi „(Când s-)au arătat îngerul lui Iisus Navi", ce vrea să promoveze ideea sprijinului pe care îl dă Dumnezeu eroilor. Din aceste scene putem deduce îndrăzneala zugravilor de la Inuri de a ataca şi trata subiecte mai puţin obişnuite.

Pictura pronaosului e interesantă, în primul rând prin portretele, identificate prin inscripţii, ale ctitorilor ce au zidit şi au zugrăvit biserica. Galeria ctitorilor e mare. Începând de pe peretele vestic, ea înfăţişează, în stânga uşii, pe „Şerban Topoloveanu biv logofăt za visterie" ţinând în mâna stângă biserica şi având în faţă copilul „jupân Ilie". În spatele lui Şerban e „jupân Marcu (?) post sin ego", ce-l are în faţă pe „jupân Radu" şi apoi „jupân Şerban sin ego", având în dreapta un copil. Deasupra uşii e o inscripţie cu alb, greu de descifrat, cu date asupra zidirii şi zugrăvirii : „Această sfântă şi dumnezeească biserică ce este hramul voievozilor este făcută din temelie şi zugrăvită până la săvârşirea ei de dum(nea)lui jupân Gheorghe Topoloveanu, moşi-meu, la leat 7214. Iar acum din mila lui Dumnezeu făc(ut-am) şi eu multă silinţă de o am zugrăvit peste tot precum să vede şi s-au isprăvit în zilele prea luminatului domn Io Alexandru Scarlat Ghica voevod, leat 7275 (1767), iunie 10".

În dreapta uşii, ţinând şi ea biserica, e „jupâniţa ego Maria" (soţia lui Şerban), iar lângă ea „coconiţa Păuna". Pe peretele de miazăzi, dinspre uşă, „jupân Gheorghe Topoloveanu"[5]) şi „jupâniţa ego Marica (ctitorii întemeietori) apoi „jupân Istrate Topoloveanu „vtori post(elenic)" cu „jupâniţa ego Safta", având în faţă doi copii Ştefan şi Iordache. Dincolo de fereastră, spre răsărit, tabloul votiv continuă cu „jupân Constandin Vlădescu vtori comis", cu „jupâniţa ego Stanca", „Alexandru biv vel c... (clucer sau comis) zet[6]) Şerban Topoloveanu", iar dincolo de fereastră „Meletie egumen iconom Râncăciov" (?). În calota pronaosului e pictată „Maica Domnului Platitera", având în jur chipurile proorocilor şi în pandantivi pe cei patru sfinţi melozi. În timpanul dinspre răsărit e scena „Acoperământul Maicii Domnului", iar în cele trei lunete, de sub arcurile de susţinere ale calotei, trei soboare ecumenice. Glafurile ferestrelor sunt pictate cu sfinţi şi mucenici.

Pictura naosului e la fel de interesantă şi bogată. În calotă e Isus Pantocratorul, iar în cei patru pandantivi, evanghelişti. În arcul de susţinere al calotei, spre est sunt medalioane cu sfinţi, iar în cel dinspre apus, scene din viaţa lui Isus. În luneta de pe latura sudică sunt scenele Naşterii, Înălţării şi Botezului, iar în cea de pe latura nordică, Intrarea în Ierusalim[7]), Învierea şi Buna Vestire. După cum se vede, scenele nu respectă ordinea cronologică. Sub bolţi, medalioane cu sfinţi, iar în registrul inferior, chipuri de sfinţi în picioare. Pictura naosului e întregită cu două scene în timpanul dinspre apus : Sosirea apostolilor în jurul trupului „adormit" al Maicii Domnului şi Punerea ei în mormânt, scenă care apare foarte rar în iconografia din Ţara Românească.

În sfârşit, pictura altarului are în boltă pe Maica Domnului între doi arhangheli. Scene din viaţa lui Isus decorează arcul lat al tâmplei. În registrul inferior al peretelui estic sunt şase ierarhi şi patru diaconi, câte cinci de-o parte şi de alta a ferestrei, în glaful căreia sunt pictaţi pruncul Isus şi scena liturgică a jertfei Mântuitorului, iar pe laturi câte un înger.

La proscomidie e pictată scena convorbirii dintre Petru, patriarhul Alexandriei și Hristos, cu referire la erezia lui Arie. Soclul bisericii e decorat cu romburi și flori.

Pentru a completa datele asupra bisericii din Inuri, trebuie să mai semnalăm existența unei pietre de mormânt, așezată în pridvor, în fața intrării, ștearsă de călcături, încât textul nu i se poate descifra, care are un chenar de linii, în formă de semicerc.

În jurul bisericii e cimitirul cătunului, în care mai dăinuie și două cruci de piatră cu inscripții, pe mormintele unor descendenți ai ctitorilor, răposați către sfârșitul veacului al XIX-lea.

Biserica din Inuri constituie în totul un monument reprezentativ al artei noastre din secolul XVIII, dintre puținele bine păstrate.

*
* *

Dincolo de podul pe care șoseaua națională trece apa Cârcinovului, în dreptul kilometrului 19,800 se deschide spre stânga, strada Izvor. Înaintând circa 300 de metri, îți apare în față, în mijlocul cimitirului, vechea biserică - monument, numită la început Nuceteanca și mai târziu Goleștii - Badii. De mult, pe acest loc a existat un schit-metoh al mănăstirii dâmbovițene Nucet, pe temeliile căruia egumenul Dionisie a ridicat biserica, la început, desigur, tot așezare monahală, pentru că în pisanie ctitorul spune că a făcut „și case precum se veade“.

Amănuntele zidirii ne sunt furnizate de pisania de piatră dreptunghiulară, cu inscripție în relief, așezată în pridvor, deasupra ușii de intrare în pronaos, pe care se citește: „Această sfântă biserică unde se ceatește sfânta Adormire Născătoare(i) de Dumnezeu și pomenirea sfântului părintelui nostru Visarion arhiepiscopul Larisei, acum în zilele măriei sale Io Constandin Neculae Voevod din temelie o au făcut preacuviosul egumen al Nucetului chir Dionisie eromonahul. A înfrumusețindu-o cu toată cheltuiala sfin(ției) sale făcându-și case pă cum să vede pentru a sfinții sale și a părinților sfinții sale veacinică pomenire, îndreptându cârma pravoslaviei prea sfințitu de Dumnezeu trimis chiar Neofit mitropolitul și s-au săvârșit î(n) luna lui Aprilie 15, l(ea)t 7253 (1745).

Biserica impresionează prin simplitatea liniilor atât de armonios proporționate, prin petele de culoare patinate de vreme, dar relevate de lumina difuzată de streașina largă, prin cadrul pe care e proiectată. Are înfățișarea bisericilor modeste, create de meșterii secolului al XVIII-lea, cu ucenicie la creatorii stilului brâncovenesc.

E construită în formă de navă, cu pridvorul deschis și absida, ușor retrasă, în cinci laturi, și măsoară circa 16 metri în lungime și 6 metri în lățime, toată sub învelitoarea simplă și înaltă, de șiță. Fațadele, în afara celei de apus, care e bogat pictată, sunt tencuite și decorate — în afara cornișei — cu trei brâie din cărămizi convexe, ce înconjoară biserica, pe deasupra ferestrelor dreptunghiulare, adâncite în firide arcuite sus.

Pridvorul se sprijină pe șase stâlpi de cărămidă cilindrici, doi angajați în peretele vestic al pronaosului, legați prin arcuri simple, cu drugi de lemn bărduiți pe muchii, între capitelele simple. Fațada e decorată de la cornișă cu zugrăveli în frescă, pe cele trei brâie, deasupra arcurilor și pe stâlpi. În nișa din mijloc, deasupra brâielor e zugrăvită scena Adormirii Precistei, străjuită de doi arhangheli. În interior, pridvorul e zugrăvit de la bolta mică — în care e înfățișat

Sf. Ioan Botezătorul — pe arcuri, pe pandantivi, în restul spațiilor. Remarcăm scene din patimile Sfântului mucenic Gheorghe. Pe peretele dinspre pronaos, în stânga ușii, e scena „grădinii raiului", cu apostoli, arhierei, mucenici, fecioarele înțelepte și sfinți, iar în dreapta, Iadul cu chipurile sale și „Darie împărat, Por și Alexandru Machedon". Deasupra ușii e pisania de piatră și firida cu icoana hramului, înfățișând pe Cuvioasa Paraschiva și Sfântul Dionisie. Ușa de la intrare, prinsă în cadru de lemn, cu acoladă simplă, săpată în ocnițe geminee, poartă însemnarea : „i spisa Dragomir l(ea)t 7252 (1743 - 1744).

Pronaosul e mic, dreptunghiular, luminat de ferestre pe laturi, acoperit de calota sprijinită pe centuri de ziduri, e despărțit de naos printr-un perete gros, cu trei deschideri între doi stâlpi secționați, prismatici, prin care se face trecerea, și alți doi — angajați în zidurile laterale. Pe peretele vestic, în partea stângă a ușii sunt zugrăviți Dionisie ieromonahul ctitorul și Sf. Dionisie Areopagitul, iar în dreapta Sf. Gheorghe și apoi Constandin Nicolae Voevod", în vremea căruia a fost zidită biserica. Picturile sunt cam șterse și degradate de vreme. În calota bolții e zugrăvită Sfânta Treime.

Naosul, mai spațios, cu câte două ferestre pe laturi, acoperit de bolta Pantocratorului, e despărțit de altar prin tâmpla de zid cu un singur registru, deasupra căruia se înalță crucea Răstignirii. Zidul tâmplei e în rest deschis, până la arcul bolții. Deschiderile pentru uși sunt acoladate. Altarul e semicircular în interior, cu nișe și firizi la proscomidie și diaconicon (acestea cu ferestre), și cu o fereastră în ax. În boltă e zugrăvit „Dumnezeu Tatăl Savaot" într-un cerc de raze, iar în ax „Împărăteasa cerurilor", flancată de doi arhistrategi. Icoanele tâmplei au fost desprinse din biserica părăsită și cărțile vechi, mutate în cea nouă.

Cât despre casele pe care le-a zidit Dionisie ieromonahul, ele nu mai există azi, dar au adăpostit în ultimile decenii ale secolului al XVIII-lea școala sătească. Despre aceasta, avem mărturie însemnările de pe un **Pentacostarion** tipărit la București în 7251 (1742 - 1743) — una din 1776, pe foaia „epilogului" care arată : „Să se știe că am scris eu Gligoie popa, când î(n)vățam pă copii în cas(a) din curtea sfintei biserici dela Dealu Topolovenilor, care au făcut Dionisie monahul arhimandrit". Mai departe se însemnă : „Și am scris eu Gligor(e) popa sin lui Voicu croitor ot Pătroaia când învățam carte slavonească la școala părintelui vlădica Ungrovlahiei, chir Filaret. Gligore log(ofăt)". De asemenea e și o însemnare a lui „Ion Pârcălabu(l) 1782, feb. 23"[8]).

Biserica Goleștii Badii merită să fie îngrijită pentru a-i prelungi dăinuirea, chiar dacă a fost părăsită oficierii, pentru că-și merită cu adevărat încadrarea în rândurile monumentelor noastre de arhitectură.

NOTE

[1] Fratele doamnei Rada a lui Vlad vodă Călugărul, deci unchiul lui Radu cel Mare voievod. (N. Stoicescu, **Dicționar al marilor dregători**, Ed. Enciclopedică, 1971, p. 24.

[2] „...pe care a ridicat-o din temelie cinstitul vlastelin și unchi al domniei mele jupân (Hher)ghina mare pârcălab și nastavnicului din acea mănăstire și celui mai cinstit dintre ieromonahi, învățătorul turmei cuvântătoare a lui Hristos, egumenului (popei chir) Ilarion și apoi tuturor fraților câți sunt întru Hristos la sfânta mănăstire..., ca să le fie satele anume : Ciomașanii cu tot hotarul și cu morile și **Topolovenii toți și cu vinăriciul...**" (Documente, B. Țara Românească, veacul XVI, vol, I, Ed. Ac. RPR, 1951, p. 225).

[3] Zapisul din „Ghenarie 15, văleat

7165 (1657) prin care Maria, soția Vlaicului Călărașu ot Negoești, cu feciorii ei Mihnea și Ghinea vinde preoților Grigore și Iosif de la biserica Baraților din Câmpulung via din Dealul Topolovenilor..." (apud I. Răuțescu, **Topoloveni**, Tip. Bucovina", I.E Torouțiu, Buc. 1939, p. 36).

[4] Atestat de un document cu data de 24 octombrie 1736, apud I. Răuțescu, op. cit.

[5] De remarcat că acum lui Gheorghe din Ianina — ctitorul i se spune Gheorghe Topoloveanu.

[6] Ginere.

[7] Sub inscripția „Invierea lui Adam".

[8] Pr. Ilie Gh. Diaconu, **Materiale documentare istorice la monumentele feudale bisericești din raionul Găești, regiunea Argeș**, Glasul bisericii, XXIV, 1965, nr. 3–4, p. 279; Preot Ion Răuțescu, **Monografia satului Topoloveni.** Tip. „Bucovina" I.E. Torouțiu, București, 1939.

AUTOHTONIZAREA MOTIVELOR ORTODOXE ÎN POEZIA LUI ION PILLAT

S. I. NICOLAESCU

Poeții lumii au avut întotdeauna pretenții demiurgice, creația lor fiind considerată de către ei înșiși, o entitate nouă, comparabilă cu Opera Zeilor. Misticii Bibliei, „raționaliștii" poeți ai Greciei și ai Romei, dar și creatorii din veacurile din urmă au încercat să condenseze în opera lor fiorul cosmic al începuturilor universului și al lumii, sau au propus răspunsuri la marile întrebări pe care și le-a pus dintotdeauna umanitatea în încercarea de a descifra necunoscutul, tainele firii și ale trecerii. Multe dintre poemele către Demiurg au fost preluate de către practicienii religiilor oficiale ale timpului, cântecele orfice, spre exemplu, erau intonate ca imnuri de slavă sau rugăciuni curente adresate zeilor spre a le cere îndurare. Experiența este cunoscută și de creștini. În afară de textele sacre ale Bibliei, poeții religioși, printre care se numără și bizantinul Roman Melodul, au scris numeroase texte care au fost integrate ritualului creștin.

Dar, niciodată poeții nu au putut să „servească" unui singur Dumnezeu, ei găsind izvoare de inspirație nu numai în învățăturile religiei oficiale ci și în viața cotidiană, în care natura, iubirea ca și frumusețea și-au avut partea lor în creație, uneori de o certă originalitate.

Dacă procesul a fost mai accentuat în Apus, apoi, în Răsărit, biserica a avut o concepție mai clară despre sacralitatea ritualului religios, realizând pentru multe veacuri un sincretism de profunzime, de care avea nevoie atât credinciosul militant cât și cel ocazional, oferindu-li-se momente de meditație și clipe de trăire artistică autentică. În acest ansamblu, specificitatea românească a devenit, de-a lungul veacurilor, organică, impunându-se în răsăritul Europei. S-a făcut remarca asupra unei „stângăcii"[1] a artei religioase, care o detasează de modelul bizantin, și, de multe ori de dogma creștină. Originalitatea, specificitatea acestei arte nu au fost numai rezultatul „strângăciilor" artistului, indiferent că va fi pictor, constructor sau creator de imnuri religioase precum bătrânii noștri mitropoliți. „Rădăcinile" sunt mult mai adânci și țin de originea limbii și a poporului român, de mostenirile succesive ale acestui popor în lungul proces al constituirii sale. A nega această moștenire înseamnă, în primul rând a văduvi psihologia națională de o latură definitorie a personalității și originalității sale. Încercări ale unor teoreticieni mai vechi sau mai noi, au fost, aceștia provenind fie din cercurile culturale, fie din cele ale bisericii. Unul dintre aceștia a fost și Th. Fecioru[2] într-o lucrare amplă care, într-un fel sintetiza, la timpul ei, toate punctele de vedere asupra acestei controverse.

Cartea se numeşte „Poporul român şi fenomenul religios", apărută în anul 1939 şi a avut un ecou destul de important în epocă. La un moment dat autorul scrie: „Elementele cu care s-au alcătuit legendele privitor(!) la faptele ce au mişcat sufletul şi imaginaţia tuturor popoarelor sunt diferite. Poporul român le-a folosit pe cele creştine. **In dosul lor nu se ascund motive generale de inspiraţie**"[3] (s. n.).

Ideea care străbate întreaga lucrare a fost infirmată de cercetările ulterioare, semnate de personalităţi provenite chiar din sânul bisericii. Astfel, Ioan Gh. Coman scria acum peste 15 ani într-o lucrare devenită model: „Continuitatea (poporului român şi a religiei creştine, implicit n.n.) nu putea fi atât de puternică şi de lungă durată dacă daco-romanii creştini n-ar fi dus mai departe inima însăşi a spiritualităţii geto-dacice, care era credinţa în nemurire"[4]. Şi care sunt „acele motive generale de inspiraţie" dacă nu cele moştenite? E adevărat, în perioada interbelică se crease o adevărată „şcoală a tracismului", sub impresia puternicii personalităţi a lui Vasile Pârvan, ale cărui lucrări stârniseră adevărate frisoane de emoţie printre contemporani. Efortul reprezentanţilor bisericii şi al creatorilor grupaţi în jurul publicaţiilor timpului de a estompa acest curent tracic şi geto-dacic se transformase iarăşi într-o dogmă, negând orice prezenţă culturală în spaţiul carpato-danubiano-pontic. În afară de punctele de vedere ale părintelui Coman, mai amintim si lucrarea savantului D.M. Pippidi[5] care, într-un capitol special analizează motivul „îngerilor păzitori". Similitudinea dintre Cavalerul trac „divinitate funerară" ţi Sfântul Gheorghe creştin a fost făcută de numeroşi folcloristi şi etnologi, printre care şi Romulus Vulcănescu[6], un profund cunoscător al spiritualităţii româneşti.

O altă idee controversată din lucrarea lui Th. Fecioru ne interesează în continuare, cu atât mai discutabilă cu cât îşi propune să rezolve într-o frază problema alunecoasă a începuturilor limbii române. „Trăirea vieţii religioase — scrie autorul — n-a fost stingherită (poporului român n.n.) de faptul că se slujea într-o limbă străină"[7]. O asemenea afirmaţie nu se putea face decât dacă autorul dorea cu orice preţ să demonstrează că toate motivele folclorului şi artei populare româneşti, cu accent pe cel religios, s-au „născut" din aceeaşi sursă ortodoxă. Or, nu se poate susţine cu nici un chip că romanii creştinaţi, sosiţi în Dacia nu vor fi găsit cel puţin urme ale spiritualităţii geto-dacice şi imediat ar fi procedat, paralel cu organizarea bisericii şi la crearea unei spiritualităţi folclorice atât de puternice. Că în perioada aşa-numită „străromână", ritualul religios creştin se desfăşura în limba latină este de necontestat. Dar, tot atât de adevărat este că, până la constituirea tradiţiei cultului ortodox sau până la fixarea diferitelor ritualuri şi dogme de către Părinţii Bisericii[8] au trecut veacuri destule, în care timp limba română se formase deja, iar circulaţia motivelor folclorice asigurase unitatea ei pe întreg spaţiul românesc. Impunerea creştinismului nu a reprezentat — considera P. P. Panaitescu[9] „numai o îmbinare în cugetul popular a credinţei universale creştine cu cea locală daco-romană, dar si alcătuirea unei interpretări româneşti a religiei". Limba română şi-a dovedit forţa şi la „al doilea şoc", când în oficierea cultului s-a introdus limba slavă, moment care nu a însemnat, după acelaşi P.P. Panaitescu „primirea creştinismului — cum susţin şi azi unii — ci, în cadrul bisericii, înlăturarea ritualului latin mai vechi şi înlocuirea lui cu liturghia slavonă"[10].

Limba română, deja formată, a dus cu sine vechile motive ale mitologiei geto-dacice, a preluat motivele noii religii creştin-ortodoxe, la care s-au adăugat alte aluviuni slave sau ale altor popoare ce au poposit, în drumul lor spre alte zări, pe aceste meleaguri. Rezistenţa limbii române s-a verificat astfel, secular, mereu şi mereu producându-se **o autohtonizare** lentă nu numai la nivelul expresiei ci şi al structurii mentale a tuturor acestor aluviuni. Înţelegerea unitară şi echilibrată a celor lumeşti şi a celor supralumeşti a contribuit la crearea a ceea ce filozofii culturii numesc **forma mentis** comună. Istoria noastră nu a cunoscut nici edicte împărăteşti spre a asigura unitatea de neam şi limbă şi nici alte constrângeri pentru a demonstra continuitatea.

Citită astfel, spiritualitatea românească, din care face parte intrinsecă şi ortodoxia, dar şi folclorul, arta populară şi, în ansamblu, creaţia — a fost rezultatul acestor lungi elaborări. Aşa încât, în momentul când spiritualitatea noastră s-a găsit în faţa „circulaţiei cărţii", fie manuscrise, fie tipărite, „trecerea" a fost extrem de rapidă, mai ales că aceste cărţi, deşi scrise sau tipărite în diferite centre ale ţării, au fost înţelese, folosite şi retipărite de nenumărate ori. Ne limităm să amintim numai frumuseţea limbii române din „Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie", dar şi din prelucrările versificate din Filotei (Pripealele), Coresi (Rugăciunea lui Moisi, omul lui Dumnezeu), Dosoftei (Didahiile ca şi Versuri de la blazonul mitropolitului Antim)[11]. De unde s-a ivit această limbă română ? Din faptul că nu a contat că se slujea într-o limbă străină ? Nicidecum. Ci, pentru că limba română exista, îşi trăia viaţa, indiferent că în biserică se oficia slujba în limba slavă sau, mai târziu, în limba greacă. Trăia limba română la nivel artistic, mai ales prin prezenţa folclorului literar, prin păstrarea moştenirii seculare, prin circulaţia motivelor folclorice în tot spaţiul românesc, prin vorbirea vie a poporului, dar şi a celor care-i conduceau destinele. Şocul trăit de societatea românească în veacul al XIX-lea prin redescoperirea folclorului a fost perceput astfel pentru că, într-adevăr, a urmat după un veac de „adormire" fanariotă. Dar paşoptiştii nu au avut prea mare interes pentru textele vechi, pentru Cazanii şi Didahii, singur Eminescu percepând adevărata forţă a frumuseţii primelor texte tipărite.

Cei care vor încerca să trezească din adormire vechile rădăcini ale verbului românesc, ale limbii române, ascunse în paginile creştine ca şi în cele laice, vor fi poeţii interbelici, unii grupaţi în jurul „Gândirii", dar şi de alte orientări estetice. Lunga tradiţie a autohtonizării motivelor religioase ca şi a celor laice, amplificându-se, izvorul pentru lirism era imens. Arghezi, Blaga, Voiculescu, Crainic, lângă ei aşezându-l la loc de cinste pe Ion Pillat, vor face din poezia românească o poezie de interes european.

★

Am considerat necesară această scurtă privire „din avion" asupra unor întrebări fundamentale ale spiritualităţii româneşti, întrucât, chiar în cazul poeziei lui Ion Pillat, să nu mai vorbim de cea a celorlalţi poeţi amintiţi mai sus, şi în perioada interbelică şi în cea postbelică, dar şi azi s-a insistat fie pe o latură, fie pe alta. Dacă în perioada postbelică se accentua „naturismul" sau „păgânismul" acestei poezii, iată că, în anii din urmă, cu o vehemenţă neaşteptată se accentuează din nou ortodoxismul, creştinismul, în dauna celorlalte motive structurante. Din toate aceste controverse nu au de pierdut decât poezia şi cititorul.

Ion Pillat şi-a organizat întreaga viaţă poetică în jurul a cel puţin trei mituri structurante : limba română (prin ea — latinitatea noastră), istoria naţională (nemergând dincolo de evul de mijloc) şi ortodoxia (ca religie salvatoare în anumite momente ale istoriei naţionale). Departe de lume, el este, paradoxal, întotdeauna în centrul lumii, **centrum-ul** fiind ţinutul argeşean al Brătienilor cu istoria lui recentă şi exemplară. Mărturisirile târzii confirmă trăirile poetice din acest spaţiu, pe care l-a sacralizat, prin poezia pe care a scris-o „transferând" sacralitatea sub zodia creaţiei. „Dacă trupeşte m-am născut la Bucureşti — mărturiseşte poetul — sufleteşte sunt produsul corcit al dealului de la Florica, al podgoriei din preajma Argeşului pitestean — cu stepa ondulată din marginea Prutului, cu pământul negru de la Miorcanii Dorohoiului"[12].

Limba românească a cinstit-o nu numai printr-o adâncă cunoaştere a graiului muntenesc, ci şi prin truda cunoaşterii limbii vechilor manuscrise, a creaţiei folclorice, a cărei importanţă pentru literatura naţională o considera ca având efectul pe care l-a avut în literatura apuseană Renaşterea. Poetul a avut o copilărie fericită, concretizată, printre altele, în călătorii în întreaga ţară, împreună cu familia Brătienilor : „Astfel suind mai pe toate culmile Carpaţilor, am intrat de tânăr în tainica intimitate a munţilor... Apoi am cunoscut Dunărea, pescarii care sunt păstorii apelor, sălciile plângătoare şi stuful foşnitor, Delta cu cerurile şi, Bărăganul cu zările sale, Dobrogea şi toate glasurile mării. Florica şi Miorcanii — muntele, podgoria şi stepa — iată doicile adevărate care mi-au supt muzele flămânde".[13]

Istoria era ţinutul Brătienilor, bunicul, Ion Brătianu, făcuse el însuşi istoria în tot veacul al XIX-lea, această istorie era suficientă sieşi şi poetului. De aceea, Ion Pillat nu e preocupat de istoria mai veche sau mai nouă a României, nu scrie poezii despre ea, în afară de câteva despre unele feţe bisericeşti. Florica se transformă din **axis mundi** în **imago mundi.** Peregrinările europene — poetice sau turistice — nu sunt decât peregrinări de pregătire pentru a redescoperi mereu şi mereu fiinţa poporului român aşa cum o simţise direct, copil fiind în neamul ilustru al bunicilor. Deşi cunoscător al începuturilor, dimensiunea antecreştină a spiritualităţii româneşti îi scapă. El însuşi o recunoaşte : „Tot era aici (în munţi n.n.) ca la începutul lumii. Sufletul meu descoperea astfel, obrazul adevărat şi ascuns al ţării, acela de dincolo de Traian. Cerul de vară îşi rotea în noapte zodiile ca nişte **icoane necunoscute bisericilor de azi. Zeii munţilor însă mi se ascundeau"** (s.n.).[14]

Cel de-al treilea pol structurant al poeziei sale, cel ordotodox, era pentru poet mitic prin el însuşi, căpătând o forţă care vă duce la ignorarea unor stigme care veneau din celelalte surse cu care se împlinise destinul poporului român. Mănăstirea îndeplineşte cunoscuta relaţie pe care o stabileşte lăcaşul sfânt ca element de legătură între pământ şi cer, bunicul, ca şi alte personaje evocate (bunica etc.) au atributele marilor zei tutelari, „mica epopee" care este „Biserica de altădată" reface scenarii antice. Poetul rămâne la ortodoxism, pentru că, pe de o parte, moştenirea familiei era curat ortodoxă, iar, pe de alta, curentul dominant în epocă „descoperea", ca pe un reper, ortodoxismul. E adevărat, tradiţia „dacică" avea o oarecare tradiţie, paşoptiştii, Haşdeu, Eminescu — şi pe urmele lor — Pârvan — toţi impuseseră cercetarea sau se inspiraseră din ţinutul neguros al slujitorilor lui Zalmoxis. Lucian Blaga avusese mai mult noroc, dar ma-

rele poet ardelean „epuizase“ experienţa ortodoxă încă din familie, părintele lui fiind preot.

Debutul lui Ion Pillat va fi tot sub semnul religiei creştine. „Povestea celui din urmă sfânt“ (1912) este un poem liric, prezentând destinul unui pustnic, care, după şapte ani de izolare se decide să revină printre oameni. Odată cu acest debut, poetul îşi continuă „cunoaşterea“ Europei culturale, literare şi religioase. Participant la război, bucurându-se de izbânzile unirii ţării, evenimentele imediate sunt trăite intens nu numai de către poeţi ci de întregul popor român. Idealul pentru care luptaseră înaintaşii fusese înfăptuit, pentru scriitorii care luptaseră cu arma şi cu scrisul un vis era împlinit. Cine citeşte memoriile şi amintirile scriitorilor epocii va vedea că mereu se plâng de „lipsa de ideal“. Iorga îşi va găsi suportul în luminarea poporului, dar şocul trăit, spre exemplu de Octavian Goga va fi teribil. De aceea, ideea lui Nichifor Crainic, enunţată într-un eseu încă din 1923, intitulat „Isus în ţara mea“, va avea un ecou neobişnuit în epocă, mergând „la concurenţă“ cu propunerile estetice ale lui Lovinescu. Autohtonizarea ortodoxă a întregii inspiraţii poetice, preconizată de Nichifor Crainic şi propagată masiv mai ales prin revista „Gândirea“ va duce la o eflorescenţă poetică neobişnuită. Alături de alţi confraţi, Ion Pillat va şi teoretiza pe seama ortodoxismului, găsind diferenţe esenţiale între cel slav — nebulos şi iraţional şi cel românesc — concret şi plastic.[15] Ortodoxismul poetului nostru nu a ajuns niciodată doctrinar, un soi de detaşare intelectuală şi un „dialog european“ continuu se simte permanent. Numeroasele traduceri din cei mai mari poeţi universali, printre care şi Fr. James şi Rilke — îi vor servi pentru împrospătarea inspiraţiei poetice, dar şi pentru „europenizarea“ a întregii poezii româneşti.

* * *

Fără să aibă prezenţe pregnante, cuvinte, expresii şi motive ortodoxe vom întâlni încă din primele volume, dar mai ales în „Pe Argeş în sus“ (1923). Ne rezumăm să transcriem câteva exemple. Spaţiul de la Florica este : „Privelişte menită să-mi fie **o psaltire** / Întâia mea **credinţă** şi ultimul meu scut“ („Închinare“). Şi tot acolo : „Fii pentru mine **Sfânta Icoană** ce din ramă / Alină din feciorul risipitor şi rău“, „Fii pentru mine o **mânăstire vie**“. Folclorul fiindu-i dascăl permanent, poetul nu poate evita „capcanele“ unor tradiţii populare : „Te-ai cununat cu moartea ca-n **basmul Mioriţei**“ („Mormântul“), sau „Şi unde clarul cântec de clopot creştineşte / **Apropie** colina de-a cerului văpăi“ („Vârful dealului“). Această ultimă metaforă aminteşte de ceea ce am semnalat deja, constituirea unei axe a lumii între pământ şi cer. Natura însăşi este transformată într-o biserică, concepţie precreştină, dacă nu chiar mitică : „Înveţi, uimit, să intri în codrii ca-n biserici / Şi că mai sfânt pe lume nu poate fi nimic“. Chiar păsările cerului sau soarele „pendulează“ între vechea mitologie, prelinsă peste timp în folclor şi ortodoxie : „Cum soarele soseşte rotund ca un egumen / Şi numără pe ceruri mătănii de cocori („Cucul din Valea Popii“) ; „Pe când în calea-i lungă (soarele) se roagă la toţi sfinţii, / Eu îl dezbrac de raze sub frasin şi anin“. Exemplele s-ar putea înmulţi, dar credem că sunt suficiente pentru a arăta complexitatea inspiraţiei poetice a lui Ion Pillat.

Cu „Biserica de altădată“ (1926), Ion Pillat împlineşte un alt motiv structurant al poeziei sale. Merită

să consemnăm importanța pe care a dat-o poetul ideii de creștinism ortodox, despre care scrie că „a creat arhitectura și pictura noastră bisericească și a însuflețit lupta voievozilor români împotriva păgânilor, a creat „Cazania" lui Varlaam „Psaltirea în versuri" a lui Dosoftei, „Didahiile" lui Antim".[16] Din păcate, această tradiție s-a stins sub fanarioți — consideră Ion Pillat — distrusă „când mănăstirile au fost închinate călugărilor greci" — idee neconfirmată de cercetările ulterioare.

„Biserica de altădată" este o miniepopee de aproape 1 000 de versuri, care începe cu fixarea, în timp și spațiu a locului sacru. „Biserica veche", privită într-o noapte de primăvară „cu zarzării-mprejur în floare" este punctul din care pornește și „Drumul magilor".

Starea de antemporalitate este subliniată expres, schitul unde naște Maria este un alt loc sacru, deși este vorba de o stână, iar tatăl noului născut este cioban.

O altă noutate a liricii lui Ion Pillat este umanizarea spațiului sacru, devenind astfel accesibil omului obișnuit, laicului care se apropie de monumentul religios într-o stare firească. Această umanizare merge până la identificarea olfactivă a prezenței lui Dumnezeu, care „plutea ca un parfum / De fân cosit, când claia se desface". Este acest vers o blasfemie ? Nicidecum, ci este vorba de o comunicare între Ființa supremă și omul obișnuit, credincios în mod natural, cum întâlnim de nenumărate ori în versurile populare din culegerile folcloriștilor noștri.[17] Tot atât de reală și cu o putere de sugestie care contează mai mult decât orice dogmă hieratico-bizantină ni se relevă imaginea din strofa următoare : „Și, miel prior, Isus, pe iarba moale, iată-l / Sugând nevinovat tot cerul din fântâni / Și lângă el, oprit din mers, Dumnezeu Tatăl / Monah bătrân, ținând o toacă mută-n mâini" („Arhondaricul"). În poezia „Îngerul", este nevoie, pentru identificarea mesagerului ceresc, ca cel care îl va vedea — să fie el însuși într-o stare de grație, pe care n-o mai are omenirea, căzută de mult în rele. Numai unei fete nevinovate, Mariei, i se poate întâmpla să-i vadă zborul cristalin. Puritatea se răsfrânge atât asupra spațiului cât și a timpului, dar și a ființelor cu care dialoghează divinitatea. Această atmosferă nu este identificabilă la nici unul dintre colegii de generație, nici la Arghezi (mai în vârstă), nici la Vasile Voiculescu, Lucian Blaga sau Nichifor Crainic. Diferențierea este sensibilă, sesizată de întreaga grupare și având efectul că volumul „Biserica de altădată" nici nu a fost prezentat în revista „Gândirea". Ciclul : „Povestea Maicii Domnului" a fost și mai controversat, pe de o parte reproșându-i-se poetului influența din Rilke, pe de alta s-a considerat că este vorba de un adevărat „zel etnografic" care „duce de obicei la rezultate facile, compromițând definitiv «naționalizarea» artei românești, dorită cu deosebită ardoare de toți", după cum scria Lucian Blaga[18]. Ion Pillat era prea mare poet ca să repete experiențe semănătoriste. Dar trăirile sunt pe de o parte în spiritul sensibilității sale poetice, esențializate în primul rând în „Pe Argeș în sus", iar pe de alta, maniera rămâne cea populară. Metrica, ritmul și chiar atmosfera generală sunt în orizonturile poeziei populare. Deși „Rugă ca să încep" se poate încadra în seria de rugăciuni adresate Maicii Domnului, câtă diferență între rugăciunile „clasice" și ruga poetului, amintind de „purificarea" vechilor zugravi de biserici înainte de a începe lucrul. Efrem Sirul evoca pe Maica Domnului pentru ca să i se ierte păcatele („Caută spre mine cel pângărit și întinat, / și cu sufletul

și cu trupul, / cu întinăciunea împătimirii / și a vieții mele trăită în dezmierdare" etc.). Poetul nu se simte nici „pângărit", nici „întinat" ci vrea să spună o „poveste". „În grai cinstit lucrată / Ca lâna dintr-o iie", vrea să spună „Colinda din bătrâni" și numai cuvântul să fie strălucitor : „Mi-l fă cum e la noi / Lumina pe pământul / Cu plopi în dealuri moi". El este povestitorul unui eveniment miraculos petrecut **in illo temporae,** dar care se poate repeta mereu și pe care îl comunică unor posibili martori. Ion Pillat nu este Toma Necredinciosul, ci omul simplu care crede fără să mai cerceteze. Starea este comunicată printr-un colind de anunțare a nașterii. „Juruirea" se face într-un schit de munte, el însuși sacru, poetul având grijă să sublinieze acest fapt : „Și cum călca fata cu frică în altar / În cer sună buciume peste hotar // Și cum se închină smerit la icoane / Toți îngerii Domnului cântă în strane". De „Buna-Vestire" când Arhanghelul îi anunță marea taină, Maria „Nu s-a temut, nu s-a ferit de dânsul / — Cu îngerii se sfătuia de mult — / S bucurat spunându-i : Te ascult / Arhanghelul tăcu închis în dânsul". „Buna Vestire" de Lucian Blaga ne descoperă o neînțelegere totală din partea Mariei față de marele eveniment pe care-l trăiește : „În noaptea asta lungă, fără sfârșit, / O femeie umblă sub cerul apropiat / Ea înțelege mai puțin decât oricine / Minunea ce i s-a întâmplat". Vasile Voiculescu închina o rugăciune Maicii Domnului, simțindu-se, la rândul lui, un păcătos care trebuie iertat : „Strig necontenit doar să m-auză / Fecioara Maică glicofiluză / Îndură-te, ajutătoare sfântă, / Chinuri mă seacă, / dureri mă zvântă, / Pentru dulcele prunc ce strângi la sân / Nu te uita că sunt hapsân,... Strivește-mă sub talpă cu pedeapsa blândeților tale". („Jălanie"). Nimic din aceste încrâncenări la Ion Pillat. Poetul este în Rai, un Rai pământesc, povestea trebuie spusă. Dar și trăită după puterile celui care se știe el însuși pur, apt să stăpânească Raiul. Maica Domnului este ocrotitoarea omului simplu, apelativul de „maică" încifrând în sine nu numai respectul pentru cea care a purtat pe Învățător, dar și un sentiment de adâncă comuniune față de ocrotitoarea pământului. Legendele populare o prezintă pe Fecioara Maria, ca „mijlocitoare" între om și fiul ei cel dumnezeesc. Ion Pillat a poetizat momente din Noul Testament (este necesar să precizăm acest aspect, poetul nescriind nici o poezie cu temă din Vechiul Testament, considerându-l deja „mitic"), în această „Poveste" ținându-se destul de departe de izvor. „Nașterea Domnului" are loc „Pe sub Piatra Craiului", păstrându-se unele scene tradiționale, momentul de vârf fiind atins în „Bocetul". Riturile mortuare la români sunt extrem de vechi[19], specia bocetului fiind, de asemenea, foarte bine reprezentată în folclorul literar românesc. Este la Ion Pillat un „plâns în pumni", „bocet de mamă" fără tonuri înalte, melopee fără sfârșit. Versurile curg de la sine, nici un gest în plus în fața unei dureri, lait-motivul „Fiul meu, copilul meu / Mlada sufletului meu" capătă încărcătura emoțională a marii poezii. Prin forța de sugestie „Bocetul" pillatian amintește de cel bizantin al lui Roman Melodul[20], care, la vremea lui, spărsese tiparele dogmei. În același spirit, al autohtonizării motivelor biblice, Ion Pillat prezintă pe Isus Cristos ca pe un tânăr care a murit primăvara, „Fără șea și fără cal", rugămintea mamei către gropari este să i se facă groapa în flori, cu o ușă de mătase. Se constată aici un panteism care nu a plăcut unor gândiriști interbelici. În același spirit a fost scrisă „Mreaja", în

care prezintă pe Maica Domnului în Rai care e „o casă de Muscel, / Tot prin livezi de stele sui la el". Ultimul poem al volumului, „Morții", este și mai adânc folcloric, fără să fie folclorizant, autohtonizarea motivelor clasice făcându-se pe un fond de vechi tradiții. Integrarea celor înviați în ciclul diurn al satului este firească, înscriindu-se în aceeași serie de legende în care se povestește cum Dumnezeu umbla pe pământ.

Este adevărat, unor poeme ale lui Ion Pillat le lipsește fiorul tragic din poezia lui Arghezi sau Vasile Voiculescu. Problema tragicului în literatura română a măcinat multă vreme cercetarea românească și nu este cazul să intrăm în amănunte. Dar această poezie comunică o altă stare poetică, determinată de o înțelepciune însușită de poporul român în greaua lui existență, în care orgoliile sunt estompate, iar integrarea omului în ritmurile naturii a fost, nu numai necesară, ci și obligatorie pentru supraviețuire. Și atunci, nimic nu mai pare suprafiresc, însuși Dumnezeu coboară pe pământ, iar Maica Domnului stă în pridvorul Casei de Muscel. Este sensul profund românesc și original pe care l-a lăsat moștenire poezia lui Ion Pillat.

NOTE

[1] Lucian Blaga, **Spațiul mioritic,** 1936, p. 166

[2] Th. Fecioru, **Poporul român și fenomenul religios,** Editura Librăriei Teologice, 1939

[3] Idem, p. 23

[4] Ioan Gh. Coman, **Scriitori bisericești din epoca străromână** — București 1979, p. 9.

[5] D.M. Pippidi, **Studii din istoria religiilor antice,** Ed. Șt. 1969, p. 267—284.

[6] Romulus Vulcănescu, **Mitologie română** — Ed. Academiei, 1985, p. 177.

[7] Th. Fecioru, **Op. cit.,** p. 10.

[8] x x x **Istoria bisericească universală,** 1956.

[9] P. P. Panaitescu, **Introducere în istoria culturii românești,** Ed. Șt. 1969, p. 103.

[10] Idem, p. 198.

[11] x x x **Poezia veche românească** — Ed. Minerva, 1985.

[12] Ion Pillat, **Mărturisiri,** în Revista Fundațiilor Regale nr. 2/1942 — p. 264.

[13] Idem, p. 273.

[14] Ibidem

[15] Ion Pillat, **Generația nouă față de tradiție și modernizare** în Tradiție și Literatură, 1943.

[16] Idem, p. 8—9.

[17] Amintim numai culegerile folcloristului argeșean C. Rădulescu Codin, **Comorile poporului,** Câmpulung, 1903 **Sărbătorile poporului,** București 1909, pe care Ion Pillat le-a cunoscut.

[18] Lucian Blaga, **Etnografie și artă** în **Ferestre colorate,** volumul **Zări și etape,** EPL, 1968, p. 322.

[19] Romulus Vulcănescu, Op. cit.

[20] Salvatore Impellizzeri — **Roman Melodul, în Literatura Bizanțului,** Ed. Univers, 1971, pp. 226—236.

SUMAR

MUZEOGRAFIE ȘI ISTORIA CULTURII

ISTORIE ȘI SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

Responsabilitatea asupra conţinutului ştiinţific al articolelor şi studiilor publicate revine autorilor.

Autorii sunt rugaţi să înainteze studiile, articolele, notele, dactilografiate la două rânduri sau culese la calculator cu corp 10 Times bolduit.

Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar fotografiile, schemele şi celelalte ilustraţii vor avea explicaţiile separate.

Fiecare articol va fi însoţit de un rezumat în limbile de circulaţie internaţională de maximum 30 rânduri.

Corespondenţa se trimite pe adresa Comitetului de redacţie str. Armand Călinescu nr. 44, 0300, Piteşti.

ARGESSIS — Studii și comunicări, Nr. 7/1995
Istorie — Muzeografie — Cultură.
Editor : Muzeul Județean Argeș.
Format : 1/16 din 70/100 cm.
Coperta : Dan Pavel.
Fotografii : Ion Pătru

Tipărit la S.C. TIPARG S.A. Pitești. Cd. nr. 16538/1995

Apărut : MAI 1996

16 LEI